ÉLETUTAK, SORSFORDULÓK

ÉLETUTAK, SORSFORDULÓK

Kiadja
a Munkásőrség Országos Parancsnoksága
propaganda és sajtó osztálya

Budapest 1985

ÚTRAVALÓ

A munkásőrség országos parancsnoka a felszabadulás 40. évfordulójára hirdette meg az „Életutak, sorsfordulók" című pályázatot. Azt kérte a munkásőröktől, hogy fogjanak tollat, s írják meg azokat a személyes élményeiket, amelyek életük nagy változásait jelentették és a négy évtized jelentős eseményeihez fűződnek.

Százhetvenegy munkásőr elevenítette fel emlékeit. Ez a hazai pályázatok történetében sem lebecsülendő esemény. S ha figyelembe vesszük, hogy a munkásőrök főleg cselekvő, s nem a tetteik megörökítésével törődő emberek, akkor még inkább örülhetünk a pályázat átütő sikerének.

Természetesen a minőség a siker fokmérője. Értékes, tartalmas, érdeklődésre számot tartható írások érkeztek be. Jellemző, hogy nyolcvan pályamű lenne alkalmas sajtóközlésre, vagy kötetben történő megjelentetésre.

A pályázók hiteles képet rajzoltak az átmeneti korról, arról, hogyan vésték be emberek százai, ezrei kézjegyüket a történelem emlékkönyvébe. Tagadhatatlan, hogy ezek a történelmi visszatekintések nem a nevezetes emberek, az ismert személyiségek memoárjai. A pályaműveknek azonban éppen az a nagy értékük, hogy az átlagemberek „történelemcsinálásának" hű és érdekfeszítő naplói. A nép sorsa vonul itt fel, nagyon életközelben, egy falu, egy üzem, egy kisebb közösség, egy munkásőregység, vagy -alegység történetében. Végül is ezekből a mozaikokból áll a magyar történelem négy évtizede.

Az írások nagy erénye, hogy a szerzők nem ragadtak meg a munkásőrségnél. Helyes történelmi szemlélettel a 40 év legnagyobb történelmi eseményének nem a testület megalakulását tekintették. A pályázók sokféle életutat jártak be. Megragadó őszinteséggel leírják saját tévedéseiket. Olvasás közben nemegyszer meg-

rázó események tanúi lehetünk. A legdrámaibb pillanatokat akkor éljük át, amikor a szerzők a személyi kultusz vagy az ellenforradalom alatti élményeiket vetik papírra. A mélyről indult emberek tanúságtevő írásai ezek. Felelevenítik, hogyan viselkedett a környezetük, hogyan találkoztak akkor hősökkel és nem kis számban árulókkal.

Az írásokat végigolvasva, az optimizmus kerekedik felül minden pályaműben. A szerzők nem irodalmi babérokra pályáztak, hanem a való életet írták meg. Így kerekedtek sokszor irodalmi értékű, izgalmas olvasmányok.

Mi volt végül is ez a pályázat? Történelmi tanúságtétel. Mindmegannyi példa arra — főként a fiataloknak —, hogy ez az ország úgy változott, ahogy az itt élők sorsa. Rólunk, nekünk, hozzánk szólnak a visszaemlékezések, s egyben üzenet ez az utánunk következőknek is. E kötet szerkesztői csokrot kötöttek azokból a virágokból, amelyek hazánk földjén nőttek, őrzik annak minden melegét, éltető nedveit.

Fogadják szeretettel.

G. NAGY ISTVÁN

Püspökladányban született, kisiparos családban. Tizenöt éves korában, 1945-ben lett a párt tagja. Cipészszakmunkás volt, majd a belső karhatalomban szolgált, 1951-ben avatták tisztté. Az ellenforradalom után az államigazgatásban dolgozott, a járási tanács elnökhelyettese volt Püspökladányban. Történelem–földrajz szakos tanári diplomát szerzett, s mint igazgatóhelyettes, általános iskolában tanított évekig. 1970-től a püspökladányi Táncsics Mihály egység parancsnoka. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Bejegyzés az átmeneti kor emlékkönyvébe

Semmi olyat nem tettem, amivel érdemes lett volna foglalkozni. Éltem, dolgoztam, mint azoknak az embereknek a milliói, akik az 1945-ös felszabadulás után egyszer és mindenkorra elkötelezték magukat az igaz ügy mellett.

A visszaemlékezések írását mindig a *„nagyok"* dolgának tartottam: ők magasabban vannak, onnan lényegesen többet lehet látni, mint a talajszintről. Bár az is igaz, hogy a részleteket csak közelről lehet alaposan szemügyre venni, az egész pedig a részekből tevődik össze. Ha hibásak a részek, nem lehet jó az egész sem, és fordítva.

Az egyszerű életutat azért is érdemes papírra vetni, hogy gyermekeink, unokáink megismerhessék, hogyan élt apjuk, nagyapjuk: össze tudják vetni saját életükkel. Értékeljék azok tetteit, akik 1945-ben tudatlanul, műveletlenül, de töretlen akarattal és hittel elindultak egy úton és mindvégig azon haladtak: tették, amit az adott körülmények között megtehettek. A korszak nagysága is sarkallt, melyben születtem és éltem, ami egy nép, egy nemzet történetében csak ritkán adatik. Teljes megismeréséhez a nagyemberek visszaemlékezése, a dokumentumok tömkelege mellett a „kicsik" életútjának megismerésére is szükség van. Csak ez teheti teljessé a korról kialakult képet.

Jelenleg még elég megbízható az emlékezőképességem. Erőteljesen fel tudom idézni és érzelmileg újra átélem a velem történt eseményeket. Az értelmem koordinálja a személyiségemet, ez mintegy feltétele az objektivitásomnak. Nem azt írom, amit szerettem volna átélni, hanem azt, amit valójában tettem, vagy nem tettem.

Nem biztos, hogy erre néhány év múlva is képes lennék. Az idő múlásával az ember mindinkább csak a szépre emlékezik és saját szerepének, személyének jelentősége az eseményekben rohamosan fokozódik.

A II. világháború kitörésekor 9 éves voltam. Az előzményekre nem nagyon emlékszem, néhány fontosabb esemény azonban reám is nagy hatást gyakorolt. Tisztán emlékszem a lengyel menekültekre, akik gyalog, vonaton és gépkocsikon érkeztek Püspökladányba. A községháza udvarán fogadták őket. Mi gyerekek, gyakran bámészkodtunk ott ráérő időnkben és ha maradt kaja, mi is kaptunk. *„Televertük a potyeszt"* rizseshússal, vagy babgulyással. Váltva ezeket főzték, nagyon jól, ma is mind a kettő kedvencem.

Hézagosan jelenik meg előttem Horthy országgyarapításának visszhangja.

A jellemző mondatok úgy terjedtek, mint a népmese: szájról szájra. Azt mondanom sem kell, hogy a hivatalos országgyarapítás jelszava ettől lényegesen eltért. Ha jól emlékszem, így hangzott: *„Szegedtől Zágonig, a Dunától a Donig"*. És valóban addig jutottak el a magyar csapatok. Ezt Jány Gusztáv és 150 ezer magyar katona hozzátartozója bizonyítja.

A háború alatti években előbb csak a nyári szünetekben, később — a német megszállás után — állandóan rikkancs voltam. Minden hajnalban 2,5 km-t gyalogoltam az állomásra, az újságokat átvenni. Egy-két napilapot minden nap átfutottam, ismertem a fronthíreket, a legfontosabb eseményeket. Az újságot abban az időben jobban vették, mint a cukrot, azt ugyanis jegyre adták.

Mindenkit érdekelt, hogy mi újság van a frontokon. Mikor lesz vége a háborúnak? Mikor jön haza a férjük, vagy a gyermekük? Érzésem szerint, a felnőttek szerettek velem beszélgetni. Gyakran hívtak az apám banklijához, cipész munkaasztalához, kérdezgettek, én pedig válaszoltam nekik. Apám büszke is volt rám. Látszott rajta, örül annak, hogy „a gyerek tisztában van a helyzettel".

A műhelyünk — mai szóhasználattal élve — minden este egy politikai vitakör színhelye volt. Többen kardoskodtak a német győzelem mellett, de voltak olyanok is, akik ellentmondtak. Az estéről estére folytatott diskurzusnak egy Fillári nevű ember vetett véget azzal, hogy apámat feljelentette. A

csendőrség apámat behívta és nyomatékosan felszólította a politizálgatás abbahagyására. Többet Fillári előtt nem beszéltek.

Ebben az időszakban – 1942-ben – történt, hogy a csendőrök meghurcoltak. A dolog eredete az volt, hogy a szomszédban lakó Ince nevű családdal nem voltunk a legjobb viszonyban. Abban az időben, ha a felnőttek haragudtak egymásra, haragudniuk kellett a gyerekeknek is. Ez a kikövetelt szolidaritás nem annyira helyes, mint amennyire igazságos volt, ugyanis a szülők a legtöbb esetben miattunk vesztek össze. Mi pedig gyakran voltunk hálátlanok, gyermeki nézeteltéréseink után pár órával már ismét együtt játszottunk. Szó, ami szó, Ince Sanyikával gyakori volt a konfliktusom, mert állandóan csúfolt. Ő a nyílt összecsapást kerülte. Ez az óvatossága nem volt ok nélküli. Sok volt már a rovásán, ezt még tetézte azzal, hogy védett helyzetekből mindig sziszegett valami idegesítő dolgot a fülembe. Egyszer bejött a csőbe, a posta előtt egyedül jelent meg. Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy bárki is kitalálja, mi történt. Sanyi ordítva szaladt haza, zokogva mondta el anyjának a történteket, és megnevezte a tettest. Az anyja a nevem hallatára *„felkapta a vizet"*, s ordított:

– Méghogy az a gatya kölyök téged megpocsékolt?

Közben a seprű nyelével a Sanyikáját egyengette. Én tisztes távolságból néztem az esetet, még kicsit kuncogtam is Sanyi megveretésén. Miután Incéné dühét fiacskájának verésével csillapította, orvoshoz vonszolta. A látlelet nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket állapított meg, így elkövettem a súlyos testi sértést.

Másnap délelőtt két csendőr jelent meg nálunk, s közölték:

– A kölyköt be kell vinni az őrsre.

Anyám egy kis kendőbe kenyeret meg szalonnát tett, mint ahogy néha mai magyar filmekben látjuk. Kést nem engedtek odatenni, mert a szabályzat tiltotta. Nem kísértek, csak mellettük mentem, de éreztem, hogy a szemük állandóan rajtam van. Anyám, amikor az ennivalót készítette, a fülembe súgta:

– Tagadj le mindent, akkor nem lesz semmi bajod!

Egy darabig tartottam is magamat anyám titkos utasításához, már-már úgy éreztem, kifogok a csendőrökön. Azt hittem, elhiszik az igazat, hogy a súlyos sérüléseket nem én, hanem Sanyikának az édesanyja okozta a seprűnyéllel. Néhány percre egyedül hagytak, s ezután egy másik csendőr jött be. A nevemen szólított és barátságos volt. Elmondta, tudja, hogy katona szeretnék lenni, s ő ebben tudna is segíteni, de nem segít, mert én gyáva vagyok. Most háború van és csak kemény, verekedős gyerekekre van szüksége a hazá-

nak. Méghogy én gyáva? Szó, ami szó, bevettem a csendőr kombinációját. Eredmény: háromhónapi javítóintézet a Kiskorúak Debreceni Bíróságának ítélete alapján. Kopaszra nyírva Téglásra vittek, ahonnan egy hét múlva hazaengedtek. A büntetést három évre felfüggesztették. A bíróság a határozatot az iskolának is megküldte. Papp Károly tanító úrnak ismertetnie kellett az esetet az osztályban. Ennek az embernek az emlékét ma is tisztelem, mert elhitte nekem az igazságot, s megvédett az osztálytársaim zaklatásától. Megjegyzem, hogy kitűnő tanuló voltam és öt éven át példás magatartású. Arra a csendőrre, amelyik beugratott, ma is haragszom. Viszont nem vertek meg. Még egy pofont sem kaptam, pedig ez abban az időben a felnőttek részéről nagyon hamar elcsattant, a csendőrök keze pedig az átlagnál is gyorsabban járt.

Minden csoda három napig tart. Jártam az iskolába, hordtam az újságot, játszottam a pajtásaimmal. Néhány hét múlva a hajam is kinőtt, a büntetés lelki maradványai eltűntek. Úgy éltem tovább, mintha nem történt volna semmi, csak két biciklis a kútnál össszeszaladt.

Egyszer minden véget ér. Igaz ez a második világháborúra is. A vég közeledtét jelezték többek között a plakátok is, pl.: egy ejtőernyővel ereszkedő, csúcsos, csillagos sapkás katona-szörny, szájában vértől csöpögő tőr, aláírása:

– Ha ezt látod, azonnal jelentsd!

A másik plakát: Krisztus töviskoronával, vérző szívvel, aláírás: „Miért bántod?", „Ne káromkodj!"

A frontvereségekkel arányosan, egyre inkább isten felé fordultak. Hátha segít – gondolták, próba szerencse! Betiltották a káromkodást. De ha már valakinek nagyon kellett káromkodnia – mondjuk egy kiképzőőrmesternek –, a káromkodásban isten helyett Sztálint kellett mondania. Úgy, hogy abban az időben a tapintatos őrmester is másként mondta a rigmust, mint korábban. Nem tudom, hogy ez az idétlen ötlet helyi, vagy országos kezdeményezésű volt-e.

A leventéknek a vasárnapi templomba járást kötelezővé tették. Az oktató bélyegzővel ellátott, kis, névre szóló kártyanyomtatványon igazolta a megjelenésünket, ezt a legközelebbi leventeoktatáson be kellett mutatni. Ha hézag volt, 2–3 nap fogda dukált a leventeotthon pincéjében. Oktatóink biztosan nagy örömet szereztek ezzel a gesztussal Istennek. Szükség is volt jóindulatának elnyerésére, mert a frontokat már csak az imádság tartotta.

Tisztán emlékszem, hogy községünkben még tüntetés is volt a háború mellett. Körülbelül 130–150 suhanc a piactér felől vonult az Árpád úton a Petri-telep felé. Kiabáltak, óbégattak. Zagyvaságnak tűnt akkor is az egész. A tüntetés csúcspontja a műhelyünk mellett lakó útkaparó háza előtt zajlott.

A szerencsétlennek mindössze az volt a bűne, hogy nagyon hasonlított Sztálinra, tömött bajuszt viselt és ráadásul pipázott is. Valaki felheccelte a suhancokat, azok mindent össze-vissza kiabáltak:

— Megdöglesz az éjjel, kutya! Gyere ki, megborotválunk! Vesszenek az árulók!

Nemcsak a szájuk, hanem a kezük is járt. Beverték a lakás minden ablakát, leszedték a kapukat és összetörték. Néhány csendőr is kísérte a tüntetőket, de azoktól a suhancok azt csináltak, amit akartak. Szabó bácsit — az öreg útkaparót — a tüntetés után sem hagyták békén, gúnyolták, Sztálinnak nevezték. Később is gyakran előfordult, hogy beverték az ablakát. Egyszer nyomtalanul eltűnt, azóta sem láttam.

A német megszállásnak Püspökladányban nem nagy visszhangja volt. A gyerekek inkább örültek, mint szomorkodtak. A németet katonákat ugyanis az iskolákban szállásolták el és 1944. március végétől nem volt tanítás. Így fejeztem be a nyolcadik elemi népiskolát. Az ezt követő időkben főleg az apám műhelyében dolgoztam. Munka volt bőven, hétvégeken sokszor reggelig dolgoztunk. Apám minden munkát a nyakunkra vállalt.

Visszatérve a németekre: az iskolák rövidesen szűknek bizonyultak. Az akkori leventetéren sátortábort vertek, ott és a környéken folytattak kiképzést. Ezek — a második csoporttal érkezők — tulajdonképpen nem is németek, hanem Magyarországon élő svábok voltak. Rövid időn belül jó kapcsolatot építettek ki a helyi lakossággal. Hozzátartozóik rendszeresen látogatták őket, a környékbeli lakosok adtak nekik egy-két napra szállást. Ezek másfél-két hónapig tartózkodtak Ladányban, innen a frontra mentek.

A háború sorsának alakulásáról hivatalos forrásokból nem sokat tudtunk meg. Mindig a győzelemről adtak hírt a tudósítások, a valóságot csak sejteni lehetett. A frontról szabadságra érkező katonák is csak a legbizalmasabb körökben mertek nyilatkozni. Csak fű alatt terjedt a hír, hogy *„jönnek az oroszok"*, no meg félreérthetetlen jelek is utaltak erre.

1944. június másodikáról harmadikára virradó éjjel légitámadás érte Püspökladányt. Szerencséra a bombák nagy része a határban hullott le. Egy az állomásra esett, de az nem robbant, egy másik eltalálta a pályatestet. Nagy zavart nem okozott, mert 24 órán belül megindult a forgalom.

A bombázás emlékei még ma is elevenen élnek bennem. Én és a nagyobb testvéreim nem tartózkodtunk a községben. A Rétnek nevezett határrészen másodjára kapáltuk a kukoricát. Ez kb.: 7—8 km-re volt a községtől. Másodikán nem tudtuk befejezni a munkát, félholdnyi maradt másnapra.

Este betyárost főztünk, sötétedés után annak rendje-módja szerint lefeküdtünk. Lajos bátyám később ugrasztott bennünket:

– Azonnal gyertek, ég Ladány!

A kunyhó mögé mentünk és láttuk, hogy Püspökladány teljesen ki van világítva. Megszámlálhatatlan *„gyertya"* égett a község felett. Hallottuk a súlyosan terhelt gépek nyögő morajlását, a bombák puffanó, fojtott hangú robbanását. Kétségbeesetten tanácskoztunk, mitévők legyünk? Induljunk azonnal haza, vagy maradjunk? A vitára Zsiga bátyám tett pontot: a kapálást be kell fejezni! Ezért a kis darabért nem jövünk ki még egyszer! Mikor az utolsó „gyertyák" is kialudtak, lefeküdtünk. Reggelig olyan nyugodtan aludtunk, mintha nem történt volna semmi.

Másnap korán keltünk, 10 órára befejeztük a kapálást és toronyiránt indultunk haza. Útközben szekérkaravánokkal találkoztunk, menekültek a tanyára. A középháti határrészen egy ejtőernyőt találtunk, egy kiégett gyertya hüvelye lógott rajta. A hüvelyt nagynehezen kapával levágtuk, az ernyőt összegöngyöltük és folytattuk útunkat. Otthon szüleink elmesélték, mi történt. Mi gyerekek nem csináltunk nagy ügyet az egészből. Alig vártuk, hogy apám befejezze a mondókáját, az ejtőernyő kipróbálására indultunk. A kisól padlásáról ugrottunk. Úgy érzem, nem kell hozzá fantázia, hogy kitalálják, milyen eredménnyel. Végül is az ejtőernyő hasznosítását anyám gondolta el legésszerűbben. Jó lesz dunna- meg párnahuzatnak – mondta –, de ebből nem lett semmi, mert kidobolták, hogy a talált haditárgyakat be kell szolgáltatni a csendőrségre. Eleget tettünk a felszólításnak.

A bombázásnak hét polgári áldozata volt, de erkölcsi hatása annál nagyobb. Ezután a szirénák búgása mást jelentett számunkra, mint korábban. Ha légiriadót jeleztek, rohantunk a magunk által készített óvóhelyre. Apám, mint katonaviselt ember, megszervezte, hogy ki mit vegyen magához és kik vigyék a kisebb gyerekeket, nehogy véletlen valaki a lakásban maradjon. Nekem egy kis vászonzacskót kellett a nyakamba akasztanom. Ebben voltak a család legfontosabb okmányai és kevéske tartalékpénz. A nagyobb gyerekek a kisebbeket vették ölbe. Majdnem minden éjjel le kellett rohanni az óvóhelyre. Ezt is megszoktuk, belefásultunk. Ha nem volt légiriadó, mindenki végezte a dolgát annak rendje-módja szerint. Az élet, a közhangulat azonban sohasem állt vissza a bombázás előttire.

Továbbra is hordtam az újságot, segítettem otthon, a műhelyben, no meg rendszeresen jártam a *„leventére"*. Tizenkét éves kortól, hetenként egy délután kötelező kiképzésben részesítették a fiatalokat. A leventeotthon udvarán gyülekeztünk. A sorakozó után mindig ima következett, ezután a főok-

tató vezényletével valami rigmust mondott hangosan az egész csapat. A teljes szövegére már nem emlékszem, de egy-egy foszlány máig is megmaradt emlékezetemben. Például: „Harcol a magyar, mert Európa szebb jövője adta kezébe a fegyvert!" „A magyarok istene segítse fegyvereinket győzelemre az orosz barbárok ellen!", stb. Utána kivonultunk a gyakorlótérre, ahol egész délután dresszíroztak bennünket. A levente Püspökladányban mezítlábas hadsereg volt, a szó szoros értelmében. Egyensapkával viszont mindenki rendelkezett, ezzel úgy-ahogy sikerült az egységet kifejezni.

Nem sokáig masíroztam, mert jelentkeztem a leventezenekarba, mélyszárnykürtön és pozánon játszottam. Hetenként két este próbáltunk és az oktatás napjain a zenekar is mindig közreműködött. Ezen túl vasárnap délelöttönként – a misék után – gyakran tartottunk térzenét.

Augusztus végén, szeptember elején már román hadifoglyokat kísértek Püspökladányba a németek. A kisebb-nagyobb csoportok átvonulása napokig tartott. A műút széléről több csoportot végignéztem. Egyik alkalommal diót rágcsáltam. Egy jól megtermett román magyarul szólt hozzám:

– Fiú, adj egy diót.

– A zsebemből elővettem egy fél marék diót, s odaadtam neki. Néhány másodperc múlva az árokban tértem magamhoz. A német őr leütött, belém rúgott és az árokba gurultam. Ezután már biztonságosabbnak tartottam, ha csak a kerítés mögül bámulom a hadifoglyokat.

A Püspökladányon átvezető főútvonal egyre forgalmasabb lett. A front elől menekülők karavánja lepte el az országutat. Néhányan gépjárművön, a többség azonban lovasszekéren jött Báránd felől, s ment Karcag irányába. Talán maguk sem tudták, hogy ki elől és hová menekülnek. Az amúgy is szűkös élelmiszerkészlet nagy részét drágán felvásárolták.

A községi elöljáróságon is összepakoltak. Magukhoz vették a község pénztárát és – emlékezetem szerint október 5-én vagy 6-án – elindultak, ahogy akkor mondták, nyugatra. Az emberek többsége akkor is tette a dolgát, végezték az őszi vetést, a kukorica betakarítását. Vontatottan ugyan, de helyenként még csépeltek is.

1944. október 8-án a kora reggeli órákban indultunk dolgozni. Apámnak az Árpád úton kis cipészműhelye volt. Hétköznap, vasárnap egyaránt dolgoztunk, sok volt a rossz cipő. A karcagi úti vasúti átjárónál német járőr állított meg bennünket. Kézzel-lábbal magyarázott. Intelmeiből csak apám fogott fel valamicskét. Azt mondja – fordította apám –, hogy az oroszok néhány kilométerre vannak, ne menjünk tovább. Hülyeséget beszél ez a német, mondta Zsiga bátyám. Az oroszok nem érhették még el a magyar ha-

tárt. Az este a rádió azt mondta, hogy . . . és sorolta, miket mondott. Ami igaz, az igaz. Nagyon sok dolog jelezte, hogy közeledik a front, de hogy ilyen hamar ideér, arra nem gondolt senki.

Éppen ebédhez készülődtünk, amikor Szerep irányából szórványos lövöldözést hallottunk, ez azonban nem zavarta meg étvágyunkat. A géppisztolyropogás közeledett, az egész családot a kertbe parancsolta.

Délután aztán egyszerre abbamaradt. Nem tudtuk mire vélni a dolgot. Délután idegen hangokat hallottunk, az óvóhelyünknél egy 4–5 főből álló szovjet katonacsoport jelent meg. Valamit mondani akartak, de semmit sem értettünk. Mi is kézzel-lábbal magyaráztunk. Több szovjet katonát aznap nem láttunk.

Másnap hajnalban gépkocsik, harckocsik és kozákok lepték meg a községet. Leginkább a kozákokat csodáltuk. Olyanok voltak, mintha a színpadról léptek volna le, és készülnének a következő fellépésre. Megjelenésük, tartásuk méltóságteljes volt. A szomszédunkba egy tiszti csoport települt, a közeli pékségben tábori sütödét létesítettek. Mi gyerekek érdekesnek találtuk a szovjet katonákat, gyakran odamentünk hozzájuk. Az őrök ügyet sem vetettek ránk. A tisztek térképekkel foglalatoskodtak, beszélgettek. A kora délutáni órákban egy gumikerekű páncélozott kocsi érkezett. Parancsnoka izgatottnak látszott. Jelentkezett, valamit magyarázott, majd távozott.

Ezután megkezdődött a csapatok visszavonulása. Már sötét volt, amikor Karcag irányából ágyúlövéseket hallottunk. Egy fél óra múlva harckocsik jelentek meg. A motorok leállítása után kimerészkedtünk az utcára. Legnagyobb meglepetésünkre a németek jöttek vissza. Két sorban német harckocsik álltak az úton. Az alkalmi tolmácsok körülbelül ezt fordították magyarra: *„Megérkezett Rommel szárazföldi hadserege. Megfordult a hadiszerencse, most már Moszkváig üldözik az oroszokat. Bevetésre kész az új német csodafegyver, közel a végső győzelem."* Ezt akkor sokan el is hitték.

Éjjel olyan csend volt a községben, mintha nem is frontvonalban lettünk volna.

Másnap olyan harci zaj keletkezett, amilyet korábban csak filmhíradókban hallottunk. Ekkor találkoztunk igazán a háborúval. Felváltva gyengült, majd ismét erősödött a csatazaj. Repülőgépek zúgása, harckocsik berregése, kiabálás, jajgatás és lovak nyerítése, hörgése keveredett össze. A konyha ajtajában hirtelen egy géppisztoly csövét pillantottam meg, majd villámgyorsan egy szovjet katona ugrott elő. Ijedtemben mind a két kezemet a levegőbe emeltem. A katona odalépett hozzám, valamit magyarázott. Lehajtotta kezei-

met, majd megsimogatott. Gondolom, szánalmas látvány lehettem. Megkérdezte:

– Nyemcki jeszt?

Majd „voda, voda" szavakkal vizet kért, aztán társaival együtt továbbment.

Néhány perc múlva kimerészkedtünk. Az út teljes szélességében és a járdán gyalog és lóháton, szekereken, gépkocsikon és harckocsikon hömpölyögve vonultak előre a szovjet csapatok, időnként német repülők jelentek meg, bombáik, fegyvereik rést ütöttek az előrenyomuló tömegben, de feltartóztatni nem tudták. A községért a késő délutáni órákban is folyt a harc. A Kaba felőli határrészeken csak két nap múlva hallgattak el a fegyverek.

Ljutyikov hadnagyon kívül községünk szabadságáért 245 szovjet katona adta életét, köztük Sikunov kapitány, a Szovjetunió hőse, Afanaszjev hadnagy, a Nagy Honvédő Háború hőse. Hősi halottaik közül 140-nek a neve ismeretlen.

Hát így történt. Az eltelt 40 évben, ha módom nyílt rá, mindig részt vettem a felszabadulási ünnepségeken. Az ünnepi szónok bevezető mondatai után gondolataim mindig visszaforgatják 1944 októberéig az idő kerekét. Felidézem annak a szovjet katonának az arcát, akinek 12-én a déli órákban *„megadtam"* magamat. Vajon meddig jutott el? Megérte-e a győzelem napját? Hazakerült-e? Él-e még? Ha igen, mit csinál? Hogyan él?

Kegyelettel gondolok arra a 246 katonára, akik csak idáig jutottak el, s a ladányi föld adott nekik örök pihenőt. Elgondolkozom, hogy sokuk még a szerelmet sem ismerhette, hiszen olyan fiatalok voltak. A legidősebb közöttük Bojcsenkó közlegény volt, mindössze 32 évével. Meddig várták otthon őket szeretteik? Ki tudja?

Október 12-ét követően a németek még néhány napig bombázgattak, majd teljesen megszűnt a harc. Leírhatatlanul boldogok voltunk! Nem törődtünk azzal, hogy nincs kenyér, nincs hús, és egyáltalán semmink sincs. A legfontosabbb az volt, hogy megúsztuk, ÉLTÜNK! A kilenctagú családból nyolcan otthon voltunk.

Néhány napos bénaság után megindult az élet. Bontogatták zászlaikat a politikai pártok is.

Családunk felnőtt tagjai hamar *„találtak"* munkalehetőséget. Nappal egy ideiglenes szovjet javítóműhelyben dolgoztak, esténként pedig a környékbeli lakosság lábbelijét *„barackolgattuk"*. Ezért természetben fizettek. Minden javítási munkának megvolt a szolgáltatási díja. Tisztán emlékszem rá, hogy egy pár féltalpalást egy hízott kacsáért csináltunk. Munkánk volt bőven, tehát nem éheztünk.

Apám, Zsigmond és Lajos bátyáim 1945 januárjában beléptek a kommunista pártba: én fiatal korom miatt, első lépésként csak a MADISZ-ig jutottam el. Érdekes, hogy a pártba elsősorban nem a szüleim, a testvéreim inspirálására, hanem teljesen más úton kerültem. Ehhez azonban egy olyan dologról is szólnom kell, amiről nem szívesen beszélek. Meggyőződésem, hogy a vesztes hadseregnek is vannak bátor katonái, és a győztesnek is gyávái, árulói. A Püspökladány határában levő tanyákon az alakulataiktól leszakadt katonák kisebb csoportokba verődtek. Éjjelenként, de ha tiszta volt a levegő, nappal is belátogattak a községbe, fosztogattak, erőszakoskodtak. A városparancsnokság az ilyeneket üldözte. 1945 kora tavaszán az Árpád úton, az ún. Cili-bolt előtt csaptak össze a városparancsnokság katonáival. A lógósok közül a tűzharc során senki sem maradt életben. A városparancsnokság katonái közül néhányan megsebesültek, Utkin Viktor főtörzsőrmester hősi halált halt. Az akkori MADISZ-ban ravatalozták fel, temetésére pedig a kommunista párt összeszedte a volt leventezenekar itthon maradt tagjait. Sebtében megtanultuk a Munkás gyászindulót, az Internacionálét és közreműködtünk a temetésen. Utkin Viktort a Hősök terén közös sírba temették, katonai szertartás szerint. Nagyon sokan voltak a temetésén.

A szertartás után a pártházba mentünk, ott megköszönték a közreműködésünket. Mondták, hogy rövidesen gyűlés lesz, aki akar, maradhat — én maradtam. Attól kezdve rendszeresen látogattam a pártrendezvényeket, hol egyedül, hol bátyáimmal. Szemináriumra is beiratkoztam. Ott rövid kis előadások után a legtöbb esetben szídtuk az urakat, a németeket. Ez nagyon kellemes érzés volt, mert korábban még ferde szemmel sem volt szabad azokra nézni, akik nagyobb darab kenyérrel rendelkeztek, mint mi.

1945 kora őszén, az egyik szeminárium után azzal álltam Gyöngy János párttitkár elé, hogy írjon be a pártba, mert kommunista akarok lenni. Gyöngy elvtárs szabadkozott:

— Gyerek vagy még, neked van még időd, majd ha a 18. évet betöltöd.

A szeminárium tagjaitól egymondatos javaslatok repkedtek a levegőbe:

— Írd csak be, hiszen mindig köztünk van! A pártban is be lehet tölteni a 18. évet. Köztünk van az apja, meg a testvérei is.

Gyöngy elvtárs végül megadta magát:

— Jól van, én nem bánom, de ha baj lesz, akkor is ilyen nagy szátok legyen! Ki vállalja, hogy aláírja az ajánlást?

Sokan jelentkeztek. Végül Máthé Eszter és Zsiga bátyám írt be valamit a piros papírral befedett irkába. Gyöngy elvtárs hozzám fordult és azt mondta:

— Na, gyere ide, hadd írjam be az adataidat, majd elbújtatunk valahogy.

Az 1945-ös választások előkészítésében – noha választójogom még nem volt – egy 15 éves gyerek korának megfelelő pártmunkát végeztem. Erre nagyon büszke voltam. „Meszeltem", plakátokat ragasztottam, no és téptem is, mert jártunkban-keltünkben a kisgazdapárt plakátjait leszedtük. A rendezőgárdába is bevettek, a fegyverek karbantartásánál és javítgatásánál tüsténkedtem. A választás előtti összecsapásoknak helyenként részese voltam, ilyenkor egy-két pofont vagy szájast adtam, de ugyanakkor kaptam is. Sajnos, Zsiga bátyám nem úszta meg ennyivel. Választás előtt néhány nappal, harmadmagával éjjeli szolgálatot látott el. Egy kb. 30 fős kisgazdacsoport csendben megközelítette a pártházat, közülük egy bezörgetett. A bátyám a kapuhoz ment, ott orvul egy vasvillával mellbe szúrták. Betörtek az épületbe, Tüdős Károly és Bihari Kálmán rendezőgárdistákat is súlyosan megsebesítették, feldúlták a kommunista párt székházát. A rombolásnak a szovjet városparancsnokság beavatkozása vetett véget.

Hogy ne maradjunk adósok, egy éjjel mi is „meglátogattuk" a kisgazdapárt székházát. Másnap újságoltuk a párttitkárnak, vártuk a dicséretet *„hőstettünkért"*. Kaptunk olyan ledorongolást, hogy felidézése nyomdafestéket nem tűrne. Ráadásul nekünk kellett rendet tenni a kisgazdapártházban. Be kellett üvegeztetnünk az ablakokat is. Hát igazság ez? – vetődött fel bennünk a kérdés. Nekünk még a „kölcsön kenyeret" sem szabad visszaadnunk?

Nagyobb tragédia volt számunkra, hogy az 1945-ös választást elvesztettük. A választások püspökladányi eredményét már korábban kigyűjtöttem, jól tükrözi a politikai megoszlást. Íme:

Magyar Kommunista Párt	1571 szavazat;
Nemzeti Parasztpárt	2142 szavazat;
Független Kisgazda- és Polgári Párt	1822 szavazat;
Szociáldemokrata Párt	580 szavazat;
Független Magyar Demokratikus Párt	1612 szavazat.

Leírhatatlan letargiába estünk. Ha ezután az utcán egymást az akkori kommunista köszöntéssel, szabadsággal üdvözöltük, az epés kisgazdák odavetették: *„Buktatok!"* Egy ideig ez a formula megszokott üdvözlési mód volt. A bénultság nem sokáig tartott: felocsúdtunk, folytattuk a munkát ott, ahol abbahagytuk.

A szovjet javítóműhely áttelepülése után apám újra cipészműhelyt nyitott. A családból négyen dolgoztunk és még két segédet is foglalkoztatott. Apám közben belépett a parasztpártba is. Előttünk nagyon egyszerűen indokolta:

– A kuncsaftjaim zöme parasztpárti, nem vadíthatom el őket. No meg a parasztpárt szövetségese a kommunistáknak és egy emberben is létezhet ez a szövetség.

A kommunisták és a parasztpártiak mellett nagyon sokat dolgoztunk a szovjet katonáknak is. Egy ideig munkánk egyharmad részét ez jelentette. Új lábbeli készítését csak hozott anyagból vállaltuk. Szinte hihetetlen, mennyi anyag volt a lakosságnál. Később tudtam meg, hogy jelentős részük még a front alatti vagonfosztogatásokból származott. A helybeliek természetben, a szovjet katonák „szpasziva"-val fizettek.

Egyik alkalommal a híradókatonáknak autóponyvából és gépkocsiköpenyből három pár csizmát készítettünk. Felpróbálták, majd „harasó, szpasziva"-val fejezték ki elégedettségüket. Erre apám kicsit mérgesen ezt mondta:

– Szpasziva, szpasziva, tele van vele a padlás. Ezt nem adhatom a gyerekeknek enni!

– „Sto, sto, sto" – érdeklődött a katona.

Gyorsan tolmácsot kerített, az szó szerint fordított. A katona felpattant a bricskára, végigvágott a kis mokány lovon. Másfél óra múlva 4 zsák liszttel tért vissza.

– No kusájtyel – mondta.

Szó, ami szó, ezt a trükköt a papa jó néhányszor elsütötte. Mindig bejött, hol 8–10 kg marhahús, hol egy fél disznó, vagy néhány liba, kacsa mindig leesett.

A jó forint megjelenése után egyre több lehetőség nyílott a szakmában. „Feketén" ugyan, de anyagbeszerzési csatornák is akadtak. Mi Debrecenből, a Blasch-testvérektől vásároltunk. Ettől kezdve nem csak megrendelésre, hanem vásározásra is termeltünk. A vásárra készített csizmákat gyengébb anyagból csináltuk, de jobban kiglancoltuk. Ment az üzlet. Apám már-már beteljesülni látta a régi vágyát, hogy legalább 50–60 pár lábbeli készlete legyen, mi dolgozunk, ő pedig csak a vásárokat járja.

Időközben a földosztás is megtörtént. Az egy hold saját földünkhöz 5 hold juttatottat kaptunk. Volt egy lovunk is. A föld megművelését is a család végezte. Amire szükségünk volt, azt megtermeltük. Évente 3–4 malacot is hízlaltunk. Úgy éltünk, mint Marci Hevesen.

1947 közepén a családi manufaktúra bomlásnak indult. Zsiga bátyám jegyzői tanfolyamra ment, onnan Füzesgyarmatra helyezték. Lajos bátyám 1948-ban a rendőrséghez került, nyomozótiszt lett belőle. A segédek is elmentek. A család tagjainak sorsa új irányba terelődött.

SZABÓ SÁNDOR

Doboz községben született, földmunkás családban. Vasesztergályos–lakatos szakmát tanult. Hadifogságba esett, társaival átálltak a szovjet partizánokhoz. Több fegyveres akcióban is részt vett, súlyosan megsebesült. Hazatérte után leérettségizett, elvégezte a tisztiiskolát, 1953-ig több parancsnoki beosztásban tevékenykedett. Leszerelése után a Gyulai Téglagyárban helyezkedett el, a szakmájában. 1956-tól párttag. Nyugdíjazásáig az MSZMP gyulai városi bizottsága gondnoki teendőit látta el. A munkásőrség alapító tagja, évekig rajparancsnok volt. Tagja a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének. A Háborús Érdemekért szovjet kitüntetés tulajdonosa. A gyulai Kun Béla egységben szolgál. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Egy partizán visszaemlékezései

A DC–3-as repülőgép egész teste finoman remegett. A nagy kétmotoros madár meg-megbillent, amikor Kijevben felszállt. Az utasai: négy szovjet és tíz magyar partizán. Róluk szól ez a visszaemlékezés.

Már a Kárpátok felett jártak, amikor a fekete éjszakában hirtelen piros virágok nyíltak. Csodaszépek voltak fentről nézve és látszólag ártalmatlanok. Pedig odalent a német légvédelmi tüzérség igyekezett eltalálni a repülőgépet.

Munkácstól 20 km-re délkeletre, a Makarja falut övező erdőben értek földet az ejtőernyősök. Elcsodálkoztak azon, hogy mennyi rigó van a makarjai erdőben, s micsoda erős hangú rigók. A Rákóczi-induló első sorát fütyölik: „Magyarok istene rontja a labanc erejét!" A Rákóczi-induló ismerős hangjai szétszálltak az erdőben, hogy rokondallamokat keressenek, amelyekkel ölelkezhetnek.

Így talált egymásra a kis csoport órák múlva. Az volt a céljuk, hogy kijussanak az erdőből, mivel felfedezték az érkezésüket a németek. Úgy ter-

vezték, ott haladnak tovább, ahol a legkeskenyebb a művelt terület. Drágabartfalva és Árdánháza között próbálnak átjutni, hogy lehetőleg kikerüljék a lakott vidéket. Napvilág volt már, amikor ruszin paraszttal találkoztak, aki törve beszélte a magyart. A barátságos, komoly, nyílt tekintete, ijedtség nélküli közvetlensége bizalmat keltett a partizánokban. Az öreg a pipáját a dohányzacskójából megtöltötte és őket is kínálta, hogy gyújtsanak rá.

A kezdődő beszélgetést motorkerékpár közeledő berregése zavarta meg. Az öreg most nézett szét, hogy milyen sokan hevernek a fűben és a cserjések között. A riadalom hamar megszűnt, a motor tovahaladt. Az öreg megmondta, hogy az országút itt fut 20 méterre. A parancsnok felállt és látcsövét a szeméhez emelve, körülpásztázta a tájat. Mindenfelé lovak legeltek. Német katonák csoportjait is látni lehetett.

Miután az öreg elment, a csapat is elindult. Amikor kiértek a legelőre, akkor látták meg, milyen veszélyekkel néznek szembe és mennyi német között kell elmenniök, ha el akarják érni az erdőt. A legelő közepén nagy csoport német katona ült. A partizánok abban reménykedtek, hogy baj nélkül elmennek mellettük. Ekkor felemelkedett egy német és odakiáltott nekik:

– *Hát micsoda csodabogarak vagytok ti?*

Az osztag csak ment tovább, aztán az egyik partizán visszaszólt:

– *Partizánok vagyunk, hát nem látod?*

Erre a német csoportból hatalmas röhögés csapott fel. De az erdőt sikeresen elérték és remélték, hogy a veszélyen már túl vannak, s leheveredtek a fűbe.

A harmadik éjszaka megérkeztek a kijelölt területre, a Buzsora nyugati oldalára. A martinkai kő alatt állapodtak meg. Az osztaghoz érkezett két szovjet rádiós rögtön munkához látott. S alig telt el két nap az ejtőernyős-ugrás után, a parancsnok segédtisztje már diktálta is az első jelentést:

„Az ukrán partizánmozgalom vezérkarának, Kijev.

A II. Rákóczi Ferenc fejedelem nevét viselő magyar partizáncsoport jelentkezik. Tartózkodási helyünk Munkács várostól keletre, a harmincöt kilométerre levő Buzsora hegy. Megkezdjük a felderítést."

Közben 2500–3000 csendőr és katona éjjel-nappal kutatta az erdőt. A kis partizáncsoport pontosan tudta, hogy merre járnak az erdőt, bokrokat fésülők és aránylag könnyen tértek ki előlük.

Az élelem beszerzése is megoldódott, mert a kiküldött felderítő azzal tért vissza, hogy nem találkozott csendőrökkel és katonákkal. Aznap éjszaka a közeli faluban sikerült több napra való élelmiszert vásárolni a lakosságtól.

Néhány nap múlva a kijevi partizánparancsnokság rádión közölte, hogy készüljenek fel a Rákóczi egység második felének fogadására. Gondosan előkészítették a kijelölt helyet, s égett a jelzőtűz is. A repülőgép utasai között volt az egység politikai biztosa is. Egyszerre árnyékok jelentek meg a magasban. Lassan, himbálózva ereszkedtek lefelé. A második gép alacsonyan szállt és mintha dobálta volna ki magából az embereket. A szél meglepő gyorsasággal sodorta az ejtőernyősöket a fák fölé. Nem is sejtették, hol érnek földet.

A gépzúgás elhalt, ám hirtelen erős puskaropogás és robbanások hallatszottak. A várakozók azt figyelték, merről jön a heves lövöldözés zaja. Az osztag parancsnoka felderítőt küldött több irányba, hogy mi van a felállított őrséggel. A többieket pedig elküldte az ejtőernyősöket megkeresni. A lövöldözés egy pillanatra sem szűnt meg. A felderítő visszatért és jelentette: az őrség semmi különöset nem észlelt. A fegyverropogást ugyan ők is hallják, de tőlük meglehetősen távolról, fogalmuk sincs róla, hogy mi lehet az. Nem, ez így egy cseppet sem megnyugtató, gondolta a parancsnok és újabb felderítőt küldött ki. Ám alig indultak el, találkoztak a most érkezettekkel. Előbb csak a bokrok zörögtek, aztán megkérdezték a jelszót.

— *Hat-három* — jött a válasz.

A találkozás után kezdték összeszedni az embereket. Időnként leadták a füttyjelet, de semmi választ nem kaptak. Már egy fél órája kószáltak az éjszaka sötétjében, amikor ismét rátaláltak két emberre. A további kutatás reggelig eredménytelen volt. Akkor jöttek rá, hogy akiket keresnek, azok fennakadtak az évszázados óriási fák koronái között. Az érkező csoport az ugrás után szétszóródott és nagyon sokan megsebesültek. Valóságos kórházi képet mutatott a tábor.

A veszély, amibe a két csoport került, nem volt jelentéktelen. A kiküldött két felderítő találkozott az ellenséggel. A két partizán közül csak az egyik viselkedett az esküjéhez méltón. A visszatérő elmondta, ahogy a hegyoldál lejtősebb részén füttyszót hallottak. De a Rákóczi-induló a meghatározott ütemnél hosszabb volt, ami figyelmeztette őket, hogy ne válaszoljanak vissza. Ezért óvatosan mentek előre. Kijutottak egy tisztásra, ahol kettéváltak, hogy két oldalról kerüljék meg a tisztást. A visszatért partizán az elválásuk után lövést hallott, amelyre rövid géppisztolysorozattal válaszoltak. S ekkor érthetetlen módon, a társa kiment a tisztásra. Alig ért ki, közvetlen közelről rákiáltottak, hogy dobja el a fegyverét. A bokrok közül egy őrmester és egy szakaszvezető fogta rá a géppisztolyt. Aztán hátulról a nyakába ugrottak és gyorsan bevitték a bokrok közé. Mindjárt a társa nevét kérdezték. Egyszer csak hallom — meséli a visszatért felderítő —, a nevemet kiabálják. Menjek

oda, adjam meg magam. Ott van már több bajtársam is, nem lesz semmi bajom.

Az elfogott partizán nem került elő többé. Később tudták meg: néhány óra múlva már a csendőrőrsön ült, megbilincselve. Másnap a csendőrök és a katonák beöltöztették ruszin parasztruhába és így indultak el a partizánokra vadászni. Oda mentek vissza, ahol az előző nap elfogták a partizánt. Mondták neki, mutassa meg, honnan indultak el. A foglyul ejtett partizán reszketve indult el, mert tudta, előtte a partizánok, mögötte a csendőrök, kegyelem nincs. Amikor a táborhelyre érkeztek, nem találtak semmit. Csak az egyik kutya kezdett kaparni a farakás tövében. A csendőrök odaszaladtak és nagy buzgalommal hányták szét a farakást. Zsákokat találtak. A csendőrök fogták a zsákokat és magukkal vitték.

A partizánegység második csoportjának nem volt szerencsés a földre érése, mert a csoportnak több mint a fele hiányzott és a meglevők között is sok volt a sebesült. Viszont szerencséjük volt, hogy időben találkoztak az első csoport tagjaival, s még aznap éjjel, a lehetőségekhez képest biztonságba helyezték a sebesülteket.

Az egységparancsnok világosan látta, hogy akármekkora is legyen a veszteség, amelyet a második csoport kiugrása után szenvedtek, számukra most már mindenképpen vége van a csak lapuló, rejtőzködő, az ellenséggel való találkozás elől kitérő taktikának. Elérkezett a cselekvés ideje. Ennek érdekében az egység politikai megbízottja nagy munkába kezdett. Tintaceruzával írta a röpcédulákat. Tömören pontokba foglalta, hogy miért harcolnak a partizánok. A tájékoztatók mindenkihez szóltak, katonákhoz, csendőrökhöz, civilekhez, magyarhoz, ruszinhoz egyaránt.

Íme két röpcédula tartalma:

„Ti, akik még mindig Hitler és a magát nemzetvezetőnek nevező senkiházi Szálasi szolgálatában álltok és esztelen parancsait teljesítitek, a hazaárulással egyenlő bűnt követtek el.

Ti, akik segédkezet nyújtotok a német hadnak, hogy országunkat teljesen elpusztítsa és kirabolja, a magyar nép ellenségei vagytok! A szövetséges csapatok mindent elsöprő támadásainak a németek sehol sem tudnak ellent állni. A Hitler-bandát már minden szövetségese otthagyta. Horthy és kormánya is ki akartak ugrani a háborúból, de a német bérencek erőszakkal magukhoz ragadva a hatalmat, tovább folytathatják a háborút.

Ha szeretitek a hazánkat és ha igaz magyar hazafiak vagytok, azt azzal bizonyíthatjátok, hogy fegyvereiteket azonnal ősi ellenségünk, a németek

ellen fordítjátok. Ha ezt szervezetten nem áll módotokban végrehajtani, hagyjátok ott csapattesteiteket, alakítsatok önálló partizánosztagokat és keressétek velünk az összeköttetést.

Mi a magyar népet akarjuk a további szenvedéstől megszabadítani, hazánkat a teljes pusztulástól megmenteni. Ezért minden igaz magyar hazafianak mellettünk a helye.

Magyar csendőrök és rendőrök! Ébredjen fel bennetek is a hazafias érzés! Ne hajtsátok a magyar ifjúság tízezreit a német vágóhídra! Ne teljesítsétek a hazaáruló Szálasi és cinkosainak parancsait! Kötelességetek a magyar népet hozzásegíteni ahhoz, hogy az akaratát szabadon kinyilváníthassa, amely nem más, mint a németek oldalán való harc azonnali beszüntetése és a németek kiverése az országból!

Ha igaz magyar hazafiak vagytok, ezeket teljesítitek, ha nem, akkor Rákóczi utódai, a magyar partizánok mint a magyar nép ellenségeire fognak rátok lesújtani!

Halál Hitler magyar cinkosaira!

Magyar partizáncsapatok
II. Rákóczi Ferenc partizánegysége"

Magyar Honvédek!

„Horthy legfőbb haduratok, bekergetett benneteket ebbe a végzetes háborúba, amely rövidesen az egész úri rendszer és a háborús uszítók bukásával végződik. Európa felszabadulása gyorsan közeledik. A szövetséges csapatok már a német birodalom területén mérik megsemmisítő csapásukat Hitler fasiszta bandáira. A diadalmas Vörös Hadsereg a magyar Alföld déli síkságán tör előre győzelmesen az ország fővárosa felé. A német és a magyar csapatok utánpótlásait, vasutakat, hadiüzemeket éjjel-nappal bombázza az angol és a szovjet légierő.

A magyar partizánmozgalom sorai napról napra növekednek. A háborús gonosztevők, a német fasiszta tisztek és Magyarország kizsákmányolói fejvesztetten menekülnek az összelopkodott vagyonukkal. De a gazemberek sehol sem találnak menedéket. Számukra ma már nincs hely a földön. Arról, hogy a fasiszta diktatúra felbomlóban van, a saját szemetekkel győződhettek meg.

Honvédek! Ütött az óra, nincs idő a halogatásra. Azonnal cselekednetek kell. Ha továbbra is kitartotok Horthy mellett, súlyos felelősséget vállaltok magatokra. Az elvonuló németek elhurcolnak benneteket, ahogy ezt máshol is megtették, hogy utolsó golyófogónak állítsanak maguk elé.

Ne tűrjétek tovább a gyalázatot! Lázadjatok fel a magyarok ősi ellensége ellen! Szerezzétek vissza az 1848-as hős magyar honvédek becsületét, akik már akkor is a németek ellen harcoltak. Jelentkezéseteket várják a magyar partizánok.

Alakítsatok önálló magyar partizáncsapatokat. Vagy szökjetek át a felszabadított területekre fegyveresen, mindenütt testvériesen fogadnak benneteket. Csak két lehetőség van!

Válasszátok a becsület útját, a magyar nép boldog jövője érdekében! Családotok miatt ne aggódjatok! Aki hozzájuk mer nyúlni, el meri venni tőlük a segélyt, életével és vagyonával fizet gaztetteiért.

Magyar honvédek cselekedjetek! Éljen a szabadság!

II. Rákóczi Ferenc partizánegység parancsnoksága"

Bizonyára sok fejtörést okoztak ezek a kis cédulák a környező csendőrőrsöknek és a közigazgatási vezetőknek. Amint később hallottuk, voltak olyanok, akik azt mondták, ez marhaság, ebből is látszik, hogy a partizánok nem magyarok. Mások úgy vélekedtek, hogy ez valami különleges rejtjeles üzenet lehet, amelynek a kulcsát meg kellene találni. A röpcédula hatásos volt, mert eljutott messzebbre is a Buzsora körzetén túl. Az alábbi példa is ezt bizonyítja.

Egyik alkalommal egyik társunk vállalta, hogy leviszi a faluba, mondván, hadd olvassák a röplapokat és okosodjon tőlük a lakosság. Így érvelt: Ha már nem magyarázzuk meg, hogy kik vagyunk és mit akarunk, akkor majd megmondják mások. Az uraknak aztán igazán van gyakorlatuk a hazudozásban.

Szóval, lement a faluba. Olyanoknak adott az írásból, akiket már ismert, és akik maguk is tudtak magyarul olvasni. Halkan oda is súgta az illetőnek: ez a papír nem arra való ám, hogy eltegye! Ugyan fiam, így az egyik idős néni, ide ni, beleteszem a bibliámba. No hiszen, elnyugodhat az ott is, mondta az emberünk. Nem vagyunk mi pogányok, hallod-e, — replikázik a néni —. Forgatjuk a szentírást, eljárunk a templomba. Mindig, aki mellettem lesz, annak fogom megmutatni ezt a cédulát.

További öt helyen ugyanígy igazította el a röpcédula sorsát, és jó kedvvel visszaindult a hegynek. Hát, ahogy jön visszafelé, találkozik egy magyar katonával, az fegyver és felszerelés nélkül volt. Láthatóan nem jött zavarba, amikor a partizánt meglátta.

— Jó napot — köszönt.

– Jó napot! – fogadta társunk.

– *Hát te mit keresel itt?*

– Lehet, hogy éppen titeket.

– *Aztán csak így, puska nélkül?*

– Hát, fegyvert tőletek akarok kapni, ha befogadtok.

– Nofene –, *hát a tied hol maradt?*

– Szabadságra jöttem haza. A szabadság lejárt, már két hete bújkálok itt egyedül az erdőben, nem akarok visszamenni a csapatomhoz.

– Gyere velem.

Menet közben társunk megkérdezte a katonát: hogy hívnak? De csak egy nevet mondjál, mert nálunk mindenkinek csak egy neve van, azért, hogy árulás esetén nehezebb legyen az azonosítás.

– Laci a nevem – mosolygott a fiú boldogan.

Ezekben a napokban, amikor a fasiszta magyar hadvezetőség keresztülkasul kutatta a Martinkai-kő környékén levő erdőket, völgyeket, a Rákóczi partizánegység létszámban jelentősen megerősödött. Mert nem csak a Laci hosszabbította meg önkényesen a szabadságát. Nagyon sokan, akikhez eljutott a hír a partizánokról, megkeresték őket. Sőt, nem csak a katonaszökevényekkel szaporodtak, hanem a már hamarabb ledobott kisebb partizáncsoportokkal is találkoztak. Ekkor már a Rákóczi partizánegység nyolcvanöt főt számlált. Kialakult az a törzsgárda, amely már nem csak önmaga őrzésére, hanem nagyobb vállalkozásra is képes. Elérkezett az az idő, hogy ezt ki is próbálják.

A Rákóczi-csoport szeptember közepére háromszakaszos lett, és a szakaszok mellett még szerveztek egy robbantócsoportot is. A partizánok utáni tisztogatások részben megszüntek. A kutatást irányító csendőrségi parancsnokság elkészítette a zárójelentését. Ebben megállapította, hogy a környéken elmúlt a partizánveszély. Mondani sem kell, ez a jelentés nem sokáig volt hiteles. Egyik nap a csendőrőrsön ismét csengett a telefon. A telefonáló közölte, hogy a Gambástanya mellett a partizánok megtámadtak egy menetelő magyar zászlóaljat, amelynek a vesztesége harmincöt fő. Még fel sem ocsúdtak az őrsön, ismét csengett a telefon: Tibova mellett a partizánok megállítottak két teherautót, amelyeken német és magyar tisztek és katonák utaztak. Azokat a tiszteket, akik ellenálltak, lelőtték. A katonákat foglyul ejtették.

A telefon mind sűrűbben csengett a csendőrőrsön: a partizánok itt, a partizánok ott. A partizánakciók sorozata következett a környéken. Ezeket a falvak lakói is minden tekintetben támogatták.

A felderítők hírei nyomán az egységparancsnokság elhatározta, hogy emlékezetessé teszi a hátmegi búcsút a csendőrőrs tagjainak. Mert ez a csendőrőrs volt az, amely a legserényebben vett részt a partizánvadászatban. A falusi búcsú elmúlt szépen, itt nem történt rendzavarás. A csendőrök végig keményen tartották a szolgálatot. Hanem, amikor a falu elsötétedett, a csendőrőrs kivilágosodott, de persze csak belül, mert az ablakok el voltak sötétítve. A csendőrök ittak és kártyáztak. Így tanyáztak a forró nap után, bor és kártya mellett, gatyára vetkőzve. Azt fel sem tételezték a partizánokról, hogy lejönnek egy olyan faluba, amelynek tizennyolc főből álló, megerősített csendőrőrse van, s mind válogatott legények. Pedig akkor már a kerítések mellett osont előre a csendőrőrs felé 13 partizán.

Amikor elérték a csendőrőrs épületét, meghúzódtak, ki erre, ki arra. Kétoldalt, de minél közelebb a bejárathoz, lefeküdtek az árokba, az ajtóval szemben. Ott foglaltak tüzelőállást. Bentről kihallatszott a csendőrök nótája, meg a pohárcsörömpölés. A kopogásra kiszóltak:

– *Ki az?*

– Magyarok vagyunk – hangzott a válasz.

Bent hirtelen zaj támadt, aztán a csendőrőrs ajtaja kivágódott, lövöldözni kezdtek bentről. A partizánok fegyvere is megszólalt. Az ablaküvegek hullottak nagy csörömpöléssel, s odabent már robbant is a bedobott kézigránát. Nyögés, káromkodás, jajkiáltások hallatszottak. Egyszer csak csökkent a csendőrök ellenállása. Az épület hátsó részén, az ablakon keresztül a csendőrök kereket oldottak. A partizánok nem is üldözték őket, nem is volt szándékukban, mégpedig azért, hogy meg ne tudják, hogy a partizánok feleannyian vannak, mint ők. (Az akcióban ketten sebesültek meg, egyikük e sorok írója volt, társaink cipeltek bennünket vissza a táborba.)

A fajsúlyosabb akciókban sem volt hiány az egységnél. Bozótos hegyek között visz az út Husztról Ökörmező felé. Az egyik oldalon fák, bokrok sűrű rengetegje a meredek hegyoldalon. A másik felén sziklák között sebesen csörgő patak. Ezen az úton menetelt egy teljes hadilétszámú zászlóalj: három gyalogosszázad és a közvetlenek: géppuskások, aknavetősök, a konyha és a gazdasági hivatal szekerei. A Gambástanya közelében táboroztak le, mivel rájuk esteledett. A katonák fáradtak voltak, igyekeztek minél előbb lepihenni. A front már elég közel volt, de arra még álmukban sem gondoltak, hogy itt, az országhatáron belül nem csak a levegőből, hanem a szárazföldön is veszély fenyegeti őket. A tábor körüli őrséget is csak szokásból állították ki. Pedig mire a zászlóalj tábort ütött, az erdő felől félkörben már körül is voltak véve. A partizánegység elfoglalva a helyét, csak a jeladásra várt.

Szovjet harcostársunk, amikor a táborhely elcsendesedett, előre kúszott és megközelítette a táborhelyet. Ezzel nem elégedett meg, mert ahogy elérte az őrség vonalát, boszorkányos ügyességgel zörej nélkül kúszott tovább a tábor közepe felé, egy sátorig. Itt lehet a tábor közepe, ide kell irányítani a harcostársak támadását – gondolta. Kibiztosította a géppisztolyát és elhúzta a billentyűt. A sorozat váratlanul érte a pihenőben levő fáradt zászlóalj katonáit. Az álmukból felriadt emberek fejvesztve kapkodtak, rohangáltak ide-oda. Akadtak, akik fedezékbe vonulva visszalőttek. Legtöbben azonban az országút felé menekültek. Ezek jártak a legjobban, mert a partizánok szabadon hagyták arra az utat. Nem az volt a céljuk, hogy hosszan tartó ütközetbe bocsátkozzanak, hanem, hogy pánikot keltsenek és szétzavarják a zászlóaljat. Lőni is inkább csak a levegőbe lövöldöztek.

Az egyik szakaszparancsnok, aki a szakaszával a legtávolabb volt a támadási helyről, összeszedve embereit, tüzelőállást vett fel az országút közelében. Hamar észrevették ezt a partizánok és tovább már nem a menekülők üldözésére, hanem ide összpontosították a tűzerőt.

Eddig nem sok vesztesége volt a megtámadott zászlóaljnak, ám akik még ezek után is ellenálltak, ezek java része ott esett el. A Rákóczi-egységnek három harcosa vesztette életét.

Ettől a naptól ismét jelentősen nőtt a partizáncsoport. Az ütközetből megmenekült tisztek úgy mondták el, hogy az őket megtámadó partizánok jól fel vannak fegyverkezve ágyúkkal, tankokkal és még repülőgéptámogatást is kapnak. Így vált a tisztek elmondásából a mi száz néhány fős partizáncsoportunk élőerőben egy hadosztállyá.

A robbantócsoport közben nagy körültekintéssel munkához látott. Beregkövesdnél sorozatban repült a levegőbe mozdony, vagon. Kisfalud-Ilosva között egy élelmiszert szállító szerelvény és egy vasúti híd is megsemmisült. Ilyen előzmények után került sor a munkácsi benzinraktár felrobbantására.

A magyar és a német hadvezetőség tehetetlenné vált a partizántevékenységgel szemben. Ahogy a Rákóczi-egység híre erősödött, mind kevésbé rejtegette a lakosság is a partizánok iránti rokonszenvét. A csendőrök előtt nem titkolták, hogy a partizánok lejárnak az erdőből a falvakba hozzájuk. Ha a csendőrség és a katonaság nem bír velük, ugyan mit csinálhatnak a parasztok a partizánokkal szemben?

Egyik éjszaka a táborban levő harcosok ámulva figyelték, hogy megvilágosodik az ég alja. A szemkáprázta tó fényt hosszan tartó dörrenés követte. Úgy érezték, mintha a közvetlen közelben történt volna a robbanás és megindult volna alattuk a hegyoldal. A környéket jól ismerő egyik ruszin parasztfiú

szerint, a nagy erejű robbanás Munkács körzetében történhetett. Akkor ez nem lehet más, mint a munkácsi nagy benzinraktár, volt az egyöntetű vélemény.

Ezen az éjszakán az egység minden egyes tagja talpon volt és gyönyörködött az égboltot bevilágító tűzben. Csak kevesen tudták, hogy ennek a hatalmas benzinraktárnak a felrobbantása, amely eddig nagy szerepet játszott a fasiszták hadműveleteiben, jórészt a partizánegység érdeme.

Mert, ha nem lett volna képes arra, hogy itt megtapadjon annyi veszély közepette még augusztus elején, akkor most nem lenne ezen a vidéken összefüggő partizánövezet. Különben a benzinraktár közvetlen felderítését öt-hat munkácsi diák végezte, akiket a bátor tettükért minden dicséret megillet. A feladat előkészítésében bátorítást és szakmai tanácsokat az egységtől kaptak.

A kijevi partizánvezérkar távmondatában közölte: a felderítés pontos és megbízható volt a munkácsi benzinraktárról. Azt a szovjet légierő jól fel tudta használni és bombájuk pontosan a megadott célba talált. Az ilyen alkalmak adtak a partizánoknak nagy erőt a nehéz és mostoha körülmények között vívott harcukhoz. Ilyenkor gondolkodtak el azon, hogy: *„Van értelme annak, hogy őket ide küldték és nem csalódtak bennük".* A magyar partizánokban nem csalódott a szovjet hadvezetőség és nem csalódott a párt sem, amely méltónak tartotta őket erre a feladatra. A párt megbízott a tegnap még ellenséges katonákban és fegyvert adott a kezükbe, hogy azt a népük felszabadításáért használják.

Amikor a partizánegység Ungvár felszabadításáért harcolt, e sorok írója már háromszázötvenhét németet semmisített meg. A győzelemhez, a felszabaduláshoz így járultam hozzá.

DEÁK FERENC

Szentesen született, agrárproletár családban. Tizenkét évesen már mezőgazdasági cseléd. 1945-ben behívták a demokratikus hadseregbe, hidászként szolgált. 1945-től tagja a pártnak. Leszerelése után Ózdra, a Kohászati Üzemekbe ment gyári munkásnak. Tisztiiskolára küldték, 1949-ben avatták politikai tisztté, különböző beosztásokban dolgozott. Aktívan részt vett az ellenforradalom felszámolásában. Részt vett a munkásőrség szervezésében Heves megyében. A budapesti XI. kerületi Szanyi Nagy István parancsnoka, majd a parancsnoki iskola tanára volt, nyugállományba vonulásáig. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Az őrhelyet elhagyni nem lehet

Futás, rohanás közben csupán visszapillantásra nyílik lehetőség, amely a mögöttünk maradt út alig elhagyott rövid szakaszát villantja fel. Negyven esztendő egy szűk emberöltő. Történelemnek alig egy pillanat. Emberi küzdésnek olykor végtelennek tűnő idő. Indulásunk helyét messze magunk mögött hagytuk. Az már nem látható. Nyomait elmosták a rohanó évek.

A cselekvő ember emlékezete azonban őrködik a múló idő felett is. Bár az évek távolodásával ez is megkopik, kifakul, mint a sokat mosott házikötény, vagy nagyanyáink napsütötte fejkendője. A színei is megváltoznak. A sötétek „rózsaszínnel", a fehérek a ború árnyalataival keverednek. Csak amit át- és túlélünk, az marad meg bennünk megmásíthatatlanul.

Nézőpontunk, látószögünk múltunk minőségét alakítják, mert más dimenziókat, más részleteket érzékel aki fentről lefelé, vagy lentről felfelé tekint. Társadalmi szerepünk meghatározza azt, amit és ahogyan látni akarunk.

Másként látják útunkat azok, akiknek hatalmát és ellenállását megtörtük és másként, akik a történelem parancsát nem mint az események szemlélői, hanem annak cselekvő résztvevői vállalták. Napjainkban virágzik a me-

moárirodalom. Virágzik? Burjánzik! Velük együtt élik reneszánszukat a „közhelyek írói", továbbá az „utólagtudományok művelői", akik 35—40 év múltán nosztalgiának minősítenek mindent, ami tiszta, nemes, vagy keserves küzdésünkről „tudományos értekezéseken, néhány tucat teszlap adatai alapján" kimutatják a felnövekvő nemzedéknek, hogy nekünk 40 évvel ezelőtt mit és hogyan kellett volna csinálni.

1945. november 6-án délben érkeztem meg Budapestre, a VI. Önálló Vasút- és Hídépítő zászlóalj körletébe, a mai Királyhágó utcába.

A kapuügyeletes közölte, hogy a földszinten jelentkezzem az I. század parancsnokánál. Kölcsönös meglepetésben volt részünk, de egyikünket sem töltötte el a viszontlátás öröme. Századparancsnokom, G. E. főhadnagy ugyanis a Horthy-hadseregben a szegedi utász zászlóalj III. századának a parancsnoka volt, én meg az elsőben szolgáltam, mint honvéd. Közelebbi ismeretségbe 1944. március 19-én kerültünk. Ez a dátum Magyarország német megszállásának a napja. Ekkor éppen én voltam a zászlóalj lőszer- és robbanóanyag-raktárának őrparancsnoka. Szolgálatunk március 18-án 17 órától 19-én 17 óráig tartott.

Az őrség eligazítását 18-án 14 órakor Tóth főhadnagy tartotta. A lényeg, hogy akár civil, akár idegen hadsereg katonai egyenruháját viselő személyek, vagy csoportok közelednek, szólítsuk fel távozásra, minden eszközzel és minden áron tartóztassuk fel, vagy semmisítsük meg őket.

Amennyiben a támadók nagy csoportban közelítenek a raktár felé, akkor azt robbantsam fel.

Miután a parancsot kétszer is elismételtette velem, útba indított bennünket a szolgálat átvételére.

1944. március 19-én déli 12 óra felé a 1,5—2 km-re levő budapesti műút felől szokatlanul erős motorzúgás hallatszott. Kimentem távcsővel az őrépület végéhez és ugyancsak meglepődtem, mert a homokszínű harci járművek százain német katonákat láttam.

— Pihenőőrök hozzám! — ordítottam el magam.

— Nézzétek az utat és hangosan mondjátok, hogy mit láttok. Itt a távcső, amit azonnal Fülöp honvéd kezébe nyomtam.

— Hű az úristenit, ezek németek! — álmélkodott Fülöp.

— Mennyit látsz belőlük? — kérdeztem.

— Hát nem is tudom, de az biztos, hogy többen vannak, mint pulikutyában a bolhák.

— Add át a távcsövet Lantosnak, ő meg Svendának és ők is mondják hangosan, amit látnak.

Amikor mindkét honvéd megismételte azt, amit én és Fülöp láttunk, kiadtam a parancsot a raktárak felrobbantásának előkészítésére. A megfigyelési tapasztalatokat és a parancsomat távbeszélőn jelentettem. Távmondatomat Csurics szakaszvezető, az ügyeletes tiszthelyettes vette. Éppen befejeztük az előkészítést, amikor motorkerékpáron, állandóan dudálva G. E. főhadnagy közeledett felénk.

Amikor 50 m-re megközelített, ráfogtam a karabélyomat és torkom szakadtából ordítottam:

– Állj!

A szó kemény, a mozdulatom határozott, a hatás nem maradt el. A főhadnagy leállította a motort és ordítva felém indult.

– Maga vadállat! Maga barom! Mit csinál itt maga? Hadbíróság elé állítom! Lelövöm, mint egy veszett kutyát!

Amikor 10 m-re megközelített, ismét én kiáltottam:

– Állj!

Megállt!

– Főhadnagy úr! Itt én a zászlóalj lőszer- és robbanóanyag-raktárának őrparancsnoka vagyok. Megszólításom az őrutasítás értelmében őrparancsnok. Amit cselekszem, azt közvetlen elöljáróm parancsa szerint teszem! Amennyiben velem az előző hangnemben beszél és nem mutatja fel a nyílt parancsát, a fegyverem használom! Alázatosan jelentem, végeztem!

G. E. ezután elővette a nyílt parancsát. Amikor elolvastam és meggyőződtem az aláírás és a bélyegző valódiságáról, szabályosan jelentkeztem és kértem a további parancsát.

A főhadnagy elrendelte a szerelés lebontását, a raktár lezárását, majd minden kulcsot egy nagy dupla borítékba helyezett és azt több helyen lebélyegezte.

Ezután közölte, hogy a váltás útban van és annak beérkezése után vonuljunk be a laktanyába.

G. E. távozása után megérkezett a fegyver nélküli váltás. Elmondták, hogy a németek megszállták a laktanyát, a körleteket és fegyveres biztosítás mellett elrendelték a magyarok fegyverének leadását. A kapuknál és körbe a laktanya kerítése mentén megerősített német őrség teljesít szolgálatot. Aki a kapu vagy a kerítés közelébe megy, azt felszólítás nélkül lelövik. A szegedi Róka utcai laktanyába menetelve, egymás hegyén-hátán találtuk a németeket a műúton.

Mi 8 napig német hadifoglyok voltunk, akiket fegyveres őrség őrzött és a laktanyát sem hagyhattuk el.

Ezek és más közös emlékeink bukkantak fel, amikor G. E. főhadnagygyal találkoztam

– Maga tagja valamelyik politikai pártnak? – kérdezte.

– Igen! – válaszoltam röviden.

– Megmondaná, melyik párt tagja, vagy talán titok?

– Egy felszabadult országban ez már nem lehet titok. A Magyar Kommunista Párt tagja vagyok.

– Ezt gondolhattam volna. Na, menjen a hálókörletbe, tegye le a holmiját, utána pedig ismét jelentkezzen nálam.

Megmondta a szobaszámot, amelyben három vaságy volt szalmazsákkal. Minden ablak kitörve, a radiátor hiányzott, egyéb fűtési lehetőség pedig nem volt.

Szobánkkal szemben a vizesblokk. Csőtörés, dugulás vagy fagyás miatt a helyiségben csaknem 1 méter magasan állt a víz. Az ajtó helyén födémtéglából falat húztak, hogy a víz ne ömöljön a folyosóra.

Ahogyan emelkedett a víz, mindig újabb sor tégla került a falra. Lepakoltam, majd jelentkeztem a parancsnoknál.

– Megtalálta a szobát?

– Meg!

– Akkor keressen vödröt, rongyot és anyagokat. A hibát hárítsa el, és helyezze üzembe a vizesberendezést. A feladat befejezését jelentse!

– Főhadnagy úr!

– Az úr megszűnt! Itt demokrácia van! Bajtársak vagyunk – vágott közbe.

– Főhadnagy bajtárs! A ruha, ami rajtam van, az a sajátom! Szereljen fel egyenruhával, lásson el szerszámokkal, anyagokkal és a parancsot végrehajtom. Addig is a hálókörletemben tartózkodom!

Ezzel megfordultam, távoztam. A szobába érve, azon meditáltam, hogy mivel, miként lehetne ezt a helyet elviselhetővé tenni, hogy legalább meg ne fagyjunk. Közben megérkezett az új szobatársam, Jánossy Sándor, aki úgy tudom, festőművész lett. A kölcsönös bemutatkozás után gyorsan összebarátkoztunk. Kimentünk az udvarra valami ablakpótló anyagot gyűjteni.

Az épület romjai között találtunk egy 80 literes üres fémhordót kályhának. Majd a kibányászott esőcsatornákból készítettük el a kályhacsövet és vezettük ki az ablakon.

Találtunk egy nyél nélküli kopott csákányt meg egy jó állapotban levő kisbaltát. Gyorsan levágtuk a hordó tetejét, kialakítottuk a kályhacső helyét, az alján és az oldalán lyukakat ütöttünk a csákánnyal. A lábazathoz téglákat

gyűjtöttünk, pernyetartónak pedig egy lemezt hajlítottunk meg. A tüzelőt a tető és a nyílászárók roncsai szolgáltatták. Már éppen az ablak bedeszkázásához gyűjtöttünk anyagot, amikor nagy mennyiségű röntgenfilmre bukkantunk. Elhatároztuk, hogy ezekről súrolókefével az emulziót letisztítjuk, így átlátszóvá tesszük.

Jánossy Sándor civilben asztalos volt. Ő a fa-, én a vas- és fémmunkát végeztem. Este 21 órára a szobánkban kezdett elviselhetővé válni a hőmérséklet. Takarodóra már alsónadrágban lustálkodtunk az ágyainkon.

Az „otthonteremtési" munkákban alaposan elfáradtunk, átfáztunk és rövid idő múlva elszenderedtünk. Éjszaka felébredtem. Eszembe jutott, hogy ha a nagy méretű röntgenfilmeket összegyűjtenénk, abból hamarosan komoly üzletet lehetne csinálni. Kenyérért, cigarettáért cseréltük el a készletet.

Néhány nap múlva a laktanyának a Királyhágó út felőli ablakai mind be voltak „üvegezve" röntgenfilmekkel.

Megkaptuk a szedett-vedett felszerelést. A napi munkabeosztás a lábbelik állapota szerint történt:

a) jó bakancsosok hídépítő munkára,

b) rossz bakancsosok hídőrségbe és külső őrszolgálatba,

c) talp nélküli bakancsosok laktanya- és körletügyeleti szolgálatba.

Minden reggel fél 7-kor volt a bejárat előtti téren a sorakozó.

Halmos őrmester háttal állva a kapunak, elkiáltotta magát:

— Első század!

— Rossz bakancsosok a balszárnyra!

— Jó bakancsosok a jobbszárnyra!

— Talpasok középre!

— Sorakozó!

Amikor a hídépítők elvonultak, megkezdődött a „talpasok" ellenőrzése. Néhányan ugyanis lyukas talppal is ide álltak, hogy elkerüljék a Manci-híd budai hídfőjének őrzését.

November végétől az éjszakák a Duna-parton már olyan hidegek voltak, hogy a lyukakba csúsztatott papírkarton és a kapca gyorsan átnedvesedett, többen fagysérülést szenvedtek.

A lábfagyás ellen úgy védekeztem, hogy beleálltam a Lukács-fürdőből kifolyó meleg vízbe. Ám az állandó egyhelyben állás, a hiányos öltözet és a gyenge táplálkozás miatt a felső test gyorsan lehűlt, ami olykor tragédiához vezetett. Azon igyekeztünk, hogy minél előbb jó bakancshoz jussunk és mehessünk a Déli összekötő hídhoz.

A századparancsnok képet szeretett volna kapni a század politikai összetételéről. Az volt a javaslata, hogy mindenki vásároljon olyan napilapot, amilyet szívesen olvas. Mi a felmérést már hetekkel korábban elvégeztük.

Megállapodtunk abban, hogy a munkákat kommunista példamutatással végezzük, fellépünk a lógás, a fegyelembontás ellen.

Vállaltuk, hogy az újságra a pénzt naponta összegyűjtjük, megvásároljuk és szobánként kiosztjuk. 55% Szabad Nép, 20% Szabad Föld, 20% Népszava és 5% Kis Újság vásárlását határoztuk el.

A századparancsnok naponta az újságvásárlás alapján elemezte az alegység politikai összetételét. Néhány nap múlva az esti napiparancs után elkezdett politikai röpgyűléseket tartani.

Ilyeneket mondott: „Az oroszok galád módon megszállták szeretett hazánkat!" „Velünk építtetik fel a hidakat, hogy minél rövidebb idő alatt kirabolhassák az országot!" „Ne siessünk a munkával. Vigye csak el a jég a hidakat!" „A munka lassítása vagy annak megtagadása nemzeti érdekeink védelmét jelentik az orosz megszállással szemben."

A beszéd végén megkérdezte:

– Van a bajtársaknak kérdése vagy kiegészítése a hallottakhoz?

Akinek van, az lépjen ki és mondja el.

Kiléptem.

– Főhadnagy bajtárs, jelentem!

– Mondja!

– Bajtársak! Szeretett hazánkat a múlt év március 19-én a német fasiszta csapatok megszállták. A szovjet seregek kiűzték őket hazánk földjéről és súlyos áldozatok árán felszabadították népünket a fasiszta megszállás alól. A főhadnagy bajtárs azt állítja, hogy az oroszok kirabolják a mi országunkat. Én azt mondom, hogy ők ide csak hozhatnak, mert nyomorúságunkon kívül mást el nem vihetnek. Ma minden tisztességes szándékú magyar embernek csak az lehet a törekvése, hogy ezt a lerombolt országot és a hidakat is minél előbb újjáépítsük.

A parancsnokkal én már csak az 1946 tavaszán tartott népbírósági tárgyaláson találkoztam, mint beidézett tanú. A főhadnagyot mint háborús bűnöst vonták felelősségre, a hidak felrobbantása és más bizonyított vádpontok alapján. 1945. november végén egy őrnagy jött hozzánk és azután érdeklődött, hogy vannak-e az itt dolgozók között kommunista katonák.

A parton levők reám mutogattak a víz felé, mert akkor ott dolgoztam. Bekiabáltak, hogy menjek az őrnagy bajtárshoz, aki megkérdezte, hogy hányan vagyunk itt kommunisták. Észrevette, hogy bizalmatlanul hallgatok,

ezért elővette és kezembe nyomta valamennyi igazolványát, köztük a kommunista párttagsági könyvét is.

– Arról van szó, hogy a Kossuth-híd építői a pillér betonozása közben sztrájkot kezdtek. Ha a beton megfagy vagy megköt . . .

– Ne folytassa, őrnagy elvtárs! Tudom, mi történik, be kell robbantani ami eddig elkészült és mindent a mederfenéknél kell újra kezdeni.

– Így igaz! De honnan tudja ezt Deák elvtárs?

– Onnan, hogy a bevonulásomig hídépítőként dolgoztam a MÁV dészsibói hídosztályánál.

– Akkor nem kell magyaráznom, hogy a híd építése egy percig se szünetelhet.

– Tessék mondani, mi lesz a pesti oldal pilléreivel?

– Ott a MÁV és a MÁVAG hidászai fognak segíteni, ezt Széchy főmérnök már rendezte.

– Mikor kezdjünk, őrnagy elvtárs?

– Szedje össze az elvtársakat és azonnal induljanak. A templom mellett van egy féltetejű deszkabarakk. Az a melegedő, az a szerszámos- meg a cementraktár is. Az alakulatuk felé a szükséges intézkedést megteszem.

Brigádommal sötétedésre megérkeztünk az új munkahelyünkre. A munkaterületet jól kivilágították. A látvány kétségbeejtő volt. Sehol egy lélek, a munkát a szerkezeti betonozás közben szüntették be. A beton még nem kötött meg, de nagyon lehűlt. A kokszoskályhák kialudtak. A betonkeverő tetején jégréteg. A hőmérő –16 °C-ot mutatott este 19 órakor a víz felett. A munkát megszerveztem, majd dolgozni kezdtünk. Egyetlen ember akart ellenállni, de azt a cementraktárba zártam.

A metsző hidegben olyan lendülettel dolgoztunk, hogy 22 óra tájban a civilek is elkezdtek kiszállingózni és akik nem mentek haza éjfélre, valamennyien munkába álltak. 1946. január 18-án volt a híd avatása. A gyalogosközlekedés már hetekkel korábban megkezdődött a Margit-sziget felőli oldalon. Egy órán át Pestről Budára, majd egy órán át Budáról Pestre.

Ma hat közúti és két vasúti híd köti össze fővárosunknál a Duna két partját. A csúcsforgalom idején minden hídfőnél a tetőpontjukra kúsznak a szenvedélyek. A mi 40 évvel ezelőtti erőfeszítéseinknek még az emléke is a sekélyes átkozódások tengerébe vész el. Bárhogyan is van, én minden nap emlékezem. Közel lakom a Batthyány térhez. Naponta megyek el a Kossuth-híd emléktáblája előtt. Tekintetemet az Angelika presszó felé vetem, melynek falánál és teraszának helyén a barakk állt. Az évszakok is emlékeztetnek,

mert január első napjaiban a nagy hidegben a hídon megfagyott az arcom, az orrom és a kezeim. Az időjárásra ma is érzékenyek.

Nem felejtem el annak az idős asszonynak az arcát, aki az egyirányú gyalogosforgalom idején elkapta a kezemet, majd elkezdte csókolgatni. Egyre csak hálálkodott, hogy végre minden nap hazamehet munka után, árván maradt unokáihoz.

Itt a hídon ismert fel engem 5 évi távollét után Prieszol József elvtárs, aki kért, hogy ha leszerelek, feltétlenül keressem meg, mert számol velem a pártmunkában. Leszerelésem után levélben értesítettem, hogy az aratás befejezése után Ózdra megyek dolgozni. A válasz az akkori postai viszonyok között elég gyorsan megérkezett.

Abban állapodtunk meg, hogy a gyárban dolgozva, 1–2 hónapig ismerkedek a körülményekkel és folyamatosan bekapcsolódok a mozgalmi munkába, korábbi ismeretségünkről nem beszélünk.

Elképzelésünket segítette, hogy a gyár súlyos munkaerőgondokkal küzdött. Az Alföld több településén, így Szentesen is munkásokat toboroztak. A szervezők a létszám után kapták a prémiumot, ezért minden kikötés és válogatás nélkül felvették a jelentkezőket. A beszervezett emberek többsége még soha sem volt távol az otthonától, a szülői háztól, nem látott nagyüzemet, gyárat. Voltak, akik be sem mertek lépni a kohóüzem kapuján egyszerűen azért, mert a hangeffektusok szinte sokkolták őket. Mások néhány napi, vagy heti próbálkozás után dobták be a törülközőt. Féltek a patakként ömlő folyékony vastól, a tűztől, nem bírták elviselni a csapolás során keletkező meleget és a túl nehéz fizikai munkát.

A több száz emberből egy hónap múlva alig maradt meg 30–40 az üzemben. Viszont több száz internált, volt csendőr és nyilas dolgozott a „hajón" és az elegytéren. Ez a két munkaterület volt a termelés kiinduló-, mondhatni súlypontja.

Itt lehetett lassítani, vagy gyorsítani a nyersvastermelést. Főként a kohóüzemben volt nagy a „kétlaki" munkások aránya, akik a mezőgazdasági munkák idején vagy szabadságra mentek, vagy egyszerűen nem jöttek be addig, amíg a mezőgazdasági munka tartott. Nem kevesen voltak azok, akik a munkafegyelmet azzal is bomlasztották, hogy az otthon termelt bort és pálinkát behordták az üzembe és munkaidő alatt kimérték.

A kommunista párt aktivistái határozottan léptek fel minden káros jelenség ellen. A „kétlakiak" és az italmérők egy része támogatást keresett és kapott. Az italozás ellen indított kampány szükségességét egy súlyos kohóüzemi tragédia is alátámasztotta. A teljesen értelmetlenül elvesztett társaink-

nak díszes temetést rendeztünk, ahol a pártok képviselői fogadalmat tettek, hogy ilyen eset soha többé nem ismétlődhet meg.

Mi Ózdon megvalósítottuk az üzem ellenőrzését, majd állami tulajdonba vételét. Az államosított nagyüzem első munkás vezérigazgatója Valkó Márton lett, aki 1956 után hazánk párizsi nagykövete volt. A két munkáspárt egyesítése emlékezetem szerint a kisebb villongásoktól eltekintve, minden különösebb harc vagy küzdelem nélkül ment végbe. A közös előkészítő bizottságokban mindig elvi alapokon tisztáztuk a feladatainkat, melyekben állandó segítséget nyújtott az időközben Borsod megyei titkárrá választott Prieszol József és az SZDP megyei titkára, Bondor József is.

Mielőtt még a két munkáspárt egyesüléséig eljutottunk, 1946 decemberében Ózdon 3 hetes pártiskolán vettem részt. Ez megalapozta a kommunista közösségek kialakításának, fejlesztésének ismereteit, továbbá a marxizmus–leninizmus tanulmányozásának és értelmezésének módszereit.

1947 márciusában a Karolina úti Központi Pártiskolára kerültem, ahol olyan kitűnő tanárok előadásait hallgathattam, mint Rudas László, Andics Erzsébet, Pach Zsigmond Pál, Nagy Tamás, Lukács György, Otta István. Olyan elvtársakkal voltam együtt, akikből később ismert vezető politikusok lettek.

A pártiskoláról visszakerültem Ózdra, ahol ezután függetlenített pártmunkásként dolgoztam a megyei pártapparátusban. Itt került sor az én tagfelülvizsgálatomra, amelyen részt vettek: Prieszol József, Révai József, Döbrentei és Szikra Sándor elvtársak. Erre a beszélgetésre nagyon jóleső érzéssel gondolok vissza.

1949. január és február hónapjaiban Nógrádi Sándor a szokásosnál is többször jött Borsod megyébe. E látogatások során mindig szakított időt a velem való egyéni beszélgetésre. Egyik alkalommal nekem szegezte a kérdést: nem volna-e kedvem bevonulni a néphadseregbe?

Ennek eldöntéséhez gondolkodási időt kértem és kaptam. Közben a megyei apparátus tagjaival konzultáltam, akik elég vegyes tanácsokat adtak. Töprengésem közben felhívtam Ózdon Cserni József szervezőtitkárt, aki elújságolta, hogy őket is megkeresték Nógrádi elvtársék és ő meg Katona Pál igent mondtak a bevonulásra. Ekkor eldöntöttem, hogy én is igent mondok.

1949. március 2-án megkérdezték, hogy hogyan döntöttem.

– Küldjék a behívót és én megyek, Nógrádi elvtárs. Munkámat átadtam a megbízott utódomnak és bevonultam.

1949. március közepén vonultam be a Petőfi Akadémiára és nem egészen 3 hét múlva tisztté avattak. Századosi rendfokozatot kaptam és a 101. honvéd tüzérezred politikai tisztjének neveztek ki.

Emlékezetem szerint, 1949. január elején az MDP V. katonai konferenciájának javaslatára, a párt Politikai Bizottsága határozatot hozott, hogy a korábbi nevelőtiszti intézményt a politikai tiszti, komisszári intézmény váltsa fel.

1949. február 20-a táján jelent meg a honvédelmi miniszter parancsa a politikai tisztek feladatáról és hatásköréről. A politikai tiszt a parancsnok mellé rendelt személy, aki valamennyi alárendelt felé parancsadási joggal rendelkezett katonai, szakmai és politikai nevelési kérdésekben. A kiadásra kerülő utasításokat, parancsokat a politikai tiszttel előzetesen meg kellett beszélni a parancsnokoknak, mert ennek hiányában az intézkedés vagy a parancs érvénytelen volt.

Ha a parancsnok és a politikai tiszt nem tudott közös nevezőre jutni, akkor a végső döntés joga a teljes felelősségvállalás mellett a politikai tisztet illette, melyet minden alárendelt köteles volt végrehajtani.

A politikai tiszthez minden beosztott a szolgálati út betartása nélkül fordulhatott kérelemmel, panasszal vagy bejelentéssel.

1949. április 12-én vonultam be az ezredemhez Miskolcra. Az egység parancsnoka Porffy György ezredes volt. Soron levő feladatainkból néhányat megemlítek: az ezred tiszti és legénységi állományának teljes feltöltése; csapatzászló avatása április 28-ig; a csapat elhelyezése és az ellátás szervezése Budapesten; az ezred felkészítése az őszi bemutató harcgyakorlatra stb.

Amikor az egyeztetett politikai munkatervet a parancsnok asztalára tettem, elismerését fejezte ki gyorsaságomért, a precíz és kulturált tervért.

A zászlóavatást a bevonulásom 12. napján tartottuk, amelyről több fotót is őrzök.

Az ünnepségről egyenesen az ózdi pályaudvarra mentünk, és eljöttünk Budapestre. Áldottam sorsomat a díszszemlén, hogy gépvontatású tüzér vagyok és nem gyalogos.

Az új csizmám ugyanis rettenetesen nyomta a lábaimat. A fájdalomtól szinte szédelegtem, de tűrni kellett. A Gellért Szállóban rendezett délutáni fogadáson ért utól a csizma teljes bosszúja. Sem ülni, sem állni, sem menni, de még enni sem tudtam a fájdalomtól.

A lyukas, csonthártyagyulladásos bölcsességfog fájása a csizmaszorításhoz képest enyhe bizsergés. Pokolian szenvedtem!

A fogadásra érkező külföldi és hazai személyiségek elől a márványmedence szélén levő oszlopok mögé bújtam és ott sziszegtem, míg Révész Géza és Pálffy György altábornagy elvtársak észre nem vettek. Mikor kérdésükre elmondtam szenvedésem okát, derűsen, de együttérzően nevettek. Nyomban intézkedtek, hogy egy pincér hozzon széket, asztalt és terítéket. Közben sokan tudomást szereztek az „eseményről". A jelenlevő szovjet és más nemzetek tábornokai és tisztjei, élükön (ha jól emlékszem) Vorosilov marsallal, eljöttek a medencéhez velem koccintani. Nógrádi elvtárs javaslatára akkor már belelógattam csizmás lábaimat a medencébe, hogy a csizmám kitáguljon és a fájdalmam enyhüljön. „Nesze neked protokoll." Mindenki jót derült az esetemen. Talán még jól is jött ez az epizód, mert nekem úgy tűnt, hogy hasonló csizmaélménye csaknem minden katonának volt valamikor.

Alig több mint két hónapi közös munka után, Porffy ezredest kinevezték tábornokká, egyben a néphadsereg tüzérségének parancsnokává. Az ezred élére Bissi Tibor őrnagy került. Csaknem befejeztük az ezred felkészítését az őszi hadgyakorlatra, amikor engem is más beosztásba helyeztek. Így nem sokkal később, mint a gyakorlat egyik szemlélője néztem végig bajtársaim nagyszerű tüzérségi tevékenységét Verpeléten.

PALKOVICS ISTVÁN

Tamásiban született, agrárproletár családban. Kőművesszakmát tanult. A hadifogságból hazatérve, szakmájában dolgozott szülőfalujában és itt kapcsolódott be a mozgalmi életbe is. A tisztiiskola elvégzése után különböző parancsnoki beosztásokban dolgozott, 1956-ig. A pártnak 1946-tól tagja. A munkásőrség első Tolna megyei parancsnoka volt, másfél évtizedig. Tíz éve vonult nyugállományba. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Virradat és napfelkelte

„Amikor magamról beszélek, rólad beszélek akkor is, ha azt hiszed, hogy én nem vagyok te." (Viktor Hugó). Ha ez rád már nem is vonatkozik teljességgel, atyáid, idősebb testvéreid életére igen. Kérdezd csak őket, amíg módod van rá.

40 évvel ezelőtt, 1945. április 4-én egy távoli, romokban heverő hős város, Sztálingrád egyik hadifogolytáborának lakója voltam. Egy bűnben született és bűnben pusztult rendszer uralkodó osztálya miatt szenvedtem az éhségtől, a vérhastól, a maláriától és a honvágytól. Az utóbbitól olyan kegyetlenül, hggy nem tudom leírni és mihez hasonlítani ezt a fájdalmat. Búskomorrá tett ez az érzés. Nem beszélgettem hadifogolytársaimmal, barátságot sem kötöttem senkivel. Szabad időmben csak ábrándoztam. Gondolatban a szülőföldet jártam, amely nem kényeztetett életem során, de most megszépült a távolból és annyira hiányzott, hogy majd belehaltam.

1945. május 10-én jutott el hozzánk a hír, hogy vége a háborúnak. Kőművesként dolgoztam akkor a városban.

– *Szoldat voljna kaput!* Katonák, vége a háborúnak! – kiáltották fel az állványokon dolgozó hadifoglyoknak a sztálingrádiak.

– Hát megértük végre! – ölelgették egymást a hadifoglyok, és mindenkinek könny ült a szemében, vagy hullott, mint a nyári zápor. Voltak, akik kis csoportokban, vallásuk szokása szerint imádkoztak.

A munkahelyről a lakótáborba hazaszivárgott hadifoglyokat a tisztek kissé komoran, nem az akkori hangulatnak megfelő derűvel fogadták.

Nem szidtak senkit, nem veszekedtek.

– *Sto eto?* Mi ez? Miért hagytátok abba a munkát? – kérdezték nagy nyugalommal.

– Oficir, hát vége a háborúnak! – felelték a hadifoglyok lelkendezve, mintha ők vitték volna az örömhírt a szovjet tiszteknek.

– Igen, vége, de még nincs békeszerződés, amely a hadifoglyok sorsáról dönt. Ha majd lesz, akkor mentek haza – mondogatták tolmács útján a tisztek.

De mi már ezt tolmács nélkül is megértettük.

– Holnap mindenki ott folytatja a munkát, ahol abbahagyta. A jövőben pedig elő ne forduljon, hogy otthagyjátok a munkát, őreitek és engedély nélkül járkáltok. A hadifoglyokra a katonai fegyelem a mérvadó – szólt az eligazítás. Na, ez kicsit lehűtött bennünket, de a régi komor, kilátástalan hangulat nem tért vissza többé.

Megértük azt, amit az egész világon százmilliók vártak: *„vége a háborúnak, vége a fasizmusnak"*.

1945 augusztusában egy hosszú-hosszú hadifogolyszerelvény robogott Sztálingrádból a romániai Foksánit érintve Magyarország felé.

A vonat egyik utasa volt e sorok írója is. A végcél Budapest. Ott átadják a vonatot a magyar hatóságoknak, és utána mindenki egyénileg mehet tovább szűkebb pátriájába, mondotta a vonat szovjet parancsnoka.

Ennél csodálatosabb, lelkesítőbb célt akkor a hadifoglyok között senki nem tudott elképzelni. Ha a vonatot két-három órára mellékvágányra állították, végtelennek tűnt minden perc. Ahogy a hazautazás mindinkább valósággá vált, egyre gyakrabban éltük át gondolatban, lélekben a hazával, a szülőfölddel való találkozás elképzelt örömeit és félelmét is.

Megvannak-e a szeretteink? Mi van egyáltalán otthon? Létezik-e még az otthon?

Amikor hosszú utazás után vonatunk begördült az egyik állomásra, a Himnusz egyre erősödő akkordjai hallatszottak. A hadifoglyok az augusztusi hőség miatt sarkig kitárt vagonajtóknál, ahogy meghallották, mind vigyázzba álltak. A maláriától és a vérhastól legyöngülve, én napok óta csak segítséggel tudtam felállni. Most egyedül is feltápászkodtam és vigyázzba álltam. Úgy láttam, hogy kint vigyázzba állnak a fák, a kukoricatáblán a sorok, a lámpaoszlopok; az emberek mind a békét, a háború végét köszöntik, egy roncs ország fogadja roncs fiait.

A boldogságérzés majd megölt bennünket. A helybeliek ajkán nevek hallatszottak, nincs-e a vonaton X, Y, Z honvéd, ki tud a férjemről, fiamról, testvéremről, unokámról?

Az asszonyok és a lányok kiflivel, pereccel kínálgattak, miközben a szeretett nevek utáni érdeklődés megállíthatatlanul áradt, míg a vonat tovább nem gördült a végcél, Budapest felé.

Boldog, csalódott, merev, mozdulatlan és várakozó embereket hagyott az állomáson. Visszarogytam a fekhelyemre. Hangosan felsóhajtottam: na, te mesebeli füstös, csúnya jószág, most már aztán Budapestig meg ne állj!

A mezőtúri állomáson mégis megállt a szerelvény és engem név szerint kerestek. Közölték, hogy nem utazhatok tovább a vonattal, mert azt Budapestig nem bírnám ki. Egyébként is az egyik betegségem fertőző. Az állomás közelében sebtében felállított kis kórházban helyeztek el. Az egyik kedves nővér azonnal az adataimat kérdezte és közölte, hogy táviratilag értesíti szüleimet. Táviratilag, ütötte meg a fülemet a szó. Hát akkor itt nem dőlt minden össze — ötlött fel bennem. A nővérek kedvessége feledtette velem a mesevonatot, beletörődtem, hogy nem mehetek Budapestre.

* * *

1945 szeptemberében anyám kíséretében érkeztem vissza szülőfalumba, Tamásiba. Az állomás gyéren világított, a falu sötét volt. A munkás-, agrárproletár negyedbe, amelyet Budának hívnak ma is, csak a felszabadulás utáni években került villany. Ennek a negyednek peremén, a Kinizsi utcában születtem. Ahogy lassú léptekkel anyámmal felkapaszkodtunk a dombra — a Pillehegyre —, a világosabb égbolt hátterében, a házsorral ellentétes oldalon szokatlan látvány tárult elém. Hatalmas szalmakazlak sorakoztak, mintegy másik házsort képezve. Olyanok, mint amilyeneket régen a kulákok, vagy a jobb módú gazdák szérűskertjeiben láttam gyerekkoromban, cséplés után.

Határozottan felismertem, mégis megkérdeztem az anyámat, aki se a kezét, se a szemét le nem vette roncs fiáról:

— *Mik ezek itt anyám?*

— Szalmakazlak. Az ott a középső, a legnagyobb a miénk.

Megdöbbentem. A miénk?

— Hát persze, te még nem tudod, hogy földet kaptunk. Errefelé mindenki kapott, mi 15 holdat, mert, hogy sokan vagyunk, nagy a család, meg, hogy szegény apád miatt is . . .

Megálltam. Sokszor gondoltam erre a csendes utcára. A szülői ház két kis ablakából el lehetett látni a miklósvári fenyveserdőig. A szérűskertek sora most egészen megváltoztatta a régi utca képét. Ilyen szépnek eddig még soha sem láttam. Bementünk a házba. Akkor úgy éreztem, megérkeztem az örök béke birodalmába. A testem, a lelkem pihenésre vágyott. Nem tudtam még, hogy a hazámat átalakító csendes, békés szép viharnak, a népi demokráciának első jeleit látom szülőföldemen. Leroskadtam az előkészített puha ágyba. Még nem tudhattam, hogy sem pihenésben, sem békességben nem lesz részem. Részesévé válok hamarosan a történelmi folyamatnak, osztályom „a közösség, miből eszméletem, nyelvem származik és táplálkozni fog" – ösztönei és tudatos parancsai szerint.

A szülői házban csodálatos gyorsasággal épültem fel. Igaz, az egész családom kizárólag azért dolgozott, hogy beszerezzék számomra a malária elleni gyógyszert, a kinint. 1945. szeptember közepén érkeztem, október végén, november elején már munkaképes voltam. Ott folytattam az életem, ahol 1943 őszén abbahagytam, mikor is bevonultam katonának. Kőművessegédként dolgoztam tanítómesteremnél, Nikl Jánosnál. Munka után és szabad időmben mindennapos vendége voltam a tamási pártháznak. Nagy Gyuri bácsi, apám korosztálybelije és elvtársa volt a községi, Rappai Gyula pedig a járási titkár. Rappai Gyula barátként, elvtársként, Nagy Gyuri bácsi kedves fiaként foglalkozott velem. Ideológiai, elméleti, politikai képzettségem egyáltalán nem volt, csak érdeklődésem a párt ügyei iránt. Nagy pártnak szerettem volna látni a tamási pártszervezetet, a legszebb pártházzal. A tamási pártház akkor a kisgazdapárthoz képest nyomortanyának tűnt. Egy régi rőföskereskedés vakolatlan, omladozó falaival néztünk farkasszemet.

Würtcz Ádámmal, kedves barátommal megbeszéltük, hogy templomi szépségűvé varázsoljuk a pártház tanácstermét. Innen-onnan kunyerált anyagokkal bevakoltam a falakat. Würtcz Ádi pedig a munkás-paraszt, értelmiség összefogását hirdető, majd életnagyságú figurákat, különféle freskókat varázsolt a falakra és a mennyezetre is.

Valósággal elkápráztattuk a belépőket. Würtcz Ádám azóta világhírű grafikusművész, művészetének első csodálói a tamási pártház kommunistái, és a pártházban megfordult pártonkívüliek voltak.

Würtcz Ádám ugyanakkor szerkesztett egy általa rakétának nevezett képes híradót. Ebben bíráltuk a helyi reakciót. A pártház kirakatnagyságú ablaka előtt sokszor lehetett látni kuncogó embereket, akik nevettek a rakéta találatain.

Részt vettem a párt által szervezett minden akcióban. Annyira ott éltem, hogy hamarosan a község titkárává választottak, amikor ténylegesen még be sem léptem a pártba.

1946 kora őszén hivatott Rappai Gyula. A beszélgetésnek az volt a lényege, hogy a párt engem rendőrnek küld.

Felcsattantam:

– Én még a kéményseprőt is utálom, a katonás derékszíja miatt. Ki nem állhatom a fegyvert. Még az orromban érzem a puskapor szagát és ami vele jár, amit felidéz bennem. Most megint szagoljam? Tiltakoztam. Mindent megteszek, de ezt nem.

Rappai rendre utasított és közölte, hogy ez nem az ő véleménye, hanem a párté.

– Rendben van – mondtam, kissé fájdalmas beletörődéssel – mikor, hova kell mennem?

– Holnap Szekszárdra.

Hogy az utolsó szó mégis az enyém legyen, távozóban eldünnyögtem neki, hogy egyszer már mentem ezen az úton. Szekszárdról indultam a frontra, és végső soron Sztálingrádba is.

Rappai azonban nem vette a lapot, örült, hogy megállapodott velem. Így vettem fegyvert újra a kezembe. A háború után alig egy évvel, de most már egy szebb, igazabb cél érdekében. S ettől kezdve a BM futószalagán zajlott az életem.

Először a Baranya megyei Mágocs község rendőrőrsén teljesítettem szolgálatot. Rövid ideig, mert az 1947-es országgyűlési választások előkészítésének idején már Budapesten találtam magam, a központi karhatalmi zászlóalj állományában. Itt tizedesként rajt és néha szakaszt vezényeltem. Rajk zászlóaljnak is hívták ezt az alakulatot, mert Rajk László volt a belügyminiszter. A vaskezű, ahogy akkoriban jellemezték. A zászlóalj nem csak Budapesten, hanem az ország sok városában is helyreállította a rendet, ahol rendszeres volt a népi demokrácia elleni tüntetés.

1948 nyarán az egységet felszámolták. Volt aki leszerelt, mások az ÁVH belső karhatalmi állományába kerültek. Engem a néphadsereg Petőfi Politikai Tisztképző Akadémiájára vezényeltek. Örültem, hogy politikai tiszt lesz belőlem. A Petőfi Akadémián az egykori kőművesleginyből főhadnagy lett. A rendőrtiszti egyenruhát azonban csak az avatásom napján használhattam, mert az ÁVH belső karhatalmi állományába irányítottak.

Tisztté avatásom napján 27 éves voltam. *„Van már hazánk, van mit védenünk"*, olvastuk a tribün vörös drapériáján rikító fehér betűket. A jel-

mondat igazát éreztük a szívünkben, minden ízületünkben, zsigereinkben. Sok tiszttársammal együtt így láttam neki én is a megbízatások teljesítésének. Kiskatonák ezrei szakmai felkészítésének, lelki felszabadításának, hiszen a sorállományú beosztottaim 4–5 évvel voltak fiatalabbak nálam. Így annak a lélekgyilkos világnak a bilincseit hozták magukkal, melyről az én pártom sem régen szabadított meg engem. Hivatásom igazának tudatában, nagy hévvel dolgoztam, sokszor a késő estékbe és éjszakákba nyúlóan.

1956 tavaszán Budapestre helyeztek, az országos parancsnokságra. Itt beosztást nem kaptam, ezért nagyon kényelmetlenül éreztem magam. Többször reklamáltam a parancsnokomnál, hogy engem tétlenségre kárhoztatott.

– Ne idegeskedj – mondta egy alkalommal.

– Tanulj oroszul, ki fogsz menni a Szovjetunióba.

Ez megnyugtatott. Aztán az 1956-os ellenforradalmi események előtt néhány héttel azt a feladatot kaptam, hogy vegyem át a pécsi A/1 laktanyát. Ott egy belső karhatalmi kiképzőbázis épül majd, melynek én leszek a parancsnoka. Itt értek az ellenforradalmi események.

A történtek megráztak bennünket és a honvédtisztekkel egyetértésben, intézkedtem a laktanya védelméről. A budapesti események hatását csakhamar Pécsett is tapasztaltuk. 24-én a késő délutáni órákban egy 15–20 főből álló csoport gépkocsin a laktanya bejáratához kanyarodott.

A vezető kiszállt és az őrrel beszélgetett.

– Azért jöttünk – kezdte a fiatalember – a nép megbízásából, hogy szólítsam fel Önöket, teljesítsék a nép három kérését:

1. Vegyék le sapkájukról a vörös csillagot és helyébe nemzeti kokárdát tűzzenek, ezzel jelezve, hogy maguk is magyarok.

2. Álljanak a nép mellé, és ezt nyilvánítsák ki.

3. Adják át fegyvereiket a népnek.

Nyugalmat erőltettem magamra és csendesen válaszoltam:

– Mi már régen a nép mellé álltunk, és esküt is tettünk rá, hogy a népet szolgáljuk. A vörös csillagot nem vesszük le, mert ebbe koncentrálódik mindaz a jelkép, ami nekünk kedves. A háromszínű zászlóban pedig az ön kokárdája is benne van. A fegyvereinket senkinek át nem adjuk soha, és ha önök a budapesti barátaik mintájára megtámadnak, mi lőni fogunk. A fiatalember csaknem vigyázzban, fegyelmezetten állt, hallgatott engem és amikor befejeztem, ezt mondta kissé csodálkozva és kicsit ijedten:

– Ezt mondjam el a népnek?

– Igen, ezt – válaszoltam röviden.

Tiszttársaim kikísérték a laktanyából. Az ellenforradalmi küldöttség elment és két éjszakát nyugodtan töltöttünk.

Az ellenforradalom után alig melegedtem meg otthon Tamásiban, amikor hivatott Rappai Gyula, a Tolna Megyei Pártbizottság titkára. Közölte, hogy úgy döntöttek, én leszek az új fegyveres testület, a munkásőrség megyei parancsnoka. Így történt, hogy egy kis bőrönddel beköltöztem Szekszárdra, a családom 1957 áprilisában jött utánam. A pártház egykori gondnoki lakásának a konyhájában laktam, míg a két szoba a Tolna Megyei Munkásőrparancsnokság lett. Megbízólevelemmel hamarosan jelentkeztem Halas Lajos országos parancsnoknál. Tőle és a munkatársaitól kaptam meg a szervezési irányelveket, a szervezeti kereteket. Rövidesen a fegyverek szállítása is megkezdődött. Jól jött, hogy a pártházban laktam, mert éjszakánként szállították a fegyvereket, így mindig kéznél voltam. Március elején már ott sorakoztak a fegyverek a raktárban. Az ünnepélyes fegyverátadásra március 14-én került sor. Másnap a megyei sajtó tudósításban jelentette, hogy Tolna megyében is megalakult a munkásőrség. Ugyanezen a napon az első munkásőrjárőrök is megjelentek az utcán Szekszárdon és a járásokban. Ekkor még az MHSZ-től kölcsönkért kék overállban, vagy civilben, de karszalaggal teljesítettünk szolgálatot. No és természetesen fegyverrel. A rendőrök, a karhatalmisták és a munkásőrök megjelenésével már érződött, hogy a párt ura a helyzetnek.

1957 május elseje megünneplésére készült az ország. Gyorsított ütemben megkezdődött az egységes ruházattal történő ellátás. Közben a párt és a munkásőrség szervezése együtt haladt. Az országos parancsnokság útmutatása úgy szólt, hogy a május elsejei ünnepségeken a munkásőrök tegyenek nyilvánosan esküt, demonstrálják az új fegyveres testület erejét. A megyei pártbizottság úgy döntött, hogy a szekszárdi üzemek adományozzanak zászlót a munkásőrségnek és a május 1-i ünnepségen adják át. Az egyéb munkák mellett megkezdtük a felkészülést az ellenforradalom utáni első május elseje megünneplésére. A főpróbára kivonultak a Béla térre a kijelölt egységek és az alegységek. A gyakorlás során a csapatzászlót egy hasonló méretű vörös zászló helyettesítette. Ezzel álltam az új egyenruhában felsorakozó munkásőrök elé.

– Elvtársak! Amikor május elsején átveszem az üzemek ajándékát, a munkásőrségnek adományozott zászlót, akkor majd meglengetem és erre ti háromszoros hajrával válaszoltok. Most elpróbáljuk ezt a mozzanatot.

Harmat József vigyázzt vezényelt én pedig kétszer meglengettem a zászlót. A válasz olyan orkánszerű hajrá volt, hogy majd elsöpört. A vezénylőtisztnek pihenjt parancsoltam. Motoszkáltam valamit a zászlórúdon, nyeltem egyet, kettőt, hogy leplezzem meghatottságomat. Tudtam és éreztem, hogy

ebben a pillanatban valamennyi munkásőrtársam átélt valamit a tragikus napokból. A sorokban olyan emberek álltak, akik nem is olyan régen még az ellenforradalmárok céltáblái voltak. Na uraim, kinek van kedve és bátorsága a vörös zászlót taposni? – mondtam magamban, míg lélegzetvételnyi szünetet tartottam.

– Nagyon jó volt elvtársaim, de azért még egyszer elpróbáljuk. Erre tulajdonképpen már nem lett volna szükség, ám újra hallani akartam és megismételtettem velük. A hatás ugyanaz volt. Mintha egyetlen szív dobogott volna az emberekben, mely erőt és tettrekészséget sugárzott. Kimondhatatlan boldogságot éreztem.

Május elsején talpalatnyi üres hely sincs a Béla téren. Az eskütételre és a zászlóátvételre felsorakozó munkásőrök erőt sugárzó látványa a meglepetés erejével hatott. A szekszárdi üzemek dolgozói nevében Németh József adta át a zászlót, amivel a pártbizottság épületéhez vonultunk. A járda mindkét oldalán kísértek, többen kalapot emeltek a zászló előtt, integettek az ismerősöknek. Csodálatos napfelkelte volt.

NOVÁK LAJOS

Murarátkán, uradalmi cseléd családban született. Tizennégy éves korától már felnőtt munkát végzett, mint mezőgazdasági summásmunkás. A felszabadulás után különböző gazdasági és politikai területeken vezetői beosztásokat töltött be Fejér megyében. A két párt egyesülésének az évében lett a párt tagja. Kereskedelmi dolgozóként nyugdíjazták. A munkásőrség alapító tagja. A székesfehérvári dr. Münnich Ferenc munkásőregységben szolgál. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Életem útján

Odaérkezésünk után, úgy két hét múlva, a táborparancsnok azt mondta . . . *„No, Novák, itt az ideje, hogy fölépítsétek a lágert, mert bár hamarosan hazamentek, télen itt az orosz hidegben megfagytok a sátorponyva alatt!"* Persze építőanyagnak se híre, se hamva.

– Őrnagy úr! Hát miből építsünk házakat, mikor sehol sem látok építési anyagokat?

– Nézz csak körül a vidéken . . . Mennyi finom laposrétegű mészkövet látsz itt körös-körül!

Igen, valóban, de sem fa a tetőszerkezethez, sem mész a falak megépítéséhez . . . Nicsevo, nicsevo, . . . az is van itt bőven a közeli fenyveserdőben. Van ott építőfa bőven . . . Mész kell? Milyen szép, nagy mészkő ágaskodik ki a domboldalon a földből . . . Micsoda finom mész lesz belőle, csak ki kell égetni . . . No . . ., mit szólsz hozzá?

Semmit sem tudtam hozzá szólni, ez akkor nekem még magas volt.

Néhány nap múlva beláttam, nincs lehetetlen a nap alatt, különösképpen a szovjet emberek előtt.

Összehívtam a német tolmács segítségével az egész tábort és előadtam, amit a szovjet táborparancsnoktól hallottam, amit nyugodtan parancsnak is felfoghattunk, . . . hogy ha nem akarunk itt a télen megfagyni, fel kell építenünk a kőépületeket. Ehhez most egy komplett építési gárdát kell létrehozni, amely épülettervezőkből és építési szakemberekből áll.

Nem hittem volna, hogy valaki annyira képes eltitkolni szakmai felkészültségét, mint akkor az első napokban tapasztaltam. Alig akadtak építési tervezéshez értő szakemberek. Egyik barátommal kezdtünk az épületek megtervezéséhez. Mértünk, rajzoltunk, vitatkoztunk, hajba kaptunk az elképzelések miatt, amin a szovjet parancsnokság csak mosolygott . . . Aztán mégis előlépett az ismeretlenségből egy vézna emberke, aki azt mondta, hogy hadd lássa csak, mit kutyultunk össze tervezés címén . . . Megmutattuk . . . Nem dicsérte meg, de nem tartotta elvetendőnek, legfeljebb statikailag kellett újra tervezni. A közel háromezer ember részére elegendő szállás és a járulékos épületek, konyha, raktár, borbélyműhely, klubterem stb. helye, mérete nagyjából megfelelt a mi elgondolásunknak.

Megalakultak a szakmai brigádok, megkezdték az építési anyagok kitermelését, feldolgozását, majd az épületek kivitelezését. Hihetetlen, de november 7-re elkészült minden épület. Két dolog siettetett bennünket: egyik a téli hidegtől való félelmünk, a másik: az októberi forradalom évfordulójának dátuma, amit a szovjet táborparancsnok sürgetett.

Alig rendezkedtünk be, decemberben az egész tábornak sorakozó századonként és indulás Izvarina irányába, a 8. számú bányászlágerhez. Ez lett a továbbiakban egészen hazatérésünkig az állandó lakhelyünk.

Az új lágerba már egyszerű fogolyként érkeztem én is, hiszen az új helyen már kialakult a belső rend, nem kellett tolmács. De ez csak az első órákban tűnt így, mert a fertőtlenítés után következett a munkaelosztás.

A tábor vezetője megkérdezte, hogy: van-e grafikus, vagy műszaki rajzoló, festőművész közöttünk? . . . Nem akartam elsőnek jelentkezni, bár tudtam, rajtam kívül ilyen nincs. Egyik barátom biztatott, hogy jelentkezzem, . . . jobb dolgom lesz, mint a bányában . . . , — mert azt már biztosra vehettük, hogy bányászok leszünk. Melyikük a festő? . . . Barátom rám mutatott . . . No, lépjen ki. Kiléptem és vártam. Jó órába telt, mire az elosztás véget ért. Rajtam kívül minden magyar a bányába került.

A magyar belső parancsnok azt mondta: menjen bajtárs a klubba, majd ott megmondom, mi lesz a dolga. Étkezni valamelyik brigáddal fog, a szállása is a brigáddal lesz egyelőre.

Később megjelent a klubban Azárov százados, a tábori antifasiszta mozgalom irányítója és közölte velem, hogy ő lesz a főnököm. Megkérdezte, ismerem-e az orosz írást, tudok-e portrét rajzolni, festeni? Azonnal bizonyítottam azzal, hogy a klub falára írt magyar jelmondatot oroszul írtam le. Majd egy rögtönzött rajzot készítettem Leninről. Helyes, helyes . . ., mondta a kapitány. Ezzel be is fejeződött az alkalmassági vizsgám, majd a konyhára

vitt és parancsba adta a szakácsnak, hogy a „hudozsniknak" – festőművésznek – mindenkor köteles enni adni, amikor megéhezik. A politikai tiszt jól tudta, hogy éhesen nem lehet dolgozni, amikor az ember örökké a gyomrával van elfoglalva. Ő is volt fogoly, de sikerült megszöknie. Így tudta, mi a hadifogság és az éhezés. Feladatom volt még a klubkönyvtár könyveit a pihenő bányászoknak olvasásra kiadni és visszavenni.

Hetenként egyszer megérkezett az IGAZ SZÓ című magyar nyelvű újság, azt kiosztani brigádonként és sajtóértékelést kellett tartani a klubban. A munka rendkívül sok volt, alig birkóztam meg vele határidőre.

A láger személyi nyilvántartó anyagát újra kellett feldolgozni. A partizánok közül többet elhelyeztek időközben, így rám is újra szükség volt, mint tolmácsra. Egyik alkalommal az elhárító tiszt azt mondja: no Novák, most te kerülsz a vallatószékbe . . . ! Hol jártál a fronton, milyen alakulattal, mit csináltál, ki volt a parancsnokod? A lakosság közül kit, kiket ismertél, volt-e kapcsolatod. Újra elmondtam, amit már a nyilvántartásba vettek.

Ritka szerencséd van, hogy azt a községet gyorsan elhagyták a németek, így a lakosság életben maradt. Igazoltak téged. Ezután szabadon járhatsz 60 km-es körzetben és belső politikai munkát fogsz végezni, Azárov kapitány mellett.

A lágerban a helyzetem jobbra fordult, amelyből csak a szabadság hiányzott és a család. Rendkívül sokrétű feladatot kellett ellátnom, részben a megbízhatóság, részben a sokoldalú képesség alapján.

Létrehoztuk, megszerveztük az antifasiszta szemináriumokat, amelyre legelőször előadókat kellett felkészíteni, akik aztán levezették a foglalkozásokat. Ilyen előadó volt Dr. Bistey Balázs, Fábián Nagy Károly, Cigacz Mihály és Plavecz János.

Évente lágerközi értekezlet volt, ahol a Sahti város körzetében levő táborok küldöttei beszélték, vitatták meg a lágerélet feladatait, problémáit. Ezeken az értekezleteken általában én voltam a küldött a 8182/8 számú lágerből.

A több mint hároméves fogság alatt kötetekre való esemény történt, ahogy máshol is. Amikor 1946-ban megindulhatott a levelezés az itthoniakkal, egy kicsit oldódtak a reménytelenség okozta lélektani fájdalmak, de a hazavágyódás tüze is fölizzott mindenkiben. Volt, akit a hazulról kapott hírek törtek össze. A levelezéssel is gyarapodott a munkám, mert nekem kellett azok helyett is tartani a kapcsolatot, akik nem akartak írni.

Az én híreim megnyugtatóak voltak, miután megtudtam, hogy kaptunk tíz hold földet Feketepusztán. Ennek kapcsán a gazdálkodással kapcsolatban is volt mit mondani a családomnak.

Aztán 1948. november 6-án elindultunk végre haza. November 20-án értünk Máramarosszigetre. Mi néhányan, akik politikai munkát végeztünk, külön könyvkészlettel ellátott vagonban rendezkedtünk be, az állandó zenekarunk is velünk volt. Ahol állt a vonat, ott indulókat játszottak az orosz állomásokon is.

Máramarosszigeten a magyar hadifogoly kormánybiztos, Hegyi János fogadott bennünket. Minket politikai munkásokat külön behívatott az irodájába. Illő dolog lenne, mondta, ha dísztáviratot küldenénk a Magyar Dolgozók Pártja központi vezetőségének, Rákosi Mátyás elvtársnak címezve. Én és Vidor Miklós, aki azóta ismert író, külön-külön készítettünk egy-egy dísztáviratot.

Másnap aztán tovább indultunk Debrecenbe, ahol általános egészségügyi vizsgálaton estünk át.

A formális leszerelésről dokumentumot kaptunk, valamint 20 Ft zsebpénzt a hazatérésünkig.

Életemnek igazi, új fejezete a hazatérésem után, a „hőskorszak" közepe tájától indult, ami harminc éven át szakadatlan és lazítást nem tűrő forradalmi megújulásban telt el.

Itthon sürgősen ruhát, lábbelit kellett venni. Éppen vásár volt Dégen november 30-án. Elmentünk a feleségemmel és bevásároltunk. Szerencsére az itthoni szorgalmas munka nyomán, a termények árából volt készpénze a családnak. Aztán gondoltam, ideje a pártba jelentkezni, mert az itthoni közéleti munkából nem is lehet, nem is akartam kivonni magamat.

Legelőször is meg akartam ismerkedni a helyi kommunista pártszervezet vezetőivel, tagjaival. Felkerestem az MDP titkárát, Kovács András elvtársat. Ő hírből ismerte a nevemet, a családomat. Az a hír járta, hogy már a grófi időben is forradalmár voltam, ezért örült, hogy a kommunista pártba lépek. Ugyanis a Kisgazda- és a Parasztpárt is igyekezett megnyerni, méghozzá titkárnak, ahol a rokonaim már tagok voltak.

Kovács elvtárs közölte, hogy a két munkáspárt egyesülése utáni tagrevízió miatt most nincs felvétel, azonban szeretné, ha részt vennék a pártszervezet politikai, agitációs munkájában.

Ez időben levelet kaptam az MDP központi vezetőségétől. Érdeklődtek, hogy mik a terveim az itthoni beilleszkedésemmel kapcsolatban, milyen segítséget várok a párttól . . .? Megírtam, hogy az MDP-be kívánok belépni, addig

is híven és következetesen végzem a népnevelő munkát. A juttatott 10 hold földön szeretnék gazdálkodni. Egyúttal szándékomban áll végre megvalósítani régi álmom, szeretnék beiratkozni a Képzőművészeti Főiskolára.

Levelemet követően, egy-két hét múlva a Képzőművészeti Főiskolától kaptam értesítést, hogy jelentkezzek a főiskola rektoránál. Jelentkeztem és fel is vettek, azzal, hogy a következő félévben bekapcsolódhatok az iskola munkájába. A feleségem nem nagyon örült annak, hogy Pestre akarok járni iskolába.

A helyi földművesszövetkezet éppen ügyintézőt keresett felvételre. Nagy agitációba fogtak, hogy megnyerjenek. Bármivel indokoltam, hogy nem akarom lekötni magam, újra és újra kértek, végül a pártszervezet nevében is, hogy vállaljam el legalább egy évre az ügyvezetést. Gondolkodási időt kértem, hogy a családommal is megtárgyalhassam, mielőtt választ adnék. Beleegyeztek.

Másnap újra felkerestek a válaszért. Sorban jöttek az igazgatóság tagjai és a párttitkár, hogy rábeszéljenek. Ma is sajnálom, hogy „igent" mondtam az egy évre, amiből végül 30 év lett.

A történtek megkövetelik az alapos visszaemlékezést. Igen nagy feladatok vártak rám a földművesszövetkezet vezetésében. Előbb kéthetes szövetkezeti tanfolyamot végeztem Veszprémben, ahol jó néhány szakmai ismeretre tettem szert.

Abban az időben még a földművesszövetkezetek tulajdonában és kezelésében voltak az uradalom összes mezőgazdasági erőgépei, az épületek nagy része és a szeszgyár.

Az 1949. évi aratási, cséplési és begyűjtési munkával kezdődött a földművesszövetkezeti pályafutásom.

Hiányosnak érezném a visszaemlékezésemet, ha kimaradna belőle az a pár perc, amely a fogságból való hazaérkezésem napján, kora reggel az első meglepetést hozta.

Az egykori gazdatiszt, aki internáltatni akart, megjelent a lakásomon és szinte ébresztett. Hervadtan ébredtem. Az egyhónapos vagonban utazás után szinte paprikás volt a szemem. Nehezen érzékeltem a szoba félhomályában az ágyam mellett ülő látogatómat. Tüttő úr végtelen kedvességgel kapkodott a kezeim után, hogy üdvözöljön és érdeklődjön hogylétem felől . . . Mivel még abban is kételkedtem érzékileg, hogy itthon vagyok, az egykori veszélyes ellenfél jelentőségét sem tudtam felmérni. Később minden világossá vált agyamban, de nem mutattam haragot, mert hisz mihasznom lett volna belőle?

Mivel Feketepuszta igen hatalmas volt, sokan kaptak itt földet, tehát tervbe vették egy új község felépítését.

Az idő telt, a messziről idetelepült emberek nyomorúságos ólakban, kunyhószerű tákolmányokban, istállokból leválasztott lyukakban laktak. Közben a fiatalok családokat alapítottak, egyre sürgetőbbé vált a lakásépítés. Mindenki tudta, hogy a kölcsön rendelkezésre áll, ha olyan építési vállalatot vagy intézményt talál, amelynek bankszámlája és cégjegye van. Igen ám, csakhogy egy pusztai településen hol van ilyen vállalat, vagy intézmény . . .?

A falugyűlésnek az volt a kívánsága, hogy egy küldöttség utazzon el az Építésügyi Minisztériumba és valami módon indíttassa el a lakásépítéseket. A küldöttségbe engem is megválasztottak.

Másnap elindultunk Budapestre. Emlékezetes számomra, hogy abban az időben Vas Zoltán volt az építésügyi miniszter, aki később a SZÖVOSZ elnöke is lett.

Szinte hihetetlen, de azonnal fogadta a küldöttségünket. Mikor elkezdtük a mondókánkat előadni, mondta: jól van elvtársak . . . , csak azt mondják meg, ki fogja szervezni a nagyszámú kislakásépítést? . . . Ki fogja átvenni, kezelni, elszámolni az építtetők kölcsöneit az állammal szemben, aki a kölcsönt kibocsátja? . . .

Nagy szellemi viharok dúltak az én agyamban is. Miniszter elvtárs . . . , hát, ha a földművesszövetkezet vállalná az építkezés szervezését? A miniszter arca erre kisimult és azt mondta „hát persze, . . . ott a földművesszövetkezet minden faluban bankszámlás, cégbejegyzett és helyben van . . . Barátom, maga óriási terhet vett le a vállamról javaslatával . . ."

Aztán a többi már gyorsan ment a megvalósítás útján. Velünk együtt utazott az építésvezető, a jó öreg Budai Gyula, az akkor még Feketepusztának nevezett településre.

Ezért az ötletért az Építésügyi Minisztérium és a SZÖVOSZ engem kitüntetett.

A pusztai földművesszövetkezet sok segítséget kapott. 1952-ben 200 új, egy- és kétszobás kislakás építését végeztük el a befejezésre, elszámolásra kész könyveléssel. A következő évben még száz új kislakás készült és azzal végeredményben az új község terv szerinti felépítése megtörtént.

Sok-sok álmatlan éjszakám volt, miközben én magam is kétszobás házat építettem az akció során. Ráadásul a feleségem előrehaladott állapotban volt a harmadik gyermekünkkel, de segítség az egész településen nem volt, hiszen mindenki építkezett. Még a kisgyermekek is dolgoztak, akik már elbírtak egy téglát.

Felépült az új falu. Már minden család egészséges, kulturált lakásban lakott, de a szép ifjúnak igen csúnya, a régi cseléd-summás világra emlékeztető neve volt.

Sokat hallottam az itt élő idős emberektől ennek a településnek a múltjáról. Arról, hogy 80—100 évvel ezelőtt ez a vidék még csupa erdőség volt, amikor az Enying-Dégi országút csak mintegy allé ment rajta keresztül, Simontornya felé.

Itt a Mátyásdombnak nevezett dűlőn már tisztás volt, és emberlakta település néhány pásztorcsaláddal, erdésszel. Arra gondoltam, miért ne lehetne Mátyásdomb az új falu neve.

A helyi tanács elkészítette a névadás iránti kérelmet és továbbította. Egy hónap telt el és megjött a jóváhagyás. Azóta Feketepusztát Mátyásdombnak hívják. Erre a körülményre azért tértem ki, mert azóta a község lakóinak összetétele nagyon megváltozott. Alig tud valaki az igazi történetéről Mátyásdombnak. Ma csak ketten élünk a „döntnök" bizottságból, Kovács Ferenc nyugdíjas lajoskomáromi tanácselnök és én. Sok hamis és valótlan újságcikk jelent meg a község történetével kapcsolatban. Így az is, hogy a község Rákosiról kapta a nevét stb.

De az időkerék tovább forgott velem, újabb és újabb eseményeknek voltam részese.

RAFFINGER ANDRÁS

A Győr-Sopron megyei Ménfőcsanakon született, földművesszülők hetedik gyermekeként. A felszabadulás után a Nemzeti Segély központjában, majd a Vöröskeresztben és a Magyar Szabadságharcos Szövetség országos központjában dolgozott. A budapesti IX. kerületi munkásőregység alapító tagja. A Villamosipari Kutató Intézet rendészetvezetője volt nyugdíjazásáig. Megbetegedéséig a budapesti parancsnokságon szolgált. A pályamunkájából részleteket közlünk.

A Nemzeti Segély munkatársa voltam

Elaludtam. Gyorsan peregtek az események. Rövid idő alatt annyi mindent átéltem, hogy szinte gondolkodni sem tudtam. Ma is borzalommal töltenek el azoknak a napoknak a gyötrő lázálmai. Újra és újra hallom a fejemnél kopogó golyókat, társaim halálhörgését, és látom holt bajtársaimat a Tisza-part sarában.

Így értem meg, seblázban gyötrődve október 12-ét. Reggel kimászom egy szalmakazal tövébe. Dél felé sürögni kezd az udvar és fogolytársaimat négyesével felállítják. Azt mondják, indulnak. Megyünk haza. Többször megkísérlem, hogy én is felállok, de csak meddő kísérlet marad. Visszahanyatlok a szalmára. Nem bánom, mi lesz velem! Lőjenek főbe, de menni nem tudok. Megkérem az egyik oroszul tudó bajtársamat, kérjen engedélyt, hogy felülhessek valamelyik kocsira. Szól is, de feleletet nem kap. Látom, megindul a fogolycsapat. Az úton, közvetlen a tanya mellett sok-sok lovasfogat megy. Egymás után szólítgatom őket, mutogatok, hogy vegyenek fel. Rám se hederítenek. Végre egy 50–55 év körüli nagybajuszos bácsi megszán, megállítja lovait és felvesz a kocsijára. Nagyon szánalmas állapotban lehettem, mert egy darab málladozó kenyeret is adott.

Megérkeztünk oda, ahol öt nappal előbb megsebesültem. Vártuk, hogy ránk kerül a sor. Fogolytársaim egy részét már át is szállították. Ülök a kocsin, az öreg kukoricacsöveket dobál fel, én meg fosztogatni kezdem. A foga-

tolt járművek szanaszét vannak a hullámtérben. Hirtelen légvédelmi fegyvert állítanak vékony, magas állványra és a következő pillanatban már felettünk repülnek a német gépek és zuhognak a bombák. Jóformán felfogni sem tudtam, hogy mi történik, s máris egyedül vagyok. Oroszok, magyarok véres tetemei keverednek a lovak hullájával. Kezemről patakokban folyik a vér. Hangosan felzokogok és imádkozom úgy, ahogy soha többé nem fogok. Féltem, kimondhatatlanul féltem a haláltól!

Újra mászni kezdek. A következő pillanatban irtózatos robbanás és nem emlékszem semmire . . . Szürkülni kezd, amikor magamhoz térek. Csupa föld mindenem. Alig pár lépésre mögöttem egy bombatölcsér. A fejem irtózatosan zúg. Felállni nem tudok. Később megtudtam, a comblövés mellé ugyanabba a lábamba kaptam még négy szilánkot.

Végre egy szekér zörgését hallom a félhomályban. Meglapulok és várok. Egy parasztbácsi felsegített a kocsijára és bevitt Csépára. Ott a csendőrlaktanyában már feküdt néhány magyar sebesült. Minden, ami ezután történt velem, olyan, mint egy álom . . .

Feltesznek egy autóra . . . Kecskemét! Pályaudvar. Irtózatos zűrzavar!

Este megérkezünk Pestre, a Fasor-szanatóriumba visznek. A lábam már bűzlik.

Lebontják a kötésemet. Orvosok hajolnak fölém. *„Talán nem kell levágni – mondja a doktor –, no, majd csinálunk valamit"*, s máris megadással szívom az altatót.

Napokon keresztül lebegtem élet és halál között. Egyik nap jön egy őrmester és megkérdi tőlem: hogy kerültem ide? Van-e hadtestengedélyem, hogy itt lehetek? Csak nézem, hogy mit akar? – Mert ezekért a helyekért itt a szanatóriumban a kincstárnak sokat kell fizetni . . .

Szegény Magyarország! Ekkora különbséget teszel fiaid között?

Később a kórházat és minket elszállítottak Keszthelyre. Szépen javult a lábam és november 21-én, amikor a nővérem meglátogatott, hazajöhettem vele házikezelésre. Keszthelyre visszamenni már nem tudtam, jelentkeztem Győrben, a Honvéd Kórházban. Mindjárt ott fogtak és még aznap este elindult velünk a sebesülteket szállító vonat . . .

A tábori kórházban kezdődött egy csodálatos szerelem. Sok-sok hányódás és viszontagság után, az élet és halál mezsgyéjén tovább járva, eljutott a beteljesedésig. 1945. május 21-én (Pünkösd napján) Lübtheenben egy tábori oltárnál feleségül vettem Irén-nővért . . . most ünnepeljük a negyvenedik évfordulót . . .

1945. augusztus 11-én indultunk el hazafelé Melkofból. Elsterverda–Brünn, aztán: Kuti–Dévény–Lamac–Pozsony–Vajnori–Szenc–Galánta–Érsekújvár és túl a Dunán, már ide látszik az esztergomi bazilika kupolája . . .

Délután megérkeztünk a ferencvárosi pályaudvarra. A feleségem elment, hogy megkeresse a hozzátartozóit. Mi arra vártunk, hogy az igazoltatáson átessünk. Egyszerre látom, hogy elől-hátul géppisztolyos kísérők vesznek körül bennünket. Ilyen fogadtatásra nem számítottam. Így kell viszontlátnom Pestet? Úgy látszik, még nem telt be a pohár. Mit szól majd a feleségem, ha visszatérve csak a hült helyemet találja?

A táborban, ahová elvittek, megnézett egy orvos és mindjárt megoperált. Egy 4–5 cm hosszú, szétnyílt lövedéket vett ki a lábamból. Ezután következett talán a legborzasztóbb éjszakám. Dührohamot kaptam és sehogy sem értettem, hogy mi történik velem. A feleségem a minisztériumban elért annyit, hogy az ügyemet soron kívül kivizsgálják. Végre áthelyeztek a Gyöngyösi 104-es Vöröskeresztes Hadikórházba, ahová a feleségem is elkísért. Felvették ápolónőnek, amíg itt leszek. Még néhány hét, de a nehezén már túl vagyok, remélem, hogy hamarosan egészséges leszek. Január végén már elhagyhattuk a kórházat. Fehérváron 1946 februárban igazoltak és 75 százalékos hadirokkanttá nyilvánítottak.

Két dolog befolyásolta ez idő tájt életemet. Az egyik, hogy a szüleim hallani sem akartak a feleségemről. A másik, hogy a feleségem rokonánál találkoztam Kiss Bertalannal, akit mint illegális kommunistát, partizánt és katonaszökevényt bújtattak a háború alatt. Ő sokat beszélgetett velem, könyveket adott és magával vitt a pártszervezetbe. Eljártam a gyűlésekre, szemináriumokra, rendezvényeken szavaltam, 1946-ban párttag lettem. Ez a szülőfalumban nagyobb dolgot jelentett az idő tájt, mintha mondjuk megnősülne a pápa.

A *„Nemzeti Segély"* hajdani szerény munkatársa, azon gondolkodom, hogyan is tudnám elmondani a ma emberének, főként azoknak, akik a felszabadulás óta születtek, hogy mi is volt ez az intézmény. Mindenütt a felszabadító szovjet hadsereg nyomában és támogatásával jött létre. Segített a háború szörnyű megpróbáltatásaitól meggyötört embereknek, az éhenhalástól mentették meg tíz és tízezrek életét . . .

A *„Magyar Jövő"* 1948. március 1-i számában olvashattuk: *„Szellemi és művészeti életünk képviselői miért támogatják a Nemzeti Segélyt?"*

A beérkezett válaszok:

„A Nemzeti Segélyt készséggel támogatom három okból:

1. Mert eddig hetvenezer ínséges gyermeken segített és 45 500 alkalommal szerzett édes órákat nyomorgó szellemi munkásoknak.

2. Mert a Nemzeti Segély korunk legnagyobb eszményének, a közösség gondolatának áll szolgálatában és a segítésben a szociális rendszert alkalmazza.

3. Bízom a Nemzeti Segély vezetőiben, mert a világ legérzékenyebb és legjobb emberei, köztük Ady legkiválóbb életírója, Bölönyi György és a tehetséges fiatal Vasvári István.

Dr. Rubinyi Mózes, a Magyar Pen Klub alelnöke."

„A Nemzeti Segély olyan intézmény, amely Európa-szerte példa nélkül áll. Amit a felszabadulás óta tett, kezdve az ostrom után, élelem híján nélkülöző írók és művészek étkeztetésén, folytatva a csecsemők és gyermekek megmentésén, a mindenki által ismert pompás otthonokban és tejkonyhákon, továbbá napjainkban a hadifoglyok támogatásán — ekkora méretű segélyezés elképzelhetetlen volt mindeddig Magyarországon. Azt hiszem, lehetetlen, hogy ilyen célkitűzésekkel és eredményekkel büszkélkedő intézményt szociális érzésű, humánusan gondolkodó ember ne támogasson.

Hollós Korvin Lajos."

„Azon szerencsések közé tartozom, akik tanúi lehettek a magyar Nemzeti Segély megszületésének és elindulásának. Láttam, amikor 1944 végén, az akkor felszabadult Szegeden pár lelkes magyar fiatalember, legyőzve a pusztulás által okozott pánikérzést, a legnehezebb körülmények között és hősies erőfeszítések árán megszervezte a még ostrom alatt álló Budapest éhező népe számára az első élelmiszer segítséget. Így történt, hogy Budapest felszabadulásának első napjaiban már megérkeztek az első élelmiszervonatok, melyek sok éhező felnőtt és gyermek életét mentették meg. A Nemzeti Segély munkáját azután is figyelemmel kísértem, különösen annak egészségügyi részét, mely méltán igényt tarthat minden haladó szellemű ember részéről a megbecsülésre és támogatásra.

Dr. Mária Béla."

Péchy Blanka előadóművésznő:

„Hogy miért támogatom a Nemzeti Segélyt? Nem támogatom a szó konvencionális értelmében, hanem megtiszteltetésnek veszem, ha e nemes hatású szervezetnek felajánlhatom szolgálataimat. Örömmel állok mindenkor

a Nemzeti Segély szolgálatára és boldoggá tesz a tudat, hogy munkámon keresztül hozzájárulhatok a Nemzeti Segély célkitűzéseinek megvalósításához."

Szép Ernő:

„Először is hadd fejezzem ki a Nemzeti Segély iránt való soha el nem múló hálámat. Ha a Nemzeti Segély nincsen, egyenesen éhen haltam volna a felszabadulás után, mikor fillér nélkül álltam itt az új világon. Magam is mindennap megebédelhettem a Munkácsy utcában, emellett hetenként kaptam vacsoracsomagot, szalonnát, kenyeret, lekvárt, meg még mogyorót is, meg mazsolát, csokoládét vihettem haza éhes testvéreimnek. Tudván tudom, mennyi orvosságot, ruhát, fehérneműt, cipőt, mindent adott a Nemzeti Segély íróknak, festőknek, szobrászoknak, zenészeknek, színészeknek, meg minden civil szenvedőnek. Kórházba vitt betegeket, hajléktalanokat fedél alá juttatott. A Nemzeti Segély gondoskodott és gondoskodik az akkor állástalan, ma már barátaira talált magyarokról. Soha jobb helyre nem ment adomány, mint ami a Nemzeti Segélyhez jut. Kívánjanak kérem nekem egy kis szerencsét, hogy visszaszolgálhassam majd a Nemzeti Segélynek, amit kaptam tőle, az lesz a legédesebb boldogságom."

Talán e néhány korabeli idézet a mai ember számára is érzékelteti azt a hősi korszakot, amit közvetlenül a felszabadulás utáni évek, s benne a Nemzeti Segély jelentettek.

1948-ban a Nemzeti Segély beolvad a Magyar Vöröskeresztbe. Mi is a Magyar Vöröskereszt munkatársai lettünk és folytattuk azt a nemes, a szocializmus hitétől átfűtött tevékenységet, amit a Nemzeti Segély égisze alatt kezdtünk el. Bár a szelleme tovább él, elfelejtett szervezet lett, legalább az emlékét szeretném felidézni . . .

Talán a legnagyobb öröm és elégtétel annak tudata, hogy az egykori álmaink valóra váltak.

Szép volt, nehéz volt, ez éltet ma is . . . Arcok villannak fel emlékezetemben, neves és névtelen emberek, akik mind tettek valamit a boldogabb holnapért, az emberért.

Bölöni György volt a Nemzeti Segély elnöke. Kedves, nyílt, őszinte, tiszteletet parancsoló, ugyanakkor végtelen finom és szerény egyénisége már életében szimbólummá nőtt.

Kárász Győző három éven át a Nemzeti Segély főtitkára, majd a Magyar Vöröskereszt ügyvezető igazgatója. Kivételes emberi értékét megítélni nem feladatom. Egyéni véleményem, hogy nála emberségesebb emberrel én még

nem találkoztam. Talán egy kicsit jelkép is, hogy sok év után két munkásőrökkel megrakott teherautóról integettünk egymásnak.

Halas Lajosné, beosztására már nem emlékszem, de ha a benyomásaimat rangsorolnám, vele kellett volna kezdeni. A kommunista eszmének elkötelezett híve, a másokért való tenniakarás megszállottja volt. Egész lénye sugárzott a mindenkit magával ragadó lelkesedéstől. Ezt a munkát másként talán el sem lehetett volna végezni. Ma is az igazi kommunista példájaként él bennem. Van akinek csak az arcára emlékszem, de a nevét már elfelejtettem.

Ki tudna mindent visszaidézni. Nem volt az országban olyan város, ahol nem jártam és ne segítettem volna a Nemzeti Segély munkájában. A párttitkárokat, a polgármestereket, a főispánokat szinte kivétel nélkül ismertem.

Visszagondolva azokra az évekre, sokszor szinte fantasztikusnak tűnnek a távlatok, a társadalom gigászi átalakulása. Talán jó lenne érzékeltetni a felszabadulás nagyszerűségét, s hogy mire volt képes a magyar nép, élükön a kommunistákkal.

Fejet hajtva köszönöm a sorsnak, hogy ennek a dicső időnek részese lehettem.

SÁNDOR LÁSZLÓ

A Heves megyei Tar községben született, bányászcsaládban. A falu felszabadulása után – 1944 december – társaival részt vesz a háborús romok eltakarításában Heves megyében. 1947-ben népi kollégiumba került, Egerbe. 1945-től párttag. 1950-ben avatták tiszttté, a határőrségnél politikai beosztásokban dolgozott. Az ELTÉ-n tanári diplomát szerzett. Az ellenforradalom leverése után a KISZ KB apparátusában dolgozott. 1964-től a BM Rendőrakadémián tanított. Nyugállományba vonulásától a Munkásőr Parancsnoki Iskola társadalmi állományú tanára. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Kitágult a horizont

Csütörtökön délután visszaszállítottak bennünket a szovjet katonák Tarra. Ekkor tudtuk meg, hogy a falu északi kijáratánál súlyos csaták voltak, de végül is 1944. december 21-én délutánra a község teljesen felszabadult. A lakosok visszatértek házaikba, a faluban átöltözött magyar katonák pedig igyekeztek otthonukba, hogy karácsonyra ők is a családjuk körében legyenek.

Így 1944 karácsonya minden korábbinál másabb, soha nem gondolt reményekkel telibb, biztatóbb volt. Számunkra az új világ születését jelentette. Akkor még nem tudtuk, nem tudhattuk, hogy Debrecenben már elkezdődött valami.

A Mátra és a Cserhát közötti Zagyva folyó bal partján, a Kovács-patak mentén, körkörösen dombok által határolva és védve épült fel a középkorban Tar község.

1944-ben a község belterületén 511 házszámmal jelölt lakás volt. A községhez tartozó négy uradalmi tanyával együtt 515 házszám jelezte a 2670 főnyi lakosság címét. Mint községi kisbíró, jól tudtam, hogy egy-egy házszám alatt melyik család vagy családok élnek. Hiszen egy-egy udvarban levő épület két-három, néha négy házszámot kapott, a családok száma pedig ennél is több volt.

1944 karácsonyát követő napon felbolydult a lakosság. Az első mozgást az általános és kötelező közmunkában való részvétel jelentette. Itt nem volt pardon. Együtt dolgozott bányász és vasutas, gyári munkás és cseléd, tanító és napszámos, vagy éppen a jobb módú gazda, fiatal és idős. Ma is elképesztően rövidnek tartom azt az időt, ami a vasút egy sínpárjának a helyreállításához kellett.

Aztán a bombák, a tüzérségi lövedékek által felszaggatott közút és a felrobbantott hidak ideiglenes helyreállítása következett. Minden lakós megértette, hogy szükség van ezeknek a munkáknak az elvégzésére. Az is igaz azonban, hogy a közmunkában résztvevőknek a szovjet katonai konyha minden nap biztosított egyszer meleg ebédet. Nagy becse volt az újságpapírba csavart cigarettának, a meleg teának és néha-néha a kupica pálinkának, vagy pohár bornak is.

A hetekig tartó közmunka lehetőséget nyújtott a felnőttek közös gondolkodására, vitáira. A szabad vitatkozás kellemes ízét hamar megszokták az emberek. Gyorsan kibontakozott a politikai élet. A Magyar Kommunista Párt helyi szervezete alakult meg először. Övéké volt a kezdeményezés. Az alapítók, a szervezők közül ma már csak néhányan élnek. Rózsa József, Ottrok József, Ladóczki Mihály, Fekete János, Sejben József és sokan mások már nem mondhatják el, nem írhatják le emlékeiket. Fürjes István, Sándor András, Sándor Mihály is már 70. életévükön túl vannak. Ők 1957-ben a munkásőrség alapító tagjai voltak, de már csak Sándor András teljesít ma is szolgálatot.

Az MKP népszerűségét, szervezeti erejét jelzi az is, hogy 1945 júliusában 156 párttag szerepelt a nyilvántartásban. 1945 első félévben 1755 pengő, harmadik negyedévben 1970 pengő tagjdíjat fizettek be a pártszervezet kasszájába. A negyedik negyedévi 16 500 pengős tagdíjbevétel a ma élők számára is mutatja, hogy a pengő inflálódása hirtelen megugrott. 1946 első negyedében a befizetett tagdíj összesen 36 500 pengő volt.

Az MKP tari szervezetének és tagjainak népszerűségét növelte, hogy közülük kerültek ki azok az amberek, akik a Zagyva fölötti felrobbantott hidat — amelyen a község nyugati határrészébe el lehetett jutni — helyi eszközökből és anyagokból felépítették. Sürgős volt a munka, hiszen közeledett a tavasz. S ezen a tavaszon a Zagyva nyugati partján elterülő Hosszúrét nevű dűlőben is az újonnan földhöz juttatottak kezdték meg a tavaszi munkákat.

A pártszervezet gondolt a vidámságra is. 1945 farsangján és május 1-én bált rendeztek. Újjászervezték a községi fúvószenekart, amely a hangulatos tánczenét szolgáltatta, és május 1-én reggel a lakosságot zenés ébresztővel köszöntötték. Az is teljesen új volt, hogy a pártszervezet a községi plébánossal

megállapodott abban, hogy május 1-én a misét a labdarúgópályán tartották. Istentisztelet után pedig az oltárként használt emelvény a nagygyűlés emelvényeként szolgált. Szerencsés dolog volt, hogy Zakkai József plébános nem zárkózott el a pártszervezettel való együttműködéstől.

A fentiekből úgy tűnhet, hogy Taron már 1945-ben természetes volt az MKP győzelme a választásokon. Ez azonban nem így volt. 1945-ben a kisgazdapárt kapta a legtöbb szavazatot, és csak kitartó politikai agitáció – amelyet a Szikra Nyomda falujárói Nagy Lajos elvtárs irányításával segítettek –, az országos és a helyi eredmények hatására változott a helyzet.

1947. augusztus 30-án éjfél előtt – a szavazatok összeszámlálása után – egyértelmű lett: a község legerősebb pártja, amely abszolút többséget is kapott, a Magyar Kommunista Párt.

Akkor igen büszke voltam arra, hogy a jelentést futárként én vittem Pásztóra. Pedig hát – most visszagondolva – a MADISZ-ban és főleg a pártban csak az első lépéseket tettem. Csillés voltam a szorospataki szénbányában, tanultam és szabad időmet hétközben és főleg vasárnap a futball töltötte ki.

A nagy változás a mozgalmi munkámban 1947 szeptemberétől következett be. Ekkor kerültem Egerbe, a II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégiumba, az Egri Érseki Kereskedelmi Iskola harmadik osztályába, és mindenekelőtt az egri és a Heves megyei párt- és ifjúsági élet sűrűjébe. Másfél évet töltöttem Egerben, s ez az időszak nagy szerepet játszott az életemben.

A népi kollégiumot ténylegesen meg kellett teremteni, hiszen a falakon, az ajtó- és ablakkereteken kívül csak a vaságyak voltak meg az induláskor. Hogy lakható legyen az épület, a parádi erdőben fenyőfákat vágtunk ki. Ezt egy teherautóval szállítottuk Egerbe. A felnémeti fűrészüzemben felfűrészelték, a pékségek kemencéinek melege pedig segítette a fa száradását. Az asztalosok áldozatos munkája révén készültek el az ajtók és az ablakok. A salgótarjáni síküveggyár – akkor Zagyvapálfalvai – soron kívül adott táblaüvegeket.

A festés, a mázolás, a dekorálás is a kollégisták aktív közreműködésével történt. A kollégisták – kicsik és nagyok –, más szóval általános iskolások, gimnazisták, tanítóképzősök és kereskedelmisták igyekeztek az otthonukat megbecsülni, a mozgalmi életben pedig hasznossá tenni magukat. A társadalomtól, a szülőktől kapott támogatást saját munkánkkal – 10 hold szőlőt műveltünk – egészítettük ki.

A párt- és ifjúsági tisztségeim száma egy-egy időszakban nyolc-tíz volt. Részt vettem az 1948-as centenáriumi ünnepségeken Budapesten, a MINSZ rétegszervezetek létrehozásában, iskolák államosításában, voltam a diákszö-

vetség városi titkára. 1948-ban Bulgáriában részt vettem Dimitrovgrád építésében. Három községben szemináriumot vezettem, s részese voltam 1949 elején a Mindszenty eltávolítását követelő politikai tömegmegmozdulások szervezésének is.

Dr. Czapik Gyula egri érsek támogatta a városi fiatalok megmozdulásait. Egyik tanítási napon — a tanítást és a tanulást megszakítva — ezzel a jelmondattal vonultunk az utcára: „Czapik érsek menjen Pestre, ígéretét most váltsa be." S Czapik érsek úr beváltotta az ígéretét. A kormányzatnál tiltakozását fejezte ki Mindszenty politikájával szemben. Úgy éreztük akkor, hogy van szavunk, amely meghallgatásra talál.

Én közben tanultam az iskolában, a propagandistaképző tanfolyamon, állandó résztvevője voltam a város politikai, kulturális rendezvényeinek. Gazdag, színes, jó kedvvel, szívből jött lelkesedéssel végzett, embert formáló tevékenység időszaka volt ez az életemnek. Partnerként foglalkoztak velem a „nagyok" — Sulyán György megyei párttitkár, Mucsi Sándor városi párttitkár, az iskola tanárai —, beleértve az iskolai hittan tanárát, Baky főtisztelendőt, dr. Lénárt János igazgatót, osztályfőnökömet, Oltay Rudolfot és másokat. Kortársaim, Kedlicska Gyula, Tamás László, Tóth János, Kovács Sándor, Bágyi Imre és sokan-sokan mások, harcostársaim, barátaim, az együttes tevékenységre és segítésre mindig kész fiatalok voltak.

Az 1948/49-es tanév első felének végéhez közeledtünk. Negyedikesek lévén, közülünk senkinek nem volt közömbös, hogy milyenek lesznek az osztályzataink. Igen ám, de a mozgalmi munkát nem lehetett felfüggeszteni. Összeegyeztetése a sokféle tevékenységnek nem mindig sikerült. A félévi értesítőm arról tanúskodott, hogy 112 óra hiányzásom volt, s a tanulmányi eredményem is csak közepes lett. Márpedig a félévi zárás előtt igen-igen jelentős serkentést kaptam a tanulásra. Január utolsó hetében Budapesten közölték velem, hogy a Szovjetunióban automata mérnöki szakon kell továbbtanulnom. Ez a „kell" ugyan elhangzott, de ez olyan volt, hogy már a puszta lehetőségnek is örültem. S amikor erről az írásos értesítést is megkaptam, természetes volt, hogy örömmel újságoltam az MDP városi és megyei bizottság titkárainak. Ők tudtak róla, hiszen tőlük származott a kezdeményezés.

Annál nagyobb volt a mglepetésem, amikor február közepén azért hivattak, hogy új feladat vár rám. Március elején már Debrecenben voltam a rendőrség VIII. kerületi tanosztályán. Egerben azzal biztattak, most ez fontos, a Szovjetunióba utazásomig több mint fél év van hátra, s ez a bevonulás nem akadályozza a tanulásomat. Ami igaz, az igaz: volt tanulnivalóm Debrecenben is éppen elég. Ott azzal fogadtak, hogy rendőrtiszt lesz belőlem.

A tanosztályon a tanuláson kívül én tanítottam a politikai ismereteket, vezettem a szemináriumokat. Fokozatosan megbíztak a szolgálati és szervezési szabályzat, majd a bűnügyi rendészet egyes részeinek az oktatásával is. Megbíztak a klubvezetői teendők ellátásával. Miközben azon meditáltam, hogy befejezetlenül maradt a tanulásom Egerben, meg foglalkozni kellene az orosz nyelv tanulásával is, Vass Sándor rendőralezredes, tanosztályparancsnok azzal vígasztalt, hogy mindenre lesz még idő.

A május 15-én megtartott országgyűlési képviselői választásokon a megyei választási bizottságban a szavazatok összeszedésekor a jegyzőkönyvvezetői teendőket végeztem. Szinte hihetetlennek tűnik, de május 16-án reggel 8 órakor már Egerben voltam, s megkezdtem az írásbeli érettségit. A következő napokban, hetekben sem volt időm az ország vezetésében történt személyi változásokon morfordírozni. Kádár János belügyminiszter lett. Személyesen is hallottam nagygyűlésen beszélni. A változások ott Debrecenben, aztán egy ideig még később sem érintettek. Elfoglaltak – csak most utólag mondhatom, hogy talán túlságosan is – a személyes dolgaim. Közeledett a tanfolyam befejezése. Nekem kétszeresen is vizsgáznom kellett. Izgultam azért, hogy hallgatótársaim jó eredménnyel vizsgázzanak. Tudtam azt is, hogy a vizsgákon a példamutatás engem külön is kötelez. Az eredmény: nagy sikerélmény! Általános tanulmányi eredményem: 7 (hetes), akkor az volt a legjobb osztályzat. Rangszámom pedig 266/1. Szóval, osztályelső. Gáll Zoltán rendőrfőhadnagy, Puskás László rendőrfőhadnagy és Lővei József rendőrhadnagy, az elöljáróim szívből gratuláltak. Nekem pedig köszönetet mondani is alig maradt időm, hiszen sietni kellett Egerbe az érettségi szóbeli vizsgákra. A zsebemben levő szabadságoslevélen a bevonulási dátum úgy volt jelezve, hogy az érettségi után 48 órán belül jelentkezzek Budapesten.

Július 27-én érettségiztem. Így a felkészülésre csak 11 nap állt rendelkezésemre. Igaz, a végeredmény közepes minősítés volt, de számomra ez mindenképpen nagy siker volt. Tanosztályparancsnokom szavait – mindenre lesz idő, minden elrendeződik – igazolva láttam.

Július 29-én már Budapesten, a Hámán Kató úti Nádasdy-laktanyában votlam. Kiderült, hogy a határ-, folyam- és légirendészeti őrsparancsnoki tanfolyam századához vezényeltek. Az első órákban a meglepetéstől szóhoz sem jutottam. Mint kiderült, az oktatás 20-án kezdődött, szóval, elkéstem a kezdetet, mint ez már Debrecenben is megtörtént velem.

A budapesti Világifjúsági Találkozó számunkra sok feladatot jelentett. A „Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat, én a legszebb lányok közül téged választalak. Egy a jelszónk: tartós béke, állj közénk és harcolj

érte" népszerű dallamot és persze a dallamra járt körtáncot mindannyian megtanultuk és igen lelkesen gyakoroltuk is a Hősök terén, amikor ezt megtehettük. S ha már a dalolásnál és a lányoknál tartok, nem hagyhatom ki: a gyakorlótérről jövet, a Gyáli úton, az ápolónőképző előtt elfelejtettük a fáradtságot — főleg, ha a lányok kihajoltak az ablakon —, nagyon vidáman énekelt a század.

Az is igaz, hogy nagyon sok mozgalmi és menetdalt, indulót taníttattak meg velünk. Szerettünk énekelni. A dalok tartalma a múltról, a jelenről és a jövőről lelkesítő volt. Azt gondolom, hogy azok a dalok ma is lelkesítőek, olyan gondolatokat, érzelmeket fejeznek ki, amelyek tettekre serkentik azt is, aki figyelmesen hallgatja, s még inkább azokat, akik szívvel-lélekkel éneklik.

1949. szeptember huszadikán végre megérkezett számomra a nagyon várt távirat: „Gyülekezés az Oleg Kosevoj kollégiumban. Indulás a Szovjetunióba október 3-án" — állt benne.

Az ÁVH központjában kellett jelentkeznem a távirattal, hogy ott leszereljek. Amikor bevezettek Péter Gáborhoz, még komolyan reménykedtem az utazásban. Az első kérdések, megjegyzések — miért vonultam be, miért akarok külföldre menni, hiszen már 1948-ban is voltam, no meg tanulni itthon is lehet, s ezt már Debrecenben is megmondták nekem — gyorsan elhalványították reményeimet. Utolsó kísérletként a még januárban kapott írásos értesítést is átadtam. Ezután egy telefonbeszélgetés következett. Péter Gábor határozottan közölte velem:

— Magára itthon is szükség van, és most van szükség. Vonuljon be a Petőfi Politikai Tisztképző Intézetbe!

Bevonultam.

A 4. század 3. szakaszában mind olyanok voltunk, akik később az Államvédelmi Hatóság Határőrség politikai vezetői, politikai tisztjei lettünk. Bevonulásunk előtt már hosszabb-rövidebb katonai szolgálat, tisztesiskola, továbbszolgálat vagy éppen hozzám hasonlóan rendőrtanosztály, őrsparancsnoki tanfolyam volt mögöttünk. Más szakaszok, századok állományát a polgári életből irányították az iskolára.

Azt a több mint egy hónapot, amennyivel később kezdtük meg a tanulást — augusztus 22-én volt ugyanis a megnyitó —, gyorsan pótoltuk, és a szakaszok között folyó verseny minden egyes pontját Sztálin 70. születésnapjáig a mi szakaszunk nyerte. Ez a katonai előképzettségünk alapján érthető volt, s lényegében természetes is.

A tanulás, a különböző kulturális és sportprogramok teljesen kitöltötték az időmet. Az irodalmi kört Devecseri Gábor vezette. Az énekkarban

Vass Lajos karnagy tanította a szép magyar népdalokat, forradalmi, mozgalmi és katonai indulókat. Már az őrsparancsnoki tanosztályon is tanultunk lovagolni. Itt is gyakoroltuk az ügetést, a rövid és hosszú vágtát és az ugratást. Gyorsan rá kellett jönnöm, hogy az elméleti ismeretek a lovaglásban is csak annyit érnek, amennyit a gyakorlatban végre tudok hajtani. Még csak az első kisebb akadályokon való átugratást gyakoroltuk, amikor elfelejtettem, hogy a térdemmel szorítani kell a nyereg megfelelően kiképzett részét. Az oda nem figyelés meghozta az „eredményt": előbb átkerültem az akadályon, mint a ló. Az okos ló utánam ugrott, de nem ért hozzám, csak megállt és „részvéttel" nézett le rám. Azt hiszem, én még ma sem „repültem" eleget ahhoz, hogy jó lovas legyek. Pedig sok határszakaszt bejártam lóháton is.

Nagyszerű volt a márciusi nagygyakorlatunk, s kiemelkedően szerepeltünk az április 4-i díszszemlén is. Csak ezek után vetődött fel, mivel még nem vagyok 20 éves, nem avathatnak tisztté. A vizsgák időszakában ez nem a legmegnyugtatóbb érzés volt. 1950. április 15-én este végül is ismertették az eredményt. A rangsorban 4. lettem és hadnagyként avattak, mint határőr politikai tisztet. Ez az esemény életem további irányát meghatározta.

A tisztavatás után, a SZIT kongresszusa szünetében randevúztam először a későbbi feleségemmel. A MINSZ-ben dolgozott. Azon a délutánon a Dózsa György úttól a Nagyvárad térig sétáltunk. Ismerkedtünk. Jól meg is áztunk a tavaszi esőben. Aztán szabadság következett. S máris újabb tanfolyamon — határőr zászlóaljparancsnoki — találkozott az osztály jelentős része. Velünk együtt tanultak a felderítő beosztásba kerülő tiszttársaink is. Nagy szükségünk volt erre a tanfolyamra, hiszen a ruhánk, a rendfokozatunk, a megnevezésünk szerint határőr felderítő, illetve politikai tisztek voltunk, leendő pályánk színteréről pedig igen keveset tudtunk.

A zászlóaljparancsnoki tanfolyam után megilletődve vártunk a Park Szállóban. Ott volt akkor a Határőrség Országos Parancsnoksága. Egyenként szólítottak bennünket, hogy a beosztásunkat közöljék velünk. A legfiatalabb voltam, elsőként szólítottak.

— Hol szeretne dolgozni? — kérdezték.

A válaszom őszinte és gyors volt:

— Salgótarjánban, század politikai helyettesként — mondottam.

A gondolattal már korábban foglalkoztam, de nem számoltam azzal, hogy el is mondhatom. A gondolat indítéka ugyanis az volt, hogy szüleim Salgótarjánhoz közel laktak. Édesapám ebben az időben lett az MDP pásztói járás pb-titkára. Otthonról naponta jártam volna Salgótarjánba. Ugyanis nehezen tudtam elgondolni: hogyan lehet lakni idegen környezetben, s az önálló

élet megkezdését hogyan kell és lehet megszervezni. A másokkal való törődést megtanultam, és mindig adva volt egy-egy közösség, ahova tartoztam. Önálló életvitelre nem is készültem. Válaszomat hallva, a politikai osztály vezetője értetlenül nézett rám, kiküldött, hogy gondolkodjam.

Amikor ismét sorra kerültem, a válaszom már tetszett:

– Ahová a párt állít, ahol a hazának szüksége van rám, oda megyek.

A kritikai megjegyzés azért nem maradt el: lebecsüli magát, s a felkészültségét, nem bízik az elöljárói ítélőképességében, megijed a nehézségektől! A legutóbbi bizonyosan igaz volt. Budapesten a politikai osztályon, illetve később a politikai csoportfőnökségen dolgoztam, mint politikai tiszt. Ma is úgy látom, gyors volt az emelkedésem és nagyon nehéz volt megfelelni az igényeknek. Igyekezetben, akaratban nem volt hiány, az elismerések tanulsága szerint, sok mindent jól is csináltam. Valójában az emberek közvetlen közelében, a közösségben ma is jobban szeretek politikai munkát végezni. Azt hiszem, ez ösztönzött akkor is, amikor jóval később – 1964-ben – a BM Akadémián saját kérésemre tanítani kezdtem.

Tehát megkezdődött a hivatásos vagy függetlenített politikai munkásságom. Írtam újságcikket *„A kabai provokáció"*-ról, megtanultam az újság szerkesztését, tördelését, Somogyi Pállal együtt szerkesztettük a rádió határőr félóráinak műsorát. Írtam és szerkesztettem a határőr agitátorok zsebkönyvét, részese voltam a Határőr Kiskönyvtár sorozat első kötetei kiadásának. Az első kiadványokban *„Tűzben a határ"* című regényt adtuk ki folytatásokban. Jártam a határőrőrsöket, irányítottam az agitációs kulturgépkocsik programját amelyek felkeresték az alegységeket, a határ menti községeket. Mindent meg kellett tanulni, de tanulnom kellett a Sztálin Akadémián is. Közben 1950. november 11-én arra is jutott időm, hogy megházasodtam. Időben, jó időben tettem meg ezt a lépést. Harmincnégy éve biztosítja számomra ez a házasság a biztos és szilárd hátországot. A kezdet egy 7 m^2-es albérleti szobában volt. Mindketten nagyon el voltunk foglalva munkával, tanulással. Keveset, nagyon keveset voltam a feleségem, a családom körében. Az 1950–1964. közötti időszak, a fiatal felnőttkorom annyi mindent jelentett számomra, hogy a felsorolása is hosszadalmas lenne. Csupán néhány epizóddal szeretném érzékeltetni életutam e szakaszának élménygazdagságát.

1951. február 24–március 2. között ülésezett az MDP II. kongresszusa. Az Építők Szakszervezete kongresszusi termében az elnökségtől balra levő bejáratnál álltam. Az volt a feladatom, hogy éberen őrködjem, s ellenőrizzem, hogy a kongresszusi teremben csak a meghívó felmutatása után léphessenek be a küldöttek és a meghívott vendégek. Illés Béla író az első sorban ült. Két kis

esemény tette jelenlétét számomra emlékezetessé. Meghívóját rendszeresen a teremben hagyta, visszatérésekor pedig gondtalanul szivarozott. Ezért is, azért is figyelmeztetnem kellett. A szivarozás volt az egyszerűbb dolog. Elkértem, s a függöny mögé rejtett hamutartóba tettem. Egyik szünetben kifelé menet rám nézett, de beszélgetőpartnerét nem akarta várakoztatni, s megkért: hozzam ki a meghívóját. Tilos volt, de beléptem a terembe, magamhoz vettem a meghívóját. A szünet végén aztán cseréltünk. Én odaadtam a meghívóját, ő átnyújtotta a szivart. Ezt észrevették, s a következő szünetben már huzatosabb helyen álltam. Illés Béla 17 évvel később kérdezte meg tőlem, hogy akkor hová tűntem?

A kongresszuson hallottam beszélni arról, hogy ha egy gyár magasan túlteljesítette a tervét, akkor a termékei miért nem kaphatók? Ugyanis mint ifjú házas, egy kis zsírosbödönt – 2–3 litereset – szerettem volna venni. A gyárban is érdeklődtem, s azt válaszolták: a tervet literben határozták meg. S a tervet egyszerűbb volt 20–30 literes bödönök gyártásával túlteljesíteni. Az, hogy abban az időben ilyen nagy űrtartalmú bödönökre nem volt igény, a gyáriakat nem zavarta. Tőlük a központi készletezés minden terméket átvett . . .

Szeptemberben 5 hónapos pártiskolára vezényeltek. Már megkezdődött az iskola, amikor parancsot kaptam a munkaterületem átadására. Mikor az átadást jelentettem, kértek, várjak, ne induljak el.

Az idő nehezen múlt. Rosszat sejtettem, s kiderült, nem alaptalanul. Csak a késő esti órákban tudtam meg az igazat: az elhárítótiszt angol ügynök gyanúját jelentette elöljárómnak. Bizony, a pártközpont és az elöljáróim tárgyilagossága segített csak abban, hogy tisztázzam magamat a gyanú alól. Bizonyítanom kellett, hogy az írásomról készült fotókópiát több anyagból állították össze. A túlbuzgóság, a produkció visszafelé sült el. Egy életre kiábrándulhattam volna, de a hibát egy ember követte el.

Másnap reggel már a Karolina úti pártiskolán tanultam. A hallgatók katonai kiképzésben is részt vettek, én lettem a századparancsnok. Visszatekintve, azt mondhatom, helyettesem és a szakaszparancsnokom nálamnál tapasztaltabb elvtársak voltak. Gém László, Gerendai László határőrezredes, illetve rendőrvezérőrnagy rendfokozattal mentek nyugállományba.

Az öthónapos pártiskola után soron kívül főhadnaggyá léptettek elő. Megbíztak a Határőrség és Belső Karhatalom ifjúsági osztályának vezetésével és kooptáltak a DISZ Központi Vezetőség tagjai sorába. Új feladatok sokasága várt rám. Az iskolai tanulás idején a DISZ KV egy kétszobás lakást utalt ki részünkre a Dinnye utcában. Ez az egyéves házassági évfordulónkra igazán

nagyon nagy ajándék volt. Ilyen körülmények között csak lelkesen, szívvel és lélekkel, teljes odaadással lehetett dolgozni, s persze szüntelenül tanulni. Ezt tette a feleségem is. Huszonkét évesen csak büszke és hálás lehettem a kapott feladatokra és az elvégzettekért járó elismerésért. 1953. április negyedikén a Kiváló Szolgálatért Érdeméremmel tüntettek ki. Feleségem ekkor már nappali tagozaton folytatta a pedagógiai főiskolán magyarszakos tanári tanulmányait. Ezzel együtt elhatároztuk, hogy jöhet a kisbaba. Egyébként erre serkentette akkor a fiatalokat a gyermektelenségi adó is, de nálunk nem ez volt az indítóok.

Félidős terhes volt a nejem, amikor váratlanul olyan döntés született, hogy szeptembertől Moszkvában, a Komszomol Központi Iskoláján kell tanulnom. 1949-ben nem, hát most mégis csak eljuthattam a Szovjetunióba tanulni! Így hát a *„kell"* ismét a nagy lehetőséget jelentette számomra, de azt a gondot is, hogy egyedül marad a feleségem. Ígéretet kaptam, hogy a baba születésekor hazahozatnak szabadságra. Nem jött össze a dolog.

Így csak 1954. augusztus 6-án láthattam először a januárban született kislányomat. Itthon messzemenően gondoskodott arról a BM—Határőrség, hogy a feleségemnek ne legyenek gondjai.

Sokat és jól tanultunk a Komszomol-iskolán. Nagy élményt jelentett számomra is az, hogy a Komszomol XII. kongresszusán, az egyik délutáni ülésen észrevétlenül, szerényen belépett az elnökség mögötti ajtón Vorosilov elvtárs, s helyet foglalt az ajtóhoz legközelebbi széken. A kongresszusi küldöttek és a vendégek tiszteletük jeléül szívből jövő tapssal köszöntötték.

Más. Ekkor volt napirenden a szűzföldek felszántása. Meggyőződhettem róla: a komszomolisták olyan lelkesedéssel jelentkeztek és indultak el a vállalt feladatuk teljesítésére, hogy ezt a hangulatot, őszinte tenniakarást semmilyen újságcikkben leírni, kifejezni nem tudták. Ezt a lelkesedést csak követni lehetett, s kellett is. Nem szégyellem most sem leírni: elfogult vagyok a szovjet emberek iránt. Mindenkor őszinte lelkesedéssel tudtam és tudom megköszönni nekik, amit a hazámért, a népemért, a családomért és személy szerint értem is tettek, tesznek ma is.

Az iskolán arra készültem, hogy itthon folytatom az 1952. februárjában megkezdett munkámat. Nem így lett. Szakali József, a DISZ KV újonnan megválasztott elsőtitkára már Moszkvában jelezte, hogy más elképzelések vannak velem kapcsolatban. Itthon a BM—Határőrség vezetői nagy örömmel fogadták azt a kérésem, hogy én szeretnék visszatérni az előző beosztásomba. Gondoltam, minden rendben van, s hazaérkezésem után azonnal dolgozni kezdtem.

Másfél hónapos győzködés következett. Veszprém megyébe akartak DISZ megyei elsőtitkárnak küldeni. Megbízásaimat illetően ekkor mondtam először nemet. Megértették, hogy nem helyes továbbra is szétválasztani a családot. Budapesten maradtam, de a feladatom megváltozott: a DISZ KV sport- és katonai osztálya vezetésével bíztak meg, a KV pedig megválasztott az intézőbizottság tagjának.

Erre nem készülhettem előre. Számomra pedig egyértelmű volt, az ifjúság sporttevékenységének szervezéséhez nem elég futballozni, röplabdázni s távolba ugrani, tanulni kell. A Testnevelési Főiskola második évére iratkoztam be, különbözeti vizsgával. Feleségem az egyéves pártiskolán tanult, én pedig a TF-en. A DISZ mozgalmi feladatok más területén – a sporton kívül – viszont jól tudtam hasznosítani a korábbi évek tapasztalatait és a Komszomoliskolán tanultakat.

1955. április 4-re, hazánk felszabadulásának 10. évfordulóján hálastafétát szerveztünk az országban. A magyar ifjúság köszönetét és üdvözletét Csapon és Ungváron adtuk át a Komszomol képviselőinek. Április 5-én Finnországba repültem a baráti ország ifjúsági szövetsége 10 éves fennállása alkalmából rendezett kongresszusra, ahol a DISZ üdvözletét tolmácsoltam. Nyáron Csehszlovákiában jártam. Az országos spartakiád bemutatóin szereplő TF tornászcsapatát vezettem Kerezsi Endre tanszékvezető tanárral együtt. Szeptember és október elejét a Szovjetunióban töltöttem a Minisztertanács 6 tagú tanulmányozó delegációjának tagjaként. Moszkva–Leningrád–Tbiliszi útvonalon rengeteg jól hasznosítható ismeretet, tapasztalatot gyűjtöttünk. Ezeket a tapasztalatokat – a saját körülményeink figyelembevételével – az ellenforradalom után kibontakozott ifjúsági sportmozgalomban jól tudtam hasznosítani. Akkor ugyanis ismét *„vezényeltek"* a KISZ KB apparátusába, ahol először a falusi sportközpontot vezettem, majd később a KISZ Országos Sportbizottsága elnöke tisztét töltöttem be.

Egy kissé azonban előreszaladtak gondolataim. Hiszen 1956 az én életemben is nagy erőpróba volt. Év elején a jeges árvíznél a dunántúli partszakaszon – Tolna és Baranya megye területén – ifjúsági politikai felelős voltam a védelmi és mentési munkálatokra mozgósított fiatalok között. Nyáron Jugoszláviában, a tengerparti Opatiában a magyar ifjúsági asztaliteniszező leány- és fiúcsapat élén jártam.

Az ellenforradalom számomra is sok kemény kérdést vetett fel. Személyes feladataim ugyan nem kívántak tőlem és társaimtól, közvetlen munkatársaimtól hősi halált, de helytállást igen.

JOANNOVICSNÉ
PÁLFI RÓZSA

Báránd községben született, parasztcsaládban. Ötéves korában árvaságra jutott, rokonai nevelték. Tizenkét éves korától már napszámos, majd Budapesten évekig cseléd; 1950-től gyári munkás. A pártnak ugyanebben az évben lett a tagja. Az ellenforradalom leverése után szervezte a pártot a budai járásban és a Diósdi Csapágygyárban. A munkásőrség alapító tagja a budai egységnél. A Gyár- és Gépszerelő Vállalat nyugdíjasa. A munkásőrség Pest megyei parancsnoksága törzsében teljesít szolgálatot. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Az én utam

1944 karácsonyán lóhúst szereztem, abból készült az ünnepi ebéd. A hús egyik részéből levest, a másikból vadast készítettem. Nagyon finom ebéd volt. A szilvesztert már az óvóhelyen töltöttük, egy nagy nyolcemeletes ház pincéjében. Ez szemben állt a munkaadóm családi házával. Nappal mindig hazamentem, mert nem bírtam a sok jajgatást, a pincében jobban féltem. Úgy éreztem, mintha kriptában lennék, élve eltemetve.

Az Ulászló utcától nem messze volt a vasúti töltés. A töltésen túl a szovjet, a mi oldalunkon meg német katonák álltak.

Január közepe táján éppen készen lettem a grenadírmarssal, amikor a szovjetek pergőtüzet nyitottak. A családi ház két belövést kapott, az udvart egy találat érte. Nagyon megijedtem. Kiszaladtam az utcára, aztán mégis visszamentem, hogy megnézzem, az asszonyom mostohaapjával nem történt-e valami baj. Az öregúr sértetlen volt, de az én fehér kötényem csupa vér lett. Három helyen sérültem meg, így kénytelen voltam lemenni a pincébe, hogy elsősegélyben részesítsen az orvos. Rettenetes napokat éltem át.

Emlékszem, egy Szilágyi nevű szerencsétlen, magányos emberre. Az egyik lakó beárulta a németeknek, hogy bújkáló zsidó. Kihurcolták, mondták neki, hogy szaladjon a töltés felé, és lelőtték. Napokig ott hevert temetetlenül.

1945. február 11-én a szovjet katonák áttörtek a vasúti töltésen, és végre szabadok lettünk. Kezdődött az újjászületés a romhalmazból.

A romok eltakarítása teljes intenzitással folyt. Az üzletek – már amelyek nem voltak kifosztva – kezdtek kinyitni. Újjáéledtek a gyárak is. Ahol sikerült a gépeket megmenteni, ott felszerelték, megjavították őket. Fontos volt, hogy minél előbb beinduljon a termelés. És jött a feketepiac! Megjelentek a spekulánsok.

Újabb gond: a pénz elértéktelenedése. Mire a gyári dolgozók megkapták a fizetésüket, már semmit sem ért.

Jött a *„cserepiac"*. Emlékszem, a Gyömrői úti Pamutfonó kelmeárut és teherautót adott, amivel Szekszárdra mentünk vajat, tejterméket, sonkát, sajtot, szalonnát, zsírt cserélni. A munkaadóm nővére a pamutfonóban dolgozott, mint főkönyvelő és több ízben magával vitt.

Annyi változás történt, hogy a munkaadóimat most már a keresztnevükön szólítottam, nem nagyságos úrnak és nagyságos asszonynak. Pista bácsi és Jolci néni lett belőlük.

Nagyon sokat dolgoztam. Takarítottam, bevásároltam, főztem, na meg mostam. Nem csodálom, hogy József Attila édesanyja olyan hamar meghalt. Minimum két napot álltam minden hónapban a teknő mellett.

Hej, de cudar világ volt az nékem! És a vasalás! Csak férfiingből 40–50 darab volt, plusz az ágynemű és egyebek. Megtanultam vasalni egy életre . . . Egy alkalommal kibicsaklott a bokám. Iszonyatosan fájt és megdagadt. Két napig féllábon mostam, és akkor még ruháskosárban kellett felhordani a tisztát a padlásra.

Pista bácsi észrevette, hogy milyen a lábam. Azonnal megparancsolta, hogy feküdjek le és borogassam, mert már a konyháig sem tudtam elmenni. Na, lett is ebből kalamajka. „Egy cselédet nem kell úgy elkényeztetni!", mondta Jolci néni.

Szerettem volna tanulni, de Jolci néni hallani sem akart róla. Nem tudtam mit tenni, csendben sírtam, lassan beletörődtem a sorsomba. A főkönyvelő, Emmi néni tartotta el az egész családot.

Azután egy szép napon megúntam a cselédéletet, a Kábel- és Műanyaggyárba mentem dolgozni. Ez a Fehérvári úton még ma is megvan, csak a neve változott.

Nagyon furcsa volt egy nagy közösségben együtt dolgozni, esztergályos és szerszámkészítő szakmunkásokkal. Revolver-esztergagépre kerültem, mint betanított munkás. Viszonylag hamar beilleszkedtem a kollektívába, melynek többsége mozgalmi emberekből állt.

Így 1950-ben tagja lettem a vasas szakszervezetnek, majd az MDP-nek. Rendkívül jó érzés volt. Társadalmi munkám volt bőven a vállalatnál is, vasárnaponként népnevelőként jártuk az országot.

1951-ben mentem férjhez. Reméltem, hogy ezzel rendbe jön az életem. Van férjem, akihez tartozom, lesz lakásunk és gyerekünk, ami után úgy vágytam. Ez a boldog reménykedés 4 hónapig tartott. Rájöttem, hogy a férjem nem szeret dolgozni, én tartottam el őt is. Később otthon lámpaernyőket készített egy szövetkezetnek, mint iparművész. Ebből a jövedelemből se láttam jóformán semmit, mert amit keresett, azt elszórakozta, vagy elitta. Gondolkodni kezdtem, hogy mit is csináljak. Azt már láttam, hogy itt nem lesz békés családi élet, ha ezt tovább tűröm. Egy napon megkérdeztem, hogyan képzeli a jövőnket tulajdonképpen. Férjem azt válaszolta: *„ha van pénzünk, eszünk, ha nincs, nem eszünk".* (Akkor én már terhes voltam.) Azt mondtam neki, hogy aki nem dolgozik, az ne is egyék, legalább is ne az én pénzemen, és otthagytam. Megállapítottam, hogy nincs férjem, nincs lakásom, de lesz gyermekem, akiért boldogan dolgozom. Persze, lelkileg megviselt ez az egész história, hiszen megint egyedül voltam, tele gonddal, bajjal.

Idegileg is kimerültem, mert nem volt mindegy megint egyedül küszködni. Szereztem egy kis cselédszobát, ami tulajdonképpen átjáró volt a mosókonyhához. Mindegy, gondoltam, a semminél ez is jobb. Szépen kicsinosítottam, csak az volt a kellemetlen, ha mostak, mert a szobámon keresztül kellett átmenni.

Persze a szerszámműhelyben sem tudtam eltitkolni a változást, hiszen könnyek úsztak a szemembe, és bánat ült az arcomon. Kerültem az emberek tekintetét. A műhely dolgozói nagyon rendesek voltak, vígasztaltak, hogy ne keseregjek, jól tettem, amit tettem. Az üzemi orvos is mindent elkövetett, hogy rendbe hozzon.

1951. december 8-án született meg Ágnes lányom. Az üzemi nővér volt az első látogatóm a Tétényi úti Kórházban. Vitte a hírt boldogan a kábelgyárba, hogy jól vagyunk mind a ketten. A vállalati szb-től babakelengyét kaptam. Az üzemi pb-titkár meg csináltatott egy kis fürdőteknőt. Nagyon jólestek ezek a figyelmességek. Most már tudom, hogy egy becsületes munkás soha nincs egyedül.

Később munkahelyet változtattam, 1954-ben a Diósdi Csapágygyárba mentem dolgozni, a MEÓ-ba. Hamar megszoktam, tetszett az új munkakör, de maga a gyár is. Társadalmi munkát a Budai Járási Pártbizottságon végeztem, amikor szükség volt rám.

A XIII. kerületben, a Hegedűs Gyula utcában volt az albérletem. A kislányommal naponta találkoztam, mert őt a Kosztolányi Dezső térhez közel, egy családi házban sikerült elhelyezni a keresztanyjánál.

Szórakozni nem volt időm, visszavonultam az emberektől. Ez nem volt meglepő, mert a házasságom nagy csalódást okozott, főként lelkileg. Pedig valamikor nagyon szerettem a társaságot. Imádtam táncolni és mindig jó kedvem volt. Ha valamiért bosszankodtam, hamar elfelejtettem.

Most Ágikám lett minden vígaszom, és ha időm engedte, olvastam. A könyvek mindig lekötöttek. A csapágygyárban és a buszon, a munkahelyre menet és jövet mindig társaságban voltam, de nem tudtam beszélni. Elfelejtettem. Újra kellett tanulnom társaságban viselkedni és beszélni. Lehet, hogy furcsán hangzik, de ez így volt igaz. Egy nagyon kedves kolléganőmnek bizalmasan elmondtam mindent az életemről, és ő vígasztalt, társaságba vitt. Egyszer csak elkezdtem beszélni, felszabadultam a feszültség alól.

A csapágygyár közben terjeszkedett. Gyönyörű, korszerű, új épületet emeltek, modern gépekkel szerelték fel az üzemrészeket. A fejlődés megindult. A kezdeti dolgozói létszám a sokszorosára nőtt. Nagyon jó volt ezt látni. Amikor elkezdődött a termelőszövetkezetek szervezése, jártuk a budai járást, agitáltunk. Természetesen munka után, este. Volt olyan hely, ahol szóba sem álltak velünk, vagy úgy zavartak ki vasvillával, hogy örültünk, hogy ép bőrrel megúsztuk.

Akik meghallgattak bennünket, feltették a kérdést, hogy akkor 1945–46-ban miért osztották szét a földet, ha most meg visszaveszik. Hónapok, hetek teltek el, mire türelmes, nyugodt magyarázásunk kezdett eredménnyel járni. Igaz, a kezdet nehéz volt, de az idő minket igazolt. A mezőgazdaság felvirágzott. A vidékiek életszínvonala a fővárosi lakosságéval vetekedett. Sőt, egy városi ipari munkásnak, ha jó utánaszámoltunk, nem volt annyi jövedelme, mint egy tsz-ben dolgozónak.

1956. október 19-én vakbélgyulladással a Róbert Károly körúti kórházba kerültem, október 21-én műtöttek meg. Október 23-án megbomlott a rend Pesten, de még a kórházban is.

A tragédia bekövetkezett. Tömegével hozták a kórházba a sebesülteket. Minket a nőgyógyászati osztályra vittek, hogy a sebészeten legyen elég hely. A folyosó és minden talpalatnyi hely tele volt sebesültekkel és halottakkal.

Terjedtek a rémhírek. Tulajdonképpen senki nem tudott semmit, összevissza beszéltek az emberek. Dr. Gálos László sebész adjunktus nem engedett ki a kórházból, naponta fiatal medikusokat kért meg, hogy vigyenek a kórház

parkjába levegőzni, sétálni. Ő tudta, hogy én párttag vagyok, mert a kábelgyárban volt üzemorvos és már akkor is kezelt.

A telefonhálózat megrongálódott, de úgy hallottam, hogy a Körtéren és a környékén nagy harcok voltak. Sikerült a csapágygyárban a főnökömmel, Benusi Silvió elvtárssal telefonon beszélnem. A kislányomért nagyon aggódtam és megkértem, nézzék meg, mi van az Ulászló utcában. Este Dr. Gálos megengedte, hogy telefonáljak, így nagyjából megnyugodtam. Egyik nap az az orvos, aki engem műtött, a Práter utcába ment és felajánlotta, hogy elvisz a kocsijával, hogy egy kicsit körülnézzek, amíg ő a menyasszonyát meglátogatja. Borzalmasan nézett ki a Körút, talán riasztóbb látványt nyújtott, mint a háború után.

Végül nagy kérlelésemre, Dr. Gálos november 1-én elengedett a kórházból. Feltételeket szabott, miszerint hazamegyek és csöndben meghúzódom, míg jobbra nem fordul a helyzet. Előírta, hogy hetenként mutassam be a sebemet, mert nem volt a legjobb állapotban. Utóbb kiderült, hogy csak féltett és nem akarta, hogy beleavatkozzak valamibe.

Nem fogadtam meg az orvos tanácsát. Már november 2-án az Osztyapenko-szobortól autóstoppal kimentem a csapágygyárba.

A gyárban a gépek nem üzemeltek. Az emberek csoportokban beszélgettek, ki ezt mondta, ki azt. A nagy többség hallgatott. Csendben elsomfordáltam a gyárból.

A rádió volt az egyetlen tájékoztatási forrás. A hírek többnyire kellemetlenek voltak. Bezárkóztam a Hegedűs Gyula utcai lakásba és két napig nem mentem ki az utcára.

A magyar nép többsége reménykedve várta a csodát. Tudtuk, hogy ez így nem mehet tovább. Ártatlan embereket vertek agyon, akasztottak fel, lőttek le. Hát tehet arról a magyar munkás, hogy Rákosi és társai hibát követtek el? Ezért a nép szenvedjen? Rákosi és még nagyon sok vezető a Horthy-korszakban börtönben sínylődött, és kegyetlen kínzásokban volt részük. Ezek az emberek akkor az életüket veszélyeztették, és egyszerre a háború után kilenc évvel elvesztik a fejüket, és a magyar munkásosztályt ilyen veszélybe sodorják!

Igen, féltem, és rajtam kívül még nagyon sokan féltek. 1956. november 4-én történt meg a csoda. Melegség és öröm töltötte el a szívemet. A szolnoki adó hullámsávján a rádió bejelentette, hogy Kádár János vezetésével megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, s a Szovjetunióhoz azzal a kéréssel fordult, hogy segítsenek helyreállítani a rendet.

Az 1956-os ellenforradalom sok áldozatot követelt. Családok pusztultak el és sok fiatal diák. A karhatalom tagjai és fiatal szovjet katonák haltak meg értelmetlenül. Még most is könny szökik a szemembe, ha eszembe jut egy-egy harcszíntér, pl.: a Köztársaság tér a pártházzal, vagy a Rádió és környéke.

A gyárak még nem üzemeltek. 1956 novemberében egyhónapos fizetett sztrájk volt. Nem tudtam nyugodni, jártam az utcákat, ahol rengeteg külföldi nyüzsgött, fényképeztek és vitték a rémhíreket nyugatra.

Felkerestem a Budai Járási Pártbizottságot a Bajza utcában, de ott csak honfoglalókat találtam. Elmentem az Arany János utcába, a Pest Megyei Pártbizottságra. A kapuban Bory Rudolffal találkoztam, a járási párttitkárral. Kérdezte, mi járatban vagyok. Mondtam:

– Bory elvtárs, szeretnék valamit csinálni, hát nem tétlenkedhetek a végtelenségig.

Felmentünk egy irodába és ott bemutatta nekem a megyei elsőtitkárt, Horváth Andrást. Beszélgettünk és én elmondtam, hogy szerkesztettünk röpcédulákat. Mondtam, hogy ha hozzájárulnak, akkor ezeket sokszorosítjuk és ahol tudjuk, oszlopra, fára vagy a kapuk alatt elhelyezzük. Elolvasták és azt mondták, ez elég veszélyes vállalkozás, de ha meg tudjuk csinálni, hát nincs kifogásuk ellene, vigyázzunk nagyon. Hazamentem. Szóltam a kolléganőmnek és máris kattogott az írógép, gyűltek a cédulák. Megnyugodtam, hogy mégis teszünk valamit.

Délután, a kijárási tilalom előtt úgy 2 órával, széthordtuk a röpcédulákat. Villanyoszlopokra, fákra, kapukra, kapualjakba helyeztük el.

Múltak a novemberi napok. Fájdalmas, keserű időket éltünk. Az emberek többsége bizalmatlan volt, ami nem csoda, hiszen az utcák kegyetlen tragédiákról árulkodtak.

A munkásosztály, a dolgozók többsége már szervezkedett, főleg a nagyobb gyárakban, Csepelen és Angyalföldön. November második felében a Budai Járási Pártbizottság visszaköltözött a Bajza utcába. Jöttek az elvtársak és tanácskoztunk arról, hogyan lehetne megnyugtatni a dolgozókat. Éppen indulni akartunk, hogy valahol megebédelünk, amikor a Gorkij fasorból jelszavakat hallottunk. Mondtam a kolléganőmnek:

– Margit, ezek a mi embereink, a mi jelszavunk!

Vártunk egy kicsit és a kanyarban hamarosan feltűnt a vonuló tömeg. A Bajza utcán át a Népköztársaság útra tértek. Mi ketten csak ott álltunk és néztük a véget nem érő csapatot. Egy elvtárs kiszólt:

– Álljatok közénk!

Azonnal csatlakoztunk a sorhoz, már nem voltunk éhesek, mondtuk kórusban a jelszavakat. A November 7. térnél az ellenforradalmárok lövöldözni kezdtek ránk. Szerencsére senki sem sérült meg.

A csapágygyárban azonban a *„nemzetőrök"* továbbra is folytatták az uszítást. Velem is kötözködtek, élcelődtek, provokáltak. A régi párttagok elkerültek.

1956. december közepén megjelent Bory Rudolf járási titkár az üzemben. Nagyon megörültem neki. Bory elvtárs megbízott, hogy kezdjem el az MSZMP szervezését a csapágygyárban és átadta a megbízólevelemet, mely tanúsítja megbízatásomat, hogy tagja vagyok az MSZMP Budai Járási Intéző Bizottságának. Ez az igazolvány ma is megvan.

Megkezdtem az MSZMP szervezését a csapágygyárban és az MDP-tagok átigazolását. Csatlakozott hozzám Seress Jenő és Bohus Mihály, később már többen is. Lassan felengedett a félelem, egyre többen csatlakoztak hozzánk.

Közben a járási pártbizottságon megindult a munkásőrség szervezése is. Emlékszem, Fabinyi Endre, aki a szervezést irányította, megkérdezte tőlem:

— *Tudod-e, hogy munkásőr vagy?*

Mondom:

— Most már tudom.

Az első század főleg a pilisi bányászokra épült.

A munkásőrség nekem és sok társamnak nagy biztonságot adott. Első egységparancsnokunk Fabinyi Endre volt.

A budai járás munkásőregysége 1957 szeptemberében Sziklai Sándor nevét vette fel. Az ünnepséget Budakeszin tartottuk. A névadóünnepségen özv. Sziklai Sándorné is részt vett, gyermekeivel együtt.

A kislányom továbbra is az Ulászló utcában lakott, és közben az is kiderült, hogy a volt férjem disszidált. Társadalmunk nem veszített vele semmit. Tartásdíjat soha nem kaptam tőle. Anyósommal — míg élt — szeretettel voltunk egymás iránt, a kislányomat is nagyon szerette.

Munkám volt bőven. Három műszakban dolgoztam a csapágygyárban, gyakran túlóráztam és társadalmi munkát is végeztem. A vállalatnál MSZMP vezetőségi tag voltam és a munkásőrségben is sok időt töltöttem el.

NÉMETH JÓZSEF

Makón, a hagymások városában született, mezőgazdasági cseléd családban. A Tiszántúl felszabadulása után, 17 évesen lett a párt tagja. Jelentkezett az új, demokratikus hadseregbe. Mint politikai tiszt, különböző beosztásokban szolgált. Az ellenforradalom után a KISZÖV Veszprém megyei szövetségében dolgozott. Részt vett az MSZBT tagcsoportok szervezésében. Nyugdíjazásáig, 1981-ig Litér község tanácselnöke volt. Tagja a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének. A munkásőrség alapító tagja. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Az új gazdák összefogtak

Mi minden történt e negyven év alatt. Tizenhét évesen még nem gondoltam arra, hogy majd valamikor papírra vetem sorsomat és visszaemlékezem az eltelt időre. Életutamat a gyermekkorom is meghatározta. Makón, a hagymások városában láttam meg a napvilágot, 1927 januárjában.

Szüleim is itt születtek, mindkettőjüknek hét testvére volt. Dolgoztak hajnaltól késő estig. Szépen boldogultak, építettek egy szoba-konyhás vályogházat. Ez akkoriban nagy dolognak számított. Munkájukat a hagyma és a zöldségfélék termelése határozta meg. Nagy hozzáértéssel és odaadással kezdték a közös életet. Néhány hold bérelt földön, részművelésben termeltek. Minden évben több és több termést takarítottak be. Remélték, hogy gyermekeiknek majd jobb sorsuk lesz.

Nagy termésbetakarításra volt kilátás 1929-ben, azonban ezt már nem tudták értékesíteni. A makóiak az összes hagymát és zöldségfélét a szemétdombra hordták, mint mondták, „nem kellett a kutyának sem".

Eladósodtak, a kis családi házat el kellett adni, elindultak új helyet, új életet kezdeni, szerencsét próbálni. Ez volt az 1929-es gazdasági válság időszaka.

Nyírmeggyesen, egy kis szabolcsi faluban telepedtek le. 3 hold földön kertészkedtek, felesművelésben a földbirtokosnál. Lakást is kaptak a cselédsoron. Ekkor már két gyerekük volt, a bátyám és én. Apám még napszámos

munkát is vállalt, de egészséggel nem bírta a nagy hajszát, ezért két év után otthagyta a földbirtokost.

Debrecen környékén nézett munka után. Álmosdon ismét felesben kertészkedett, négy hold földön. Itt született Mihály öcsém, aki ma a néphadsereg alezredese, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola tanára.

A bátyámmal együtt gyomláltunk, egyeltünk a zöldségesben. Álmosdon kezdtem meg az elemi iskolai tanulmányaimat. A táskát anyám varrta kékvászonból, amit akkor „bakónak" hívtunk. Ezzel jártuk ki az elemi iskola 6 osztályát. A táska folt hátán folt volt már, mire végeztünk.

Apám közben vett egy szamarat és kétkerekű taligával járt a piacra, a szomszédos Nagyléta községbe, ami akkor járási székhely volt. Két-három év után összeszedett annyi pénzt, hogy beköltözhettünk Nagylétára. Emlékszem, 800 pengőért vett egy kis házat a falu végén. Itt született még két testvérem. Így most már öt fiú volt a családban. Apám nagyobb vállalkozásokba kezdett.

A három hold kertészet mellett aratást is vállalt, ősszel pedig kukoricaszedést. Természetesen, ezekbe a munkákba minket, nagyobb gyerekeket is befogott. Anyám hallatlan szorgalmát mutatta, hogy az 5 fiú nevelése és ellátása mellett elvégezte az otthoni munkát, és még kint a határban is dolgozott velünk együtt.

Annyi gabonát és kukoricát kerestünk, hogy disznót is hízlaltunk, csak így tudta biztosítani apánk a héttagú család fenntartását. Bizony, a vasárnapok nagy részét is a földeken töltöttük.

Az 1940-es években, az elemi iskola elvégzése után nem tanulhattam tovább – pedig szerettem volna –, hanem apámnak segítettem a kertészetben. Vasárnap templomba, hétfőn délután leventefoglalkozásra jártunk a bátyámmal együtt. Apám a templomba nem engedett el, ezért 5 pengőre megbüntették, ami akkor nagy összeg volt. Bennünket pedig egy napra a községháza fogdájába zártak. Ezek után mindig elmentünk a templomba.

Nagylétán, a piacon ismerkedett meg apám Csermák Antal vámospércsi lakossal, aki szintén Makóról került ide. Járta a piacokat hagymával, zöldséggel.

Miután összeismerkedtek, ő is Létára költözött, a szomszéd házat vették meg. Ők csak ketten voltak, gyermekük nem volt. Szinte mindennaposak voltak a látogatások, este a munka után. Ez azért érdekes, mert Csermák Antal bácsinak meghatározó szerepe volt az életemben.

A háború már évek óta folyt, az esti beszélgetéseken ezt értékelték, vitatkoztak, néha össze is vesztek.

Csermák Antal 10 évvel idősebb volt az apámnál, részt vett az első világháborúban, és nyolc év után tért haza a Szovjetunióból. Jól beszélt oroszul, ismerte a fiatal szovjet állam belső életét, politikáját. Hitte és tudta, hogy a szovjet csapatok felszabadítják Magyarországot is, a németek nem győzhetnek.

Apám nem hitte. Akkor tudtam meg, amiről sohasem beszéltek, hogyan harcolt 1919-ben, mint vöröskatona.

A Tanácsköztársaság bukása után a csendőrök megverték, és csak hónapok múlva engedték szabadon.

1944 nyarán már Magyarország felé közeledett a front.

Antal bácsi mindig a legfrissebb hírekkel érkezett. Tájékoztatott bennünket arról, mi lesz, ha majd felszabadul az ország.

Így érkezett el 1944. október 10-e, a mi felszabadulásunk napja. Azt már korábban tudtuk, hogy a harcok nem messze folynak, mert a lövöldözést, az állandó csatározást régóta hallottuk.

Egyik nap Csermák Antal rohant be azzal a hírrel, hogy a község határában vannak már a szovjet csapatok és szorítják vissza a németeket. Csak ennek az átkozott háborúnak legyen vége, mondta többször is apám.

– Na szomszéd, megalakítjuk a Kommunista Pártot, felveszem a kapcsolatot a szovjet parancsnoksággal, elkezdjük a munkát! – mondta Anti bácsi.

Községünk jó hasznát vette Csermák Antal orosz tudásának. Ekkor mondta el nekünk, hogy több tanfolyamot is elvégzett a Szovjetunióban.

A harcokat a szomszédok pincéjében vészeltük át. A szovjet katonákat figyeltük. Ők németeket kerestek, azok azonban már elmenekültek.

A fiatal lányok öregasszonyoknak öltöztek, mert sok mindent mondtak a szovjet katonákra, ők azonban mindenkit megnyugtattak.

– Menjenek haza, a németeknek „kaput".

– Dolgozni kell, építeni!

Otthon sivár kép fogadott bennünket. A visszavonuló német és magyar csapatok mindent feldúltak, elvitték a disznót, a baromfiakat. A határban a földeken a kukorica szedetlen. Tele állati, emberi tetemekkel, aknákkal, lövedékekkel. Bizony, szomorú látvány volt. Ráadásul apám eltűnt, nem találtuk sehol. Azt hallottuk, hogy a szovjet katonák a férfiakat összeszedték és elvitték. Senki nem tudta, hogy hova.

Késő éjjel arra ébredtünk, hogy kint oroszul beszélnek. Apám hangját is hallottuk. Kirohantunk és megnyugodtunk, hogy nem vitték el. Elmondta, hogy az elesett szovjet katonákat kellett összeszedni és a templomkertbe szállítani. Ott sírt ásattak és abba temették őket.

A hősöket díszsortűzzel búcsúztatták. Mi halálra rémültünk és majdnem a gödörbe estünk, de nem történt baj. A temetés után egy tábornok kezett fogott velünk és megbízott néhány katonát, hogy adjanak nekünk élelmet és kísérjenek mindenkit haza — mesélte apám.

Ezután már könnyebb volt minden. Csermák Antal már az első nap felvette a kapcsolatot a szovjet parancsnoksággal. Megalakították az elöljáróságot, amit Nemzeti Bizottságnak neveztek. Létrehozták a rendőrséget. Civilben, karszalaggal és puskával járták a községet, biztosították a rendet, az élet beindítását.

A következő napok sok újat hoztak számomra is. Csermák Antal áthívott magához és a következőket mondta:

— Gyere el ma este te is hozzám a barátaiddal, megalakítjuk a Kommunista Pártot. A fiataloké lesz a jövő. Nem kell félni, a szovjet parancsnok is ott lesz.

Elmentem, voltunk vagy húszan. Ott volt egy szovjet tiszt is, akit „majornak" szólítottak. Anti bácsi volt a szónok. Ismertette a párt feladatát, célját. Elmondta, hogy tartja a kapcsolatot a Debrecenben levő központtal.

Elfogadtuk a párt megalakítását, programját. Ezután kiosztották a feladatokat. Legelső munka az őszi betakarítás. A mi községünkben is kezdtek alakulni a különböző pártok. A Kommunista Pártba a cselédek, a zsellérek és a szegényparasztok egy része jelentkezett. Kezdetben kevesen, később egyre többen lettünk.

Megalakult a Szociáldemokrata Párt is, melybe az iparosok tömörültek. Létrejött a Parasztpárt, apám is ebbe lépett be. Legnagyobb létszámú a Kisgazdapárt volt. Ebbe a pártba lépett be Nagy Móric földbirtokos, az ispánok és intézők is őt követték. Mint fiatal kamasz — 18 éves —, kíváncsiságból részt vettem többedmagammal minden párt gyűlésén. De olyan fegyelmet, mint a Kommunista Párt gyűlésein, sehol sem tapasztaltam, mert mindenki mindig beszélni akart.

Gond volt az élelmiszer elosztása, a földekről a termés betakarítása. Mindennap kint voltunk a földeken, kukoricát törtünk, felszedtük a zöldségfélét. Este pedig a pártba jártunk, hogy új és új dolgokat hallgassunk meg.

A szegényebbeknek nem volt fogatuk. Meg kellett kezdeni az őszi munkákat is, a szántást, a vetést. A Kommunista Párt kezdeményezésére az uradalomban megmaradt lovakat, teheneket elosztották. A gazdasági eszközök is a nincstelenek kezébe kerültek.

Apámnak is kellett volna egy ló, de nem jutott. Mégsem maradtunk igásállat nélkül. Egyik nap a kukorica szedése közben találtam egy sebesült

lovat és hazavittem. Apám meggyógyította, nagyon szép ló lett belőle. Ezzel szántott-vetett apám mintegy 10 évig, a földosztáskor kapott 3 hold földön.

Nekünk fiataloknak a párt plakátjainak kiragasztása, a jelszavak írása volt az egyik feladatunk. Erre csak este értünk rá. Vödör, mész, ecset, meszelő, ezek voltak eszközeink. Munkánkhoz tartozott a kommunistaellenes jelszavak lemeszelése. Legjobban a jelszavak írását szerettem:

FÖLDOSZTÁS! LEGYEN VÉGE A HÁBORÚNAK! LE A FASIZMUSSAL! Így került sor a földosztás előkészítésére, megszervezésére is.

A Nemzeti Bizottság – mint a község elöljáró testülete – megalakította a földosztó bizottságot. Ez nálunk már novemberben, decemberben megkezdődött. Enyhe volt a tél, az idő alkalmas volt a földosztásra.

A Nemzeti Bizottsághoz kellett fordulni földért. Az első időben nem sokan jelentkeztek, mivel elterjedt a hír, hogy ha a gróf visszajön, akkor vissza kell adni a földet.

A Kommunista Párt tagjai komoly felvilágosító munkát végeztek a nincstelen igénylők között. Biztosították őket: „A FÖLD AZÉ, AKI MEGMŰVELI", FÖLDET VISSZA NEM ADUNK!". Így egyre bátrabban jöttek, egyre többen lettek, akiknek szükségük volt a földre.

Jól emlékszem rá – hiszen apám is a földosztó bizottság tagja volt –, hogy egy szombaton egész nap és vasárnap reggel is jártuk az igénylőket, hogy menjenek 4 cövekkel, kisbaltával az urasági földekre, a földosztás helyére. Nálunk a Csákó nevű földterületet osztották ki. Apám is 3 hold földet kapott. Ezen mindent lehet termelni – mondta apám. Föld volt elég, jutott minden igénylőnek. Mindenki annyit kapott, hogy a családjával együtt meg tudja művelni.

Mire mindez rendbe jött, kitavaszodott. Megkezdődhetett a munka. Az újgazdák összefogtak, egyiknek lova, a másiknak ekéje, boronája volt. Az állatokat mind befogták, még a fiatalokat is, hogy szántani, vetni tudjanak.

Volt úgy, hogy négyesfogattal szántottak és vetettek, mert csak így bírták az állatok a nehéz munkát. Így kezdett életünk jobbra fordulni. De a háború az ország nyugati területein még tartott.

Ebben az időben jelentek meg az első újságok is. Az Ideiglenes Kormány és az MKP lapjai, a Szabad Nép, a Szabadság, de néha kezünkbe került az Igaz Szó is, a szovjet hadsereg magyar nyelvű újságja. Ebből értesültünk az országos eseményekről és a Kommunista Párt munkájáról.

1945. január 1. nevezetes nap, mert ekkor kaptam meg a Magyar Kommunista Párt tagkönyvét és jelvényét, amelyet nagyon büszkén viseltem.

1945 elején jelent meg az MKP és az Ideiglenes Kormány felhívása a felszabadult országrészekben — Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Békés megyékben —, hogy a lakosság jelentkezzen a német fasizmus elleni harcra. A pártszervezet nálunk is részletesen ismertette a felhívást. Főleg a fiatalok jelentkeztek, köztük én is.

Néhány nap múlva megjött a behívó Hajdúhadházára, a katonai táborba. Akkor már betöltöttem a 18. évemet, így kerültem fiatalon az új demokratikus hadseregbe. Szüleim nem örültek döntésemnek, féltettek, de elengedtek.

Itt a katonai táborban éreztem csak igazán az MKP erejét. Megszerettem a pártot, annak eszméit, céljait, mert olyan óriási munkát végzett már eddig is, amire korábban — a felnőttek elmondása szerint — nem is gondolhattunk. Ez az időszak meghatározta egész gondolkodásomat, nézeteimet és magatartásomat egy egész életre.

Az új demokratikus hadseregben más volt a szellem, mint régen, mondogatták az idősebbek, akik régóta katonáskodtak már.

Hajdúhadházán néhány hetes kiképzést és fegyvert kaptunk. A 6. hadosztályhoz osztottak be, a 12. gyalogezred 9. századába. A kiképzés után gépkocsikon, szekereken vittünk mindent Debrecenbe. Itt vagonokba rakodtunk és irány a front. Az utazás fárasztó volt. Fáztunk, a marhavagonok szellősek voltak. Mire a nyugati határhoz értünk, Magyarországon véget értek a harcok.

Gráztól mintegy 40—50 km-re, egy kis faluban szálltunk meg. Felszerelésünk hiányos, a körülmények mostohák, de hát háborúban nem is lehetett jobb. Lelkesedésünk azonban mindent feledtetett. Az öreg katonák nagyon várták már a háború végét. Minél előbb otthon akartak lenni a családnál, a szülőknél.

A front még nagyon közel volt hozzánk. A bombák robbanása, az ágyúk dörgése egész közelről hallatszott. Feladatunk — az őrszolgálaton kívül — az átvonuló szovjet katonák útvonalának biztosítása, az elfogott német és magyar katonák őrzése. A 6. hadosztály biztosította az élelmezést és a szálláshelyeket.

Itt ért bennünket a hír május 8-án, hogy a fasiszta Németország feltétel nélkül letette a fegyvert. Vége a háborúnak! Mindenki örült.

Ausztriából gyalog jöttünk vissza. A mi ezredünket Zircen, a századot pedig Kardosréten a kastélyban szállásolták el. Mivel a századnál sok volt a ló, egy patkoló őrmester irányításával tanfolyam indult, amire én is jelentkeztem, hátha otthon hasznát veszem.

Elérkezett az 1945-ös választások ideje. Gencsi Tibor főhadnagy a kastély udvarán összehívta a századot, és a következőket mondta:

– Bajtársak! Holnap Zircre megyünk szavazni. Mindenki a Kisgazda Pártra szavazzon, csak ennek a pártnak van jövője. Nem engedhetjük, hogy a zsidó Rákosi és a kommunisták vezessék az országot. Hajnalban vaddisznóvadászatra megyünk és ünnepi díszebéd lesz.

Másnap délelőtt az egész század Zircre ment. A kovácsműhelyből mi is készülődtünk, de megjelent a főhadnagy, belénk kötött és kijelentette:

– Addig nem mehetnek szavazni, amíg teljes rend és tisztaság nem lesz. Majd visszajövök és ellenőrzést tartok. Ezután ellovagolt Zircre és csak délután jött vissza.

A műhelyt megnézve, mondta:

– Most már mehetnek szavazni. Mondanom sem kell, mire gyalog Zircre értünk, a szavazást lezárták.

Valamennyien felkerestük a „D" tisztet, aki jegyzőkönyvet vett fel az esetről. Másnap Gencsi főhadnagyot letartóztatták és Budapestre kísérték. A volt tőkésosztály tagjai a hadseregben is mindent elkövettek, hogy lejárassák az MKP politikáját.

1946 nyarán a hadosztály Balatonalmádiba, majd Pécsre került. Innen szereltem le még az év decemberében.

RÁC TAMÁS

Budapesten született, munkáscsaládban. Bőrdíszműves szakmát tanult. A munkásmozgalomban 1940-től vesz részt. A pártnak tizenhét éves korában, 1942-ben lett a tagja. Aktívan részt vett a Vörös Segély munkájában. A felszabadulást követően politikai munkát végzett, 1950-ben avatták tisztté. A munkásőrség alapító tagja. A parancsnoki iskola tanára volt nyugállományba vonulásáig, 1975-ig. A Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetettje, tagja a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének. A pályamunkájából részleteket közlünk.

A fényes szelek szárnyán

Gyermekkorom olyan volt, mint a hozzám hasonló proletárgyermeké. Édesapámat a világválság idején, 1930-ban a Weiss Manfréd Gyárból elbocsátották, ettől kezdve a család élete még rosszabbra fordult. Sok helyen laktunk, mert nem tudtuk a lakbért kifizetni, eladósodtunk a fűszeresnél és gyakran kilakoltattak bennünket. Különösen emlékezetes kilakoltatás volt, amit a Szövetség utca 32-ben éltünk át, mert ez télen történt és három vagy négy hétig a lépcsőházban laktunk.

Minden nehézség ellenére, édesapám szándéka az volt, hogy három gyermekéből becsületes munkásembereket neveljen. Bátyám – aki 2 évvel volt idősebb nálam – bádogos- és szerelősegéd, én bőrdíszműves lettem, a húgom segédmunkásként dolgozott. A bátyám sajnos nem élte meg a felszabadulást, 1944 őszén – 22 éves korában – a nyilasok agyonlőtték.

12 éves koromtól az iskola mellett kifutóskodtam, 1939-ig, amikor bőrdíszművesinas lettem. A Bezerédi utcába jártam tanonciskolába, ahol 1940 tavaszán egy idősebb tanulótársam hívott a szakszervezetbe, hogy ott csinos lányok vannak és lehet pingpongozni. Pingpongozni nem tanultam meg, csinos lányok azonban tényleg voltak. Így kerültem a szakszervezeti ificsoportba. Jól éreztem ott magam, mert bátran szólhattam, véleményem lehetett és ez nekem akkor szokatlan, új dolog volt. Bevontak a kulturális munkába, túráztam, a kórusban énekeltem és még szemináriumra is jártam. Sokat foglal-

koztak velem és egyre több feladattal bíztak meg. Ezeket igyekeztem teljesíteni, s hogy sikerült, abban nem kis része volt annak, hogy olyan vezetőink voltak, akiket példaképnek tekintettünk.

Szívesen emlékszem vissza Simon Lajosra, Richtmann Sándorra. Lánczos Jánosra, Lukács Sándorra, Vágó Lászlóra és másokra. Nekik köszönhetem, hogy már fiatalon megértettem a kizsákmányolás és a fasizmus elleni harc szükségességét.

1941-ben az egész szakmára kiterjedt a sztrájk. Bevontak az inasok sztrájkjának szervezésébe. Nehéz és szívós munka kezdődött egy-egy fiatal megnyeréséért. Ha kellett, megvártuk őket munka után az utcán és ott beszéltünk velük. Végül a felnőttek sztrájkja sikerrel járt, a tanoncoké csak részben.

Miután nem mentem be dolgozni a sztrájk után, a főnököm jól megvert, de én visszaütöttem. A következménye szerződésbontás lett. Első utam Simon Lajoshoz vezetett, aki a szakszervezet alelnöke volt, s azonnal intézkedett. Másnap már az ő műhelyében voltam inas. Ebben a műhelyben, a Nyár u. 34. szám alatt sokszor tartott ülést az illegális kommunista párt területi bizottsága, persze, akkor ezt én még nem tudtam.

1942 elején Provics Ilona egy illegális találkozón közölte velem, hogy felvettek a Magyar Kommunista Pártba. A didergő hidegben majd hajnalig sétáltunk és az előttünk levő harcról, a feladatokról és nem utolsósorban az illegális munka veszélyeiről beszélgettünk. Amikor a párt tagja lettem, alig múltam 17 éves.

A háború kitörésével a mozgalmi munka is jelentősen megváltozott. Ebben az időben kaptam először olyan feladatot Simon Lajostól, hogy vigyek élelmiszer- és ruhacsomagot, vagy pénzt a lebukott elvtársak családjának.

Az 1942-es év a mozgalomban nagy sikereket és súlyos tragédiákat hozott.

A sikeres március 15-i tüntetést alig egy-két héttel később tragikus események követték. A kommunista párt a nagy lebukások miatt nehéz körülmények közé került. Közvetlen irányítóim közül lebukott Simon Lajos és a műhelyből vitték el Provics Ilonát. Richtmann Sándornak sikerült illegalitásba menni, de lebukott Lánczos János, az ifjúsági csoport titkára is.

A hatalmas vérveszteségek ellenére a párt élt és elkezdte sorainak rendezését. Provics Ilonát, miután semmit sem tudtak rábizonyítani, több heti kínzás után kiengedték. Akkor egy ideig én is illegalitásban voltam és nem is dolgoztam. Néhány hét múlva a Nyár u. 34. raktár helyiségében elkezdtük a röpcédulák gyártását.

Következő fontos teendőnk: kiszélesíteni a Vörös Segély munkáját. Ebbe még 1941 őszén Simon Lajos vont be. A lebukottak családtagjai iszonyú körülmények között éltek, mert a többgyermekes családok kenyérkereső nélkül maradtak. Az időnként eljuttatott gyermekholmi, ruhaneműés pénz hihetetlenül nagy segítséget jelentett számukra. A börtönben sínylődő elvtársaknak viszont szinte lehetetlen volt bármit is bejuttatni. Néhányszor csomagot és pénzt vittem a váci fegyházba. Vácra vonattal nem lehetett eljutni, mert a vasútállomáson a csendőrök állandóan igazoltattak, ezért kerékpárral mentem. Kaptam olyan bejelentőt, amivel igazoltam, hogy én a bebörtönzött rokona vagyok, csak így látogathattam meg.

1944. március 19-ig a szakszervezet az illegális munka mellett viszonylag biztos lehetőséget teremtett a legális tevékenységnek, mert a párt politikájának érvényesítéséhez megfelelő kereteket adott.

1944 áprilisában a legális tevékenységem teljesen megszűnt, az illegális pedig rövid időre megszakadt. SAS-behívóval katonának hívtak, ahol a 107/304-es, úgynevezett LÉGÓ-századba osztottak be. A hirhedt Zöldi-féle csendőrtársaság „felügyelete" alatt álltunk. Sok bőrdíszműves, nyomdász- és vasasifi szolgált ebben az alakulatban.

Életünkhöz hozzá tartozott a heti kétszeri hipis (motozás). Ez azt jelentette, hogy reggel 5 órakor sorbaálltunk, meztelenre kellett vetkőzni, minden holminkat pokrócba magunk elé raktuk. Nemegyszer előfordult, hogy még este 8 órakor is álltunk. A csendőrök egyenként beszólítottak minket egy helyiségbe. Ott a nyomaték kedvéért, a belépőt kezdetnek szó nélkül megverték, majd a pokrócban levő holmijaiból az értékesebbet elvették. Ezután vallatták és csak akkor nem verték, ha már elfáradtak.

Egyik alkalommal — amikor behívtak — ott volt egy Horváth nevű csendőrnyomozó is — sok nevet elfelejtettem, de az övét nem —, aki lovaglócsizmában és kutyakorbáccsal járt. Ahogy beléptem, akkora pofont kaptam, hogy beestem a bútorok közé. A következőt azért, mert nem köszöntem és nem álltam vigyázzba. Utána megkérdezték, hol van az órám és az aranytárgyaim. Miután nem volt, ezért is megvertek. Egy ilyen „beszélgetés" általában fél órát tartott.

Így zajlott az életünk egészen addig, amíg kettéosztották a századot. Egyik felét Budapestre — én ebbe a csoportba kerültem —, a másikat ismeretlen helyre vitték. Pesten a Ferenc József gyalogsági laktanyában kötöttünk ki, ahol vegyes keretünk volt. Egy részük katona, más részük tábori csendőr volt. Itt a reggeli ébresztőtől az esti takarodóig laktanyamunkákat végeztünk. Reggel 5 és este 22 órakor névsorolvasás volt. Észrevettük, hogy a laktanya kerí-

tése alatt, a vasúti töltés felé ki lehet bújni. Kihasználva, hogy napközben nincs névsorolvasás, reggel többen meglógtunk és csak este mentünk vissza. Ez ideális biztonságot nyújtott, mert éjszaka nem kellett bújkálni. Miután kimentem a laktanyából, felvettem a kapcsolatot Provics Ilonával.

Azt a feladatot kaptam, hogy vigyek ki röpcédulákat a Horthy-ligeti Repülőgépgyárba, ami felszólítja a munkásokat a gépek leszerelésének megtagadására. A gyárba a légiriadó alatt kellett bemenni, mert akkor az SS-ek a bunkerokban tartózkodtak. Sikerült is bejutnom és szétosztani a röpcédulákat, majd kijutni a gyárból és visszamenni Pestre. Az esti névsorolvasásnál már nyugodt hangon válaszoltam a kaszárnya udvarán.

Szeptember közepén egy szakasszal a Szentendrei szigetre vittek, ahonnan október 20-a körül – a nyilas hatalomátvétel után – hoztak vissza. Közben megtudtuk, hogy nyugatra visznek minket. Ezért az általunk ismert *„kijáraton"* többen megszöktek. Október 29-én hajnalban indították el a századot. Még volt nálam „bejelentőlap", amiből az első pihenőnél adtam az elvtársaknak és ott is megszöktek néhányan. A következő pihenő Budakeszinél volt, én itt szöktem meg és kalandos úton jutottam vissza Pestre.

Egy ismerős házmester bújtatott el az egyik Semmelweis utcai ház pincéjében. Nem sokkal ezután találkoztam Payer Andrással, akivel egyidőben szöktünk meg. November második felében, a Váci utca környékén egy razzia során elkaptak bennünket a nyilasok és bevittek a Szent István körúti nyilasházba. Szerencsére nem motoztak meg, mert olyan sok embert szedtek össze, hogy ilyesmivel nem foglalkoztak. Éjféltájt kivittek minket a Duna-partra és sorba állítottak. Lehettünk vagy százan. Ott egy egyenruhás nyilas közölte, hogy mindenki mindent rakjon ki a zsebéből, mert úgyis megdöglünk.

Ezek után kétoldalról közrefogták az oszlopot és letereltek a Duna-partra. A lejárólépcső felett vastraverzek álltak, mert akkor ott nagy kikötő volt. Sűrű köd ereszkedett le. Ahogy mentünk a lépcsőn Payer Bandival, felugrottunk és felhúztuk magunkat a vastraverzre. Pár perc múlva hallottuk a sortüzet. Agyonlőtték az embereket.

December végén hajnaltájt mászkálást hallottam és egyszercsak bevilágítottak a pincébe. Tábori csendőrök voltak. Kivittek a ház elé, ahol már állt néhány férfi, nő és gyerek. Kiderült, hogy a ház pincéjében mások is bújkáltak. A csendőrök közrefogtak és elvittek a Csanádi utcába egy svájci védettséget élvező házba. Az egyik férfi elmondta, hogy pénzért szerezték a védlevelet és ugyancsak pénzért viszik őket a tábori csendőrök is. Ebben a házban voltam január 9-ig, amikor a nyilasok a ház lakóit összeszedték és bevitték a Gettóba.

Január 18-án hajnalban nagy lövöldözés után kinyílt a pince ajtaja és megláttam az első szovjet katonát. Rövid időn belül, a bátyám kivételével együtt volt a család. Életünk új szakasza kezdődött. Az első utam a kommunista pártba, illetve a szakszervezetbe vezetett. Megtudtam, hogy a kommunista párt a Városház utca 14. számú házban alakulóban van. Jelentkeztem és rögtön be is vontak a munkába.

Elkezdődött a párt szervezése, melynek során tanulgattuk, mit jelent az új körülmények között pártmunkát végezni. A szakszervezet ideiglenes vezetősége megbízott az ifititkári teendők ellátásával. Ezt követően, egy évig mind a két helyen végeztem a társadalmi munkámat.

Később, amikor létrejött a kommunista párt ifjúsági titkársága és a kerületben is megkezdődött az ifjúsági mozgalom szervezése, megbíztak a kerületi ifjúsági titkár feladatainak ellátásával. Így egy ideig egyszerre voltam két helyen ifititkár: a szakszervezetben 1946 elejéig, a kommunista pártban pedig a két munkáspárt egyesüléséig.

A fiatalok szervezése nehezen ment, mert a belvárosban nem voltak üzemek és a középiskolák többsége is egyház iskola volt. A MADISZ ugyan megalakult, de helyisége csak később lett és az is nagyon rossz állapotban volt. Ennek ellenére sikerült, főleg a gimnáziumokból létrehozni egy olyan csoportot, amely eredményesen hajtotta végre a párt által kijelölt feladatokat.

Több fiatal, amikor látta, hogy megindult az élet a SZIM-ből (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom), átjött a MADISZ-ba. A MADISZ kerületi munkája különösen akkor lendült fel, amikor Tétényi Pál lett a titkár, de sokat dolgozott Vitéz Gábor is, aki a Diákszövetség helyi szervezését végezte. Vajda Péter nevéhez fűződik a kerületi úttörőmozgalom megindítása. A MADISZ-helyiség ünnepélyes avatására Tersánszky Józsi Jenőt kértük fel. Az ünnepségen rövid beszédet mondott, majd énekelt és gitáron kísérte magát. Rövidesen a résztvevők – lehettek vagy 150-en – együtt énekeltek vele. A MADISZ sok fiatalnak a kommunista párthoz vezető utat jelentette.

Az ifjúsági bizottságban, a MADISZ-ban és a Diákszövetségben végzett nevelőmunka gyümölcse különösen kitűnt az 1947-es választási harc során. Az ifjúsági bizottság óriási munkát végzett a centenáriumi év megszervezésében is. Sikerült olyan iskolákat megnyerni, mint az Eötvös József Gimnázium és a Dobó Katalin Kereskedelmi Leányiskola. Vitéz Gáborral, mint a 48-as centenáriumi bizottság tagjai, még a piarista gimnáziumba is elmentünk, de ott rövid úton kidobtak minket.

1948-ban, a két párt egyesülése után, egy ideig a MINSZ Budapesti Bizottságában dolgoztam, majd más pártfeladatok miatt befejeződött az ifjúsági mozgalomban végzett tevékenységem.

1948 végén új feladatot kaptam. Az államosított „Hangyá"-hoz küldtek vállalati tervfelelősnek. Ez a vállalat később kikerült a Nagyvásártelepre, akkor lettem függetlenített pb-titkár.

1950 márciusában behívtak a Budapesti Pártbizottságra és közölték az új feladatomat, miszerint a hadseregbe kell mennem. A tisztiiskolát századosként fejeztem be. Egy nap szabadság után, elfoglaltam szolgálati helyem egy vidéki magasabb egységparancsnokság politikai osztályvezetőjeként. A hadseregben nehéz volt megértenem, hogy a pártmunkát utasítások és nem a választott testületek határozatai alapján kell végezni. Problémáim voltak a káderpolitikai gyakorlattal is. Mindezek következménye az lett, hogy leváltottak és alacsonyabb beosztásba kerültem. Egy másik magasabb egységparancsnokság politikai osztályára helyeztek beosztottnak.

Ez is rövid ideig tartott, mert a politikai főcsoportfőnökség káderosztályán összevitatkoztam egy fiatal tiszt leváltása miatt. Azért akarták leszerelni, mert egy nagynénje, akit ő nem is ismert, valamikor a század első éveiben kivándorolt az országból. Nem értettem egyet ezzel a döntéssel. Közölték velem, hogy ellenséges gondolkodású kispolgár vagyok. Nem sokkal később új parancsnok került a politikai osztály élére, Soós Dezső. (Jelenleg nyugállományú munkásőrtiszt.) Közölték vele, hogy van az osztályon egy ellenséges elem, Rác Tamás, akit ki kell „nyírni". A válasza az volt, hogy ő tudja, hogy Rác Tamás nem ellenség. Miután Soós Dezső az utasítást nem hajtotta végre, néhány héttel előttem tették ki a hadseregből. „Leszerelésem" után hónapokig nem dolgoztam, mert még segédmunkásnak sem vettek fel. Ekkor Sásdi Sándor segített rajtam, így az Észak-Pesti Háztartási Bolt Vállalat személyzeti vezetője lettem.

Közben írtam egy levelet Rákosi Mátyásnak, melyben kértem az ügyem kivizsgálását. Megjegyzem, hogy az 50-es évek torzulásait elsősorban a munkám során tapasztaltam. Azt hittem, hogy Rákosit, illetve a legfelsőbb vezetőket sok mindenről szándékosan rosszul tájékoztatták.

Ám nem csak a torzulásokat láttam, hanem azt is, hogy egy ország felépült romjaiból, hogy hatalmas létesítmények — melyekre ma is büszkék vagyunk —, csodálatos művészi alkotások születtek, s kitárult a tanulás kapuja a munkás- és parasztfiatalok előtt.

1956 szeptemberében közölték velem, hogy az ügyem kivizsgálták és ha kívánom, visszamehetek a hadseregbe. Erre azonban már nem került sor, mert 1956. október 23-án kitört az ellenforradalom.

Október 25-én néhányan megjelentek az irodámban a későbbi munkásbizottság tagjai közül és elvették tőlem a páncélszekrény kulcsát, hogy megnézzék az iratokat, melyik kommunista volt ÁVH-ügynök. Természetesen ilyet nem találtak, de ott volt az egymásról készített véleményük, aláírásukkal ellátva, amin azután csúnyán hajba kaptak.

Október 26-án délután, a kijárási tilalom kezdetekor egy csoport fegyveres jött a házba, ahol laktunk és 40 PPS dobtáras géppisztolyt rejtettek el a liftaknában. Éjjel a házban lakó Lantos nevű híradószázadossal egy-egy kalapáccsal felszerelkezve, lementünk és elszegecseltük a géppisztolyok ütőszegeit.

Október 29-én jelentkeztem a Budapesti Pártbizottságon azzal, hogy valamit tenni kellene. Megnyugtattak és hazaküldtek. A vállalatnál közben megszervezték, hogy ha bejön az a rákosista ügynök, a Rác, akkor agyon kell verni. Az agyonütésemet mégis elhalasztották pár nappal, mert nem érezték erre alkalmasnak az időt. Október 31-én a lakóházunkat ellepték a fegyveresek. Néma csend volt, mindenki a függöny mögül lesett. Azt nézték, hogy a nagy csoportból kivált 5—6 fegyveres kihez megy a lépcsőházban. Hozzánk jöttek. A feleségemet és a két kisgyerekemet kiparancsolták az előszobába. Az egyik géppisztolyos, akit főnöknek szólítottak, betuszkolt a szobába, az ablak elé állított és közölte: Rohadt ávós, kinyírunk! Szóltam neki, hogy mondani akarok valamit. Szerencsémre, hajlandó volt meghallgatni. Mondtam, hogy nem voltam ávós, hanem tüzér. Odaadtam a katonakönyvemet, amit megnézett, majd felszólított, hogy menjek velük, mert az ezredesnek — az ezredes Maléter volt — tüzérekre van szüksége. Rábeszéltem, hogy adja meg a címet, majd elmegyek, de most nem tudok a két gyerek miatt. Miután elmentek, eszembe jutott 1944. novembere a Duna-parton. November 4-én hajnalban hallottuk, hogy megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, Kádár János elvtárs vezetésével.

November 10-e körül bementem a vállalat igazgatójához. Közöltem vele, hogy elkezdem az MSZMP szervezését és javasoltam, próbálja meg a vállalatot valahogy összerázni. Néhány nap múlva behívott a szobájába. Ott ült a munkástanács, középen pedig ő. Közölték velem, hogy itt semmiféle pártszervezés nem lesz, azok az idők már elmúltak és kirúgtak.

December elején az MSZMP V. kerületi Intéző Bizottságában beszélgettünk egy új fegyveres testület létrehozásáról. Az Intéző Bizottság Fülöp

Endrét bízta meg a szervezési feladatokkal. Az új fegyveres testület elnevezéséről még nem nagyon volt szó. December végére már megalakult egy század, parancsnokául engem neveztek ki. Így lettem az V. kerületi zászlóalj első századparancsnoka. Februárra megalakult a második század is, s ezzel egyidőben megindult az alapkiképzés és márciusban esküt tettünk.

Jól éreztük magunkat, bíztunk a párt politikájában, bíztunk a jövőben. Tudtuk, hogy a testületnek még nehéz feladatai vannak az ellenforradalom maradványainak a felszámolásában. A fejekben is rendet kell teremteni. Soha nem volt létszámgondunk, ha portyaszolgálatról, vagy más feladatról volt szó. Szolgálat pedig volt bőven.

1959 kora őszén az a megtiszteltetés ért, hogy a Munkásőrség Budapesti Parancsnokságára kerültem kiképzési csoportvezetőnek. Nehéz szívvel váltam el a századtól.

1968-ban az országos parancsnokság tanulmányi osztályára, majd megalakulásakor a parancsnoki iskola állományába kerültem. Az iskolán végzett munka talán életem legszebb feladatai közé tartozott, mert taníthattam és rengeteget tanulhattam.

Büszke vagyok arra, hogy nyugállományba vonulásomig azt a tanszéket vezethettem, amely a munkásőrök nevelésével, kiképzésének módszereivel foglalkozott.

A feleségem 37 év alatt sok nehéz helyzetben állt mellettem. Segített, pedig ő is áldozatos és nem könnyű munkát végzett, mint pártmunkás. Vele a mozgalomban ismerkedtem meg 40 évvel ezelőtt. Sokat köszönhetek neki és a leányaink is, akik pedagógusként dolgoznak és a mozgalmi munkában is követik a családi hagyományokat.

NAGY LÁSZLÓ

Földesen született, agrárproletár családban. Tizenkét éves korában félkommenciós cselédnek szegődött. A II. világháború vége felé mint leventét, társaival együtt nyugatra hurcolták. A pártnak hazatérte után, 1947-ben lett a tagja. Kubikosként dolgozott, majd olajbányász lett. Műszakvezető főművezetőként ment nyugdíjba. A Szocialista Munkáért Erdemrend kitüntetés tulajdonosa. A munkásőrség alapító tagja. A hajdúszoboszlói Kaszás Ferenc egységben szolgál. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Kaszától az olajkútig

Soproncon keresztül érkeztünk meg Kapuvárra. A soproni állomás és környéke szívszorító látványt nyújtott. Mozdonyok, vagonok egymás hátán, az elgörbült sínek az égnek meredeztek, mindenütt romhalmaz. Mikor lesz itt rend? — kérdeztük egymástól. Kapuváron kirakodtunk. A vagonok előtt felsorakozva megvártuk, amíg átvizsgálták a csomagjainkat. Itt-ott katonai jellegű dolgokat szedtek el az emberektől, meg olyasmiket, amelyekről egyértelműen megállapítható volt, hogy nem tartozhat az egyén személyes tulajdonába. Ezek után megkezdődött az igazoltatás, amiről a kinti propaganda valóságos rémregényeket költött. A kopaszra nyírástól kezdve, a teljes szőrtelenítésig, benne volt abban minden.

Kellemes csalódás: udvariasan bántak velünk. Az okmányainkat átnézték és kiállítottak egy igazolást. Ez gyakorlatilag azt tanúsította, hogy legálisan — a hazatelepítési bizottság szervezésében — jöttünk haza. Ez az igazolás többféle kedvezményt biztosított. Feljogosította például az embert a közhasználatú járműveken való utazásra és arra is, hogy a magyar Vöröskereszt üzemeltetésében működő konyhákon enni kapjon. Ha szükség volt rá, még szállást is igénybe vehettünk vele.

A vonaton, hazafelé óráról-órára javult a kedélyállapotom, szinte már jókedvem volt. Engem, mint parasztgyereket, pillanatnyilag még nem érdekelt, hogy termelnek-e a gyárak és mit. De azt láttam a vonatról, hogy szépen szőkül a búza és fejlődik a kukorica. Ez meggyőzött arról, hogy van itt élet és

bizakodnak az emberek. A sápi állomásnál elbúcsúzva utastársaimtól, leszálltam a vonatról. Ide látszottak a szülőfalum házai és a közülük kimagasló templomtorony. Néhány nappal ezelőtt még milyen távolinak és valószínűtlennek tűnt mindez, ami most valóság. Igen, itthon vagyok és élek. Vidáman kaptam vállamra málhazsákomat és szapora léptekkel indultam hazafelé.

Az országúton haladva, nemsokára utólértem egy tehenesszekeret. A szekéren a gazda és felesége ültek, munkából tartottak hazafelé. Szívélyesen üdvözöltük egymást, készségesen invitáltak, hogy tegyem fel a csomagom és üljek közéjük. Nem kérettem magam, a málhazsákot feldobtam a szekér derekába és én magam is felültem. Mivel nem ismertük egymást, bemutatkoztam és elmondtam, kik a szüleim és a rokonságom. A gazda és a felesége ismerte szüleimet és a rokonaimat, kérés nélkül mondták: mindenki él és jó egészségben vannak. Majdnem leugrottam a szekérről, hogy a hátralevő utat futva tegyem meg az örömhír hallatán.

Az első utam a nagymamámékhoz vezetett, mivel az esett útba. Betoppanásomat kitörő örömmel fogadták, rengeteg kérdéssel árasztottak el. Le sem ültem, s néhány perc után indultam szüleim házához, ami néhány sarokkal odébb volt. Anyám húga ajánlkozott, hogy elkísér, mert nagyon hamis a kutyánk. Én ezt már csak olyan félfüllel hallottam, sietős léptekkel mentem, most már igazán hazafelé. Néhány perc múlva – gondolkozás nélkül – nyomtam le kapunk kilincsét. Az udvarról hatalmas fehér komondor nyüszítve, farkcsóválva szaladt elém. A kezem nyalogatva, régi ismerősként „üdvözölt", pedig most láttuk egymást először.

Mivel a nyárikonyha ajtaja nyitva volt, arra vettem az utam. Az ajtó elé érve, a frissen sült kenyér illatát éreztem. A málhazsákom letettem a küszöbre. A konyhában megpillantottam anyámat, aki a már jól ismert mozdulatokkal éppen a szépen sült kenyereket szedte ki a kemencéből. Ő még nem vett észre. Pár másodpercig meghatottan néztem, amikor beszóltam a konyhába, köszönés helyett csak annyit:

Anyám.

Talán azért, hogy ezzel a szóval egyszerre köszöntsem őt és az általa sütött kenyeret. Anyám egy pillanatig döbbenten nézett, nem akart hinni a szemének. A következő pillanatban sírva borult a nyakamba. Egy kis idő után csak annyit mondott: „hát megjöttél fiam?". Anyám húga, aki időközben szintén odaért, meghatottan nézte a jelenetet.

Már esteledett. Nemsokára az apám és a testvéreim is hazaérkeztek a munkából. A velük való találkozás már nem volt olyan fájón szép. Hazafelé jövet megtudták, hogy idehaza vagyok. Így a viszontlátás számukra nem volt

meglepetés. Mint annak idején a búcsúzáskor, most is a családunkban megszokott kemény, férfias kézfogással üdvözöltük egymást. Csodálatos, szép este volt. Családunk valamelyik tagjának eszébe jutott, hogy éppen László napja van, így most már duplán ünnepeltünk. Az elkövetkező napok a rokonok, a barátok, az ismerősök meglátogatásával telt el. Mindenütt szeretettel és örömmel fogadtak. Nem tudtam, hogy ebből mennyi volt az igazi és menynyi a színlelt, de elgondolkodtatott, vajon mi történt itt? Emlékezetem szerint, az eltávozásom előtt nem szerették így itt egymást az emberek.

A hazaérkezésem után rövidesen megkezdődött az aratás. Most már én is teljes erővel nekiláttam a munkának. Vége lett az ünneplésnek, következtek a dolgos hétköznapok. Apám, mint újonnan földhöz jutott, a kapott föld mellett még felesművelést is elvállalt. Így hát munka volt elég.

Az első szabad aratás kimondhatatlan érzéssel töltött el: most már a magunkét aratjuk, még a felesműveléses földön is minden második kereszt a miénk. Élvezettel suhogtattam a kaszámat, könnyedén dőlt a rend a lábamhoz. Még az esti fáradtság sem olyan volt, mint korábban, a nagyságos úr földjén. Ez idő tájt még nem foglalkoztam a politikával, annak ellenére, hogy öcsémmel – de különsen apámmal – sokat beszélgettünk és vitatkoztunk.

Tudtam, hogy létezik a kommunista, a paraszt-, a szociáldemokrata meg a kisgazdapárt, de engem akkor még különösebben egyik sem érdekelt. Láttam, hogy megváltozott körülöttem a világ. A meglehetősen sok és eltérő programok között egyelőre csak tájoltam magam.

Szabad időmben udvaroltam és vadásztam, ez volt a szenvedélyem. Apámnak megvolt a fegyvertartási engedélye és a régi vadászpuskája. Sok szép emlékem fűződik ezekhez a napokhoz, hónapokhoz, a nyár végi, kora őszi délutánokhoz. Amikor a kukoricásból óvatosan kilopakodtam, ügyeltem, hogy a tarlón legelésző nyulat, a bogarászó foglyokat vagy a fácánokat el ne riasszam. Egyszer egy csapat libát és csirkét legeltető lányt pillantottam meg. A tarló közepén ült, az ölébe rakott kézimunkáján szorgoskodott. A háta mögé lopakodtam, s barátságos hangon köszöntem:

– Jó napot, kislány!

– Összerezzent, kissé ijedten fogadta a köszönésem. Amint megismert, szemében már a megbocsátás mosolya tükröződött.

Életem legnagyobb sorsfordulójához azt hiszem 1947. május elsején érkeztem. Ezen a napon állt össze bennem minden egységes egésszé, ami az eddigi életem motíválta.

Vonult az ünneplő tömeg indulókat és jelszavakat énekelve, csodálkozva néztem az eseményt. Nekem ez volt az első szabad május elseje. Megraga-

dott a hangulata. Előttem éppen a Magyar Kommunista Párt zászlója alatt a párttagok és családtagjaik vonultak, köztük apám is. Azt kiabálták kórusban: „ki a sorba nem áll, az a fasisztákra vár!" Én másodpercek alatt döntöttem és beálltam a sorba.

Menet közben mindig előbbre-előbbre furakodva értem a párttitkár mellé. Üdvözöltük egymást, kezet fogtam és én csak annyit mondtam:

– Imre bátyám, szeretnék belépni a pártba.

Ő jó erősen a szemembe nézett és a parasztemberre jellemzően, röviden csak annyit mondott: „már számítottunk rád fiam".

Így történt, hogy 1947. május 5-i keltezéssel kiállították első párttagsági könyvemet. Így kapcsolódtam be a pártéletbe, a pártmunkába és kezdtem egyre többet foglalkozni a politikával. Eleinte csak szórakoztatott, nem láttam mélységét és az út végét. Eljártam a gyűlésekre, ám ezek többnyire panasznapokra hasonlítottak, s nem politikai fórumokhoz.

Az első komoly, céltudatos, aktív politikai tevékenységet az 1947-es választási kampány idején végeztem. Erre még ma is szívesen emlékszem vissza. Az éjszakai plakátragasztások, a más pártok nekünk nem tetsző plakátjainak letépése, a mieink őrzése, a más pártbeliekkel való veszekedések volt a feladatunk. Az 1947-es év több szempontból is meghatározója volt a sorsom alakulásának. A mezőgazdasági betakarítási munkák elvégzése után *„Maszolaj"*-hoz kerültem, ahol kubikusként dolgoztam.

Az első napra mindig emlékezni fogok. Hajnali két órakor indultunk Földesről Bajomba, ez 18–19 kilométer gyalog. Hátunkon a zsákban kenyér, szalonna, só, paprika, hagyma, száraztészta. Vállunkon ásó, lapát, tehát volt mit cipelni. Reggel fél hat tájban érkeztünk Bajom község alá, ahol egy számomra ismeretlen fúróberendezés üzemelt. Csak néztem az óriás gépeket. Ide írhatnám, hogy „meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt", de ez nem ment olyan simán. A fúrósokat jól fizették és akkor már megvolt a jó forint, nehéz volt közéjük bejutni, jó munkával kellett azt kiérdemelni.

A kubikosmunka kegyetlenül nehéz, különösen, ha akkordban dolgozik a brigád. Nem volt közgazdász közöttünk, s nem voltak csoportvezetők. A 18–20 fős brigádnak volt ugyan brigádvezetője, ő a munkát felvállalta és elosztotta, a befejezett munkát pedig az üzem megbízottjának átadta. Egyébként ő is velünk együtt dolgozott. Megmondta, egy köbméter föld kitermeléséért ennyi meg ennyi forint jár. Mindennap tudtuk, hogy mennyit kerestünk. Nem kellett bennünket hajtani, dolgoztunk mi magunktól is, szinte inunkszakadtáig. Ha többet dolgoztunk, többet kaptunk, de csak akkor. Ilyen volt az anyagi érdekeltségünk.

1948. március elsejére megkaptam a katonai behívót. Bevonultam a parancs szerint a debreceni 4. önálló őrszázadhoz. Sokat tudnék írni a katonai élményeimről. A részleteket mellőzöm, csak egyet említek meg röviden.

1948 nyarán megkezdődött az iskolák államosítása. Ennek fontosságát és szükségességét már tudtuk, mivel a katonaságnál hetenként volt politikai foglalkozás, én sokaktól eltérően, ezeket a foglalkozásokat nagyon szerettem.

Egy reggelen éppen a büntetőintézetben teljesítettem szolgálatot, mint őrparancsnok, amikor a századnapos egy másik katonacimbora kíséretében belépett az őrszobába. A formaságok mellőzésével üdvözöltük egymást, és ő közölte velem, hogy a századparancsnok parancsára azonnal adjam át a szolgálatot a vele érkezett bajtársnak. Azután vele együtt azonnal vonuljak be a századhoz. Aki már volt katona, az tudja, mit jelent az, ha valakit szolgálatból leváltanak. Ez saját kérésére betegség, rosszullét esetén, vagy ittasság esetén más, súlyos szolgálati szabályzat megsértése esetén az egységparancsnok utasítására történhet csak. Akivel az utóbbi történt meg, annak hamarosan ki kellett fűzni a bakancsából és a nadrágjából a szíjat. Várta a fogda.

Amíg a körlethez értünk, villámgyorsan végigpörgettem magamban az elmúlt napok eseményeit, de semmi olyan dolog nem jutott eszembe, ami leváltásomat indokolta volna. A legrosszabbra gondoltam. Talán otthon a családomat érte valami tragédia. Szerencsére nem sok idő jutott a meditálásra. A századirodához érve, itt már a lehető legnagyobb, legkatonásabb magatartást tanúsítva léptem be és jelentkeztem a századparancsnokomnál. Jóformán körül sem néztem a jelentésem fogadása után, a parancsnok közelebb jött és pihent sem vezényelve, minden magyarázat nélkül azt kérdezte:

— Nagy bajtárs, akarsz karhatalmista lenni?

Én szintén katonás egyszerűséggel és rövidséggel feleltem:

— Jelentem, igen.

Ekkor láttam meg, hogy egy rendőrtiszt — százados egyenruhában — felállt az egyik székről, odajött hozzám. Nem szólt egy szót sem, csak kezet fogott velem. Keményen a szemembe nézett, a szemem rebbenés nélkül állta a tekintetét. A kézfogás után máris kaptam a parancsnoktól a vezényszót:

— Végeztem, lelépni.

Amikor behúztam magam után a parancsnoki iroda ajtaját, nagy kő esett le a szívemről. Otthon sem történt tragédia. Hát akkor mi van? Rövidesen megtudtam a választ. A századkörlet szobáiban nagy volt a nyüzsgés, olyan volt, mint egy megbolygatott méhkas. Jelentkeztem szakaszparancsnokomnál, aki mellőzve a formaságokat, megfogta karomat és ezt mondta:

— Gyere gyorsan az írnokhoz, hogy írjon be a névsorba.

Csak ezek után tudtam meg, hogy mi a helyzet: Pócspetriben az iskolák államosítása ellen a helybeli pap fellázította a tömeget. A kötelességét teljesítő rendőr kezéből egy volt horthysta csendőr kicsavarta a fegyvert és agyonlőtte vele.

Na, itt már nem babra megy a játék, gondoltam magamban. Annyi politikai ismerettel már rendelkeztem, hogy tudjam, a proletárhatalom számára az iskolák államosítása milyen fontos politikai kérdés. Az események annyira felgyorsultak, nem volt idő a meditálásra. A szolgálatvezetők és segítőik számolás nélkül szórták az új ruhát kifelé a raktárból. Töltény számtalanul, sisak, minden ami csak kellett, s másfél óra elteltével már jelentették a parancsnoknak, hogy a karhatalmi szakasz felsorakozva együtt áll, teljes felszerelésben az alakulótéren.

A századparancsnok röviden ismertette a helyzetet, bemutatta az új parancsnokunkat, a rendőrszázados személyében. Róla azt is elmondta, hogy tűzparancsadási joggal rendelkezik. Bármilyen parancsot kapunk, azt maradéktalanul végre kell hajtanunk. Aki a parancs végrehajtását megtagadja, hadbíróság elé kerül. Ezek után felszólított bennünket, hogy aki nem vállalja a feladatot, lépjen ki, semmi bántódása nem lesz. Kaptunk egy perc gondolkodási időt. Néma csend volt. Letelt az egy perc, de senki nem mozdult. Én úgy éreztem, remegnek az inaim. Közben az új parancsnokunk arcát figyeltem. Komor volt és rezdülésmentes.

Amikor az egy perc letelt, úgy láttam, örömtüzek villantak szemében. Átvette a parancsnokságot. A golyószórósok részére azonnal éleslövészetet rendelt el, biztonsági őrökkel lezáratta a Honvéd utcát és környékét. Az öregebbek biztosan emlékeznek még rá, hogy a Péterfia laktanya Libakert felőli részén volt egy pisztolylőtér, oda vonultunk. Alkalmi golyófogóként egy csomó téglatörmelék, céltáblául néhány deszkadarab szolgált. Mint az előraj golyószórósa, én feküdtem először a tüzelőállásba. Szerencsém volt – a gyalogsági kiképzés alatt golyószóróirányzó voltam –, jól ismertem a fegyvert és működését, lőni is jól tudtam vele, hiszen korábban már bemutató lövészetet is tartottam. Az első rövid sorozattal szinte szilánkokra ment a kb. 40–50 méterrel levő deszkadarab. Elfogadták a gyakorlatomat, nem kellett ismételnem. Nem mindenki úszta meg ilyen egyszerűen, mert a lőgyakorlatot mindenkinek sikerrel kellett elvégeznie. Ezután utcai harc gyakorlása következett. Ez ugyan nem tartott sokáig, de meglehetősen kemény volt, annál inkább, mivel a delelőn álló nap kb. 30–32 °C hőmérséklettel szórta ránk áldását. Nagyon forró volt azokban az órákban a debreceni utca. Folyt a verejték a sisak alól, kifehéredett rajtunk az egyenruha.

Szerencsére, nem került sor a bevetésünkre azonkívül, hogy egy-két alkalomkor erőnk fitogtatása céljából, az egyébként pihenőben levő rajt riadóztatták és a Rába-gépkocsival falujárásra mentünk. Parancsnokunk szerint csak azért, hogy lássa az ellenség, hogy vagyunk. Néhány hét eltelte után csillapodtak a kedélyek és már nem volt szükség a karhatalmi szakaszra. Parancsnokunk megköszönte a helytállásunkat, visszament a Belügyminisztériumba, mert egyébként ott dolgozott.

A laktanyánkba visszatért minden a régi mederbe. Nemsokára még egyszer megemlékeztek rólunk, amikor a honvédelmi miniszter parancsát felolvasták a század előtt, ebben megköszönte azt a példás magatartásunkat, bátor helytállásunkat, amelyet a fiatal proletárállamunk védelmének érdekében tanúsítottunk.

Nincs róla tudomásom, de el tudom képzelni, hogy esetleg a debrecenihez hasonlóan az ország más területein levő alakulatoknál is hoztak létre karhatalmi szakaszokat. Arról sincs tudomásom, hogy valahol is élesbevetésre került volna sor. Talán éppen ezért merült a feledés homályába ezeknek a lelkes kis csapatoknak a rövid léte. Talán némelyikünk fel sem mérte, mire vállalkoztunk, de a szívünk egyszerre dobbant a fiatal proletárállam védelméért. Félretettem a szerénységemet és most leírtam ezeket a sorokat, mert úgy éreztem, enélkül a legújabbkori munkásmozgalmi történelmünk szegényebb lenne egy mozaikkal.

Katonai életemről még csak annyit, parancsnokaim mindenképpen el akartak küldeni a Petőfi Katonai Akadémiára. Én ezt nem vállaltam. Szüleimnek szüksége volt a munkámra és a lelkem mélyén már elköteleztem magam az olajbányászok életével. Leszerelésem után megkaptam az 1948-as Petőfi díszérmet.

A katonaság után, 1949 elején visszamentem kubikosnak a *„Maszolaj"*-hoz, és fúrós lettem. Biharnagybajomból Hajdúszoboszlóra, majd onnét Berekböszörményen keresztül, 1950 őszén Mezőkeresztesen találtam magamat. Itt éltem át politikai pályafutásom talán legszebb napjait, igaz, már korábban is voltak különböző pártmegbízatásaim. Sokáig sajtó- és propagandafelelős voltam. Itt a mezőkeresztesi munkahelyemen megválasztottak párttitkárnak. Huszonnégy évesen, jóformán gyerekfejjel, ráadásul az én akkori csekélyke politikai felkészültségemmel — őszintén szólva — nem is tudtam, mit vállaltam magamra.

Mindjárt a 2-es fúrásban megtaláltuk az olajat. Megindult egy hatalmas, gyors ütemű felfejlesztés, hónapról hónapra növekedett a fúróberendezések

száma. 1951 első felében már ezer ember körül mozgott az üzem létszáma, s az év végére már 1800 fő körül volt.

Akik emlékeznek az ország akkori élelmiszer- és lakásellátottságára, azok tudják, milyen nehéz helyzetben lehettünk. Például: az élelmiszerjegyeket Hajdú-Bihar megyében igényelték a dolgozók, bár Borsod megyében voltak. Amíg az élelmiszerjegyek átutalására vártunk, sokan éhenhaltak volna. Még most is hálás szívvel gondolok azokra a szovjet emberekre, akik vállalták a felelősséget a sokszor „törvénytelen" tetteinkért. Mert mit tettünk? Egyik napról a másikra üzemi konyhát állítottunk fel, s a főzni- és sütnivalót a tanyavilágban vásároltuk fel, köztük borjút, birkát, tehenet, egyszóval mindent, ami ehető volt. Ismeretes, abban az időben másutt ezért akasztás járt volna, itt mindenki hallgatólagosan segített bennünket.

A lakáskérdés megoldását a vállalat politikai vezetői a gazdasági vezetőkkel egyetértésben szorgalmazták. Köztudott volt előttünk, hogy a családtól távol élő fúrós mihamarabb a kocsmában köt ki és ennek előbb-utóbb a családi élete és a munkája látja kárát.

Tudom, hogy Borsod megye akkori vezetői nem rosszindulatból, vagy hozzánemértésből oldották meg csak nehezen a problémáinkat, hanem azért volt vontatott, mert nem volt miből adniuk. Szemtanúja voltam erőfeszítéseiknek.

Mostanság fanyar mosollyal nézek egy-egy olyan kabaréjelenetet, vagy színházi darabot a televízióban, amelyek az ötvenes évek elején dolgozó munkásból lett párttitkárt, tanácselnököt, gyárigazgatót, tsz-elnököt ábrázolják. Nem jókedvükből és nem is butaságukból adódóan sepertették azok a padlást, vitették el a két pár tyúkból az egyik párat, hanem azért, mert az ország gazdasági helyzete diktálta. A tömegek bíztak a kommunistákban, de ehhez az is kellett, hogy olyan meleg szívű, emberséges vezetők is legyenek, mint szerencsére a mi üzemünkben voltak. Soha nem felejtem el őket, elsősorban közülük is a szovjet vezetőket. Sehogyan sem tudtam megérteni, hogyan van az, hogy ezek az oly sok szenvedést látott és átélt katonák — mert nagyobb részük magas rangú tiszt volt — miért tisztelik és szeretik ennyire egy legyőzött ország munkásait.

Nem értettem meg a proletár internacionalizmusukat. Mélyen tiszteletben tartották a pártalapszervezetünk vezetőségi és taggyűlési határozatait, annak ellenére, hogy ők közvetlenül nem kapcsolódtak be a párt tevékenységébe. Meg vagyok róla győződve, hogy elsősorban ennek a kölcsönös bizalomnak és az egymás kölcsönös megbecsülésének köszönhetően érhettük el

soraink gyors rendeződését, a jó politikai légkör megteremtését, s ez a gazdasági eredményeink szilárd alapjául szolgált.

A politikai tevékenységünk már kilépett az üzem keretei közül, már nem csak a termelőszövetkezetek szervezésére, de azok támogatására is futotta az erőnkből, és néha-néha már egy-egy szabad vasárnap is adódott. Széles körű munkaverseny bontakozott ki. Aktív és sokoldalú szakszervezeti és ifjúsági tevékenységnek lehettünk részesei. Megindult a kulturális élet és a tömegsport, mégpedig az eddig soha nem tapasztalt mértékben. Napjainkban is sokat gondolkodom azon, hova tűnt el az a sok önzetlenül, lelkesen tevékenykedő ember?

1951 telén behívattak a járási pártbizottságra és közölték velem – annak ellenére, hogy meg vannak munkámmal elégedve –, nem lehetek továbbra is a titkár. Bíznak ugyan bennem és javasolják is, hogy legyek az alapszervezet szervezőtitkára. Ám én *„nyugatos"* voltam, és hát a párt tisztaságára vigyáznunk kell, mint a szemünk fényére.

A magyarázattal egyet értettem, bár tudtam, az igazi ok nem az én „nyugatosságom". Az történt ugyanis, hogy a nyár folyamán az egyik elvtársunkat pártiskolára javasoltuk. Ez az elvtárs szemináriumi órán elvi vitába bonyolódott az előadóval. Ezt nem tudták neki megbocsátani, hazaküldték az iskoláról és javasolták kizárását a pártból. Erre bementem a járási pártbizottságra magyarázatot kérni. Ott azt mondták: ez az alak fasiszta beállítottságú, karrierista, ezért ki kell zárni a pártból. Nagy csatát vívtam, de hiába. Ennek köszönhettem lemondatásomat. (Megjegyzem, hogy a sértett elvtárs fellebbezett, egészen a kongresszusig, ahol rehabilitálták és visszakapta párttagságát.)

1951 januárjában kéthetes pártiskolát végeztem Hajdúszoboszlón, és még ez év tavaszán háromhónapos tanulmányútra kiküldtek Romániába, a ploesti környéki olajmezőre. Ezt követően fúrómesteri iskolába küldtek három hónapra Turára. A csodálatosan szép hónapok gyorsan elteltek. Kiváló eredménnyel tettem le a fúrómesteri vizsgát. Az iskola elvégzése után rögtön műszakvezető fúrómesternek neveztek ki. A munka nehéz és felelősségteljes volt.

Nem vitás, jól kerestem, a szabad időm is sokkal több lett, mint korábban volt. Azt hiszem, ebben az időben kezdődött el életemnek az a periódusa, ami mindvégig meghatározója volt fúróséletemnek. A szakmai ismeretek bővítésével egyenes arányban nőtt a szakma iránti szeretetem. Ezzel egyidőben kialakult egy meglehetősen költséges és káros szokásom: az esetenkénti mértéktelen ivászat és tivornyázás. Nem tartozott a rendkívüli esetek közé, amikor

egy-egy átmulatott éjszakán 30 fél deci rumot, vagy egy délutáni kugliparti alatt 35–40 pohár sört megittam.

Fiatal, erős, egészséges voltam, jóformán fogalmam sem volt arról, hogy mi az elég, vagy mi a nehéz. Még 1953 kora tavaszán a mezőkeresztesi 52-es számú fúrásponton gázkitörés történt. A fúrómester meghalt. Én és még néhány fúróskollégám a balesetről értesülve, műszak után nem hazafelé mentünk, hanem a bajba jutott fúróberendezés dolgozóinak segítésére siettünk. Egész délután és egész éjjel szereltük lefelé a fúróberendezés gépegységeit, hogy ha esetleg a gáz kigyulladna, a berendezés ne essen a tűz martalékává.

Ilyen epizódokkal tarkítva éltem vidám, bohém életem és ért utól életem legnagyobb szerelme. Nem készülgetett, nem alakulgatott, hanem rámcsapott, mint derült égből a villám, nagyon sok boldogságot és felejthetetlen gyötrődést, fájdalmat okozva. Én azt hiszem, hogy ez mindkettő velejárója az igazi nagy szerelemnek.

Még abban az évben, 1953. május elsejével, meglepetésemre – ahogy akkor mondani szokták –, kiemeltek főművezetőnek. Szépen ívelő karrier, magas fizetés, erkölcsi megbecsülés, sok jó barát várt rám. Hittem abban, hogy ilyen körülmények között nem lehet nehéz a munka, nekem sem volt, pedig volt belőle elég. Kaptam egy szolgálati motorkerékpárt és azzal jártam a Duna vonalától Keletre eső országrészt. Ez munkámnak velejárója volt. Annak ellenére, hogy kötetlen munkaidőben dolgoztam, a reggeli munkakezdés időpontjának betartása mindig szent volt előttem. Bármit csináltam, reggel hat órára – munkatársaimat megelőzve – már a munkahelyemen voltam.

Így történt ez azon az 1953. augusztusi hétfő reggelen is, amikor közvetlen főnökömet, a főmérnököt az irodában találtam csapzottan. Munkaruhában ült az íróasztala mellett. A köszönés után már adta is a feladatot, hogy azonnal menjek a 65-ös kúthoz, mert olajkitörés van. Amíg ő kiérkezik, irányítsam a mentési munkát. Elmondta, már ő onnan jött be az irodába és, hogy a gépház már összerogyott a rárakódott hatalmas mennyiségű dermedtolaj súlya alatt. Próbáljuk megkezdeni a berendezések kimentését. Ő, majd ahogy érkeznek befelé az emberek, úgy irányítja oda őket, a szükséges technikai eszközökkel együtt.

Külön a lelkemre kötötte, hogy vigyázzak, nehogy baleset legyen. Mint említettem, ez év kora tavaszán már egy fúrómester kollégánk életét vesztette a gázkitörés alkalmával. Nem részletezem a dolgot. Öt és fél napot dolgoztunk megfeszített erővel, mire az olajkitörést megfékeztük. Szerencsénkre, a kísérőgáz nem éghető kevertgáz volt, az olaj meg már 10–15 °C-on megder-

medt, így kicsi volt a veszélye meggyulladásának is. Ez a kis biztonságérzet jól esett, hiszen a sebtében körülárkolt kútkörzetben térdig jártunk már a vége felé az olajban és napokon keresztül olyanok voltunk, mint egy olajba mártott kenderkóc.

Munka közben, ha egy kis pihenőt tartottunk, az állandóan készenlétbe helyezett orvos és segítői benzines vattával mosogatták a szemhéjainkat, szánkat, orrunkat, hogy rágyújthassunk egy cigarettára. Amikor a mentés sikeres befejezése után hazafelé mentünk, első utunk a kocsmába vezetett. Fáradtan, idegileg is kimerülve, én csak úgy a pult mellett állva, gyorsan egymás után lehajtottam 4x2 deci rumot. Hazaérve, beleültem egy fürdőkád forró vízbe és szinte önkívületi állapotba kerültem. Tűrtem, hogy szappanos vízzel, körömkefével próbálják tisztára mosni az olajtól feketélő testemet. A bányásznapra Kiváló Bányász kitüntetést kaptam és hozzá egy kéthetes jutalomüdülést Galyatetőre, ez abban az időben nagy szó volt.

Az üdülésről egy epizód, amelynek jelentőségét csak mostanság értékelem igazán. A véletlen úgy hozta, hogy éppen azokban a napokban üdült felesége társaságában Galyatetőn *Kodály Zoltán* is. Az üdülőt övező erdőben gyakran találkoztunk velük séta közben és Kodály nyakában mindig ott lógott a fényképezőgépe. Mellettük elhaladva, a hiányos zenei műveltségemnek köszönhetően nem gondoltam, hogy milyen géniuszt köszöntök.

Üdülés után, már december elején hírt kaptam, hogy ég a nádudvari 1-es kút. Irtózatos gázkitörés van, a torony már el is dőlt, s lángokban áll. Az akkor már alakulgató mentőbrigád tagjaival, valamint egy fiatal fúrómérnökkel, továbbá a tapasztalt fúrómester társaságában a főmérnök utasításának megfelelően, rögvest elindultunk Nádudvarra.

Útközben nem sokat beszélgettünk, a saját gondolatainkkal voltunk elfoglalva. A sűrű decemberi ködben csak néhány száz méterről láttuk meg a lángokat, persze már a gáz és a lángok együttes dübörgését messzebbről hallottuk. A kiállított biztonsági őrök jól ismertek bennünket, így minden formaság nélkül beengedtek a veszélyeztetett körzetbe. A közelbe érve, dermedten néztem a szemem elé táruló látványt. A fülsiketítő robajjal égő gázban vörösen izzottak a gépegységek, s a hatalmas acélszerkezetű fúrótorony, amely korábban olyan magabiztosan tartotta a tonnák tucatjait, szintén a lángok martaléka lett. Mint egy lerágott őslény, magatehetetlenül, eldőlve feküdt a földön. A látványra csak nehezen tudtam visszatartani feltörő könnyeimet.

Nem sok idő maradt az érzelmeskedésre. Számba vettük a lehetőségeinket, kiosztottuk a feladatokat, megkezdtük a mentést. Tudtuk, amíg a tűzben

izzó acéltesteket ki nem szedjük, addig az oltásra gondolni sem lehet. Pedig ekkorra már megérkeztek a bajban mindig hű segítőtársaink, a tűzoltók, igen nagy erőkkel. Feladatuk a mai korszerű technikával sem könnyű. Az akkori felszereléseinkkel pedig majdnem teljesen lehetetlennek látszott a tűz oltása.

Embereink pillanatokig ugyan, de nemegyszer lángtengerbe kerültek. Akkor még a láng- és hőálló védőruha ismeretlen fogalom volt a számunkra. Ma sem tudom, hogy mi adta az embereknek a hősi elszántságot, a halált megvető bátorságot, hiszen nem egy közülük sokszor égő pufajkában jött ki a lángokból. Pedig a tűzoltók szakadatlanul nyomták rájuk a vizet. Volt olyan ember, akinek az akkor még szokásos fémlemezből készült cigarettatárcájában — ami a pufajkája külső zsebében volt — a használhatatlanságig megpörkölődött a nagy hőségtől a cigaretta.

És ebbe a pokolba napokon keresztül napjában többször is be kellett menniük. Érthetetlen számomra, miért van az, hogy amikor napjainkban is számos hasonló hősies helytállásnak lehetünk szem- és fültanúi, a szocialista kultúránk jeles formálói oly keveset örökítenek meg belőle az utókor számára. Évtizedes tapasztalataim alapján állítom: Nem kell szégyellni a témát! Állítom, az olajbányászok önzetlen helytállását, hősies bátorságát elsősorban a szocialista hazaszeretet motíválja.

KISS GYULA

Kőszegen született, kishivatalnoki családban. Az MSZMP-nek 1968-tól, a munkásőrségnek 1969-től tagja. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolát végzett. Mint logopédus tanár, a Kőszegi Kisegítő és Nevelőotthonban tanít két és fél évtizede. Szakmai berkekben elismerően nyilatkoznak beszédjavító módszereiről. A kőszegi Untenecker János egység törzsmunkatársa. Az egység történetének kutatása szívügye, gazdag hang- és írásos anyaggal rendelkezik az egység az alapító tagokról. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Szolgáltam enyéimet fegyverrel...

— Gondold el, mennyi izgalom volt bennem! Nem jártam én addig a falunkon innen túl, a falunkat, meg a tanyát ismertem jól, emlékezik vissza vándoréveinek kezdetére Tóth Lajos kőszegi munkásőr.

— Szóval olyan, de olyan izgalomban voltam, hogy na! Talán még féltem is egy kicsit. Lassan megnyugodtam, lekötött a vonat ablakain túl elrohanó, sok új látnivaló. Aztán megérkeztem a Nyugati pályaudvarra. Nem volt hová mennem, hát maradtam, a pályaudvaron aludtam. Azaz aludtam volna, de nem ment az alvás! Annyi minden kavargott a fejemben. Csomagom nem volt, csak a kendőbe kötött kenyérkém, az meg elfért a kezemben is. A pénzem miatt nem aggódtam, jól eldugtam a ruhámban. Aztán lassan megvirradt. Elindultam a városba. Gyalog mentem, bámészkodtam.

— Addig még soha életemben nem láttam villamost! Meg a rengeteg ember! Mind sietett, mintha zavarták volna őket! Kirakatok, autók. Szóval mentem és mentem, mindent megbámultam.

— Lajos bácsi — szólok közbe —, de hát valamilyen ismerősöd, vagy címed csak volt, amikor elhatároztad, hogy hátat fordítasz a cselédsorsnak, s a fővárosban próbálsz szerencsét!

— Dehogy volt! Én csak azt tudtam, hogy nem akarok többé „szóga" lenni. Hallottam a faluban a többi legénytől, hogy van Pesten munka és az táblákra van kiírva. Na, én aztán ahogy úgy mentem, sok táblát, sok marhaságot elolvastam — amíg egyszer egyhelyütt olvasom én, hogy Telefongyár. Mellette egy másik táblán, hogy Felveszünk . . . , volt ám ott sok minden felsorolva. Nekem ennyi elég volt. Bementem. Persze a portás megállított. Láthatta rajtam, hogy gyámoltalan vagyok, mert bevitt egy irodába. Ott sok mindent kérdeztek, aztán felvettek. Sőt, még az albérleti szoba címét is megadták.

Nem volt messze a szoba — Nürnberg utca 33. szám alatt. Amikor becsengettem, jól megnézett a háziasszony. Megkérdezte, hogy van-e munkám, pénzem. Elmondtam, ki vagyok, honnan jöttem, a pénzem is megmutattam. Ő meg a szobát. Egy 4x4-es szoba volt. Lakott már benne három hentes. Hogy a szobában mi volt? Hát, négy ágy meg egy „sublót", de arra nekem nem volt szükségem. Nem volt mit beletennem, a ruhám meg elfért a szék karfáján is. Szóval ez a szoba, vagy ágy heti hat pengőbe került. Előre kellett fizetni. Féltem ám, hiszen cselédkoromban öt pengőt kaptam egy hónapra!

Nem messze volt egy „kifőzde", ott lehetett kosztolni. Én csak ebédet vettem, ez sem volt olcsó. Egyheti kosztom, jól emlékszem, kilenc pengőbe került. Így egy hétig tizenöt pengőből élhettem, lakhattam, ehettem.

— Igen, ez világos, de mennyit kerestél a gyárban? És egyáltalán, milyen munkát kaptál?

— A gyárban jó, igen finom munkát kaptam — kondenzátorokat tekercseltem —, persze elébb egy öreg szaki betanított rá. Később ez az öreg a szárnya alá vett, még igen sokat és sokszor segített rajtam. Rengeteget tanultam tőle. Szóval, ez volt a munkám, hát bizony, a kapa meg a kasza után — nem is volt munka! — Úgy éreztem először. És csak tizenkét órát kellett dolgoznom. Gondold meg, csak tizenkét órát! És óránként kilencven fillért kaptam! Ebből szépen, takarékosan megéltem. Még arra is futotta, hogy rendszeresen küldjek pénzt, néhány pengőt apáméknak. Megváltozott az életem, és én szinte ittam az újat — mindent meg akartam ismerni. Munkahelyemen is megszerettek, szóval, jól éreztem magam. Néha haza is látogattam apámékhoz. Képzeld — húzza a nevetés szélesre a száját —, egyszer, amikor otthon jártam, és nagy örömmel, meg főleg büszkén apám markába nyomtam némi pénzt, gyanakodva végignézett rajtam, és megkérdezte:

— Te, Lajcsi, aztán igaz úton jutottál ehhez a pénzhez?

Látod, ez volt a borzasztó! Látni, tudni, hogy az *„enyéim"* úgy élnek, mint a barmok, akiket hajtanak. De tán az igavonó barom is jobban élt, hiszen ekehúzást meg tejet reméltek tőle. Csak mi, csak az én nincstelen fajtám nem számított! — látod még annyit sem, mint a barom! Ezért nem tudta apám elképzelni, hogy azt a pénzt becsületes munkával kerestem, mert az ő életében ennyi pénzt keresni lehetetlen volt!

— Szóval, az én világom kitárult körülöttem és bennem! Azt hiszem, akkor döntöttem úgy, hogy a fajtámért, a nincstelenekért mindent megteszek! — hogy nekik is emberi élet jusson.

Egész tanulmány most az arca. Az emlékezés, az indulat vihara összerántja szemöldökét, megkeményíti vonásait.

— Lajos bátyám, hogy alakult aztán a további életed?

— Aztán? 1942 táján megkezdődtek a bombázások. Rettenetes volt! Aki nem élte át, nem is tudhatja, milyen volt. Mondom, rettenetes volt! Engem légósnak osztottak be. A gyár területén teljesítettem rendszeresen szolgálatot. Szigorodott, nehezedett az élet, szigorúbbak lettek a munkakörülményeink is.

Hadiüzem lett a Telefongyár. Adó-vevő készülékeket gyártottunk a frontra. Aztán jöttek a nyilasok, elözönlötték a gyárat. Mindent tudni akartak, mindenbe beleszóltak, minden embert ellenőriztek. Egyre rosszabbul éreztem magam. És nemcsak én! Ez a karszalagos banda csak vadabb lett, ahogy a harctéri helyzet számukra romlott.

Már olyan gondolatokkal is foglalkoztam, hogy megszököm, itthagyom az egészet! Az öreg szaki, Mészáros János sokat beszélgetett velem. Óvatosságra intett.

Elmondtam neki, hogy ha alkalom adódik, én bizony megszököm innen. Aztán egyre közelebb jött a front, és vele együtt izgalmas, néha ellentmondó hírek is érkeztek. Egyre jobban kezdtem aggódni a családom miatt.

— Hát miért nem mentél el?

— Nem volt ám az olyan egyszerű! A nyilasok a végén ki sem engedtek bennünket a gyárkapun! Mint a rabokat, őriztek bennünket. A kapuban is nyilas karszalagos állt, csak engedéllyel mehettünk ki. Na, szóval, az egyik reggel az öreg Mészáros rám kacsint és egy papírt nyom a kezembe. *„Elmész Lajos a teherautóval Gödöllőre, aztán a papíron levő anyagokat felvételezed! Legkésőbb délre legyetek itt!"* — mondta parancsolóan, de a szeme mást mondott! Értettem én jól.

Amint odaérkeztünk, rövidesen megléptem. Csakhogy semmi iratom — az anyagmegrendelő papíron kívül — nem volt, pénzem is alig. Mégis felül-

tem a vonatra. Sátoraljaújhelyre késő este érkeztem. Kérdeztem, megy-e vonat Nyíregyházára – kinevettek! Mondták, hogy oda nem, ott már a front van. Hát most mit tegyek – gondoltam –, tudtam én gyalog is az utat, hiszen jártam én apámmal erre, mikor vásárba mentünk. Szóval, mentem, már a Tisza-híd felé közeledtem, amikor kiabálás és reflektorfény állított meg. *„Halt!"* Német katonák voltak! A híd oldalához állítottak. Volt egy magyar beszédű is köztük. Elmondtam, hová megyek. Neveket kérdeztek. Meggyőztem őket, hogy itt élek. Kenézlőn is vannak – a Tisza-parton – rokonaim. Oda elengedtek, elkísértek! Az éjszaka sötétjében aztán – ezek az ismerőseim – átvittek ladikon a Tiszán, onnét pedig az ösvényeken hazagyalogoltam.

Na, volt otthon nagy csodálkozás. Nem akarták elhinni, hogy a Tiszán jutottam át. Nővéreim meg sopánkodtak, hogy csak az elmúlt napokban volt: minden fiatalt, még a tizenhat éveseket is, a leventéket összefogdosták, elhajtották. Meséltek olyant is – a szomszédok –, hogy aki szökni akart, lelőtték, mint a kutyát.

Mármost mit tegyek? Gondoltam, visszamegyek a fővárosba, a munkahelyemre. Az hadiüzem, nem hajtanak el, azt meg, hogy hol voltam, valahogy csak elmagyarázom.

Hát, elindultam gyalog vissza. Tokajnál megint megfogtak – a hídnál – a németek. Az épület mögé vittek. Na, ott már voltak vagy húszan. Egy nálam öregebb férfi azt mondta: *„Na, bennünket most elvisznek."* Így volt. Teherautón vittek bennünket Miskolcra, egy iskolába. A kapualjban álltunk egész éjszaka. Másnap mindent elvettek tőlünk. Levetkőztettek és katonaruhát adtak rám. Így lettem katona. Ez egy híradózászlóalj volt. A konyhára úgy kerültem, hogy jött egy kövér főtörzsőrmester, aztán üvöltött: „Öcsi, jelentkezz a konyhán!" Konyhás lettem. Vagy hat hétig Miskolcon tartottak bennünket.

Szinte naponta elmondták, hogy ne próbáljunk szökni, mert úgyis elfognak, úgyis felkötnek, úgyis lelőnek! Szóval, ilyenekkel traktáltak bennünket. Én meg csak vártam, hogy vége legyen – végre vége legyen! Aztán meg töprengtem, meg szídtam magam, hogy miért jöttem el hazulról. Hát így telt el vagy hat hét, amikor elindítottak bennünket, gyalogosan.

Előbb Egerbe, majd a nagy hegyeken át Szlovákiába, onnét Csehországon keresztül Németországba tereltek bennünket. Éjjel mentünk, nappal aludtunk! Szörnyű volt! Összefolytak a napok, mondom, szörnyű volt! Ott, német földön estem amerikai fogsába. Egy hatalmas táborba kerültem, sokféle náció közé. Mi, magyarok igyekeztünk együtt maradni. Három hét után megkezdődött a szűrés. Már úgy értem, kiválogatták közülünk a háborús

bűnösöket, meg az SS-eket. Mi, magyarok aztán újra együvé kerültünk. Most már jobb lett az életünk.

– Meddig voltál a fogolytáborban, meddig voltál hadifogoly?

– Nem sokáig, mert 1945. szeptemberében igazolványt kaptunk. Elindulhattunk hazafelé. Ausztrián keresztül érkeztünk Magyarországra. Először Komáromba, egy gyűjtőtáborba kerültünk, itt újabb szűrésen estünk át. Két nap után elengedtek. Elindultam szülőfalum felé – gyalog, autóval, vonattetőn –, ahogy lehetett.

Amikor hazaértem, nagy volt az öröm, hiszen halóttnak hittek! Napokig meséltem az átélt eseményeket, ők meg – apám és testvéreim – a felszabadulásunkat. A falunk négyszer cserélt gazdát, amíg végérvényesen elűzték a németeket.

Egy darabig, talán két hétig is élveztem az otthonlét örömét. Azt, hogy egyáltalán vagyok, élek! Nem is tudom, valahogy akkor jött ki rajtam minden átélt nyomorúságom, fáradtságom. De aztán lassan, lassan magamhoz tértem. Forogni kezdtek a gondolataim. Tudjátok, először csak csikorogva, mert csak magamról gondolkodtam! –, de aztán a fajtámról is, a nincstelen, kisemmizett emberek sorsáról is. Azt hiszem, ekkor, ezekben a napokban lettem igazán felnőtt. Talán még kommunista is – úgy, tagsági könyv nélkül –, úgy, a szívemben! – és széles mozdulattal a mellére bök.

– Szóval, amikor elmúlt rólam az iszonyú fáradtság, gondolkodni kezdtem a magam, meg a sorstársaim, a szegény emberek sorsán. Azon is, ami volt és még inkább azon, ami lesz, vagy lehet.

Összejártunk a fiatalokkal, sokat beszélgettünk, tervezgettünk, tépelődtünk a jövőről.

– Nem gondoltál arra, hogy visszamenj Budapestre?

– De gondoltam, csakhogy akkor a városban igen nagy volt a pusztulás, meg a nyomor. Éheztek az emberek. Tudtam én ezt, hiszen a fél országon átutaztam, amikor a fogságból jöttem haza, sok mindent láttam ám! De nem ez volt a döntő, hanem az, hogy én ide tartoztam! – ide, ezek közé a nincstelenek közé! Itt akartam valamit tenni, értük és magamért is.

Lassan a mi falunkban is megindult a politikai élet. Sorra alakultak meg a pártok. Hogy milyenek? Hát a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt is. A földdel rendelkező parasztok, tanyásgazdák a Kisgazdapártba, az iparosok meg a Szociáldemokrata Pártba, a nincstelenek a Kommunista Pártba mentek. Abban az időben otthon dolgoztam. Szántottam, vetettem, állatokat gondoztam, csináltam azt, amit egy földből élő embernek csinálni kell.

Persze bekapcsolódtam a falum politikai életébe is. A hasonszőrű legényekkel plakátokat ragasztottunk, eljártunk a gyűlésekre, természetesen a Kommunista Párt gyűléseire. Annyit-annyit mozogtam köztük, hogy az öregebbek is meg-megálltak velem beszélgetni, feladatokat is bíztak rám, egyre többet. Na, nem világrengető dolgokat, csak olyant, hogy plakátragasztás, meg *„Mondd el ezt a gyűlésen!"* stb. Mígnem egyik este, 1947 júniusában Farkas néni — egy hasonló nincstelen, mint mi voltunk — beszólt hozzánk. Engem keresett. No, mondta — *„akarsz-e igazán közénk tartozni?"* — akartam! Elmentünk együtt a Kommunista Párt helyiségébe — néhány perc múlva már hivatalosan is párttag voltam.

— De, hát Lajos bácsi, te ebben az évben kerültél ide Kőszegre, hogyan történt ez?

— Hogyan? — nem olyan bonyolult ez! A pártalapszervezetben egyre aktívabb lettem. Elvtársaim látták, hogy igaz szívvel teszem, amit teszek. Szóval, mondták, ilyen fiatal kommunistákra van szükség. Addig mondták, míg magam is úgy éreztem, hogy a karhatalomban a helyem. Jelentkeztem! Rövidesen megkaptam a behívót. Kőszegre kellett bevonulnom, a határrendészeti kapitányságra.

Nagyon örültem ennek, apám és a család bizony nem! — de beletörődtek. Különben azt sem tudtam, merre van Kőszeg, a pártirodában keresték ki nekem a térképen.

Azután, amikor eljött az ideje, vonatra ültem, és ezzel megkezdődött életem következő korszaka — talán fegyveres korszaknak is nevezhetném, de mindenképpen ez volt életem második nagy sorsfordulója. Amikor megérkeztem — hosszú-hosszú utazás végén — Kőszegre, éjfél volt. Hideg és sötétség fogadott, de azért gyorsan megtaláltam a kapitányságot. Jelentkeztem. Néhány perces formális beszélgetés után már ágyban is voltam, csak aludni, azt bizony nem tudtam. Folyton az enyéim, na meg a jövő járt az eszemben. Másnap aztán felszereltek, az államvédelmi határrendészet katonája lettem. Következett a kiképzés és sok-sok tanulás, persze csak a szolgálat után.

— Mi volt a feladatotok, Lajos bátyám?

— A feladat? Hát, a határ védelme és gyakorlatilag az akkori évek gazdasági és politikai törekvéseinek fegyveres biztosítása. Meg a csempészbandák felszámolása, azután meg a kulákok elleni fellépés volt a feladatunk. Az egységemnél hamarosan mint politikai munkatárs és DISZ-titkár dolgoztam.

Látom itt ezen a fényképen, hogy rangod is volt.

Mikor és miért kaptad?

– Az úgy volt, hogy egyszer az éjszakai órákban őrségben álltam a Kőszegre bevezető hídnál. Egy teherautó vezetőjét és utasát igazoltattam. Minden rendben volt – mégis, valami gyanúsat éreztem, de nem tudtam mit. Bekísértem őket. A vizsgálatnál kiderült, hogy csempészárú volt a kocsin. Rajtuk keresztül aztán egy egész bandát, egy egész szervezetet sikerült felgöngyölíteni. Hát ezért kaptam a tizedesi rangot.

– Gondolom, nemcsak munkával, szolgálattal töltötted napjaidat?

– Nem ám, de nem ám! Egyszer régebben megkérdeztél, hogy olvastam-e? Akkor azt mondtam: nem. Na, most rákaptam az olvasásra! Ha egy kis szabad időm volt, már könyvet fogtam a kezembe. Megszerettem a verseket, nemcsak olvasni, de elmondani is szerettem. Sok ünnepélyen, gyűlésen szerepeltem én abban az időben versmondással.

– A feleségemet is egy ilyen ünnepélyen – ahol szavaltam – ismertem meg. Az ismeretségből szerelem, a szerelemből meg házasság lett. Ezerkilencszáznegyvenkilencben megnősültem. Feleségem egy téglagyári munkás lánya volt. Ő is munkásként dolgozott a posztógyárban. Ezelőtt két éve, negyvenkét évi munka után ment nyugdíjba. Nősülésem nem változtatott sokat az életemen. Abban az időben a volt misszióház lett a Petőfi-laktanya. A belső átépítés során a munkások egy elfalazott helyiségre bukkantak. Dugig volt aranyrudakkal, ékszerekkel. Azután egyszer csak jó része eltűnt.

Mint politikai megbízott, ezt jelentettem. Nem tudtam elnézni, hogy a nép tulajdona másé legyen. A vizsgálat során persze előkerültek az ékszerek.

– Hogy alakult tovább az életed?

– 1950. március 29-én tartalékállományba kerültem, és a LATEX Bútorszövetgyárba mentem dolgozni. Ekkor született az első fiam, a Lali, Sanyi 1951-ben született, 1953-ban meg Miklós, azután 1954-ben István. A lányunk Klári, késői gyerek, 1958-ban született. Bizony megnőttek, felnőttek – már az unokákkal kell törődnöm.

– Abban az időben albérletben laktunk, a gyárban szövő voltam. Persze más is! DISZ-titkár és a sportkör elnöke egyszemélyben. No, ebben az időben kezdődött Dunaújváros építése. Agitáltak köztünk, munkások között, hogy jelentkezzünk oda munkára. Sokan és lelkesen jelentkeztünk. Persze, a pénz is jól jött, hiszen mondtam, hogy albérletben laktunk, a gyerekek meg jöttek egymás után. Szóval, jelentkeztem építőnek. Ott a Kappel Józsi bácsi, későbbi munkásőrtársunk lett a főnököm. Mi tagadás, igen jól kerestem, de meg is dolgoztam érte keményen!

Azóta egyszer jártam ott, hogy megváltozott, milyen más az a város! De jó tudni, hogy én is egy vagyok azok közül, akik építették.

– Ott, az építkezésen is DISZ-titkár voltam. Azután visszatértem Kőszegre. A család itt Kőszegen, én meg távol, nem volt ez jó! Otthagytam az építkezést. Útban Kőszeg felé, megálltam Tatabányán. A bányában dolgoztam. Két hét alatt rájöttem, hogy jobb a föld tetején dolgozni! Hazajöttem.

Pár nap múlva aztán hívattak a városi pártbizottságra. Felkértek, hogy vállaljam el a Magyar–Szovjet Baráti Társaság járási titkári megbízatást. Vállaltam. Ezen a területen dolgoztam egészen 1955-ig.

– Miként teltek az évek az MSZBT-ben?

– Munkám, illetve munkánk, az volt bőven. Gyűléseket szerveztünk, ahol a két nép barátságáról beszélgettünk. Szakelőadók ismertették rendszeresen a szovjet kultúra – az irodalom, a festészet, a népművészet, a tudomány – eredményeit. Kiállításokat is szerveztünk, azután meg beindítottunk egy kezdőknek szóló orosz nyelvtanfolyamot, később pedig egyet a haladók részére. Nem volt a városnak olyan kulturális megmozdulása, rendezvénye, amelyen mi ne vettünk volna részt. Mit tagadjam, nagyon élveztem a munkámat! Te azt kérdezted tőlem, amikor a cselédéletemről beszéltem, hogy olvastam-e, volt-e könyvem? Ebben az időben pedig egy város kulturális életének egyik irányítója, aktív részese lettem. Látod, ezt is hozta – többek között – nekem, meg annak a sok nincstelennek a felszabadulás: kitárult a kultúrához vezető kapu előttünk.

– Az MSZBT után olyan területre kerültem, amely a paraszti sorshoz kapcsolódott. Perenyén lettem tanácselnök. Teljes szívvel végeztem ezt a munkát is. Értettem az emberek nyelvén, hiszen én is ilyen környezetben születtem, éltem.

Nagyszerű érzés volt, hogy törődhettem velük. Szerettek, megbecsültek ők is engemet! Sajnos, ez az állapot nem sokáig tartott, mert jött 1956 októbere. Éppen akkor szabadságon voltam, itthon, Kőszegen. Hallgattam a híreket, s nem akartam hinni a fülemnek. Október 27-én kibicikliztem a faluba. A tanácsház előtt nagy tömeg álldogált, alig tudtam bemenni az épületbe. Odabent gyűléseztek. A szobámban találtam a vb tagjait. Aggódnak értem, mondták, menjek el! A hátsó ajtón engedtek ki. A hátsó ajtón! Ezt tették velem az enyéim!

Bementem Szombathelyre, be egyenesen a járási tanácsra. Elkeseredésemben kikértem a munkakönyvem. Oda is adták, olyan bejegyzéssel, hogy „Hozzájárulással kilépett"!

– Azután hazaindultam. Már sötét volt. A szombathelyi repülőtérnél szovjet katonákkal találkoztam. Ők felvettek a teherautóra, majdnem hazáig vittek. Otthon a feleségem sírva fogadott hogy „jaj, délután fegyveres, karszalagos férfiak kerestek". Na, akkor én odakészítettem a baltát az ajtó mellé – gondoltam, ha jönnek . . .

Rettenetes napok következtek. Hallgattam a híreket, így ment ez nap mint nap. Akkor újra végigéltem, átgondoltam addigi életem, és tudtam, hogy helyesen éltem, jól csináltam, amit csináltam! Végre leverték az ellenforradalmat. Az első utam a pártbizottság épületébe vezetett. Az utcán szovjet tank őrködött, vigyázott a párt házára. Onnan a tanácsházára mentem. Ott már feladatot is kaptam. Kövesdi Gusztávval plakátokat ragasztottunk a városban. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendelete volt rajta. Eltűnt a lidércnyomás rólam. Elmúlt a tehetetlenség, kiszolgáltatottság érzése.

Lassan újra indult az élet. Hamarosan a párt is újjáalakult.

Úgy éreztem, hogy nekem is részt kell vállalnom a rend helyreállításában. A feleségem helyeselte az elhatározásomat. Jelentkeztem rendőrnek. Ide, Kőszegre, a kapitányságra kerültem, ahol alapszervezeti párttitkár lettem. Beindítottuk a szolgálatadást, s megkerestük azokat az embereket, akik ellenforradalmi cselekményeket követtek el. Átadtuk őket a bíróságnak, ahol kiszabták rájuk a megérdemelt büntetésüket.

Miután normalizálódott a helyzet, májusban kértem a leszerelésemet a rendőrségtől, de azonnal jelentkeztem munkásőrnek. Eldöntöttem magamban, hogy nem adom ki a kezemből a fegyvert! Így 1957. május 10-én letettem a munkásőr esküt. Kezdetben bizony kevesen voltunk, a szolgálat meg rengeteg! Volt olyan hét, hogy haza sem jöttem. Annus, a feleségem tudta, hogy hol vagyok. A munka meg a szolgálat töltötte ki akkor az egész napunkat. Járőröztünk, objektumok védelmét láttuk el, na meg, részt vettünk a határ őrzésében is.

Később, ahogy tovább konszolidálódott a helyzet, meg ahogy nőtt az egységünk létszáma – jobban megoszlottak a terhek –, kevésbé lett feszített a szolgálatunk. Ősszel, szeptember 22-én volt a zászlóavatónk, itt a Fő téren.

Hát, azt látnotok kellett volna! Nagy tömeg fogadott bennünket! Az emberek tapsoltak, éljeneztek. Milyen más volt ez a tömeg, mint ott Perenyén, a tanácsháza előtt 1956-ban! Nyilván nyugodt életük biztosítékát látták bennünk. A zászlónk szinte roskadozott a rengeteg szalag súlya alatt. Amíg élek, emlékezni fogok erre a napra! Akkor éreztem először, hogy nem éltem és nem élek hiába! Ezután aztán jöttek a munkásőrhétköznapok.

Mennyi emléke van az embernek, pláne úgy 60 felé! Mennyiről beszélhetnék! Arról például, amikor a tömördi erdőben — zuhogó esőben — hasaltunk, kúsztunk 24 órán át, amíg a disszidenseket megfogtuk! Vagy az 1965-ös árvízről! Napokig haragudott a Gyöngyös és mi napokig áztunk-fáztunk. Mentettük az embereket és az értékeiket. Mondom na, sok az ember emléke.

— Hogyan alakult a további életed? Na meg a családod sorsa?

— 1957 tavaszán a posztógyárban helyezkedtem el, azután erdőgazdasági munkás lettem — négy éven keresztül —, majd a Városgazdálkodási Vállalathoz kerültem, ahol a mai napig is dolgozom. Remélem, két év múlva innen megyek nyugdíjba is. Persze pártmunkát is végeztem, propagandista voltam, szemináriumokat tartottam. 1964-től a vállalatom párttitkára lettem, egészen 1979-ig. Jelenleg is tagja vagyok a vállalati pártbizottságnak.

A gyermekeinket becsülettel felneveltük. Szakmát tanultak, családot alapítottak, becsületes munkásemberek lettek. Büszkék vagyunk rájuk! — van okunk rá.

A feleségem derék társam nekem! Felnevelt négy fiút meg egy lányt, pedig tisztességgel dolgozott ám a munkahelyén, meg a mozgalomban is. A Szakma Kiváló Dolgozója kitüntetésben kétszer részesült. A Könnyűipar Kiváló Dolgozója lett, s megkapta a Kiváló Társadalmi Munkáért Emlékérmet is. A legnagyobb kitüntetés a Munka Érdemrend ezüst fokozata. Most már nyugdíjban van két éve.

Sajnos, már nem vagyok olyan teherbíró, meg friss, mint korábban. Ezért is kértem huszonöt év után a leszerelésemet, de otthagytam az egységnél három fiamat! Ők helytállnak helyettem is.

— Hát, így éltem eddig. Így lettem a kisemmizett *„szógagyerekből"* munkás, majd újra a földből és földnek élő ember. Így lettem kommunista, így szolgáltam *„enyéimet"* fegyverrel, munkával, szóval, ahogy éppen kellett. Tán többet is tehettem volna — bizony meglehet —, de hát ennyit tudtam.

PINTÉR DEZSŐ

A felszabadulás előtt a MÁV szolnoki járműjavító üzemében fizikai munkásként dolgozott. 1944 őszén társaival megakadályozták az üzem gépeinek nyugatra telepítését. A pártnak 1945 óta tagja. A felszabadulás után a vasút újjáépítésében végzett munkájáért többször részesült elismerésben. Az ötvenes években az államigazgatásban dolgozott, a szolnoki városi tanács elnöke is volt. Nyugdíjas, a munkásőrség alapító tagja. A szolnoki F. Bede László egységben teljesít szolgálatot. A pályaművéből részleteket közlünk.

Emlékeim

Szolnok felszabadulása után, 1944-ben lettem szakszervezeti tag, nem sokkal később — 1945 májusában — pedig a Magyar Kommunista Pártba is beléptem. Úgy láttam, hogy ebben a pártban szolgálják a legjobban a munkásosztály érdekeit, és a saját érdekeimet is itt véltem megtalálni.

A párttal való kapcsolatom kialakítása nem volt könnyű, mert az akkori MÁV javítóműhely helyreállításával és a munka megindításával kapcsolatos gondok szinte megoldhatatlannak látszottak. Nagyon sok emberben a bizonytalanság érzését keltette. Lesz-e ebből még valami?

Nem mondhatom, hogy világosan láttam a kibontakozás útját. Azt azonban tudtam — erre tanítottak idős munkatársaim, akikre mindenkor szívesen emlékszem vissza —, hogy a munkás csak a munkából élhet, abból tud olyan jövedelmet biztosítani, amelyből a családját és önmagát is képes eltartani. Nekem akkor már családom volt.

A járműjavítóban különböző szakszervezeti feladatokat láttam el, egészen 1948-ig, amikor függetlenített szakszervezeti munkás lettem.

Sokat olvasunk mostanában a felszabadulás előtti időszakról, amelyben nekem is részem volt. A Horthy-féle kiugrási kísérletet követően olyan helyzet adódott, hogy a szolnoki járműjavítót — a MÁV javítóműhelyt — kitelepítették Nagycenkre, s ez rendkívül bántotta a dolgozókat.

Nem hittek abban, hogy onnan még egyszer valami visszakerül Szolnokra. Már akkor is tartottunk megbeszéléseket, konzultációkat arról, hogy mi a teendő, mit is csináljunk? Arra az elhatározásra jutottunk, hogy meg kell akadályozni a kitelepítést. Mégpedig úgy, hogy azokat a munkaeszközöket, amelyekre szükség lesz, el kell rejteni! A gépeket, eszközöket, amelyeket nem tudunk eldugni, valamiféleképpen biztonságba kell helyezni.

A megbeszélésen részt vettek a kazánkovácsműhely csoportvezetői is. Minden más mesével szemben – amelyek az utóbbi időben napvilágot láttak –, az előbb említettek név szerint is felsorolhatók.

A tanácskozás eredményeként csak azokat az eszközöket, gépeket raktuk fel elszállításra, amelyek már nem voltak alkalmasak további felhasználásra. A kézi- és kisebb szerszámok mintegy 90%-át, a hajtószíjakat elrejtettük, amelyeknek pótlása rendkívül nagy nehézséget jelentett volna. Még be sem fejeztük, már kerestek, mint felbújtót. Csak azért nem tudtak elfogni, mert az egyik munkatársam szaladva hozta elém a kerékpárt azzal az üzenettel, hogy azonnal rohanj, mert már ott vannak érted.

A város felszabadulása után, november 10-én újra jelentkeztem a MÁV javítóműhelyben. Már másnap a szovjet műhelyparancsnok megbízása alapján, a szolnoki híd építéséhez szükséges vasalkatrészeket kovácsoltuk. Néhány vagon ácskapcsot készítettünk, ezt követően pedig kötőcsavarokat a jármokhoz.

Körülbelül egy hét múlva, késő délután megbeszélésre hívtak a volt főnöki irodába. A „tárgyalás" úgy kezdődött, hogy a parancsnok bejelentette – nekik az eddigi munka folytatása mellett –, mozdonyra, mozdonyokra van szükségük. Az „ötösfogaton"-kívül – ahogyan később az ötös bizottságot becézték – a főművezető, a felvevő (a főiskolát végzett technikus) és három tolmács, körülbelül tizen lehettünk jelen. Amikor a kívánságot a tolmácsok közös erővel lefordították, én már sejtettem, miről van szó. Mindenki összehúzta magát, behúzta a nyakát, még csak fel se mertek nézni. Megjegyeztem a tolmácsoknak, hogy jó volna, ha azt fordítanák, amiről szó van, mert az most nagyon fontos. A parancsnok megkérdezte, miről beszélünk, és ki az, aki beszél. Mindenki rám nézett, hogy na, most aztán nyomd a szöveget.

Elkezdtem.

– Parancsnok, nálatok nem így beszélnek a munkással!

– De mielőtt tovább beszélnék, tudom, hogy nálatok a végzett munkáért fizetnek. Mert mi, legalábbis én, eddig minden kívánságodnak eleget tettem, de azt nem kérdezted meg, hogy mikor ettem utoljára! Nekem meg a

családnak is enni kellene. Azt válaszolta, hogy neki sincs, de mit tudunk ajánlani, van valami javaslat?

– Van . . . , mert gondolom nem csak mozdony, hanem kocsi is kell.

– Igen – volt a válasz.

– Amikor a műhely kitelepítése megkezdődött, a munkások bére is elindult, de nem érkezett meg soha a rendeltetési helyére. Nem veszett el, ma is megvan.

Ha a „kecske" – a tolatómozdony az udvaron – kimehet a fővonalra, és ahhoz fegyveres kíséretet is kapunk, visszahozzuk, abból tudunk fizetni.

– Ha behozhatjuk az általunk felfedezett négy vagon búzát és valahol meg tudjuk darálni (nem őrölni), akkor már kenyeret is adhatunk. Így feltehető a kérdés – mozdony, kocsi –, hogy mikor, mennyi és hogyan?

Na jól van.

A kívánság jogosságát, hogy az előrenyomuló hadseregnek jármű kell, senki sem vitatta. A budapesti és a magyarországi harcok miatt erre szükség volt.

A visszaszállított pénzből 300 pengőt a nős, 150 pengőt a nőtlen dolgozók kaptak. A négy vagon gabonából öt lett. Az ötödik egy négytengelyes tartálykocsi, tele tisztaszesszel. Ezt 10, 15 literenként kiosztottuk, ami megmaradt – jó árfolyama volt –, csere céljára használtuk fel.

Egy hét alatt elkészült az első mozdony, egy 326-os sorozatú szinte a legutolsó napokig Ószolnokon tolatott. Arra is nagyon jól emlékszem, hogy 1945. április 4-re egy 424-es mozdonyt tettünk üzemképessé. Ezzel indult el Szolnokról a szovjet küldöttség a budapesti ünnepségre.

Ezt követően, állandóan nőtt a javított mozdonyok száma, a kocsik iránti igény, amely beleillett a párt politikájába, hogy *„Arccal a vasút felé"*. Több mozdonyt és több gördülőanyagot a vasútnak, hiszen az ország vérkeringését kellett helyreállítani.

Nagy, jelentős tett volt a MÁV javítóműhely helyreállítása. Nem egy esetben miniszterekkel és pártvezetőkkel folytattunk tárgyalásokat, mert egyesek úgy gondolták, hogy nem kell az üzemet helyreállítani. Erről Gerő Ernővel, az akkori közlekedési miniszterrel is szót váltottunk és szót értettünk.

Egy délután a kerékszerelő aknában voltam, amikor a fent dolgozó munkatársaim kiáltására lettem figyelmes, hogy menjek fel, mert keresnek . . . A legnagyobb meglepetésemre, Gerő Ernő és mint később kiderült, a titkára, dr. Magyari keresett. Először zavarban voltam, de később úgy éreztem, egyre inkább egyenlő vitapartnerek lettünk. S miután határozottan az üzem helyre-

állítását kértem, sőt, követeltem, annak meg is lett az eredménye. A környékünkön dolgozók, mint azt később elmondták, már-már azt várták, mikor fognak értem jönni . . . Ez nem következett be.

Szót értettünk . . . igen, olyannyira, hogy a legjobb barátságban váltunk el. A színházteremben megtartott gyűlésen Gerő Ernő azt mondta: megismertem itt egy munkást, Pintér Dezsőt, akivel szót értettünk. Zöld utat kap magukhoz az anyagszállítás, cserébe mi mozdonyt és kocsit kapunk. A kormányzat egyetért abban, hogy vasút nélkül nem tudunk céljainknak megfelelni: tehát, újjáépítési és javítási program, ezt várjuk Szolnok nagy hagyományokkal rendelkező vasutasaitól.

A mozdony- és a kocsijavítás üteme ezután hónapról hónapra, évről évre nagyobb számot, nagyobb mennyiséget tett ki. Annak érdekében, hogy a dolgozók továbbra is itt maradjanak, megfelelő feltételeket kellett teremteni. A MÁV javítóműhely volt ekkor Szolnok egyetlen nagyüzeme, mintegy 700 dolgozóval.

Megkezdődött az újjáépítés, elsősorban a javítócsarnok helyreállításával és a tetőszerkezet kijavításával. Először le kellett szedni az eldeformálódott vázat, azt megegyengetni, pótolni a hiányzó részt és újra visszatenni a helyére. A munkák irányítása nagy feladatot jelentett számomra. Ezért kaptam a felszabadulás utáni első írásos elismerést a vasút, illetve a MÁV vezérigazgatójától, *„A vasút újjáépítésében végzett munkáért"*.

1947. november 14-től a Szolnok Megyei Pénzügyi Igazgatóság vezetésével bíztak meg. Ez akkor rendkívül nagy funkciónak látszott, főleg elnevezésében, pénzügyi tanácsos, ahogy az írásos megbízás szólt. Hozzá tehetem, olyan területre kerültem, ahol szinte semmiféle ismerettel nem rendelkeztem. Igaz, előzetesen az itteni pártalapszervezet instruktora voltam és néhány elvtársat sikerült megismernem. Ez az első időben különösen, de később is segítséget jelentett. A munkába így is csak nagy nehézséggel sikerült beilleszkedni.

1947-ben — a választások során, a párt megbízásából — kerültem választási felelősnek Tiszaföldvár községbe, azzal a feladattal, hogy a párt választási eredményeit próbáljam kedvezően befolyásolni, a község területén élő kommunisták közreműködésével. Megítélésem szerint, ezt sikerrel oldottuk meg, mert a szavazatokat döntő többségben a Kommunista Pártra adták le, pedig nagy bázisa volt a községben a Kisgazda- és a Nemzeti Parasztpártnak is.

1950. június közepén, a kormányszervek megbízása alapján hozzáfogtunk a megyei tanács megszervezéséhez, létrehozásához. Szinte be sem fejeződött a munkának ez a része, megkezdődött a járási, a városi tanácsok kialakítása, emellett persze más megbízatásoknak is eleget kellett tenni. Nem szük-

séges bizonygatni, hogy a tanácsok szervezése sok nehézséggel járt. Mindenütt ott találtuk azokat az embereket a régi közigazgatásból, akik visszaszivárogtak régi helyeikre és mindenhez értők akartak lenni.

Négy évig a Megyei Tanács VB pénzügyi osztálya vezetője voltam, közben tanultam, mert az iskola a hiányzó ismeretek pótlásához, az új feladatok megoldásához nyújtott segítséget. A politikai és szakmai ismeretek állandó gyarapítása már akkor is gyakorlat volt.

Négy év után a Szolnoki Városi Tanács vb-elnöke lettem, egészen az ellenforradalomig.

1956. december elsején visszamentem a járműjavítóba, minthogy az ellenforradalmi „tömeg" a Kossuth téren szervezett nagygyűlésen nyilvánosan lemondatott, Csáki István elvtárssal együtt: *„Csáki–Pintér mondjon le"* – zúgta a *„nép"*. Az okok között állítólag ilyen kérdések szerepeltek, hogy 10 lakásból csak nyolcat adtam a vasutasoknak. Ma is úgy látom, hogy ez nem is olyan rossz arány.

Lassan már 30 éve, hogy egy szakadó esővel terhes februári napon (1957. február 28-án) rövid értesítés hívott sürgős megbeszélésre. Az értesítésen ez állt: *„Megjelenésére feltétlenül számít a párt."* Ez akkor volt, amikor még nagyon sokan elfordították a fejüket az utcán, ha velem, vagy a hozzám hasonlókkal találkoztak.

Akkor néztünk nagyot, amikor a megjelölt helyen és időben – Szolnok, Beloiannisz út 22. szám, délután 4 órakor – elvtársaim, a Járműjavító Vállalat és más szolnoki üzemek dolgozói gyülekezni kezdtek. A pártbizottságtól megjelent elvtársak – Borsányi János és Bozsik István – nagyon röviden ismertették a behívás okát . . . Elmondották, hogy 1956 decemberében az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága feladatként szabta meg a gyári munkásság felfegyverzését.

1957. január 29-én az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága határozatot hozott a munkásság felfegyverzéséről, majd az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletet alkotott a Munkásőrség megszervezéséről.

„Az Elnöki Tanács 1957. évi törvényerejű rendelete a Munkásőrségről:

A népi demokratikus államrend fokozottabb megvédése, a dolgozó nép nyugalmának és a termelés zavartalanságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek hatékonyabb elhárítása érdekében – a dolgozók kívánságára – a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az alábbiakat rendeli:

A Magyar Népköztársaság és a népi demokratikus államrend fokozottabb védelme érdekében munkásőrséget kell szervezni. A munkásőrség fel-

adata a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmának és a termelés zavartalanságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása, illetőleg ennek érdekében a fegyveres erők támogatása. A munkásőrséget – önkéntes jelentkezés alapján – a szocializmushoz hű, 18 éven felüli dolgozókból kell szervezni. A munkásőrség tagjai feladatukat társadalmi munkaként, fegyveresen végzik. A munkásőrség tagjának a feladata ellátása miatt kieső munkabéréért térítés jár. A munkásőrség tagjait feladatuk ellátása során hatósági közegnek kell tekinteni.

A munkásőrség egységei felett a rendelkezés joga a munkásőrség országos parancsnoka által kijelölt személyeket illeti meg. A jelen törvényerejű rendelet kihirdetése napján lép hatályba, végrehajtásáról a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány gondoskodik."

. . . Szolnokon is meg kell alakítani a munkásőrséget, a még meglevő ellenforradalmi gócok és egyes ellenforradalmi személyek felszámolására, illetve féken tartására.

A munkásőrség Szolnokon történt megalakulásáról a Tiszavidék 1957. március 14-én így írt:

„Hétfőn délután összejöttek a munkásmozgalom kipróbált harcosai, azok, akik készek fegyverrel is megvédeni a proletárhatalmat, hogy megalakítsák a munkásőrséget. A megjelentek előtt Borsányi János elvtárs felolvasta a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendeletét a munkásőrség megszervezéséről és működéséről, majd Bíró Antal elvtárs, az MSZMP Városi Ideiglenes Intéző Bizottságának elnöke rövid beszédet mondott . . .

A beszéd elhangzása után a munkásőrség tagjai letették az esküt."

Sokan emlékszünk még 1957. március 15-re, ismerős a dátum, azt tervezték az ellenforradalom maradványai – a nyugat-európai rádiók vad uszítására hallgatva –, hogy újra lázadást robbantanak ki. Az úgynevezett *„nemzeti bizottmányok"*, a *„munkástanácsok"* akadályozták a termelés megindítását, a rend és a közbiztonság helyreállítását. A párt és a kormány felhívására, rendeletére napok alatt létrejöttek az első munkásszázadok, munkásőrzászlóaljak.

Az ellenforradalmi mozgolódás elfojtására a munkásőrség akkor már készen állt. Ahogyan akkor mondták, a pufajkások kivonultak az utcára, fegyveresen megszállták a középületeket és a fontosabb létesítményeket. Nem azzal a felkészültséggel persze, mint ahogyan ezt ma tennék, de akkor is megnéztük már a fő- és a melléklőirányt. Lezártuk a városba vezető utakat. Lett is ebből probléma. A parancs ugyanis úgy szólt: lélek a záróvonalon se be, se ki. Így nem tudott bejönni a megyei karhatalmi parancsnok, a megyei rendőrkapi-

tányság vezetője, mert a felszólításra nem közölték a jelszót. Hosszan sorolhatnám a megtörtént eseményeket, epizódokat, amelyekről sokáig beszélnek még a szemtanúk, a résztvevők.

Az említett megbeszélésen persze azt is megkérdezték: vállalják-e a munkásőrségben a részvételt, van-e olyan, aki nem vállalja? Harag nincs, aki nemet mond, az nyugodtan elmehet. Senki sem mozdult, mindenki vállalta.

Kik voltak ezek az emberek? Elvtársak, üzemi munkások a MÁV járműjavító, a vasútállomás, a cukorgyár, a papírgyár dolgozói, az olajosok és néhány nyugdíjas, tizenkilencesek, az oroszországi harcok részesei, volt vöröskatonák, akik a szolnoki várnál és a tiszai hídfőnél lőtték a fehérbanditákat. A spanyol köztársasági harcok részesei, munkaszolgálatosok, kommunisták. A meggyőződéses demokraták mellett a negyvenötösöknek ismert és emlegetett derékhad képviselői és természetesen a legújabb nemzedék. Olyanok, akiknek nem közömbös, hogy mi történik ebben az országban. Közülük kerültek ki azoknak az eseményeknek a szervezői és végrehajtói, amelyek a felszabadulást követő időben megvalósultak. Az államosítás, a termelőszövetkezetek szervezése, az államigazgatás átszervezése, a hatalom, a munkásosztály hatalmának megszerzése, megtartása, a szocializmus alapjainak lerakása.

A munkásőrség megalakult!

Sok volt a baj, a küszködés, mert nem ment minden olyan jól, mint napjainkban. Az első időkben saját ruhánkban láttuk el a szolgálatot. Ezután kölcsönkértünk a légoltalomtól. Az első barna svájcisapkát minden munkásőr a zsebpénzéből vásárolta meg, és milyen boldogok voltunk, amikor arra vörös csillagot tehettünk.

Sok volt a baj? Igen, fel kellett tölteni a századot, de már akkor megnéztük, kit vegyünk soraink közé. El kellett kezdeni a kiképzést is, mert tudtuk, hogy napokon belül ki kell menni az utcára és nem mindegy, milyen lesz az „utca népének" az első benyomása. Szolgálatot teljesítettünk, szerveztünk, irányítottunk, mindez felelősséggel járt és jár ma is. Bőven voltak napi gondok, amelyek meghatározták, behatárolták a tennivalókat. Előfordult például, megtudták, hogy az apa munkásőr, mire hazaküldték a gyereket az iskolából, vagy a szolgálatba beosztott munkásőrnek az üzem nem akarta kifizetni a bérét, és sorolhatnám még hosszú ideig, hogy mi nehezítette a kezdeti időszakot.

Sok türelem, megértés, szigor, sokszor erély, a fegyelem végül is megoldotta ezeket a kérdéseket. Az első időszakban sokkal gyakoribb volt az igénybevétel, mint napjainkban. Sok segítséget kaptunk a pártbizottságtól. Ez a

segítség és a kapott bírálat adott újra és újra erőt, hogy úrrá tudtunk lenni a nehézségeken.

Kikből állt ez a lelkes kis csapat?

A MÁV járműjavítóból: Andrási Béla, Balázs József, Benedek András, Cseh Sándor, Dobos István, Dikó László, Csényi János, Mátyás Lajos, Pelchoffer László, Pelchoffer Lászlóné, Pintér Ferenc, Pintér Dezső, Sándor László, Sóskúti Ferenc, Zsíros János, Zsíros Ferenc, Debreceni Sándor.

A MÁV-állomásról: Brezvai István, id. Kiss Lajos, Lauer István.

A MÁV-fűtőházból: Skrabán Ferenc.

A cukorgyárból: Bartha István, Dikó Imre, id. Göncöl Sándor, ifj. Göncöl Sándor, Hermann István, Hermann Keresztély, Horváth Ferenc, Kar László, id. Ragó Béla, ifj. Ragó Béla, Ragó József, Szabó Sándor, Seres Sándor, Székely János.

A papírgyárból: Hajnal Imre, Mondok István.

A bútorgyárból: Szabó Mihály, Balázs Géza.

A kórházból: Kálmán Pál, Szabó Ferenc.

Az olajosoktól: Polgár Mihály, Sáska Dénes, Pongrácz Istvánné, Varga Jenő.

Tizenkilencesek, internacionalisták, spanyolosok: Bernáth Mihály, Harangozó József, Kálmán László, Szabó János, Szűcs Mihály, Vilusz Vazul.

A párt régi harcosai: Dikó Balázs, Dikó Mihály, Csiznyán Kálmán, Fehér József, Fodor János, Gyurits Tibor, Hegedűs Pál, Horváth Imre, Juhász Imre, Juhász Imréné, dr. Kürthi László, Kovács Lajos, Lőrinczi Ferenc.

Igen, Szolnokon ők voltak az elsők, az alapítók.

MORAVSZKI PÁL

Hódmezővásárhelyen született, nincstelen paraszti családban. Tízéves korától már nagygazdáknál cselédeskedett. Tótkomlóson, szlovák nemzetiségű faluban cipészszakmát tanult. A pártnak 1945-től tagja. Jelentkezett a demokratikus hadseregbe, 1950-ben avatták tisztté. Az ellenforradalom fegyveres leverésében részt vett Szegeden és Budapesten. 1967-től a munkásőrség állományában teljesített szolgálatot, mint a Békés megyei parancsnok helyettese, nyugállományba vonulásáig, 1976-ig. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Ez a hazánk, itt születtünk

Gyermekkoromban mindig hentes szerettem volna lenni, 1938 őszén, 13 éves koromban mégis cipészinasnak adtak a szüleim. Közben kitört a II. világháború.

A mesterem bevonult katonának. Az üzlet pangott, anyag alig volt, így átadott egy másik, az egy harmadik, az meg egy negyedik mesternek. Végül hazakerültem és alkalmi munkákból éltem.

Két évig a Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok központi raktárában dolgoztam. 17—18 éves koromban 80—100 kg-os zsákokat hordtunk. A 30 tagú munkacsapatban én voltam a legfiatalabb. A közösen összeadott pénzből rádiót vásároltunk.

Esténként a rádióban az angol és a moszkvai magyar adást hallgattuk. Engem azzal bíztak meg, hogy menjek ki őrködni és ha csendőrt látok közeledni, időben szóljak. A csendőrök gyakran jártak felénk, mert a mi csapatunk, noha szorgalmas munkásokból állt, mégis *„megbízhatatlan"* minősítést kapott.

1943 őszén Csabaszabadiban, a Belicza, a megyei alispán birtokán dolgoztam két hónapig nyolcadmagammal. Cirokszakáll cséplést és fakitermelést végeztünk. Ez idő alatt Horthy tiszteletére nagy vadászatot szervezett az uradalom. Ekkor alkalmam volt látni kb. 15 méter távolságból a kormányzót, mivel a vadászaton mi voltunk a hajtók.

Szakadt az eső egész nap, a ruhánk teljesen átázott. Szállásunk egy fűthetetlen barakk, ágyunk a földre szórt szalma volt. Valószínű, ez okozta, hogy 1943. decemberben tüdőbeteg lettem és egy évig nem dolgozhattam.

Falunk, Tótkomlós 1944. október 6-án szabadult fel.

Az egyik barátom révén már 1944. novemberében bekerültem a mozgalomba. Felvettek a pártba és tagja lettem a MADISZ-nak. Ez akkor csupán ösztönös vonzalom volt az új rendszer iránt.

1945. március 25-én a nővéremmel és az öcsémmel önként bevonultunk az új demokratikus hadseregbe, ahonnan május 10-én leszereltek. Ebben az időben lett az MKP tagja az egész családom, az apám, az anyám, a nővérem és az öcsém.

Az 1945-ös katonai szolgálatunk ideje alatt ment végbe falunkban a földreform. Az akkori helyi hatóság úgy döntött, hogy azok a családok, amelyekből az új hadseregbe valaki bevonult, plusz egy hold földet kapnak. Így lett apám egyik napról a másikra agrárproletárból középparaszt. A gazdálkodáshoz azonban eszköze nem volt, s így 1948-ban az elsők között belépett az akkor alakuló termelőszövetkezetbe.

1946-ban a falunkból mintegy háromezren áttelepültek Szlovákiába. Apai ági rokonságom egy kivételével mind elment. A családon belül is vita volt, hogy menjünk vagy maradjunk. Csak az apám akart elmenni. Testvéreimmel együtt mi már bizonyos politikai ismeretekre is szert tettünk. Úgy véltük, ez a hazánk, itt születtünk, itt is maradunk, és Csehszlovákiában is szocializmus lesz, értelmetlen elmenni. A későbbi évek politikai, társadalmi gyakorlata igazolta, hogy nemzetiségi származásunk miatt nem kerültünk hátrányos helyzetbe.

A falunkban 1946 tavaszán a harc az MKP és az SZDP között kiéleződött. A zömmel agrárproletárok szinte kivétel nélkül az MKP-be tömörültek. Az SZDP tagsága értelmiségiekből és iparosokból állt. A viták, főleg a két párt ifjúsága között a tetlegességig fajultak. Emlékszem, a falu asszonyai felkérték az iskola természetrajz tanárát, hogy tartson nekik előadást a baromfibetegségekről. A tanár úr ezt elutasította azzal, hogy ő kommunistáknak nem tart előadást. A község vezetői ezután kiutasították a faluból, mire azt üzente vissza, hogy nem megy sehova és nem fél a kommunistáktól.

Már korábban is előfordult, hogy a pártházról feltételezhetően kisgazda, vagy szociáldemokrata ifik letépték a vörös zászlót. Ezért 1946. május 1-én megerősített „R" gárda csoport őrizte az épületet, köztük az öcsém és én is.

Még ebben az évben az egyik korábbi mesteremnél letettem a cipészsegédi vizsgát. Ettől kezdve a szakmában dolgoztam. Alig egy esztendő múlva megalakítottuk a helyi cipész kisipari szövetkezetet.

1948 nyarán, a párt ajánlatára másodszor jelentkeztem az új hadseregbe. Az előképzés után 1949 augusztusában felvettek a Petőfi Politikai Tisztképző Intézetbe. 1950. április 16-án hadnagyként avattak tisztté.

Az 1956-os ellenforradalmi események előtt a valóságos belpolitikai helyzetről mi keveset tudtunk. Azonban éreztük a politikai, a gazdasági, valamint a társadalmi feszültségeket, a „Petőfi kör" létét. Arra nem gondoltunk, hogy ezek az ellentmondások ellenforradalomhoz vezethetnek.

Október 23-án este – mivel Botond Gábor alezredes, az ezred parancsnoka Budapesten volt – telefonon berendelt a laktanyába Bakonyi Sándor alezredes, a magasabb egység parancsnoka azzal, hogy ott várjak a további parancsig, közben rendeljem be az egész tiszti állományt.

Ekkor értesültem a rádióból a budapesti eseményekről. Röviddel ezután parancsot kaptam, hogy két zászlóaljjal azonnal induljak Szegedre, egy meghatározott laktanyába. Helyzetünket nehezítette, hogy éppen ebben az időszakban kezdődött a technika téli átállása. Három óra alatt mégis elértük a menetkészséget és elindultunk. A helyőrségben visszamaradt a 3. zászlóalj, az ezred közvetlen alegységek és a tiszthelyettesi iskola, mintegy nyolc–kilencszáz ember. A parancsnokságot átadtam a törzsfőnök-helyettesnek.

Egységünk feladatul kapta, hogy a közrend biztosításában a Szegeden állomásozó más alakulatokkal együtt vegyünk részt. Közben visszaérkezett Budapestről az ezredparancsnok és átvette a vezetést. Szegeden az első két nap szinte eseménytelen volt, csupán az egyetemeken voltak gyűlések. Október 25-én este az egyetemisták és más elemek az egyik gyár dolgozóit a munka beszüntetésére akarták rábírni. Lehettek vagy ötszázan. Ekkor mi a szegedi ÁVH-val és a határőrerőkkel közösen lezártuk a belvárost, a tüntetők nem tudtak egyesülni.

Néhány riasztólövés is eldördült, egy tüntető meghalt. Délelőtt 10 órától délután 3–4 óráig néztünk farkasszemet a tízezer főnyi tömeggel.

A helyzet pattanásig feszült. A katonáink és a tisztek mégis helytálltak, de már voltak jelei a megingásnak. Az egyik utcában a tüntetők a katonáinkból álló kordont beszorították és átállásra agitálták. Az ezredparancsnok engem küldött ki, nézzem meg, mi is a valóságos helyzet. Lánctalpas vontatóra szálltam és egy géppuskásrajjal a helyszínre siettem. Amikor megérkeztem, láttam, hogy a katonák a civilekkel összekeveredve vitatkoznak, beszélgetnek. Meglepetésre, felfedeztem közöttük egy számomra ismeretlen ezredest. Je-

lentkeztem és közöltem, hogy ki vagyok. Ő azt válaszolta, hogy a HM politikai főcsoportfőnökségén szolgál. Megkérdeztem, miért nem segít az alegység parancsnokának, hogy a rendet fenntartsa.

– Ezek itt békés tüntetők – mondta.

Felkértem, ne avatkozzon az eseményekbe, mert mi jobban tudjuk, hogy milyen tüntetők. Az első sorokban felismertem két, korábban a Horthy-hadseregben szolgáló tisztet, nevezetesen Sztahó alezredest, a volt kerületi parancsnokot, valamint a segédtisztjét, Ajtaji őrnagyot. A segédtiszt többek között azt kiabálta:

– Eleget hallgattunk 12 évig.

Megkérdeztem az ezredestől: látja azt az embert és hallja amit kiabál? Közöltem vele, ki az illető és azt is, hogy 1950-ben az én közreműködésemmel távolították el a hadseregből.

Az ezredes belátta, hogy a helyzetismerete hiányos. Csak annyit mondott:

– Maga itt a felelős, tegyen a belátása szerint.

Felmentem a gépkocsira, a géppuskát tűzkésszé tettem és hangosan vezényeltem:

– Katonák! Vonalamba sorakozó!

Végrehajtották.

A tüntetők nagy kiabálásba kezdtek. Nem vettem figyelembe, felszólítottam őket, hogy az utca sarkáig vonuljanak vissza. Erre még jobban kiabáltak.

Ekkor vezényeltem az akkor már kordont képező sorfalnak:

– Szuronyt szegezz!, Tölts!, Előre indulj! . . .

Közben a géppuskával felszerelt lánctalpas vontatót is elindítottam. Néhány perc alatt kiürült az utca. A tüntetők a határozott fellépésre meghátráltak, a *„rend"* helyreállt.

Az epizód bizonyítéka annak, hogy ahol a parancsnok az egységét kézben tartotta, ott megelőzhetők voltak a tragikus események. Említettem, hogy a bomlás jelei azonban már mutatkoztak, megingásokat tapasztaltunk. A katonák jelentős része szegedi, vagy Szeged környéki volt, a tüntetők közül számosan ismerték őket. Sok fenyegetést kaptak, hogy *„még találkozunk"* stb. Tiszttársaimmal állandóan a katonák között mozogtunk, így értesültünk az eseményekről, a hangulatról, amit jelentettem a parancsnokomnak. Rövid vezetői tanácskozást tartottunk. Javaslatomra a parancsnok úgy döntött, hogy az összes szegedi katonát kivonjuk és az otthon maradottakkal váltjuk fel.

Közben intézkedett, hogy Kiskunmajsán a tiszthelyettesi iskola és ezred közvetlenek állományából állítsanak össze két századot, s álljanak menetkészen. Október 26-án este 20 órától, hajnali 2 óráig a váltást végrehajtottuk. Az ütőképesség helyreállt, de naponta 2–3 szökés már előfordult, a harcképességen azonban ez még nem érződött.

A következő nap csendben telt, az egyetemistákat hazaküldték. Ekkor kezdődtek a vidéki események. Ezekről csupán annyit, hogy a támadók vezetőit mi összeszedtük és átadtuk a rendőrségnek, ahonnan másnap kiengedték őket.

Október 29-én este parancsot kaptunk, hogy menjünk Budapestre. Az egész hadosztály Kiskunfélegyházán egy oszlopba állt össze. Elindultunk és hajnali 4 óra körül értünk Budapest határába.

Az élen haladó alegység felderítőit Soroksáron az ellenforradalmár bandák tűzzel fogadták. Itt esett el a 37-es kiskunhalasi ezred felderítő főnöke, Jurinovics Miklós százados. A budapesti IX. kerületi munkásőregység ma az ő nevét viseli.

Az ezred parancsnoka, Hodosán Imre őrnagy felismerte a helyzetet. Harcalakzatban szétbontakoztatta egységét és rövid idő alatt felszámolták az ellenforradalmár csoportot, közülük háromszázat foglyul ejtettek. A hadosztály folytatta a menetet és Budapestre érve, különböző objektumokban helyezkedett el. A mi alakulatunknak a lámpagyárat jelölték ki. Másnap különböző fontos objektumok őrzésére kaptunk feladatot. Így a lakihegyi rádióadó, a Szabadság-híd, a Vörös Csillag Traktorgyár stb. Engem a Vörös Csillag Traktorgyár őrzésének megszervezésével bíztak meg.

November 1-én a hadosztály parancsnoka utasított, hogy néhány tisztt el együtt menjek vissza Kiskunmajsára és vegyem át a parancsnokságot az otthon maradt állomány fölött. Sajnos, ez nem sikerült.

Bementem Kiskunfélegyházán a magasabb egység parancsnokságára, a szolgálati elöljárómhoz, Kovács Pál őrnagyhoz jelentkezni. Vele együtt voltam annak idején a Petőfi Politikai Tisztképzőn, jól ismertem és feltétlenül megbíztam benne.

Ekkor már erős befolyása volt itt az úgynevezett *„Forradalmi Katonai Tanács"*-nak. Ez a díszes társaság ott helyben, azonnal felelősségre akart vonni, hogy miért adtam Szegeden tűzparancsot a hazafiakra. A válasz elől kitértem, kocsiba ültem és elindultam Kiskunmajsára.

Felismertem, hogy bár létezik a *„Forradalmi Katonai Tanács"*, de Kovács Pál a működésüket erősen korlátozza, így lényeges hatást a hadosz-

tály életére nem tudtak gyakorolni. Többek között követelték a *„Moszkovita Bakonyi hadosztály"*-parancsnok letartóztatását.

„Moszkovitáknak" nevezték az ellenforradalmárok azokat, akik a Szovjetunióban tanultak. Bakonyi alezredes letartóztatását nem tudták elérni, az enyémet viszont igen.

Az történt, hogy amíg úton voltam, értesítették telefonon a kiskunmajsaiakat. Így azok egy szakasz géppisztolyos katonával, Szilágyi főhadnagy vezetésével elém jöttek.

Az egyik útkanyarban szemben fényszórót láttunk, körbe géppisztolyos katonákkal. Ma már naivitásnak tűnik, de akkor nem is mertem feltételezni, hogy a támadás ellenem irányul. Szilágyi főhadnagy felszólított, hogy adjuk meg magunkat, a gépkocsi hajtson a laktanyába. Ha valaki szökni próbál, azt lelövik. A többszörös túlerővel szemben az ellenállás értelmetlen lett volna, ezért engedelmeskedtünk.

A laktanyában lefegyvereztek, engem és az alakulat párttitkárát fogdába zártak. Közben sikerült telefonon jelentenem Kovács Pál őrnagynak, hogy mi történt velünk. Sajnos, tenni az érdekünkben semmit nem tudott.

Nehéz napok következtek. A *„Forradalmi Katonai Tanács"* előtt kihallgattak és megfenyegettek, hogy tetteimért a katonai bíróság előtt vonnak majd felelősségre.

November 4-én délután az alakulat törzsfőnök-helyettese, Papp őrnagy bejött a fogdába és értelmetlen magyarázkodásba kezdett. Azt mondta, csak azért zárt be, hogy megmentsen a „lincseléstől". A fogdából kiengedtek, sőt a fegyveremet is visszaadták.

Később a rádióból tudtam meg az igazi okot. Másnap megjelentek a laktanya előtt a szovjet felderítők és engem kerestek. Az elöljáró parancsnokságtól is utasítást kaptam, hogy a laktanya egy részét adjam át a szovjet alakulatnak. Egy hadosztálytörzs és egy harckocsizóezred települt be.

November 11-én hazajött az ezred Budapestre vezényelt állományának kétharmada. A többiek menet közben megszöktek. November 15-től néhány munkatársammal a községi és a környező falvak pártszervezeteinek újjászervezését segítettük és két hét alatt be is fejeztük.

Közben újjászerveztük a saját pártszervezetünket. A magukat kompromittált párttagokat kizártuk, de voltak, akik önként léptek ki.

A tisztek többsége aláírta a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozatát. Akik ezt megtagadták, azokat beosztásukból leváltottuk és az alakulattól eltávolítottuk.

Mivel gyakoriak voltak a szökések – főleg az öregkatonák között –, értékeltük helyzetünket. (Megbízható, stabil alegységünk csak a 3. zászlóalj volt. Rájuk bíztuk a laktanya, a fegyver- és lőszerraktár őrzését, ők vállalták és teljesítették is.) Másnap összehívtuk a sorállományt. Kihirdettük, hogy azok az öregkatonák, akik leadják a fegyvert és a felszerelést, azonnal megkapják a *„kék könyvet"* és hazamehetnek. A többiek azonban feltétlen engedelmességgel tartoznak az eskü szerint. Néhány óra alatt mintegy négyszáz öregkatona távozott.

Belső helyzetünk kezdett megszilárdulni. Kevesebben lettünk, de erősebbek, tapasztalatban gazdagabbak. Közben a családommal szemben is történtek atrocitások. A korábbi parancsnok – Kerekes Szilveszter alezredes – feleségét és gyermekeit, az én feleségem és gyermekem behurcolták a laktanyába, majd mindkét családot elszállították.

Az én családomat egy éjszaka Békéscsabára zsuppolták. A legszükségesebb holmijaikat sem tudták magukkal vinni. A lakás, a bútor, a téli ruházat és más nélkülözhetetlen holmi ott maradt. Még a tüzelőnket is szét akarták osztani, mondván, nekünk már úgysem lesz rá szükségünk.

Amikor 1956 novemberében a hadsereg átszervezésével megszűnt az alakulatom, ideiglenesen Békéscsabára vezényeltek. Két fontos feladattal bíztak meg. Egyrészt: politikai munkásokból álló csoporttal – a városi pártbizottság irányítása mellett – segítsük a közel száz pártalapszervezet újjászervezését. Másrészt: a volt békéscsabai magasabb egység három alakulatánál, mint a tiszti felülvizsgáló bizottság elnöke, vezessem le a vizsgálatokat, s erről készítsek jelentést.

Az ellenforradalom alatt ezek az alakulatok saját helyőrségeikben még funkcionáltak, így módjuk volt az eseményekben részt venni.

Az egységek néhány tisztje ellen – valós, vagy valótlan – kompromitáló bejelentések érkeztek. A bejelentéseket minisztériumi utasításra bizottság vizsgálta ki. E két feladatot 1957 februárjáig elvégeztem.

NAGY KÁROLY

Gyulán született. A felszabadulás után a Gyulai Állami Gazdaság dolgozója lett. 1951-től a párt tagja. A Petőfi tisztképző iskolán 1954-ben avatták tisztté, a határőrség állományába került. Két évig volt a szombathelyi határőrkerület KISZ-bizottságának titkára. 1961-től a munkásőrség hivatásos állományába helyezték. A szombathelyi Magyar László egység parancsnokaként teljesít szolgálatot.

Mélyről indultam

Csöndes kis szülővárosom, Gyula, gyermekéveim és felnőtté válásom helyszíne a sorsom alakulásában meghatározó szerepet játszott. Nem a szépsége, hanem inkább a benne élő emberek. Kitörölhetetlen emlékek egész sorát adták számomra.

Én, a hentessegéd elsőszülött fia, a sokszáz hasonló korú gyermekkel együtt, naponként láthattam a kirakatban a Stéber-cég piros-fehér-zöld pántlikás gyulai kolbászát. Apám is ilyet készített, de meg nem ízlelhettem, mert erre nem tellett. Amíg gyulai kolbászt evett tízóraira a polgármester és a csendőrparancsnok fia, addig a többi gyereknek esetleg egy darab kenyér és egy-két szem gyümölcs jutott csupán. Ez a város volt az, ahol a gazdagok és a szegények közötti különbség bélyegeit gyerekre és felnőttre egyaránt kíméletlenül „felragasztották".

Ha a felnőttek ismeretlen gyerekkel beszéltek, nem azt kérdezték, hogy mi a neve, hanem: Ki fia vagy és hol dolgozik az apád? Az első kérdésre még könnyen, de az utóbbira sokan nem tudtak választ adni. Különösen azok, akiknek az édesapjuk hétszámra járt a Kossuth-térre, az úgynevezett „köpködőre", hogy munkát vállaljon. Igen, itt a piac és az állatvásár mellett embervásár is volt. Béresek, kubikosok, napszámosok voltak az alku tárgyai. Az állatokra nem mondtak annyi ócsárló megjegyzést, mint némelyik sovány, lerongyolódott emberre.

Gyula város volt az, ahol először láttam *„igazi német katonákat"* tiszta, elegáns ruhákban, modern fegyverekkel, járművekkel. Itt kellett a cserkészéletben szerzett „tanulmányokat" a leventében folytatnom. Gyulán tanultam

meg: a *„Haza"* mindenekelőtt azt követeli, hogy viseljük el az éhezést, a fázást, s ott értettem meg: miért nem működik a tábori posta, miért könnyes egyre több családos asszony szeme, miért emelkedik egyre rohamosabbar a hadiárvák száma . . .

1944. szeptember utolsó napjaitól kezdve jelentősen meggyarapodott a városban elszállásolt katonai egységek létszáma. Ismét láttam a német katonákat a Békéscsaba felé vezető úton. Nekik most már a visszavonulás volt az egyetlen céljuk, sárosan, porosan, rendezetlenül meneteltek. Volt ugyan „zenés kíséretük", azt a szovjet hadsereg ágyúi szolgáltatták.

A szabadságra érkezett magyar frontkatonák a saját keserű tapasztalataikat mondták el az idősebbeknek. Ezekből a hozzám hasonló korú gyerekek is hallgattak annyit, hogy megértették a háború borzalmait és ebben a németek szerepét.

A házunk kertjében ásott „bunker" fedezékében egyre hosszabb időszakokat töltöttünk a sorozatos belövések miatt. Ám 1944. október 6-án délelőtt szokatlan csend ülte meg a környéket. A pincéből az országútra láttunk, ahol ebben az időben már minden mozgás befejeződött. Csak később tudtuk meg: elmenekültek az utolsó magyar alakulatok is.

Hasonló korú két pajtásommal az országút mentén vágtató 4–5 fős lovascsapatot vettünk észre, akik olyan gyorsan hozzánk érkeztek, hogy elfutni sem volt időnk.

Mindenre gondoltunk mi hirtelen, csak arra nem, hogy az érkezők a Vörös Hadsereg katonái. Valamennyi lovason bő sötét köpeny és kör alakú prémes sapka volt, amelynek tetejét különböző színű posztóval borították be (lovas felderítő kozákok voltak). Az egyik tört magyarsággal azt kérdezte: *„Német katona van?"* Mi azt feleltük: *„a környéken nincs"*, erre a lovasok elvágtattak Békéscsaba irányába.

Később az országút ismét zajossá vált: az úttesten a járművek, a házak előtt a gyalogosok vonultak. Előbb csak kerítésen keresztül, majd az utcára kimerészkedve figyeltük a szovjet katonák előrenyomulását. Az előretolt osztag után következők már egy-két percre megálltak, vizet kértek. Ezt csak nagy nehezen értettük meg. Kannákban hordtuk az ivóvizet. Erről most is az jut eszembe, hogy egyidőben ilyen sok vizet soha nem ittam! Ugyanis minden csoport érkezésekor nekem kellett először innom a kannából . . .

A felnőttek első öröme még sok félelemmel párosult. Mi gyerekek győződhettünk meg először arról, hogy alaptalanok voltak a szovjet katonákról terjesztett rémhírek. Kedvesek voltak velünk szemben.

Két nappal később, 1944. október 8-án már teljes biztonsággal indultam kenyérért. A pékség előtt álldogáltam a sorban, amikor jöttek értem a szomszédok és sírva mondták: menj haza fiam, mert nagy baj van, a fronton meghalt az édesapád. Ez volt az első olyan csapás, amely életem, sorsom további alakulását meghatározta.

Édesanyámmal és két kisebb testvéremmel együtt olyan nehéz helyzetbe kerültünk, mint sok százezer akkori család: kenyérkereső nélkül maradtunk.

Anyai nagybátyám segítette csonka családunkat, nála dolgoztam. Fizettség fejében főleg élelmet adott. Nehéz helyzetemet az is befolyásolta, hogy idegennél állandó munkát nem kaptam. Az alkalmi munkáért a kereset is csak annyi volt, amennyi egy gyereknek jár. Édesanyám bejárónő lett, de a két keresetből is csak nagyon nehezen éldegéltünk.

Bár iskolába jártam, de ha egy-két napos munkám akadt, akkor eggyel mindig több hiányzó volt az osztályban. Voltam triciklis, hátikosaras kifutó, pékségben segédmunkás. S rámvirradt egy szerencsés nap 1949 tavaszán: az alakuló Gyulai Állami Gazdaság párttitkára édesapám jóbarátja volt, segített abban, hogy állandó munkára oda felvegyenek.

Az eddigi életem legnagyobb örömét itt éreztem először. Mindenekelőtt azért, mert emberszámba vettek, s rövid idő elteltével elnyertem a dolgozótársaim, a munkahelyi vezetőim bizalmát, szeretetét. Ez a bizalom és szeretet arra kötelezett, hogy tisztességes, becsületes munkát végezzek. Kezdetben fogatosként, majd később brigádvezető és üzemegységvezető beosztásokban dolgoztam.

Megtaláltam a helyem az életben. Ehhez nagyon sok segítséget kaptam a vezetőimtől és az idősebb kommunistáktól. Különböző politikai és szakmai iskolában, tanfolyamon vettem részt, többségében szülővárosom határán túl.

Megtudtam, hogy a Viharsarokban születtem és élek. Tudatosult bennem, hogy harcos elődeink példája bennünket is kötelez, azt az ügyet, amit ők szolgáltak, nekünk kell folytatni.

Családom anyagi helyzete ebben az időben már rendeződött. S amíg a sors egyfelől *„kegyes"* volt hozzánk, másfelől ismét lesújtott: több, mint másfél évi súlyos betegség után, 1949. december 22-én meghalt édesanyám. A gyámügyi hivatal döntése értelmében további gondozásunkat a rokonok látták el. Teljesen elszakadtam a testvéremtől, mivel a két rokonság hosszú idő óta haragos viszonyban állt egymással.

Számomra nem maradt más vígasz, mint a munka. Egyre jobban erősödött bennem egy olyan belső igény, hogy tartozzak valakihez, vagy valakik-

hez. Ezt az érzést a becsületes munkát végző barátaim körében találtam meg. Többségük nálam jóval idősebb volt. Ők már 1945-től a Magyar Kommunista Pártnak a tagjai voltak. Javaslatukra 1949-ben jelentkeztem én is, és kétéves tagjelöltség után, 1951-ben felvettek a pártba. Az irántam megnyilvánuló bizalom értette meg velem, hogy emberi tartásom, felelősségem nemcsak önmagam számára fontos, tetteimmel kell bizonyítani, hogy igenis, kommunista vagyok.

Hosszú idő kellett ahhoz, hogy azzá váljak. Évekig a munka, a munka melletti tanulás és a társadalmi munkavégzés töltötte ki a magánéletemet.

Most, amikor sok-sok év elteltével visszagondolok erre az időszakra, azt a következtetést vonhatom le, hogy a párt ügye iránti feltétlen elkötelezettség egy egész életre szól. A kommunistáknak ez a tulajdonsága nem a párttagsági könyv átvételekor, hanem az utána következő időszakban alakul ki.

Pártmunkámat a fiatalok között végeztem. Az ifjúsági mozgalom tette lehetővé, hogy 18 éves koromban jártam életemben elöször Budapesten és a nagy tavunknál, a Balatonnál. Jelentős fordulatot hozott az életemben a katonai behívóparancs. Ez 36 hónapra a sorkatonai szolgálat letöltésére a megszokott környezetemből elszólított.

Az újonckiképzés során tiszthelyettes iskolára küldtek a parancsnokaim. Az iskolában apám egyik volt barátja, Kovács őrnagy felismert. Elbeszélgetett velem és javasolta: válasszam élethivatásnak a tiszti pályát. Nem volt könnyű döntés, már csak azért sem, mert tudtam, hogy munkahelyemen visszavárnak, hogy a jövőben is számítanak rám.

Végül is a tiszti pályát választottam. A Petőfi Politikai Tiszti Iskolán 1952 decemberében elkezdtem tanulni, és 1954. szeptember 29-én hivatásos tisztté avattak. Hadnagyként, őrspolitikai helyettesi beosztásban a déli határon, a Bajnoki úti őrsön kezdtem el a szolgálatot. Jugoszláviával való ismert viszonyunk eredményeként igen nehéz időszaka volt ez a munkámnak, bár ezeket a viszonyokat sok esetben mi magunk alakítottuk ki.

1955-től jelentősen normalizálódott a határhelyzet, megkezdődött a határőrerők átcsoportosítása a nyugati határra. Mint nőtlen, fiatal tiszt, az első lépcsővel kerültem a szombathelyi határőrzászlóalj horvátlövői őrsére, 1955 júniusában.

Az őrs a Horvátlövő községtől keletre levő erdőben, sátortáborban működött, a határőrkerületektől vezényelt 6–8 fős csoportok alkották. A körülményekről csak annyit, hogy december 22-én a sátorban alvó határőrökön megfagyott a felső takaró. Az állományt kettéosztották és a szomszédos őrsökön helyezték el. Én a zászlóaljtörzshöz kerültem, az agitációs-propa-

ganda munka végzése volt a feladatom. Bár a munkaidőm többségét őrsökön töltöttem, mégis hiányzott a határőrszolgálat. 1956 márciusában, mivel megüresedett a bozsoki őrs politikai helyettesi beosztása, kértem, helyezzenek oda.

Határőréletem legszebb és legnehezebb időszakát töltöttem ezen az őrsön. Itt ért többek között az ellenforradalom. Ez rendkívüli időszaka tiszti pályafutásomnak. A személyi állomány példásan helytállt. Még ezekben a nehéz időkben sem történt hazaárulás, viszont az elfogások aránya elérte a kerület összes őrsei által elfogottak felét.

Olyan kitüntetés–elismerés talán még soha nem adódott tisztek számára, mint amelyben nekünk, az őrs tisztjeinek részünk volt.

A leszerelő határőrök búcsúztatásakor, ők már civilruhában felsorakozva hallgatták az elköszönő szavakat (többen könnyes szemmel), az őrsügyeletes jelentette, a Rohonci úton több, mint 500 fős tömeg a határ irányába tart.

A razzia, riadóra elhangzó parancs után egy emberként futottak a fegyverszobába, magukhoz vették volt fegyvereiket és félcipőben, civilruhában, szántáson keresztül, bokáig érő sárban, percek alatt végrehajtották volt határőrtársaikkal együtt a zárást, visszaszorították a tömeget. A több napon át vasalt ruhák, a fényesre tisztított cipők besárosodtak, de az arcok ragyogtak. Még a mozgó gépkocsiról is azt kiabálták vissza az ott maradt fiatal határőrtársaiknak, hogy:

— Úgy vigyázzatok az államhatárra, mint ahogyan azt mi tettük!

Ezt a magatartást én úgy könyveltem el, mint a munkám legnagyobb elismerését.

A Keresztkúti határőrőrs 1958 augusztusában épült, ahova a bozsoki őrs kiképzőtisztjével együtt engem is áthelyeztek. Ezt az őrsöt találóan nevezték hegyi őrsnek, mivel a határ szakaszának teljes területe az Alpok nyúlványain terült el. A polgári forgalom elől szinte teljesen elzárt ez a terület. Előfordult, hogy a határőrök 3–4 hétig nem láttak civilruhás embert, és legfeljebb csak az erdésszel találkoztak. Nekem nagyon ideális hely volt ez. Elhatároztam: megnősülök. Ebben az időben ismertem meg Kőszegen azt a lányt, akit 1958-ban feleségül vettem és azóta is boldog házasságban élek vele.

Tőle nem csak azt kaptam, amit egy átlag házasember kaphat: szeretetet, megértést; hanem ennél sokkal többet. Úgy gondolom, az a kifejezés, hogy igazi katonafeleség vált belőle, minden kérdésre választ ad. Ma is úgy ítélem meg, hogy nélküle nem alakulhatott volna így az életem.

Róla őszintén elmondhatom: nélküle csak félember volnék. Arra a sok lemondásra, áldozatra, amit ez az asszony tett és tesz a családjáért, a közösségért, kevesen lennének képesek.

1960 márciusában végleg elbúcsúztam a műszaki zár és a járőrutak közelségétől, mert megválasztottak a kerületi KISZ-bizottság titkárának a szombathelyi határőrkerületnél.

Bár korábban szervezőtitkár voltam, mégis sok új feladattal kellett megismerkednem. Rövid két évet töltöttem ebben a tisztségben, mert életpályám ismét más irányba fordult.

Az MSZMP Vas Megyei Végrehajtó Bizottsága javaslatára, 1961. október 1-én áthelyeztek a munkásőrség állományába, a szombathelyi városi egység parancsnoka lettem. Ebben a beosztásban dolgozom jelenleg is. Nehéz szívvel hagytam ott a határőr munkatársaimat. Talán az a vígaszom, hogy úgy *„belülről"* mindig megmaradtam határőrnek, ám soha nem bántam meg ezt a „lépésváltást".

Mert, ha a határőr pályafutásom a legszebb elképzelésem szerint is alakul, akkor sem lett volna életem ilyen tartalmas és gazdag. Amit én a testülettől, a testület tagjaitól kaptam az eltelt 23 év alatt, az más közösségben elérhetetlen lett volna. A 23 év sikereiről, gondjairól könyvet lehetne írni, ezért most nem is vállalkozom arra, hogy ebből az időszakból bármit is kiemeljek. Csak egyetlen dolgot jegyeznék meg: akit a munkásőrségnél parancsnok elvtársnak szólítanak, akit a beosztottai elismernek, szeretnek, éljen és ne visszaéljen parancsnoki jogaival, és mindenkor maradjon meg embernek.

Életutam felidézésének végére érve, így összegezhetem mondanivalóm: sok százezer ember élete, sorsa hasonló az enyémhez. Ha talán a felnőtté válás éveivel egy kicsit többet foglalkoztam, azt szándékosan tettem, mert ahogy mondani szokták, én igen mélyről indultam. Emlékezésemmel bizonyítani akartam, hogy ezt nem felejtettem el.

MURÁNYI ISTVÁN

Szolnokon született, mezőgazdasági cseléd család kilencedik gyermekeként. 1954-től párttag, aktívan részt vett Szolnok megye mezőgazdaságának szocialista átszervezésében. Évtizedeken át tsz-elnökként dolgozott. 1981-től termelőszövetkezeti nyugdíjas. A munkásőrségnek 1970-től tagja. A törökszentmiklósi Kilián György egységben teljesít szolgálatot. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Küzdelem a holnapért Örményesen

Mi, szegényparasztok a Magyar Kommunista Párt tagjai voltunk. Esténként mindig gyűlésre jártunk. Egész nap dolgozni, bizonyítani kellett, hogy nem csak agitálunk, hanem termelünk is és a munkában is példát mutatunk. A termelésben a szovjet katonák is segítettek bennünket. Tavasszal lovat adtak a vetésekhez a földhöz jutottaknak, hogy minél hamarabb el tudjanak vetni.

1947-ben megnősültem, elvettem a kuncsorbai Varga Balázs Erzsébet nevű lányát. Az édesapja bognármester volt, tizenkilences vöröskatona. Tagja volt a pártnak. A feleségemmel egy bálban ismerkedtem meg, egy évig udvaroltam neki. A házasságom nagyon jól alakult, szerettük egymást. A szülőket is szerettük, mind a kettőnkét. Az én szüleim már Törökszentmiklóson laktak. A két szülő földjét is én munkáltam. A bátyáim is mind nősek voltak, közel laktunk egymáshoz. A rádiót rendszeresen hallgattuk, újságot olvastunk, esténként sokat beszélgettünk a környékbeliekkel.

Bekapcsolódtam a politikai munkába, tanfolyamot végeztem. Felvetődött bennünk a termelőszövetkezet megalakításának gondolata. Az adó, a beadás igen megrángatta a kis gyenge gazdaságunkat és azt számoltuk, ha lehet könnyebben élni, miért ne vágjunk neki az újnak, a jobbnak. Igaz, hogy példa még nem volt előttünk.

Azért annyira tisztán láttunk, hogy Magyarországon sem lehet szocialista ipar szétszórt paraszti kisgazdaságokkal. Az igaz, hogy a kezdeményezőket

abban az időben még kigúnyolták, meg nem is a legszívesebben fogadták, főleg a nagyobb és tehetősebb parasztok.

Apósom nagyon jó hírű bognármester volt, sok gazdag középparaszt járt hozzá dolgoztatni. Mondják neki, hogy a veje kezdeményezi a termelőszövetkezet megalakítását a testvéreivel. Előbb nem is volt vele semmi vitám és nézeteltérésem. De a feleségem észrevette, hogy az édesapja nem ragaszkodik már úgy hozzám, mint azelőtt. Sose búsulj — mondtam —, majd belátja ő is, hogy ez a jövő útja. Aki lemarad, annak gyorsabban kell a lábait szedni.

Akkor ősszel nagyon sokat dolgoztam. Elvetettem az édesapám földjén a búzát, a bátyámét meg az apósomét is felszántottam, tavasszal ezt újra elvégeztem. Hozzáfogtunk a termelőszövetkezet megalakításához, mi testvérek négyen és Imre János bácsi a két fiával. Heten voltunk a kezdeményezők, mind a heten párttagok.

Később, egy pár hét múlva csatlakoztak hozzánk még nyolcan. Megtartottuk az alakulóülést. Kint volt a járási pártbizottság megbízottja és a mezőgazdasági osztály képviselője. Aláírtuk a belépési nyilatkozatot, megválasztottuk a vezetőséget. Nyár végén megkezdtük a tagosítást, s akkor még jelentkeztek néhányan. Az Alkotmány nevet vettük fel, és alakult még egy másik termelőszövetkezet is a községben. Elnöknek Imre Ferencet választottuk, én is vezetőségi tag lettem. A központunk a kastély és melléképületei voltak.

Már nyáron hozzáfogtunk az istállók rendbe tételéhez. Őszre lovakat és teheneket kaptunk, meg anyakocákat is vásároltunk. 500 kataszteri hold földünk volt. Kuncsorbán működött a gépállomás, a nyári—őszi szántásokat az végezte. Nagy lelkesedéssel fogtunk a munkához. A vetéseket összecsatolt vetőgéppel végeztük. Közben az elnökünk lemondott, azzal, hogy elmegy Szolnokra lakni és ott is akar dolgozni. Akkor engem választottak meg elnöknek. Nem akartam vállalni, még azzal sem voltam tisztában, hogy mi is az elnök feladata. A tagok között meg a legfiatalabb voltam. Kinn voltak a megyei pártbizottságtól és ők mondták, hogy majd segítséget adnak, elküldenek iskolába. Mondom nekik: ti elmentek, én meg maradok és a 22 család csak engem keres a gondjaival. Így lettem elnök 1949 októberében. Az első évet nagyon jól zártuk.

A cséplést és a nagyobb munkákat közösen végeztük. A tagok meg voltak elégedve. A jóslatok nem váltak be, amit akkor mondtak ránk, hogy kenyér nélkül maradunk. Nekem is megduplázódott a jövedelmem, meg minden tagnak. Kezdtek bennünket elismerni, mindent megbeszéltünk egymással.

Megszületett az első gyerekem, a kis Erzsi lányom. Azt se tudtuk, hogy hová legyünk a boldogságtól. Sokat dolgoztunk, de megvolt az értelme, volt miért küszködni.

Kislányunk a feleségem szüleinek első unokája volt. Ott is nagy volt az öröm, bár apósom tett olyan megjegyzéseket, hogy ha majd megnő, dolgozhat a kolhozban. Ezen én nem rágódtam, hallgattam. Ő csak addig jött velünk, amíg a földet kiosztották. Utána azoknak a környezetében maradt, akik elvetették a termelőszövetkezeti mozgalmat. Közben a házát is felépítette, én is ott dolgoztam, míg elkészült. Állandóan szeretett vitázni, de csak neki lehetett igaza, különben megharagudott. Ne vitatkozzunk — mondtam —, majd egy pár év úgy is eldönti, hogy kinek lesz igaza. Utána nem is vitatkoztunk, jártunk haza, nem volt semmi baj.

1950-ben Kuncsorbán egyesült a két termelőszövetkezet, 1500 kataszteri földterülettel. A Vörös Október nevet kapta. A termelőszövetkezet elnökének engem választottak meg. Elmentem Dévaványára öthónapos iskolára, rövid elnöki tanfolyamra. Sokat tanultam, mint kezdő vezető a termelőszövetkezet irányításáról, annak feladatairól. Kint laktunk a tanyán. A feleségemet hívták szülei, hogy addig menjen haza a kis családdal. Én is beleegyeztem. Volt jószágunk, azoknak is csináltunk az apósoméknál istállót. Gondoltam, én is nyugodtabb leszek az iskolában. Elvégeztem az iskolát.

Újult erővel láttam hozzá a munkához. Az iskola sok bátorítást adott, meg tisztábban láttam a termelőszövetkezeti mozgalom célját, főleg a politikai oldalait. Azt, hogy miért fontos a mezőgazdaságban kialakítani a nagyüzemi gazdálkodást. Amikor az iskoláról hazamentem, a feleségemmel magunkra maradtunk, mondja: innen gyerünk, de minél gyorsabban, mert téged ki nem állhatnak, s te utánad engem se. Akkor elgondolkoztam, hogy milyen harc ez, ha még a családokra is kihat és komoly feszültséget szül. Az apósomat már akkor annyira félrevezették a nagygazdák, hogy még a pártból is kimaradt.

Én semmit nem szóltam, hiszen volt hová mennünk. Elköltöztünk. Kérdezte az apósom, hová megyünk? Válaszoltam, hogy haza. Ő erre annyit felelt: csak a kisgyereket sajnálja. Nem árva az — mondtam —, vannak szülei, anyja is, apja is, és azoknak kell felnevelni. Amikor a tehenet vezettem kifelé, mondja: ő megvenné. Nem is sajnálja maga annyira a kisgyereket, ha tej nélkül hagyná! — csúszott ki a számon. Akkor nagyon megsértődött, de azért azután is jártunk haza. Beszélgettünk, de nem politizáltunk.

1951-ben Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Mezőtúr szövetkezeti városok lettek. Kuncsorbán is megkezdődött a mozgolódás. Főleg Túrkevéről jöttek

sokan, mivel közel is volt, meg a rokoni kapcsolat is nagy volt. Alakultak az egyes típusú szövetkezetek. Akkor az apósom megkeresett, hogy mit csináljon. Belépjen, ne lépjen? Ha nem lép be, betagosítják a földjét. Mindjárt tudtam: ha azt mondom, hogy lépjen be, akkor azért sem. Döntse el maga – mondtam. Egyszer megszólal: úgy gondoltam, hogy az egyes típusúba belépek. Jól van – hagytam rá –, jó lesz az előiskolának.

Akkor már a mi termelőszövetkezetünk háromezer holdas volt. Ekkor újra iskolába kerültem egy évre, Gödöllőre. Itt volt az országban az első elnökképző akadémia.

Tanultunk, s még jobban megértettem a nagyüzemi gazdálkodás jelentőségét. 1952-ben befejeztem az iskolát. Meglett a családi öröm, megszületett a másik kislányunk, Rózsika. Beköltöztünk a faluba.

Minden időmet a termelőszövetkezetre és a családra áldoztam. A gépesítéssel sajnos nem haladtunk úgy, mint ahogy a termelőszövetkezet fejlődése azt megkívánta. Egyre jobban beavatkoztak az irányításba, a tsz belső életébe. Sokszor túlzott követelményeket állítottak. Megszabták, hogy miből mit vessünk, és akkor is végre kellett hajtani, ha a talaj nem felelt meg annak a növényféleségnek. A gyapot a fehér arany – állították. Ha felvetettük, hogy az nem jó, az már az ellenség hangja volt. Túlzottak voltak a beadási követelmények a növényi és az állati termékekből egyaránt.

Nőtt az elégedetlenség. Szűkös volt az élelem, a termelőszövetkezeti tag és a középparaszt is vette a kenyeret, ha kapott. Bizonytalanság alakult ki. Ha már a felsőbb vezetők jöttek hozzánk, mindig az volt az emberekben: – na, már megint minek nem tettünk eleget?

1953-ban Nagy Imre mondott beszédet. Lemondtunk a mezőgazdaság átszervezéséről. Utána a kulákok támadták a termelőszövetkezeteket, megszaporodott a kilépők száma. Vágták a hízókat, a marhákat, hogy ne éhezzünk tovább. Egyik végletből a másikba estünk.

Nálunk is több, mint ötvenen akartak kilépni. Amikor az elkeseredést kiváltó hírek alább hagytak, lecsökkent a kilépni szándékozók száma hatra. Attól függetlenül, hogy elég zavaros volt a gazdálkodásunk, az év végét nagyon jól zártuk. Egy munkaegységre 8 kg búzát osztottunk. Volt olyan család, amely harmad- meg ötödmagával dolgozott, s 70–80 mázsa búzát vitt haza.

Egyéb más terményeket is jól osztottunk, ezek tartották vissza a termelőszövetkezeti tagokat. Odahaza mindenkinek volt állata és biztosítottnak látta az ellátását. Jobban éltek nálunk az emberek, mint az egyes típusú termelőszövetkezeti tagok.

1954-ben bekerültem a törökszentmiklósi járási hivatal mezőgazdasági osztályára, szövetkezeti csoportvezetőnek. A csoportban öten dolgoztunk. A feladatunk a meglevő termelőszövetkezetek gazdálkodásának segítése és ellenőrzése, továbbfejlesztése, új termelőszövetkezetek létrehozása volt. Újra nagy lendületet vett a termelőszövetkezetek szervezése.

Százával, ezrével járták a népnevelők az egyéni parasztokat, de az eredmény elég siralmas volt. Akadtak olyan községek, ahol nem volt belépő, és új termelőszövetkezet sem alakult.

Kengyelen jártunk, egy pártaktívaülésen, mert ott sem tudtunk előre lépni a termelőszövetkezet fejlesztésével. Megkérdezték tőlem, ugyan mondjam már el, miben látom az okát, hogy nem megy a szövetkezet fejlesztése? Ahol jobbak a termelőszövetkezetek gazdasági eredményei, és ezzel a tagok anyagi helyzete, ott több a belépés. De nagyon sok olyan tsz van, ahol a termelés alacsony színvonalon áll és a dolgozók anyagi körülményei is nagyon gyengék. Előbb a meglevő téeszeket kell vonzóvá tenni, a mezőgazdaság átszervezésének az alapfeltételeit megteremteni: gépesíteni; s ami a legszükségesebb: minőségi vetőmagvak és az irányítás biztosítása, hozzáértő szakemberekkel. Voltak, akik egyetértettek velem, de voltak olyan pártvezetők, akik azt mondták, hogy ez lemondás a szövetkezet szervezéséről. Ezeknek az volt a fontos, hogy nagy terület legyen egy táblában. Ha valami nem jó volt, mindjárt új vezetőket választottak. Nem győztük az elnököket választani, ami mindig a gazdálkodás rovására ment.

1955-ben kezdték megerősíteni a tsz-eket. A legjobb káderekét küldték a termelőszövetkezetekbe. Itt meg az a hiba csúszott be, hogy voltak köztük olyan politikailag jól képzett emberek, akiket az előző munkahelyeiken nehezen tudtak nélkülözni, ugyanakkor a mezőgazdaságban meg tájékozatlanok voltak.

Vittem egyet motorral Kétpóra, egy késő őszi napon. Mondom neki, hogy ilyen öltözetben oda nem lehet menni. Sárga félcipő, pantalló, ballonkabát volt rajta. Erre azt válaszolta, hoggy nem csokoládéból van.

Mikor kiértünk, valóban meglepődött, milyen nagy a sár. Elmerült a sárga cipő. Ő itt nem marad, vigyem vissza. Volt köztük olyan is, akit a kétszeres fizetés fűtött. Az eredeti fizetését is megkapta, meg a tsz-től is kapott. Akadtak, akik végleg megmaradtak a tsz-ben, és jó vezetőkké váltak. Nem győztük agitálni a tsz-tagokat, hogy a felsőbb vezetők által kijelölt embereket válasszák meg. Tapasztaltuk, hogy nem nagyon hitt már akkor senki senkiben, de nem vetették fel nyíltan a hibákat.

Nekem Fegyvernekre kellett volna menni, a Kossuth tsz-be elnöknek, de akkor már Örményesen laktam a saját családi házamban. Az volt az ellenvetésem, hogy az kis tsz. Majd megnő — mondták. Azt is nagyon fontosnak tartottam, hogy az emberek ismerjenek, mert akkor bátran elmondják a hiányosságokat. Köztük kell élni és megoldani még a nem tsz-hez tartozók gondjait is. Végül mégis Örményesre kerültem, az Új Élet Termelőszövetkezethez, de nem elnöknek, hanem párttitkárnak. Mindegy, hogy mi a cím, csak a termelés menjen minél jobban. A munkámat elismerték, Kuncsorbán Kiváló Tsz-tag kitüntetést kaptam. A mezőgazdasági osztályon a Szocialista Munkáért Érdemérmet.

Megkezdtem a munkámat a termelőszövetkezetben. Nem volt a tsz földterülete nagy, mintegy ezer holdas. Előfordult, hogy a tsz-elnök és a vezetőségi tagok fejték meg a teheneket, ha a tehenésznek nem volt kedve. Olyan kirívó hibák is voltak, hogy húsz holdba való lenmagot vetettek el kettőbe. Vagy: közeledett a tavasz és a lovak egy részét a gerendához kötötték, mert ha lefeküdt, nem tudott felállni. Nem sokáig voltam párttitkár. Rövid időn belül mégis csak megválasztottak tsz-elnöknek. Egyhangú volt a titkos szavazás. Mindenki rám szavazott, még a volt tsz-elnök is. Nekem a tagsághoz csak annyi kérésem volt, ahhoz, hogy boldoguljunk, meg példát mutassunk a kívülállóknak, mindenki a rábízott feladatát példamutatóan lássa el. A taglétszám nem volt nagy, mintegy hatvanan voltunk. Azzal is tisztában voltam, hogy itt minden nap egyszer legalább találkoznom kell a tagokkal.

A mindennapi munkát azzal kezdtem, hogy az állatgondozókat előztem meg a reggeli kezdésnél. Állandóan foglalkoztam az emberekkel. A lucernát kézikaszával vágtuk, mert az volt a kívánságuk. Egész nap elől kaszáltam, de már akkor mondtam, ha majd nagy lesz a tsz, ezeket a munkákat gépesítjük.

Közben fegyelmezni is kellett. Egy-egy munkabeosztásból leváltani, áthelyezni tagokat olyan munkakörbe, ahol nem tudott kárt csinálni. Igaz, ott gyengébb volt a keresete is. Akadt, akit ki kellett zárni, az ilyeneket a dolgozók közösítették ki.

Aratáskor ragaszkodtak az aratógéphez. Ebből kettő is volt nekünk. Ez már az uraságnál is működött. A kombájntól féltek, hogy elszórja a szemet. Elmagyaráztam, hogy ilyen módszerrel hányszor lesz átfordítva a kalászos, és addig mindig pereg. Meggyőztem őket. A Kisújszállási Állami Gazdaságból kértünk két kombájnt, gyorsan learattunk és a tagok is megkedvelték.

Előlegosztás következett a terményből. Jó termésünk volt, s csak nagyot néztek, mert ennyit még soha nem kaptak, amióta a tsz tagjai. A

további munkavégzésre is megvolt a bizalom. A megszokott paraszti rendszerrel – amit még az apámtól tanultam – végeztük augusztusban és szeptember elején a mélyszántást. A nedvességet a föld így jobban tárolja, s tavasszal hamarabb lehetett a talajmunkát elkezdeni. Sürgettem a vetést. Mindig féltem az őszi esős időtől, ez is olyan hagyomány volt. Jobbnak tartottam, ha a búzát október 10-e után az eső a földben éri, nem a zsákban. Egyesek meg is jegyezték, hogy félős vagyok. Jobb előre félni, mint utána megijedni – mondtam. Mert vetettünk már mi lóhátról is búzát, de olyan is lett a termés. Tovább sürgettem a betakarítást.

Egyszer a párttitkárunk, Talpas István – nagyon jól összedolgoztunk – mondja, hogy foglalkozzál egy kicsit többet a politikával. Mosolyogva válaszoltam, hogy azzal foglalkozom. Ez a gazdaságpolitika, de mással is foglalkozom.

Tudod, hogy Budapesten a békésen induló tüntetés kudarcba fulladt? – kérdezi. Tudom, de itt még nem verik le a vörös csillagot, még dolgozunk, és ezt ki kell használni. Minél gyorsabban betakarítani a termést, mert jövőre is enni kell. Az az igazság, hogy akkor én még nem fogtam fel olyan tragikusan a dolgokat. Most akarják megdönteni a szocializmust? Azok után, hogy a hitleri híres *„győzhetetlen hadsereg"* végleg legyőzetett. Ettől függetlenül, hallgattam a rádiót. Mi is megszerveztük az őrködést a tsz-ben, a tanácsházán, a gépállomáson, a vasútállomáson.

A kormány jobbra tolódása, a politikai és köztörvényes bűnözők kiszabadítása, Budapesten a becsületes emberek, a kommunisták irtása már nagyon meglepett, és semmi mozgás a járási, a megyei vezetőknél. Magunkra maradtunk. Megint a nagy hazafiság jelszavai. Egyszer látom, megjelenik a mi kis falunkban is a kokárda egyes emberek mellén. Ezek között voltak olyanok is, akiket valami sérelem ért. Nem ezek irányították a többieket, ők csak kiabáltak, amit mondtak nekik. Az egyik nap a járási tanácstól kijött az egyik elnökhelyettes. Hallgattuk a rádiót, s amikor a hírek befejeződnek, én a magam módja szerint bemondom: Ez a kormány már reggel azt közölte, Horthy Miklós katonája vagyok.

Letámadtak. Azon főjön a fejed, hogy mozgósítsd a tsz-tagokat, legyenek itt a falugyűlésen. Úgysem férnek be. Talpas Istvánnak, a tsz párttitkárának mondom: – Te pedig holnap maradjál otthon. Nektek – fordulok a többiekhez – meg azt javaslom, hogy az ajtóhoz vagy az ablakhoz közel üljetek, hogy ki tudjatok innét jönni.

A faluból sokan jártak dolgozni Pestre, olyanok is, akik nemigen hűek a szocializmushoz. Azt mondja a tanácselnök: – Ne haragudj komám, de te

most egy csomó felesleges dolgot beszélsz! Megszólalt a járási tanács elnökhelyettese: Komolyra fordítva a szót, nálatok is munkástanácsot kell létrehozni.

Eljött a másnap. A gyűlést a Nemzeti dallal kezdték. Nagy éljenzés, utána kezdi a szónok: Fegyvert kell fogni, segíteni a pesti forradalmárokat, élelmet kell gyűjteni nekik. Mások pártellenes, tsz-ellenes szavakat kiabáltak, csak éppen bántani nem bántottak bennünket. A munkástanácsot nélkülünk választották meg. A falugyűlés után elvonultak a tanácsházára. A beadási papírokkal kezdték a gyújtogatást. Ekkor már az is kiabált, aki nem is akart, mert félt. Szétverték a szovjet emlékművet. A gyűlésen fel akartam szólalni, de lehurrogtak. Tudjuk, ki vagy, te vagy az a nagy tsz-szervező! Gondoltam magamban, jól ismernek, azután csendes megfigyelő lettem.

Bántani azonban nem bántottak senkit, annyira nem vesztették el az eszüket. Már akkor arra gondoltam, hogy lesznek, akik a tsz ellen izgatnak. Nem csalódtam. A fogatosaink és az állatgondozók a felszabadulás előtt uradalmi cselédek voltak, bíztam benne, hogy ők nem lépnek ki. Kioktattam őket, ha jönnek feloszlatni a téeszt, mindenki fogjon magának jószágot, de a legjavát. A legmegbízhatóbbakat külön összehívtam. Mindenkinek füzetet adtam, ha odakerül a sor, hogy viszik a tsz jószágállományát, írják össze, hogy ki mit vitt el.

Egyszer csak szólnak, hogy nagy tömeg jön a faluból. Mondom a többieknek, hogy nincs nekünk ennyi tagunk. Közben felhívtam a járási tanács mezőgazdasági osztályát és jeleztem, hogy mi a helyzet. Erre azt válaszolták, hogy önállóak vagytok, úgy döntsetek, ahogyan akartok. De hirtelen ez a nagy önállóság, gondoltam. A tömeggel jött a munkástanács elnöke is. Azt mondja: Senkit nem lehet erőltetni, hogy maradjon a tsz-ben! Arra se, hogy lépjen ki – válaszoltam –. A tagság döntse el. Holnap közgyűlést hívunk össze és csak a tagok vehetnek rajta részt.

A döntés az lett, hogy feloszlunk, de voltunk szép számmal, akik maradtunk. A felosztóbizottságnak is elmondtuk: állatot csak az vihet, aki hozott is. Aki nem hozott és visz, annak ki kell fizetnie. Így csak néhány tehenet vittek el, a lovak a fogatosoknál maradtak. Bíztam benne, hogy jóra kell ennek még fordulni.

A parasztságot már Mindszenthy beszéde is megingatta, mert azzal kezdte, hogy az vagyok, aki voltam.

Nagy Imre könyörgését is hallottam a rádióban. Az ENSZ-csapatokat hívta segítségül. Megkönnyebbültem, amikor láttam, a szovjet páncélosok Budapest felé vették az irányt. Reggel nagy ricsaj volt az utcán, kiabálták: kitört a háború! Mondom nekik, hogy ez nem háború, csak a hőbörgőket

szedik össze, meg azokat, akik ezt megszervezték. A feleségem is nagyon félt, hiszen engem számon tartottak nem csak a falumban, hanem más falvakban is, mint tsz-szervezőt, a tsz alapításának kezdeményezőjét.

A feleségem félelmét az apósom meggondolatlan szavai még jobban tetézték. A lányának kijelentette, hogy titeket nem sajnállak, csak a két kis unokát. Én leintettem, hogy hagyja abba a sajnálkozást. Ne ijesztgesse a saját gyerekét és jó lesz, ha befogja a száját, míg rá nem fizet. Amire ő azt válaszolta, hogy úgy látja, még mindig nagy mellényem van.

A faluban az okosabbak már kezdtek gondolkodni. A tsz-ben a magtárban megvolt az abraktakarmány, a szérűben meg az egész téli takarmány, meg a siló.

A járási pártbizottság tagjai is összegyülekeztek, ha kevesen is. Bementem a pártbizottságra, ahol én is kaptam fegyvert, s a párttitkár is. Másnap jön a feloszlatóbizottság a kilépni szándékozó tagokkal. Volt, aki fuvarossal érkezett, biztos szénát akartak vinni szabadrakodásra. Majd szalad a központba Demeter Géza fiatal tsz-tag, hogy menjünk haza, mert mind a kettőnket agyon ütnek. Nem azért jönnek azok, hanem a lucernát akarják felosztani. Mondom az odaérkezőknek: emberek, hagyják abba, lássák be, hogy a rend hamarosan helyreáll és mindent a megfelelő törvényesség betartásával kell intézni.

Nincs szándékomban, hogy megakadályozzam a kilépést, de hogy a tsz vagyonát elhurcolják, ahhoz a meglevő tagságnak is van egy-két szava. A hangoskodóknak lejárt az idejük. Azért is meg kell fizetni, amit eddig elvittek, mert számon tartjuk és azon állami hitel van, és ha valaki valamihez hozzá mer nyúlni, magára vessen. Ezek után többen elindultak hazafelé, vagy szótlanul félreálltak, de egy páran a vasvillával fenyegetőztek. Mondtuk nekik: semmi értelme a veszekedésnek, mert a mi kezünk sem üres. Erre lecsendesedtek, közöltük, aki holnap fel akarja venni a munkát, a dohánycsomózásnál jelentkezhet. Voltak megjegyzések, de sokan jöttek dolgozni.

A karhatalom is megalakult, a felosztóbizottságot meg sürgették, hogy amit elvittek, hozzák vissza, vagy a tsz-ben szereplő leltári áron fizessék ki. Majd kijött a rendelet, hogy a kilépő taggal hogyan kell elszámolni, mindössze nyolcan voltak.

Megalakult az MSZMP ideiglenes járási bizottsága, tagja lettem az intézőbizottságnak is. Örményesen is újjászerveztük a pártot: Talpas Istvánnal, Barcsa Gyulával, Tóth Sándorral, Korpás Istvánnal, Kenéz Lajossal. A régebbi párttagok közül nem vettük vissza azokat, akik hátat fordítottak, megjegyzéseket tettek. A szocializmus felé vezető út nem sima. Azért szívvel-lélekkel

dolgozni kell és a könnyen befolyásolható személyek ne hátráltassanak, határoztuk el.

Micsoda fájdalom, országszerte mennyi ártatlan ember életébe került a belső és a külső ellenség esztelensége. A munkástanács feloszlatásának is eljött az ideje, hogy ne akadályozzák a további munkát.

Hazamegyek a pártbizottsági ülés után, bemegyek a tanácsházára, ott vannak a munkástanács tagjai. Mondom nekik, hogy hagyják el a tanácsházát, nincs rájuk semmi szükség. Mi lesz velünk? – kérdezik. Aki nem csinált semmit, az dolgozzon nyugodtan, aki pedig valamit elkövetett, azt felelősségre vonjuk. A szovjet emlékmű felépítéséhez pedig gyorsan fogjanak hozzá.

Lelkesítettük a tsz-tagokat, meg kell mutatni az egyéni gazdáknak, hogy a nagyüzem többre képes a termelésben, mint ők. Meg is lett rá a lehetőségünk, mert nagyobb önállóságot kaptunk.

Kitüntettek Talpas Istvánnal együtt, 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremmel, meg a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója éremmel. Szépen dolgoztunk a tsz-ben, jó kedvvel. Javult a vezetőség és a tagság kapcsolata, mezőgazdászunk is volt, haladt a munka. Csak az én családi helyzetemben állt be törés, beteg lett a feleségem. Előbb orvoshoz, utána kórházba került. Amikor hazakerült, sokfelé elvittem magammal, a bátyáimhoz, meg ahová csak tudtam, de az állapota nem akart javulni. Így az otthoni gondok nekem is nehezebbek lettek.

Országosan is megteremtődtek a mezőgazdaság átszervezésének politikai és gazdasági feltételei. A meglevő termelőszövetkezetek megerősödtek, köztük a mienk is, vonzóvá váltak a parasztság számára.

1960 januárjában Örményesen is hozzáfogtunk a termelőszövetkezet fejlesztéséhez, a párt határozatának megfelelően, a teljes önkéntesség betartásával. Amikor a fejlesztés beindult, tanakodtak az emberek egy új termelőszövetkezet létrehozásán. A középparasztok az Új Élet Tsz felé orientáltak, tudván, itt már van tanyaközpont, juhtelep, baromfitelep, ezeket kell továbbfejleszteni. Nem erőltettük, hogy az Új Élet Tsz-be lépjenek be a környékbeli parasztok. Az Új Élet Tsz-en kívül még egy alakult, de egy év múlva az is hozzánk csatlakozott. A vezetést, az irányítást már a közös gazdálkodás megkezdése előtt megszerveztük. A tagosítással sem volt baj, már a nyár elején kialakítottuk a táblákat.

Ágazati rendszerben dolgoztunk. Növénytermesztés, állattenyésztés, gépállomás, melléküzemág és építőbrigád alkotta együttesünket.

NYÁRI MÁRIA

Budapesten született, gyári munkáscsaládban. Gyors- és gépíró iskolát végzett. A Magyar Hajó- és Darugyár KISZ-életébe kapcsolódott be, tagja volt az Ifjú Gárdának. Így vezetett útja a munkásőrségbe. 1979-től munkásőr, a budapesti XIII. kerületi Kilián György egység törzsmunkatársa. Az újságíró diploma megszerzése után az Elzett Művek üzemi lapjának a munkatársa lett. Rendszeresen publikál a munkásőrökről.

Kik írják a történelmet?

– Anyu, hogy van az, hogy a történelemkönyvet egy-két ember írja, pedig azt az emberek együtt csinálják? Az a bácsi, aki a szalagon „van", eddig három világot élt át, mégis a legtöbb dolog, amiről beszél, nincs semmilyen könyvben . . .

A gyerek hangja megállít a jegyzetelésben, kikapcsolom a magnót. Szótlanul nézem, s arra gondolok: ő mindössze tizenkét éves, én harmincegy, „a bácsi a szalagon" 86 – tehát kortársak vagyunk. Egy nyelvet beszélünk, a világnak egy adott pontján élünk – mégis sok mindent meg kell magyaráznunk egymásnak. S csak kérdezünk, gyerekszájjal, ilyenformán: honnan jöttél, mit csináltál, s mindebben hol vagyok én?

* * *

Azt a bizonyos magnószalagot az egységparancsnokságon őrzik, mint egyet azon dokumentumok közül, melyek értéküket éppen megismételhetetlenségüknek köszönhetik. Egy beszélgetést rögzített a technika, idős ember vall magáról, beszél „három világot" átélt éveiről. Szigetközi Jánosnak hívják. De ki ő?

Vigyázós lépések, óvatos, kiszámított mozdulatok, alig észrevehetően remegő kéz, ősz haj, büszke tartás, s a magnószalagról már jól ismert szégyenlős, tompított hangszín. Úgy ül a fotelban, mintha bármelyik pillanatban indulni akarna. Furcsa jelző jut eszembe: ez a bácsi izgul, tart a beszélgetéstől, drukkol saját magának. Vajon tud-e válaszolni a kérdésekre, akkor jut-e

eszébe a felelet, az esemény, amikor ott a sora? Pedig jól tudja, miért van itt vele szemben ez a nő: el kell mondania az életét, tehát azt, hogyan is volt . . . Pár perc eltelik, míg magunkban morfordírozunk. Végül is megindul belőle a szó, néha bizony akadozva, néhol törötten, de összeáll a kép.

A múlt század vége — leírni is furcsa —, időben addig megyünk vissza. Szigetközi János gyerekkorához, mely Debrecenhez fűzi. A mozdonyvezető-fűtő apára nem kevesebb gond szakadt, mint nyolctagú családját fenntartani. Öt fiú és egy leánygyerek, hat testvér, akik közül már csak ketten vannak életben.

Szigetközi János a hat elemi elvégzése után lakatosinasnak állt. Amikor elvégezte az iskolát, kitört az első világháború. Mire a gyerekből kamasz válhatott volna, már férfiként kellett viselnie az egyenruhát. A gyalogosokhoz került, s hamarosan kívülről fújta a német vezényszavakat. — Katona akartam lenni — jegyzi meg, de arra már nem gondol, hogyan alakult volna a sorsa, ha nem jön közbe a háború.

Helységnevek, nagy csaták színterei jutnak eszébe. Az olasz frontra úgy érkezett, hogy már három csillag volt az álla alatt. — Hét korona ötvenért voltam őrvezető — mondja, s hosszan magyarázza, milyen rendfokozat után mennyi zsold járt az akkori bakának.

Piave — emlékezetes színhely. A támadás után kilencvenhat emberből hárman maradtak . . . Egy visszavonulásnál sebesült meg, kilenchónapos frontszolgálat után. Felgyógyult, aztán indult vissza a „tűzbe". A tizenkettedik isonzói csatában a géppuskásszázad kötelékében harcolt. A háború utolsó éve, 1918. — visszavonulás. November 20-án már Debrecenben állomásozott az ezrede. A következő helyszín Csucsa — és ismét egy történelmi dátum: 1919 tavasza. Szigetközi János egyszerű szavakkal idézi föl az egyik éjszaka történetét.

— Aludtam, s arra ébredek, hogy az ügyeletes ütögeti a vállam, keljek fel. Pestről jött a parancs: mától vöröskatonák vagyunk! — Keveset értettek a dologból, csak érezték, máshogy van most a katona sorsa. Piros csík került a mundér újjára, jelezve: viselője vöröskatona. Szigetközi János akkor a 39-es ezred, — vagyis, ahogy az utókor megőrizte: a 39-es dandár tagja volt. S pár hónap múlva, a Tanácsköztársaság bukása után ő is — akárcsak katonatársai — bújkálni kényszerült.

A húszas évek közepén úgy tűnt, végre élheti az egyszerű civilek életét. Pesten a Ganz Vagongyárban, majd a Hoffer Traktorgyárban kapott munkát. Pestimrén sikerült letelepednie, dolgozott, családot alapított. 1937-ben már ismét fegyver volt a kezében. Először gyakorlatra hívták, majd szolgálatté-

telre – kitört a második világháború. Utász zászlóaljhoz osztották be, ami azt jelentette, „elölről kellett tanulnia a harcot". Az orosz frontot kétszer járta meg – „hidat vertünk és bontottunk, előrenyomultunk és visszavonultunk".

1945 májusában került haza. A felvonójavítóban vállalt munkát. Új élet kezdődött az ő számára is. „Nem kellett többet éhezni, értelme lett mindennek." Pártmegbízatásáról nem mondott le, alapszervezeti párttitkárként tevékenykedett. S közel hatvanévesen, ismét fegyvert fogott. Az ellenforradalom leverése után a munkásőrség alapító tagja lett. Munkásőr ma is. Nem, nem tartalékos – tényleges. Elém teszi az igazolványát. Akinek ilyen van, az tényleges munkásőr! – jelenti ki ellenkezést nem tűrő hangsúllyal. Büszke rá, hogy ezt mondhatja.

Ma csöndes a pestimrei öreg családi ház. Hol van a régi nyüzsgés? Legfeljebb, ha az unokák, dédunokák jönnek, akkor költözik vissza a falak közé a régi vidámság. János bácsinak a felesége most a legfőbb támasza. Az idős néni korát meghazudtoló frissességgel látja el a háztartást, gondozza a kis kertet és ápolja a „Papát". Mellette van minden pillanatban, ha szükséges. Immár hatvan éve! 1925-ben kötöttek házasságot. Pesten, a Baross utcában ismerkedtek meg, egy házban laktak, s a szomszédságból rövid időn belül házasság lett. A fiatalasszony varrni tanult abban az időben. Két lányuk született. A férj úgy gondolta, hogy az asszonynak a gyerekek mellett a helye. Nem engedte, hogy Irma munkát vállaljon. – Ugye, Papa, most jól jönne az a kis nyugdíj? – mondja megbocsátó szemrehányással az urának.

Szigetközi Jánost az öregségben a betegség is nyúzza. Az elmúlt kemény télen baleset érte, elesett – egyhónapos kórházi ápolás után került ismét Imre néni gondoskodása alá. – Szép lassan beszélj – inti féltőn férjét, majd mentegetőzve felém fordul: – Tudja, össze-vissza kap gondolatban, felejtgeti a dolgokat, időbe kerül, hogy kifejezze magát.

Így hát a múlt visszaidézéséhez segédeszközt használunk. Gondosan összehajtogatott iratok, féltve őrzött, barnult képek, megannyi kitüntetés – csak úgy egy dobozban tárolva. Aki nem ismeri Szigetközi János életútját, az is hamar felfedezheti: minden írott emlék, dokumentumtárgy a katonaidőt, a háborút, a fegyveres szolgálatot idézi. A legöregebb fotográfia hátoldalán dátum: 1917. A megkopott, kifehéredett képen csapattársak körében ott van János bácsi. – Nagyítóval a két csillagot is meg lehet látni – mondja büszkén a zubbonya felé bökve. – És a legfrissebb fotó a hetvenes éveket idézi. Ünnepélyes egységgyűlésen készült, Szigetközi János parancsnokok körében. „Háromszor ültem az elnökségben, mint alapító tagot hívtak meg." Megbecsülés övezi ezt a képet, gyorsan vissza is kerül a helyére, a szoba falára.

Akár múzeumi tárgy is lehetne az a sok okirat, igazolvány, ami most előttem fekszik. Vizsgálati bizonyítvány – olvasom a megsárgult lap tetején. 1920-ban állították ki, s a Technológiai Iparmúzeumban végzett sikeres tanfolyamot, a géplakatos szakmában való jártasságot igazolja. Kezembe akad egy bordó fedelű könyvecske – igazolvány. Ez már ismerős, sztahanovista kitüntetés, 1950. – A Hoffer Traktorgyárban mindössze négyen kaptunk ilyet. Gondoljon csak bele, négyen a négyezerből.

A jelvények hiányosak, borítódobozuk nagyrészt elkallódott. II. Osztályú Ezüst, a Haza Szolgálatáért Érdemérem, Tanácsköztársasági Emlékérem – a helytállást, a megbecsülést jelzik. János bácsi számára pedig mindent jelentenek . . .

– Azért sok mindenből kimaradtam – teszi gyorsan hozzá, még mielőtt azt hinném, elégedett emberrel ülök szemben. – Negyvenkettőtől pártmunkát végeztem . . . Sokszor rimánkodtak, hogy menjek technikumba, felsőbb iskolába. Kimaradtam ebből, hiszen megvolt a napi dolgom a gyárban, a pártapparátusban, a szolgálatban. Tudja mit szeretnék még? Utazni. Régi vágyam végigjárni azokat a helyeket, ahol katonaként megfordultam, harcoltam. Mi változott, mi maradt meg? Hallottam, filmet csinálnak Isonzóról, keresték az élő szemtanúkat. De szívesen mentem volna . . .

Kilencvenedik éve felé járva, az embernek különös szokásai lesznek – okít ki, mintegy felkészítve az öregedés bajaira. – Esténként ezekre gondolok – mutat végig a dokumentumokon. – Visszapergetem – amennyire eszembe jut – az eseményeket, minden nap másikat. Nem érdekel, ha bogaras öregembernek tart. Közöttünk sok volt olyan, akikről példát vehettek volna a fiatalok.

Nem bánt a mondataival. Büszkeség, szigorúság, csalódottság – mindmind egy tőről fakadnak János bácsi érzelemvilágában.

Sokáig beszélgetünk még. Mindig újabb és újabb emlékek jutnak eszébe. Tizenkilencből, negyvenegyből – már-már úgy érzem, összezavart bennem mindent. Évszámok, háborúk, „kimért" nyugalmak. Események, adatok egy történelmi korszakhoz – Szigetközi János szemével. Emberi sors, melyet önkényesen kiszolgáltatott magának a történelem.

* * *

Igaza lehet a gyereknek: tankönyvet sosem írtak a János bácsihoz hasonló sorsú emberek. De példájuk, tetteik, mint csoportok, „népek műve", történetírásunk alapjait jelentik.

HEGYES FERENC

Homokterenyén, bányászcsaládban született, tizenöt testvére közül ő volt a hetedik. Az elemi iskola elvégzése után munkába állt a Salgótarjáni Acélárugyárban. A pártnak 1945-től a tagja. Évtizedekig különböző társadalmi és párttisztségeket töltött be a munkahelyén, ahol műszaki csoportvezetőként dolgozott. Aktívan részt vett a salgótarjáni ellenforradalom felszámolásában. A munkásőrség alapító tagja. Az MSZBT Országos Elnökségének tagja. A Népek Barátsága Érdemrend kitüntetettje. A munkásőrség Nógrád megyei parancsnokságán teljesít szolgálatot. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Tizenötből a hetedik

Születésem már nem okozott nagy meglepetést, amikor 1922. április 6-án a Hegyes családban megláttam a napvilágot. A nagy nincstelenségben hetedik gyermekként születtem, utánam még nyolc gyerek érkezett: így voltunk mi tizenöten testvérek.

Ebben az időben még babonásak voltak az emberek, főleg a falusiak. Édesanyám később sokat emlegette, ennek a gyereknek szerencséje lesz, mert ő a *„hetedik"*. Most, amikor e sorokat írom, s visszagondolok szavaira, igaza volt, mert tényleg szerencsés vagyok. Mit tartok szerencsének? Azt, hogy szólhatok az életemről, szólhatok úgy, hogy mások is erőt meríthetnek életsorsomból.

Születésem, mint minden testvérem megjelenése, fontos és szép esemény volt a családban. Kis falusi, omló vakolatú házban laktunk: volt benne egy szoba és egy kamra. Az egy méter magas bölcsőből idővel én is kinőttem, hogy átadjam helyem az utánam született testvéremnek.

Sajnos, a rossz étkezés miatt több testvérem egy-két éves korában meghalt. Csaknem heten így múltak el közülünk. Véglegesen nyolcan nevelkedtünk föl. Igaz, hogy hét-nyolc gyerek mindig volt a családban, mert ha egy meghalt, egy év múlva jött a másik a helyébe.

Akkoriban a szegénységben élőknek nagy gondot okozott, ha valaki megbetegedett. Orvos, gyógyszer drága volt, pláne a gyerekeknek. Ha mégis elvetődött a faluba a körorvos: emlékszem rá, minden gyerek kapott — hisz sóványak voltunk — csukamájolajat. Az orvosi kezelést és vizsgálatokat ebben az időben leginkább a falusi *„tudalmas''* asszonyok végezték. Azokat az asszonyokat nevezték így, akikről elterjedt a faluban, hogy jól tudnak gyógyítani, fogat húzni, ami néha sikerrel is járt, de sokszor ez a gyógyítási mód még nagyobb betegség előidézője volt. Viszont nagyon nagy előszeretettel használtak belső betegségekre, vagy külső sebek gyógyítására különböző növényeket.

Ahogy cseperedtünk, úgy kerültünk ki a lakásból. Szüleink már hatnyolc éves korunkban munkára fogtak. Jártunk fát szedni, kapálni, nyáron gombázni, ősszel vadkörtét szedni. Az ilyen munkák igen nagy örömet jelentettek nekünk. Korán megtanultuk a munkát és a batyuzást. Már ebben az időben képes voltam hazacipelni 8—10 kilógrammos batyut.

Az idő múlt, édesapám nem tudott elhelyezkedni sehol. Nagyon sok bányász volt munkanélküli ebben az időben. Őt pláne nem vették fel, mert a Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium tagja volt. Később, a 30-as évek elején a mizserfai dunelban több bányásztársával megverték a csendőröket, ezért hat hónapra börtönbe zárták Balassagyarmaton.

Mint gyerek, minden olyan munkát elvállaltam, amit el tudtam végezni. Szénát gyűjtöttem, kapáltam, gondoskodtam télire a család tüzelőjéről. Naponta mentem fát szedni, vagy éppen a haldára szenet. Egy esetben másodmagammal elvállaltam egy jómódú gazdánál, hogy behordunk az udvarába két kocsi fát. Megígérte, hogy ha a fát behordjuk, mindkettőnket felenged az eperfára és jóllakhatunk. Már ötórai megfeszített munka volt mögöttünk, majdnem végeztünk a fahordással, amikor az öreg gazda az ambituson ülve azt mondta nekem:

— Te nem mehetsz fel a fára, mert nem izzadsz! Kevesebbet dolgoztál a cimborádnál.

Ez nem volt igaz. Megijedtem, hogy nem ehetek epret, pedig nagyon éhes voltam. Gondoltam egyet, s mielőtt az ölembe vettem volna a két hasáb fát, hogy felvigyem a többihez, a markomba köptem és bekentem vele a homlokom. Amikor a gazda elé értem a fával, feléje fordultam, hogy lássa, menynyire izzadt vagyok. A cselnek megvolt az eredménye: engem is felengedett a fára.

Sajnos az eperevést csak öt percig engedélyezte a gazda. Azután ordított:

— Azonnal menjetek le az eperfáról, mind megeszitek, mi marad akkor a kacsáknak!

Ostorral zavart ki bennünket az udvarból. Tanulságos lecke volt számomra, hiszen a vállalt alkalmi munkák gyermekkoromban máskor is családást okoztak.

Egyszer hallom, a falujegyzőnek kellene egy gyerek, aki kihordja a hamut, szenet, fát, vizet visz be, no meg bevásárol. Elszegődtem a jegyző úrhoz. Egy pár napig csak a konyhába mehettem be. A nagyságosasszony árgus szemmel figyelt és a három kisasszony lánya is. Ugyanúgy én is vissza: különösen akkor, amikor reggeliztek. Elszörnyülködtem a látványon. Négy-öt fajta ételt reggeliztek, ráadásul a kisasszonyok nem is akartak enni. Mélyen elgondolkodtam, mi meg mindent megennénk, de semmi ételünk. Időnként megkérdezték:

— Ferkó, te mit ettél?

Mondtam: túrósgancát. Ezen a kisasszonyok jót nevettek.

Minden lépésem, mozdulatom figyelték a főjegyzőék. Szüleim mindig azt mondták:

— Fogadj szót, amit adnak, vedd el, de soha ne lopj!

Egyik délelőtt a nagyságos asszony azt mondta:

— Ferkó, menj el a boltba és hozz a főjegyző úrnak egy doboz Hercegovinát, két csomag Balkán dohányt!

Elindultam. Az udvaron átmenve, láttam, valami fénylik. Lehajoltam, hát egy 5 pengős pénzdarab volt. Nagy érték volt ez! — akkoriban. Fölvettem, s rémülten vittem be a nagyságos assszonynak. Mondom neki: az udvaron találtam. Biztos a főjegyző úr hagyta el — mondta, tedd le az asztalra! Próbára tettek ezzel a pénzzel, s hogy visszavittem, bizalmukba fogadtak, takaríthattam a szobákat és tölthettem a főjegyző úrnak cigarettát is.

Múltak az évek: az iskolában elsőáldozásra készítettek föl bennünket. Ide mindenkinek kötelező volt elmenni, gazdagnak-szegénynek egyaránt. Ebben az időben mindig azt mondták, a szegényt még jobban szereti az Isten, mint a gazdagot. Éppen ezért, el kell menni. A tehetősek nagyon készültek, a lányoknak fehér ruhát fátyollal, a fiúknak is szép ruhát és csizmát vásároltak. Nekem nem volt se ruhám, se cipőm.

Szüleim úgy döntöttek, hogy nem megyek el áldozni, mert nincs ruhám és cipőm. Amit be is jelentettem az iskolában. A pap nem engedélyezte távolmaradásomat, ott kell lenned. A jó Isten nem a cipőt meg a ruhát nézi, hanem a lelkedet, mondta. Kölcsönruhában, mezítláb, végül is ott állhattam én is az elsőáldozók között.

A hatodik osztályt jó eredménnyel végeztem el. Munka után kellett néznem. Még mindig nagy volt a munkanélküliség, próbálkoztam nap mint

nap, hátha felvesznek Salgótarján legnagyobb gyárának egyik üzemébe, a szegcsomagolóba. Ebben az időben 40–50 ember ült a gyárkapuban, de nem volt felvétel. Rendszeresen elküldtek bennünket. Napszámba jártam szénát gyűjteni, majd útépítésre jártunk követ törni, ami nagyon nehéz volt. Később sikerült bejutni az erdészethez, és másfél évig reggel 7 órától este 5 óráig csemetét ültettünk, napi 20 fillérért. Most, ha kimegyek a Zója-ligetbe sétálni, mindig boldogan nézek a 15–20 méteres fenyőkre, hiszen ezeket 52 éve én ültettem.

Ezerkilencszázharmincnyolc tavaszán végre teljesült régi vágyam, felvettek a gyárba és a hideghengerlőbe kerültem dolgozni, ahová csak olyan fiatalok mehettek, akik szót fogadtak és példamutatóan végezték munkájukat.

Igen boldog voltam és szerencsésnek éreztem magam, mert tudtam, hogy ebben az üzemben ha szót fogadok, jól keresek majd. Nagyon tetszett nekem az acélszalag hengerlése, meg az ezzel járó többi munka. Először csak selejtet csévélő, majd csiszoló körollós voltam, de reméltem, hogy egyszer én is lehetek hengerész. Úgy iparkodtam, hogy erre rászolgáljak.

Az üzemben csaknem minden munkahelyen dolgoztam, ekkor még nem tudtam, hogy valamikor milyen nagy hasznát veszem ennek.

A nemzetközi helyzet kezdett romlani, háborús hangulat uralkodott az országban, észre lehetett venni, hogy valami készül. Több munkatársamat katonának hívtak be. Megkezdődtek a légógyakorlatok az üzemben, ezzel egyidőben megindult a hadianyag gyártása is. Az üzemben rossz volt a hangulat. Reggel 6.00 órától este 18.00 óráig dolgoztunk. Különösen akkor estünk kétségbe, amikor 1941. június 22-én Hitler megtámadta a Szovjetuniót.

Az üzem átalakult hadiüzemmé, a gyárban megalakult a katonai parancsnokság, egyre nagyobb lett a szigorúság, különös gonddal figyelték a baloldali érzelmű embereket. Egy részüket behívták katonának, másokat pedig a munkahelyükről hurcoltak el. Emlékszem, egyszer éjszakai műszakban dolgoztam a hengerműben, amikor a csendőrök az üzemből elhurcolták Szalai Gáspár és Tóth István társaimat. Megkezdődött az üzemben a nyilaspárt szervezése. Elég sokan beléptek a nyilaspártba. Szervezőjük Petykó Péter volt. A munkások között besúgók jártak, nagyon kellett vigyázni a beszélgetésre. Teleszórták az üzemet olyan plakátokkal, hogy az oroszok vörös ördögök, akiket meg kell semmisíteni, és minden rosszat mondtak a kommunistákról, a baloldali emberekről.

Mint fiatal munkás, csak annyit tudtam a Szovjetunióról, hogy ott a munkásoknak jó. Én is hallgattam a moszkvai rádiót. Először csak fülhallgatós detektoros rádión Galcsik Sándor bácsinál, 22 órától nagy csendben. A rá-

dióból tanultam meg az Internacionálé dallamát is és sokszor az úton járkálva, akaratom ellenére is hozzáfogtam fütyülni. Pedig nagyon kellett vigyázni, nehogy meghallják a csendőrök, mert ezért súlyos büntetés járt. A faluban több embernek volt olyan rádiója, ami közép- és rövidhullámon működött, ezeken nagyon jól lehetett fogni a moszkvai híreket.

Később odahaza, de legtöbbször Kovács Józsi bácsinál hallgattam az adásokat, ahol több idős ember is összegyűlt a szobában. Sajnos, a legtöbb esetben én csak értesültem a hírekről, mert a kapuban kellett állnom, figyelni, nem jönnek-e a csendőrök. A moszkvai rádió hallgatása ebben az időben nagyon súlyos büntetést vont maga után.

Amikor éjszakai műszakban dolgoztam, mindig este 9 órakor indultam gyalog a munkába. A Ponyi-puszta felé télen sokszor félméteres hóban kellett munkába menni. Legtöbbször Lakatos Józseffel és Földi Károllyal mentünk együtt. Velük nagyon jó barátságban voltam. Meg is bíztunk egymásban, sokszor közösen hallgattuk a moszkvai rádiót. (Sajnos, Lakatos József a II. világháborúban a szovjet fronton meghalt.) Munkába menet, a hóban nagyon sokszor vesszővel rajzolgattunk sarlót és kalapácsot, vagy ötágú csillagot. Ezek a rajzok egy hétig is láthatók voltak. A munkások közül nagyon sokan becsülték a szovjeteket. A csendőrök soha nem tudták meg, hogy kik merészelnek a hóba ilyeneket rajzolni. Most írom le először, hogy én is a tettesek között voltam.

A város felszabadulása után, de még az acélgyár beindulása előtt mindenkinek egy hetet a Salgótarján–Hatvan-i vasútvonalon kellett dolgozni, hogy a közlekedés beinduljon. Magam is részt vettem az utak, hidak javításában. A pénz egyre jobban romlott, az elmenekült földbirtokosok földjét kiosztották a nincstelen szegényparasztok között. Azt mondták: azé legyen a föld, aki megműveli. Állami ellenőrzés alá kerültek a bankok, a salgótarjáni bányászok széncsatát indítottak, amelyhez csatlakozott az egész ország. Erre szükség volt, hogy a vérkeringés meginduljon. Tudták, hogy szén nélkül nincs élet.

Igen rövid idő alatt beindult a kovácsolás, a kazánház, működött a generátor, lett gáz, gőz, víz és villanyáram. Megkezdődött a termelés a kovácsológyárban, kocsitengelyeket, patkókat készítettek, beindult a kapák, csákányok gyártása is. A hideghengerműben az acélszalagok gyártását kezdték meg. A huzalműben dróthúzást és a szegverést. A munka megindításában segített a szovjet városparancsnok is.

Már 1944. karácsonya után, 1945 elején hallani lehetett itt-ott a gépek zúgását. Egyre több ember jelentkezett munkára. Az elhurcolt gépeket a szov-

jet csapatok segítségével visszakapta a gyár. A helyzet igen rossz volt, az emberek fizetés nélkül dolgoztak. Pénzért nem lehetett kapni semmit.

A Magyar Kommunista Párt helyi szervezete — én is tagja voltam — jóvátételre és a front megsegítésére rohammunkát szervezett. Ebben részt vett: Szabó József 1919-es veterán, Gaál László, Szalai Gáspár, Pampurik Béla, Dancsák Gyula és még sokan mások. A lakatosok gyors munkával szerelték össze a gépeket, elől járt ebben Laus Gusztáv, Braun János, Czuder György.

Békés munkánkat sokszor megzavarták a gyár területén levő kisgazdapárti ügynökök és a jobboldali szociáldemokraták, akik közül sokat kihelyeztek a gyárból és más területen kellett nekik dolgozni. Nem volt olyan nap, hogy ne lett volna röpgyűlés. Ezeken a röpgyűléseken mindig elhangzott a Magyar Kommunista Párt programja. Egyesek támadták, rágalmazták a párt politikáját, de sokan hittek benne. Ócsárolták a kolhozrendszert, a szövetkezeti mozgalmat. Az üzemi konyhai étkeztetést csajkarendszernek nevezték, ma már ezt bajos lenne megszüntetni. A bölcsődéket és a napköziotthonokat úgy jellemezték, hogy a szülők nem nevelhetik a gyerekeket, pedig ezekre az intézményekre is nagy szükség van a jövőben is. Ellenségeink kitalálták, hogy a kommunisták a templomokat raktárnak rendezik be.

A nagyfokú infláció ellenére napról napra nőtt a termelés. Az emberek vállalták azt a munkát, amit a vezetők kiadtak. Például: csatornatisztítás, gépszerelés, mészégetés, rohammunka. Viszont nem volt munkaruhánk és élelmünk.

A Magyar Kommunista Párt szervezete úgy gondoskodott a munkásoknak élelemről, hogy elvtársaink az Alföld különböző részeiről szögért, vagy kapáért élelmiszereket hoztak cserébe. Ebben az időben nagyon nehéz és veszélyes volt többszáz kilométerre elutazni árukkal. Az országban elszaporodtak a feketézők és a vagonfosztogatók.

Egyik esetben Nyírbátorba kellett mennem egy vagon búzáért, hogy azt hozzam haza. Védelmi fölszerelésem csak egy vasrúd volt. Csaknem egy hétig tartott, amíg sikerült hazahozni a búzát. Egy másik esetben Budapestre vittem egy vagon szenet, amihez ugyancsak öt nap kellett, amíg felértem. Hatvanban éjszaka megtámadták a vagonokat, kifeszítették az ajtókat, ki akarták rabolni a szállítmányt. Szerencsémre, a megalakult demokratikus rendőrség segítségével a fosztogatókat sikerült elűzni. Hogy milyen értéke volt a pénznek ebben az időben? Például: 1946. június havában kettőmilliárd pengő párttagsági díjat fizettem.

Az „UNRA"-csomagokból úgy-ahogy öltözködtünk. Ekkor a hengerműben mintegy százhuszan dolgoztunk. Volt úgy, hogy csak három ruhadara-

bot kaptunk: egy sapkát, egy inget, egy rossz bakancsot. A főbizalmiak mindig sorsolással húzták ki, hogy kié legyenek ezek a használt holmik.

Az üzemben nem csak a Magyar Kommunista Párt tagjai dolgoztak, hanem a kisgazda-, vagy éppen a szociáldemokrata párt szószólói is. Ők később a példamutató munkájukkal segítették az MKP politikáját.

Az MKP mellett nagy szerepe volt a MADISZ-nak. Engem a zagyvai MADISZ titkárának választottak. A községben nem volt sem kisgazda, sem szociáldemokrata pártszervezet, de nem dolgozott a KALOT sem. Hirdettük a szocialista kultúrát a dolgozó tömegek között. Fő célunk az volt, hogy egy-egy gyűlésen, ünnepségen megismertessük a hallgatókkal Ady Endre, József Attila, Petőfi forradalmi verseit. Kórust szerveztünk, sokszor léptünk fel a munkások előtt. Boldogan énekeltük, ahogy tudtuk: a *„Sződdd a selymet, elvtárs"*, vagy az *„Avanti popolót"*. Ekkor már sokan énekelték az Internacionálét, és sok-sok mozgalmi dalt hallott a falusi lakosság is. Zagyván külön fúvószenekar volt, minden pártrendezvényen részt vettünk. Sok esetben a Salgótarjánban megrendezett nagygyűlésre vonultunk föl Zagyváról, az országúton gyalogosan. Nagy tapsot kaptunk a tarjáni közönségtől: április 4-én, május 1-én, november 7-én mozgalmi indulókat játszottunk. A MADISZ-ban létrehoztuk a futballcsapatot, ZTC néven, ennek én voltam a vezetője. A tánczenekar is segítette a fiatalok szórakozását, táncesteket rendeztünk.

Százával jöttek el műsorunkra szombat és vasárnap esténként szórakozni a fiatalok. Felcsendült minden bálon a *„Moszkva csillogó drága fény"*, a *„Gyevuska"*, a *„Szabadság, szerelem"* és még sok más szovjet zeneszám.

A zenekart több községbe és településre is hívták játszani. Minden mulatságot az Internacionáléval fejeztünk be. Volt olyan eset, hogy amikor az Internacionálét játszottuk, több fiatal tangót táncolt.

A tánczenekarnak nagy szerepe volt a mozgalmi életben. Minden ünnepségen az ünnepi beszédek után műsor volt, és táncestet rendeztek. Április 4-én, november 7-én ingyen játszottunk a lakosságnak.

Egyik alkalommal a vasötvözetgyárban élüzemünnepség volt. Ezen az ünnepségen megjelent Kossa István miniszter. Őt ebben az időben nálunk minden párttag és munkás ismerte. Tudták róla, hogy az illegális pártnak is tagja volt, s igazi munkást szerető ember. Kossa elvtárs az ünnepség után eljött arra a táncmulatságra, amit a gyár rendezett. Olyan jól érezte magát, hogy éjfélig ott maradt, szórakozott, táncolt a munkások feleségeivel. Zenekarunk több esetben „szívküldit" küldött Kossa elvtársnak, aminek nagyon örült és egy-egy tánc után mindig mosolyogva küldte üdvözletét zenekarunk felé.

A tánczenekarnak mint már említettem, igen nagy szerepe volt a mozgalmi életben. A hideghengermű falujáró csoportjának vezetője, Tóth János felhasználta a zenekart a falujárásra is. Sok esetben a téesz szervezéséhez egyenesen a munkából, nyitott teherautón mentünk falura. Az agitációs munka után zenéltünk a parasztfiataloknak. A párt, a tömegszervezetek, a tömegmozgalmak ebben az időben elég szegények voltak, nem volt pénzük, berendezésük, könyvük, éppen ezért nem győztünk játszani az MNDSZ-nek, a tűzoltóknak, a sportegyesületeknek, az iskoláknak, a vöröskeresztnek, hogy a bevételből valamit venni tudjanak.

A pártmunka különösen az acélgyárban volt nehéz, hiszen a Horthy-rendszerben ott elég sok nyilas dolgozott. Hogy ez mennyire így volt, mutatja az, hogy az acélgyáriak többsége 1945. november 5-én a kisgazdapártra adta a szavazatát. A két párt egyesülésénél az acélgyárban kiderült, akadt olyan dolgozó, aki tagja volt az MKP-nek és az SZDP-nek is. Ezek voltak az ingadozók, akik nem bíztak a jövőben. A munkások felvilágosítása érdekében megkezdődött a politikai oktatás.

1948-ban Tata-Tóvárosban részt vettem egyhónapos SZIT-iskolán. 1951-ben háromhónapos pártiskolára küldött a hideghengermű pártalapszervezete. A pártiskola elvégzése előtt a Nógrád Megyei Pártbizottság több megbízatást adott. Különösen szép és megtisztelő feladat várt rám az első tanácsválasztáskor. A megyei pártbizottság felelősnek jelölt ki Kisbágy, Hényel és Buják községbe. Másfél hónapot voltam a területen. Ebben az időben ezekbe a helységekbe nem volt buszjárat. Hatvan kilométerre a megyeszékhelytől, Buják község volt a szálláshelyem. Kerékpárral jártam ki Salgótarjánból. A községben mindössze négy párttag volt, a lakosság zöme erősen vallásos. Kisbágyon és Hényel területén a felvilágosító, szervezőmunka könnyebb volt, mert ezeken a településeken szegényebb sorsú emberek laktak. Hamar megértették, hogy mit jelent a jegyzőség megszüntetése, hogy a megválasztott munkások és parasztok a nép érdekében dolgoznak.

Szóval, ezek a kis, de igen fontos pártmegbízatások sok gyakorlati tapasztalatot adtak a pártiskolán tanultak mellé.

Már jártas voltam a pártmunkában, amikor 1953-ban Vörösakadémiára jelöltek. Egy vizsgabizottság elé kerültem felvételizni. Nagyon izgatottan mentem, szívszorongva vártam, vajon mi lesz? Úgy éreztem, sikerült a felvétel. Az utolsó kérdést Kovács István, a Központi Bizottság tagja tette fel: Olvastam-e, hogy a kulákok az országban több területen a búzák közé vasrudakat vertek be, hogy aratás közben összetörjenek a kombájnok és megakadályozzák a

nagyüzemi módszereket? Rögtön válaszoltam: Az ilyeneket bíróság elé állítják, szabotálás miatt, utána internálótáborba kerülnek.

Erre az elnök felugrott: nálunk nincs internálótábor! Kirúgtak. Az épület előtt levő padon leültem, sírtam, mint egy kisgyerek, hiszen tudtam, hogy vannak nálunk internálótáborok. Később a Szabad Nép megírta a feloszlatásukat, én viszont nem kerültem az akadémiára.

Az ellenforradalom leverése után megindult az MSZMP szervezése nem csak az üzemekben, hanem a falvakban is. Az egyik nap Zagyván egy kisebb csoportban nagy vita keletkezett arról, vajon milyen lesz az MSZMP politikája? A beszélgetés során kérdéseket tettek fel nekem. Éjszakába nyúló vita után, minden kérdésre válaszoltam. Másnap négyen beléptek az MSZMP soraiba.

A pártszervezetek megalakulásával sem állt helyre a rend véglegesen a vállalat területén. A hideghengerműben még mindig a munkástanács által kinevezett vezetők irányítottak.

Az MSZMP-tagok úgy gondolták, ideje egy új igazgatót kinevezni a vállalat élére. Nem azért, mintha komoly problémák lettek volna a megbízott igazgatóval. Úgy határoztunk, hogy 30 párttag a vállalati busszal Budapestre megy és kéri a miniszter hozzájárulását az új igazgató kinevezéséhez. Magunkkal vittük Lengyel Istvánt, aki a Szovjetunióban tanult. A miniszter eleget tett kérésünknek. Kinevezését átadta nekünk és visszatértünk a vállalathoz. Az új igazgató egyébként alapító munkásőr volt.

A munkásőrségbe lépésemmel a feladataim száma nem lett kevesebb. Dolgoztam, közben tanultam, gyakorlatokra jártam.

A munkásőrszolgálatom a megyei parancsnokságon végeztem. Ebben sokat segített Nagy György, aki akkor a munkásőrség Nógrád megyei parancsnoka volt.

Rövid idő múlva magához hívatott Jakab Sándor, a megyei pártbizottság első titkára és közölte velem a megyei pártbizottság döntését. Kért, hogy menjek ki egy évre a rétsági járásba a tsz-ek politikai, szakmai megerősítésére. Innen hetenként csak egyszer jártam haza. A borsosberényi tsz és az állami gazdaság tartozott hozzám. Ebben az időben a borsosberényi tsz-ben mind a politikai, mind a gazdasági munka alacsony szinten állt. Javítani kellett a vezetés színvonalát.

Sokszor 3—4 órakor keltem, este 10 óráig dolgoztam. Amikor odakerültem, egyes tsz-tagok haragudtak rám. Azt mondták, hogy csak terhükre vagyok, mert az ő pénzükből fizetnek engem. Nagyon kevés párttag volt a tsz-ben, s politikailag ők sem voltak a legjobban felkészülve. Új párttagokat és

káderekét kellett nevelni, javítani a munkafegyelmet, ami igen nehéz volt, de mégis sikerült.

A tsz akkor még nem volt gépesítve, csaknem kézi erővel végezték az aratást. Mégis elértük, hogy a járásban a borsosberényi tsz augusztus 20. tiszteletére elsőnek szállította a búzát a rétsági malomba.

A falusi pártmunkámhoz segítséget kértem a pedagógusoktól. Tóth Lajost, az általános iskola akkori igazgatóját felvettük a pártba. Ő sokat segített. Tóth Lajos jelenleg a balassagyarmati Szántó Kovács János Szakközépiskola kitüntetett igazgatója, a városi pártbizottság tagja.

Egy év alatt a faluban, a tsz-ben sok jó barátra találtam. Mikor véglegesen letelt a kiküldetésem, elköszöntem a tsz-tagoktól. Azok sajnálták a legjobban, akik egy évvel azelőtt haragudtak rám. Voltak, akik megsírattak, hiszen egy év alatt nagyon megszerettek. Azóta esetenként meglátogatom a szorgalmas rétsági embereket.

Ötvenkét éves koromban végeztem az öthónapos pártiskolát. Ötvenhat évesen végeztem el a háromhónapos munkásőr parancsnoki iskolát. Amíg nyugdíjba nem vonultam, csaknem mindig 4—5 társadalmi megbízatásom volt.

Negyedszázadig voltam a vállalati szakszervezeti tanács tagja, 10 évig instruktor, 33 évig a párt és a szakszervezet propagandistája.

Az utóbbi évtizedekben egyik legfontosabb feladatomnak tekintettem a magyar—szovjet barátság erősítését. 1971-től a Magyar—Szovjet Baráti Társaság országos elnökségének vagyok a tagja, és 10 éven keresztül az országos ügyvezető elnökségnek is tagja voltam.

A szívemmel van egy kis baj, rendszeresen orvosi ellenőrzés alatt állok. Két és fél éve, hogy nyugdíjas vagyok, de nincs olyan hét, hogy egyszer vagy többször ne látogassak be a munkásőrség megyei parancsnokságára.

Amíg élek, nem akarok a testülettől elszakadni. Bízom benne, hogy valamilyen formában, ahogy erőm engedi, szolgálni tudom a pártot.

A magyar—szovjet barátság sokoldalú erősítéséért megkaptam a Munka Érdemrend arany fokozatát. Ezen kívül két esetben a Magyar—Szovjet Baráti Társaság aranykoszorús kitüntető jelvényét. Az egyik szovjet katonai alakulattól, akikkel mint munkásőr is többször találkoztam, elismerő oklevelet kaptam. Nógrád megye és Kemerovó testvérkapcsolatának 15. évfordulójára alapított emlékplakettet is megkaptam a megyei pártbizottságtól.

Az elsők között kaptam meg, mint kiváló propagandista a Lenin Emlékplakettet.

Mindig az volt a véleményem, hogy közös összefogással nagy dolgokat lehet megoldani. A termelésben iparkodtam az új technikát bevezetni. Kísérle-

tezéseimet olyan emberek segítették, mint Hopka László fiatal kohómérnök, aki a diploma megszerzése után hozzám került dolgozni. Ő vállalta, hogy több területen végez fizikai munkát. Egyetértettünk abban, hogy a későbbiek folyamán csak az lesz igazán jó vezető, aki az elmélet mellett a gyakorlatot is megismeri. Rám hallgatott és egy hónapig fizikai munkát végzett. Ez az ember később a főnököm lett, s jelenleg a Kohászati Üzemek műszaki igazgatója. Ma is sokszor elmondja, különösen a fiatal mérnököknek, hogy minden mérnöknek így kellene kezdenie, hogy emberségből is vizsgázzon és a helyszínen megismerjék a fizikai munkások tevékenységét.

Rendszeresen visszajárok az üzembe. Beszélgetek a volt munkatársaimmal és vezetőimmel. Nem igaz, hogy 46 évi együttlét után csak egyszerűen el lehet szakadni a kollektívától. Mind a pártmunkában, mind a munkásőrszolgálatban sokat köszönhetek a feleségemnek, aki ugyancsak párttag. Mindig segített és sohasem zúgolódott, ha egy-egy családi programot le kellett mondani a közéleti teendők miatt.

NÉVAI ERNŐ

Budapesten született, építőmunkás családban. A felszabadulás előtt és után a győri Vagongyárban dolgozott. Szobafestő-mázoló szakmát tanult. 1945-től párttag. Részt vett a gyár termelésének beindításában. 1948-ban bevonult katonának, tisztképző iskolába került, főhadnagyi rendfokozattal avatták tiszté. Az ellenforradalom leveréséig a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott, különböző beosztásokban. A győri városi munkásőregység alapító tagja. A budapesti VII. kerületi Garasin Rudolf egység parancsnoka volt, nyugállományba vonulásáig. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Megszerettem a VII. kerületi munkásőröket

A tisztiiskola elvégzése után alig egy évvel, 1950 kora őszén elfoglaltam új beosztásomat, a Honvédelmi Minisztérium akkor alakuló katonai tanintézetének csoportfőnökségén. A csoportfőnökség feladata volt a szerveződő tisztképző iskolák, az egyetemeken beinduló katonai oktatás módszertani segítése és az egyéb felsőoktatási intézményeknél a katonai oktatás szervezése.

A mit oktassunk mellett, elsőrendűvé vált a hogyan oktassunk. Az új tisztek döntő többsége még alig ismerte az oktatás alapelemeit, hasonló volt a helyzet a csoportfőnökségen is.

Megkezdődött a tanulás az új ismeretek megszerzéséért. Természetemből fakadó szívósággal kezdtem a lemaradás behozásához.

Szorgalmam elismeréseként, még ebben az évben megkaptam az első kitüntetésemet, a Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst fokozatát. Örömömet fokozta, hogy ebben az évben léptettek elő századossá is. Ezután felvételiztem eredményesen az ELTE pedagógia szakán, s hosszabb tanulási szakasz kezdődött. Éreztem, hogy a politikai képzésben nem szabad lemaradni, ezért beiratkoztam politikai oktatásra is. Két-fronton tanultam, s hogy ez milyen nehézséggel, mennyi elfoglaltsággal járt, nem részletezem.

1953-ban, úgy gondolom a munkám és a tanulmányi eredményeim alapján, kineveztek az egyéb felsőoktatási intézményekkel foglalkozó osztály vezetőjévé. Az idő múlásával nőtt a tapasztalatom, a tudásom és egyre több segítséget tudtam adni társaimnak. A kezdeti bizalmatlanságot, idegenkedést egyre inkább felváltotta a tudásnak, a segítőszándéknak járó tisztelet. 1955 végén őrnaggyá léptettek elő.

Az 1956-os év közeledtével – elsősorban a saját hibáink miatt – az elégedetlenség egyre erősödött. A hangot az ellenséges rádiók adták meg. Mindent felhasználtak, hogy szítsák a párt iránti bizalmatlanságot. Hatásukra a belső ellenség is egyre merészebben hallatta a hangját. A pártegység hiánya elsősorban a pártért, a szocializmusért aggódókat tette bizonytalanná. Az ellenség mindent kihasznált, hogy a közhangulatot ellenünk fordítsa. A fő tüzet természetesen a párt és a párttagok ellen irányította. Ennek elérése érdekében a legaljasabb eszköztől sem riadtak vissza.

Elsősorban a szovjet–magyar barátságot igyekeztek gyengíteni. Tudták, hogy ha ezen rés támad, a többi céljukat már könnyebben elérhetik. Szócsöveiken keresztül hangoztatták, ha a pécsi uránt nem a szovjeteknek, hanem nyugatnak adnánk el, „Kánaán" köszöntene az országra.

Elég nehezen éltünk, mégis egyre nyíltabban és egyre hangosabban hallottam az ellenség befolyása alá került emberektől: „Ezeknek aztán jól megy, szeretnénk a spejzukba benézni, hogy mi minden van benne. Könnyű nekik, mert kommunisták, mindenük megvan." A tragédia ebben az volt, hogy a megtévesztett emberek többsége fizikai dolgozó volt. Éppen azokat bántották, akik az ő érdekükért, a bajokból való kilábolásukért dolgoztak.

A párt felső vezetői cikcakkozása természetesen kihatott a tisztikarra is. A bizonytalanság, a jövőtől való félelem egyre gyakrabban beszédtéma lett. Ilyen előzmények után következett be a felszabadulásunk utáni történelmünk tragikus dátuma: 1956 októbere. A félrevezetett tömegek, az eddig elért eredményeket nem értékelve, a meglevő hibákat felnagyítva, akarva-akaratlanul az ellenség eszközévé váltak.

1956. október 23-án délután egyik tiszttársam hívott, hogy nézzük meg az ifjúsági gyűlés résztvevőinek felvonulását. A látvány meglehetősen vegyes érzelmeket keltett bennünk. Voltak csoportok, amelyek fegyelmezetten menetelve, forradalmi dalokat énekeltek. De voltak olyanok is, amelyek a pártot, a kormányt gúnyoló jelszavakat ordítoztak. Már ekkor láttunk olyan zászlókat, amelyekből a címert kivágták. Ekkor még nem gondoltuk, hogy az elkövetkező drámának az első jeleit láttuk.

Úgy 23 óra tájban a lakásomon megszólalt a telefon. Az ügyeletes tiszt közölte, hogy vonuljak be azonnal a szolgálati helyemre. Gyorsan felöltözködtem és semmi rosszra nem gondolva, elindultam. Mivel ilyenkor már alig volt közlekedési eszköz, gyorsabbnak tartottam a gyalogmenetet. Ekkor Óbudán, a Tímár utcában laktunk. Kimentem a Duna-partra és elindultam a Margit híd felé. Ahogy közeledtem, egyre többször hallottam puskalövéseket és nyomjelzős lövedéket láttam felvillanni a pesti oldalon. A viszonylagos jó hangulatom elmúlt, felváltotta egy szorongó érzés.

A hídra érve, azt tapasztaltam, hogy a késői idő ellenére nagyon sokan járkálnak, de még mindig gyanútlanul mentem. Már közel jártam a pesti oldalhoz, amikor 5–6 férfi körülfogott. Az egyik szó nélkül lekapta a fejemről a sapkámat, letépte a sapkarózsát és a Dunába dobta. Méltatlankodni kezdtem, mire az egyik megszólalt: — Ha nem hagyod abba a hangoskodást, mész te is a Dunába! Beláttam, okosabb, ha csendben maradok.

Mikor a Honvédelmi Minisztériumba értem, kitört rajtam a tehetetlenség érzéséből fakadó szégyenérzet. A dühtől még akkor is alig láttam, amikor sorakozót rendeltek el. Egy tábornok tartotta az eligazítást. Szavait nem hallottam, még mindig az előző események foglalták le gondolataimat. Arra lettem figyelmes, hogy megáll előttem és azt mondja: egyes tisztek már arra vetemednek, hogy leveszik a sapkájukról a sapkarózsát. Az igazságtalan vád miatt, tőlem szokatlan hangon válaszoltam:

— Nem én vettem le, hanem levették, mert én gyalog és fegyver nélkül jöttem. A tábornok nem szólt semmit, továbbment.

Az első napokban mindenki az események értékelésével volt elfoglalva. A minisztériumban ekkor még teljes volt a létszám. A VI. emeleti étkezdében 26-án, ebédelés közben az egyik tiszttársam jajgatva összeesett. Lövést kapott a hasába az ablakon keresztül. Ezután már az alagsorban étkeztünk. A következő napokban két járőrt szerveztek, hogy nézzenek körül, mi van a környékünkön. Az egyik járőr parancsnoka én voltam. A Pozsonyi utat és a környékét kellett bejárnunk. Néhány óra múlva azt jelentettem, hogy nem tapasztaltunk rendellenességet, de a szokottnál jóval többen vannak az utcákon. A másik járőr is bevonult és jelentette, hogy az Akadémia utcában váratlanul tüzet kaptak és az egyik emberük meghalt. A járőrparancsnok a tüzelés csendesülése után odakúszott a halotthoz és elhozta a tiszti igazolványát.

Megdöbbenve olvastuk a Szabad Nép egyik vezércikkét, ami még a meglevő tisztánlátásunkat is megzavarta. Az én tisztánlátásomat viszont elősegítette egy fiatal újságíró, aki meglátogatott bennünket és tájékozódni akart a

tisztek hangulatáról. Amikor én megkérdeztem: mi újság kint az országban, ölik-e már a kommunistákat? A válasz ez volt:

— Sajnos, igen.

Ez a válasz minden eddigi bizonytalanságot eldöntött. Itt ellenforradalom van. Minden tőlem telhetőt meg kell tennem, hogy ne jussak az apám sorsára, akit a fehérterroristák hetekig kínoztak Siófokon.

Egyik nap egy égési sebesült szovjet katonát hoztak be. Az a tudat, hogy azokat a katonákat lövik, akiknek az apja vagy a hozzátartozója a mi felszabadulásunkért esett el, nagyon elkeserített. Ekkor találkoztam az udvaron a káderosztályról egy ezredessel, akit nagyon lehordtam. Hogyan dolgoztatok, hogy ide jutottunk? Tiszttársam lehajtott fővel, szó nélkül távozott. (Néhány év múlva találkoztunk, megemlítette azt a bizonyos lehordást, s azt mondta: — Igazad volt.)

Ezekben a napokban sokat voltam őrségben. Egyre több régi horthysta tiszt kereste fel a Honvédelmi Minisztériumot. Érdeklődtek, hogy hol lehet az „új hadseregbe" jelentkezni? Mikor azt kértem, hogy adják meg a nevüket és címüket, akkor szép lassan eloldalogtak. Egyik győri ismerősöm, aki ismert volt előttem antidemokratikus nézetéről, mikor meglátott, gúnyosan mondta:

— Jönnek a mi fiaink, nektek végetek van!

Elöntött a méreg.

Eredj, mert egy sorozattal a menybéli fiúhoz küldelek! Futva eliszkolt, a szememből láthatta, hogy ez nem üres fenyegetés. Később Győrben érdeklődtem utána, mondták, még november elején disszidált.

Egyik nap Csémi Károly alezredes érdeklődött, hogy hol lehet egy felelős vezetőt találni, mert hadosztályával Pest határában áll. Mondottam, hogy próbáld meg itt a házban, hátha találsz.

A rádióban hallottuk Nagy Imre sirámait, hogy erős szovjet páncélosegységek haladnak keletről nyugati irányba. Ez engem nagyon megnyugtatott.

Ezekben a napokban már nagyon kevesen tartózkodtak a minisztériumban. A vezérkar épületében járva, találkoztam egy volt tanfolyamtársammal, aki a rajzasztalon dolgozott. Amikor megláttam, hogy mi van a térképen (Budapest páncélvédelme, a várható szovjet támadás elhárítására), lassan a mosoly gúnyos fintorrá vált az arcomon. Mentegetőzve mondta: most ez a módi. Pedig annak idején milyen szépen tudott beszélni a szovjetek és a párt iránti hűségről. Később megtudtam, hogy ő is disszidált.

November 4-én, a hajnali órákban csörömpölést hallottam. A szürkületben is jól láttam, hogy egy szovjet harckocsi közeledik a vezérkar épületének udvarához, ahol egy páncéltörő ágyú csöve irányult a bejáratra. Az eme-

letről néztem a jelenetet, szinte lélegzetet sem vettem. Láttam, hogy a harckocsi lassan a kapu felé fordul, a csövét ráirányítja a lövegre, s két halált osztogató, tűzokádó szörny csöve egymásra irányult. A dráma a levegőben lógott, de szerencsére kedvezően megoldódott. Az egyik katona kinyitotta a kaput, a másik pedig hátratekerte a löveg csövét. Megkönnyebbülve fellélegeztem. Pár napi tétlenség után meghallottam a várva várt hírt, hogy a budai oldalon lakó tisztek részére gyűlés lesz a Petőfi laktanyában, november 11-én, délelőtt. A gyűlésen nagy számban megjelent tiszteknek Uszta Gyula számolt be a helyzetről. Lényege az volt, hogy a szovjet hadsereg az ellenforradalom fegyveres erejének zömét szétverte. A megmaradt csoportok szétverése és minden ellenséges tevékenység megakadályozása a továbbiakban a mi feladatunk.

– Aki ebben a harcban aktívan részt akar venni, az aláírja a tiszti nyilatkozatot, aki nem, az minden harag nélkül távozhat.

A többség nyomban aláírta és másnap már megkezdődött a körletek berendezése és a karhatalmi egységek felállítása. Első feladatunk egyike volt az 56-os villamos beindítása. Pár nap múlva jött a parancs, hogy kerületenként megalakulnak a századok. Én a lakóhelyem szerint, a III. kerületi századba kerültem, november közepén. A század parancsnoka, mint mindenhol, egy lövésztiszt volt. Én rajparancsnoki beosztást kaptam. Az akkori helyzetnek megfelelően, fő feladatunk volt a kint levő fegyverek begyűjtése, a kijárási tilalom betartatása, minden ellenséges csoportosulás megakadályozása.

Sokat voltam járőrben. Az egyik fárasztó járőrözés után, pihenőre megálltunk a Miklós téren, a pártbizottság épülete előtt. Ekkor láttam meg a kilépők között Lombos Ferencet Győrből. Nagyon megörültünk egymásnak. A beszélgetés során szóba került: nem lenne-e kedvem Győrbe menni, segíteni a rend megszilárdításában. Most az az elv – mondotta –, hogy ezt a munkát lehetőleg azok végezzék, akik helyismerettel rendelkeznek. Örömmel válaszoltam, hogy igen.

Pár nap múlva behívtak a Honvédelmi Minisztériumba, ahol Uszta Gyula közölte velem, hogy megbíz a Győr-Sopron megyei karhatalom szervezésével. Holnap, azaz december 11-én már induljak is, rendelkezésmre áll egy személygépkocsi. Másnap elindultam, pisztollyal, géppisztollyal és kézigránáttal felszerelve. A pisztolyt közvetlenül az ülésre tettem, hogy kéznél legyen, ha szükség lenne rá.

Megérkeztem Győrbe. A városomban lehangoló volt a máskor forgalmas utcák csendje. Jelentkeztem a megyei és a városi vezetőknél, akik tájékoztattak a helyzetről. Az ellenforradalom utóvédharcait vívta, egyre kevesebb em-

berre hatottak a frázisok. Különösen nagy hatása volt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyílt, egyenes beszédének.

Az erő, amely ekkor elsősorban a karhatalomból állt, egyértelművé tette, hogy a helyzet visszafordítására már nincs az ellenforradalomnak esélye. A gazdasági életben pedig az a határozat, hogy a sztrájkolóknak nem jár bér, segítette a józanság győzelmét. A városban ekkor már működött egy karhatalmi egység.

Amikor kimentem a zászlóaljhoz, a parancsnok tisztelettel fogadott és tájékoztatott. Az állomány többsége a város dolgozóiból állt, akik közül jó néhányat személyesen is ismertem. Látogatást tettem a megyei és a városi rendőrkapitányságon a további teendők összehangolása végett. Hamarosan elmentem a honvédségi laktanyába, ahol a tiszteket rendkívül letargikus állapotban találtam. Ezek után mérlegeltem a helyzetet. Úgy találtam helyesnek, ha a karhatalmat csak a katonákra építjük, mert ilyen körülmények között nem lenne célszerű *„civilekkel"* bővíteni.

Minden erőmmel és néhány, az idő szavát megértő tiszt segítségével lassan sikerült a tespedésből felrázni őket. Megszerveztük az őrjáratokat. A Bécsi úti vámháznál állandó őrséget állítottunk a ki- és a bemenő forgalom ellenőrzésére. Esetenként a késő esti órákban is jártuk a várost, hogy minél többen lássák, hogy vagyunk. Egyik útunkon a sötétségből jajveszékelést hallottunk. Kiszálltunk és elindultunk a hang irányába. Amikor megláttak bennünket, futásnak eredtek, csak egy ember maradt a helyszínen, akit bosszúból ki akartak végezni. (Néhány év múlva levelet kaptam tőle, melyben megköszöni, hogy megmentettük az életét.)

Közben természetesen a megyében is szétnéztem. Sopronban egy jól működő karhatalmi szakaszt találtam. Megbeszéltük az eddigi tevékenységüket, amit én helyesnek tartottam, és megnyugodva távoztam. Közben körülnéztem a határnál, ahol feltűnő udvariasságot tapasztaltam. A határt zászlókkal tüzdelték tele, nehogy a disszidálók eltévedjenek.

Az élet 1957 tavaszán lassan minden területen a rendes kerékvágásba került. Az emberek belátták, hogy csak munkával lehet eredményt elérni, s bizakodással tekintettek a jövőbe. Ennek legbiztosabb jelét abban láttam, hogy szűnőben volt a *„csak egy nap a világ"* hangulat.

Kezdték a pénzt megbecsülni. 1957 telén a meglevő ellenséges elemek azzal akarták a konszolidációs folyamatot megzavarni, hogy úton-útfélen azt terjesztették: márciusban újra kezdik. A karhatalmi egységeknél tájékozódtam, mi a véleményük a MUK-ról. Általános volt az óhaj: bárcsak előbújnának, hiszen most már nem vagyunk fegyvertelenek, mint pár hónappal ezelőtt.

A március egy „mukkanás" nélkül telt el. Ehhez a csendhez hozzájárult egy új fegyveres testület, a munkásőrség megalakulása, megjelenése. 1957 februárjában, a karhatalmi laktanya végében munkaruhás embereket látok fegyvert tisztítani. Kérdezem az ügyeletes tisztet, kik ezek? – Ők az új fegyveres testület részére tisztítják a fegyvereket – mondotta. Érdeklődni kezdtem, s amit megtudtam, jobban arra ösztönzött, hogy én is tagja legyek.

Úgy éreztem, hogy a kapott feladatomat teljesítettem, döntenem kellene, hogyan tovább. Minden vágyam az volt, hogy az eddigi közvetett kapcsolat az emberekkel közvetlenné váljék.

Érdeklődtem a megyei pártbizottságon, hogy mi a helyzet. Mondták, hogy a városi munkásőr zászlóaljparancsnok helye betöltetlen. Ha ezt elvállalom, szívesen látnak. Mivel úgyis azzal a gondolattal foglalkoztam, hogy visszajövök Győrbe (anyám és nővérem is itt lakott), elfogadtam az ajánlatot. 1957 áprilisában átvettem a városi munkásőregység parancsnokságát.

Feladatom elsősorban az volt, hogy a munkásőrök harci felkészítését irányítsam. Amikor bemutatkoztam az egységnél, örömmel tapasztaltam, hogy a régi győri ismerősök, barátok, munkatársak közül sokan itt vannak. Többek között Vámos Ernő, Szabó Sándor, Bedők Lajos, a törzsben pedig Horváth Ede is.

Elkezdtük a kiképzést, amelynek az elsődleges célja az volt, hogy mindenki magabiztosan kezelje a fegyverét és sajátítsa el a karhatalmi harcászat alapjait. Közben készültünk az eskütételre. Az ünnepséget a városi tanács épülete előtt tartottuk, ezen jelen voltak a város párt- és állami vezetői, valamint a szovjet hadsereg képviselői. Nagy tömeg volt jelen és éreztük az irántunk megnyilvánuló szeretetet, amit a díszmenet során felzúgó taps is bizonyított.

Engem már nagyon aggasztott, hogy a feleségem és a három gyerekem Pesten élt, amikor látogatóba érkezett Barinkai Oszkár, a budapesti VII. kerületi pártbizottság első titkára. A beszélgetés során elmondta, hogy a kerületi egységnek nincs parancsnoka, s tudja, hogy én Pesten lakom. Szeretnék, ha elvállalnám ezt a beosztást. Rövid gondolkodás után elfogadtam a megbízást.

Az új helyemen a kezdeti nehézségeket Ács Győző parancsnokhelyettes és Hirsler Endre kiképzési csoportvezető segítettek áthidalni. Legfontosabbnak az emberek, elsősorban a törzs és a parancsnoki állomány megismerését tartottam. Pár hónap múlva a személyi kérdésekben egyre kevesebbszer szorultam segítségre. A kerület üzemeiben, intézményeiben a munkámat segí-

tette, hogy megérkezésem után rövidesen megválasztottak a kerületi pártbizottság tagjának.

Büszkén mondhatom, hogy a munkásőrök nagy része jelentős munkásmozgalmi múlttal rendelkezett. Az állományban a gazdasági vezetők aránya jóval magasabb volt a budapesti átlagnál. Nagyon sokszor tartottunk törzsgyakorlatot, egy-egy feltételezett helyzetből kiindulva. Ennek következtében aránylag rövid idő alatt, elismerten jól összeszokott törzs alakult ki nálunk, ami számomra rendkívül nagy segítséget adott.

Ebben az időszakban került előtérbe a rendőrséggel való együttműködés. Minden lényeges kérdést megbeszéltünk és a munkát egyeztettük. Ennek ellenére néhányan ezt keveselték és holmi nyomozócsoport felállítását kezdeményezték, ezzel mereven szembeszálltam.

Közben elérkeztünk a kiképzésben olyan szintre, hogy a tanultakat egységkötelékben hajtsuk végre. Ezt a gyakorlatot 1959-ben riadóval kapcsoltuk össze. A gyakorlaton részt vett Barinkai Oszkár is. Nem kis büszkeséggel néztük végig a gépkocsisort. Most először láttuk az egységet „harcszerűen" felsorakozva. A gyakorlat mindannyiunk számára sokáig emlékezetes maradt.

1962-ben a sok fegyverrel történő rendkívüli esemény miatt, elrendelték a pisztolyok központi tárolását. A parancs ismertetésére egységgyűlést hívtunk össze. Amint várható volt, néma csend fogadta az intézkedést, majd tucatjával jelentkeztek szólásra a munkásőrök. Lényegében azt mondták: megint elveszik tőlünk a biztonságot adó fegyvert néhány fegyelmezetlen ember miatt.

Végül, ha nehezen is, de sikerült az egységgyűlés végére meggyőzni az embereket. Pár hónap múlva ez már nem volt ügy.

Egyik este, 23 óra tájban telefonon értesítést kaptam, hogy vonuljak be a szolgálati helyemre. Gyorsan elindultam, s amikor beértem, meglepődve hallottam az ügyeletestől, hogy Papp Árpád, a munkásőrség országos parancsnoka riadót rendelt el az egységtörzs részére. A törzs működőképességét az előírt normaidőn belül elérte. Az országos parancsnok ezért elismerését fejezte ki a törzs tagjainak. Ez mindnyájunknak nagyon jólesett és további még jobb munkára serkentett.

A munkám során rendkívül fontosnak tartottam a szocialista embertípus formálását, s ehhez minden eszközt megragadtam. Egyszer az egység kötelékében végrehajtott gyakorlaton az egyik alegység előkészítését hiányosnak tartottam. Ezért az alegységparancsnokot megbíráltam. Azután kimentünk a gyakorlat színhelyére, ahol eligazítást tartottam. Kerestem a megbírált parancsnokot. Mondják, nagyon megsértődött és amikor lassított az oszlop, ki-

szállt a gépkocsiból. Másnap behívattam. Micsoda dolog az egységet cserben hagyni egyéni (vélt) sérelemért? – vontam kérdőre.

– Le foglak váltani!

A leváltástól a törzs és a parancsnoki állomány kérésére elálltam, de ez az eset az egységnél hosszú ideig beszédtéma volt.

Az éves kiképzési terv előkészítését kezdettől Jakab Oszkárra bíztam, de én is elkészítettem. Összehasonlítottuk a kettőt, s amiben nem egyeztünk, vitakoztunk. Aki több és jobb érvet hozott fel igaza bizonyítására, annak az elgondolása került a végső tervbe. A következő évekre is hasonló módszerrel készültünk. Ezek a viták a színvonalasabb munkát segítették.

Néhány szó a törzs- és a parancsnoki értekezletekről. Az egységet érintő minden kérdést itt vitattunk meg. A kezdeti rossz tapasztalatok után (sok beszéd, késői befejezés) kialakult a kevesebbet, de jobban gyakorlat. Ez pontosságot, lényegre törő hozzászólásokat követelt. Ennek érdekében nekem is alaposan fel kellett készülnöm. Egy-egy értekezlet nálunk szinte ünnepnek számított.

A sokrétű parancsnoki munkából ízelítőnek csak néhány példát hoztam fel. Ne vegyék szerénytelenségnek, amikor azt állítom, hogy az egység politikai munkája évről évre szilárdult. A kiképzési célt elértük, a harckészültségünk egyre magasabb szintre emelkedett. A híradó- és az ellátóalegység az 1960-as évek végén elnyerte a kiváló címet. A VII. kerületben a 13 év alatt megszerettem az itteni embereket, s úgy érzem, hogy ez kölcsönös volt.

Életem alkonyán bátran kijelentem: boldog embernek érzem magam. Mindazok a célok, amelyekért küzdöttem társaimmal együtt, megvalósultak. Országunk, fővárosunk állandóan épül és szépül és ebben a mi munkánk is benne van. Büszkeségem csak emelkedik, amikor hét unokám mosolygós arcát látom.

CSILLAG JÓZSEF

Miskolcon született, gyári munkáscsaládban. Korán félárvaságra jutott, édesanyjával együtt nagy nyomorban élnek. Tizennyolc évesen tagja lett a MOKÁN partizán egységnek. A tisztiiskola elvégzése után, 1948-ban avatták tisztté. 1951-ben a Szovjetunióba ment tanulni. Hazajövetele után a határőrségnél szolgált. 1957-ben leszerelt és a pécsi AKÖV-nél helyezkedett el és vezető beosztásban dolgozott, nyugdíjazásáig. A pécsi Landler Jenő egység alapító tagja. A pályamunkájából részleteket közlünk.

Történelmi küldetésünk

1957 februárjában tagja lettem az alakuló pécsi városi egységnek. Kineveztek a TEFU-szakasz parancsnokának. Olyan elvtársak léptek a szakaszba, mint a Tollerék (apa és fia), Rabinek Jenő, Rózsahegyi Mátyás, Sári Ferenc és mások. Rövid idő alatt létrehoztuk a szakaszt. Az eskütétel a megyei tanácsnál volt, munkaruhát, csizmát a vasútigazgatóságtól vételeztünk.

Naponta — főleg munka után — kiképzés. Szolgálatot adtunk a megyei pártbizottságon, a tanácsnál, a vasútigazgatóságon, a TEFU-nál. 1957. március 15-én a mi szakaszunk őrizte, védte a megyei pártbizottság épületét. A „MUK" idejét éltük. 16-ra virradó éjjel a pártbizottság épülete előtt 18—20 fős csoport énekelte a Szózatot. Gyülekezési tilalom volt, bekísértük, kihallgattuk, majd átadtuk őket a rendőrségnek. Ilyen is volt.

A kiképzés gyorsan és könnyen ment. Hiányzó nem volt, volt viszont lelkesedés, egyetértés, rend és fegyelem. Megtiszteltetés, kitüntetés volt munkásőrnek lenni! Közben tovább szerveződött a pécsi egység. Mi 1958. január 1-el a belvárosi századdá alakultunk, három szakasszal. Én lettem a századparancsnok, Sári Ferenc a helyettes. Közben Tokajban részt vettem egy parancsnoki tanfolyamon. Felejthetetlen két hét volt.

Színvonalas kiképzés, jó politikai hangulat, jó ellátás jellemezte a tábort. Kitűnő alapot biztosított, hogy az újonnan alakult önkéntes fegyveres testület elinduljon a fejlődés útján. Megismertük a munkásőrség feladatait, céljait, fegyverzetét, szervezeti felépítését, a karhatalmi-harcászati alapelveket,

a lőkiképzés rendjét, a kiképzési és szolgálati feladatokat. Úgy gondolok ma is vissza azokra a napokra, hogy lényegében ott öntötték igazán „formába" a munkásőrséget.

Mi parancsnokok, hazatérve lelkesen és örömmel adtuk tovább a munkásőröknek az ott hallottakat és tanultakat, gondolom, nem is eredménytelenül. Meghonosodott és évenként ismétlődött a parancsnokok kiképzése, igen nagy szolgálatot téve az állománynak. Jó közösség volt a TEFU-szakasz, de ugyanilyen elismerést vívott ki magának a belvárosi század is. Egy szakasz épült a porcelángyárra, egy a Baranya Megyei Építőipari Vállalatra, egy pedig a vasútigazgatóságra. Kiváló volt a személyi állomány, harcos, tettre kész, politikailag jól képzett. Jó arányban keveredtek az öregek, mint idős Toller József, Rabinek Jenő, Krivicz Gyula (sajnos ők már nem élnek), a középkorúak, mint Sári Ferenc, Kustor János, Toller László, a Dr. Tigyi fivérek, Horváth Tibor, Varga Józsefné és a fiatalok, Dr. Ferenci István, László Imre, Rózsahegyi Mátyás, Molnár Rajmund.

Az akarat, az önként vállalt fegyelem, a párthoz, a néphez való hűség mind-mind fontos tényezője volt annak, hogy rövid idő alatt a kezdeti lelkesedés hamarosan a katonai tudással párosult. Már az első év után megismerte a személyi állomány a kézi lőfegyverek, sorozatlövő fegyverek kezelését, alkalmazását és ezt – az akkor gyakoribb – éleslövészeteken is bizonyította. Fegyelmezett és szabályszerű volt a belső szolgálat is. Nagy gondot fordítottunk a fegyverek és más felszerelési anyagok rendszeres karbantarására.

Ha valaki nem jelent meg, már biztos volt, hogy mehettünk látogatóba, mert társunk fekvő beteg.

A raj- és szakaszparancsnokok „vezetési tudományával", képzettségével volt a legtöbb gondunk. Igyekezet volt akkor is, de a katonai tudásra vágyó személyi állományt ez nem elégítette ki. A magasabb beosztású parancsnokokra ezért nagy felelősség hárult. Ez a helyzet 1–2 év után fokozatosan javult, az egységparancsnokok rendszeres továbbképzésének eredményeként. Az biztos, hogy a személyi állomány tudása gyorsabban növekedett, mint némely parancsnoké.

A szervezési időszakban, majd az azt követő 1–3 évben „gigászi" munka nehezedett a hivatásos állományra is (nagyon kevesen voltak) és a törzsek munkatársaira. Duga József, Patkó Gyula, Schancl Antal, Bürge István hivatásos parancsnokok, a törzsekben Molnár Károly, Bezensek Antal, Nemeskéri Gyula, Naiwirt Henrik és sokan mások éjt nappallá téve szerveztek, agitáltak, dolgoztak a testület létrehozásán és gyors hadrafoghatóságán.

Kezdettől igen jó elvtársi kapcsolatuk volt a személyi állománnyal. „A jó munkásőr dicsérete, a lusta, közönyös kritizálása, ha kell, büntetése" – ez volt tevékenységük egyik vezérfonala. Jól bevált módszer! „A jó munkásőr" mércéje akkor is az volt, hogy a testületi feladatok ellátása mellett a munkahelyén is szerezzen magának tekintélyt, megbecsülést. Úgy érzem, akkor a testületen belül is többet politizáltunk.

Parancsnokaink, vezetőink is sokkal kevesebbet beszéltek a múltról, annál többet viszont történelmi küldetésünkről, a pártról, a szocializmus építéséről, céljainkról, terveinkről. Eredménye, hogy a személyi állomány lelkes, fegyelmezett, alkotni akaró, harcos csapattá vált.

Alegységparancsnoki teendőimet 1960-ban átadtam Sári Ferencnek, majd elfoglaltam új beosztásomat, a megyei törzs hadműveleti-kiképzési csoport vezetője lettem. Jó társaságba kerültem. Nagyon sokat köszönhetek a törzs tagjainak, mert sorozatban elismerték a munkámat. Egy-két példát a kezdeti nehézségekről:

Első ténykedésem volt az éleslövészet vezetése a törzs munkatársai részére, a málomi lőtéren. Reggel gyülekező a megyei parancsnokságon. Létszámellenőrzés, fegyverkiosztás. Minden rendben, elhangzik: Gépkocsira! Előáll 10–12 Pobeda. Nem vagyunkmi pobedás munkásőrök – mondom! A személyautók maradnak, tehergépkocsikra! Egy szó nem hallatszott, végrehajtották. De ettől a naptól kezdve, az 1960-as évek közepéig sajnos a megyei törzs beosztottain rajta marad a „pobedás munkásőr" tréfálkozó megnevezés.

Másik ilyen emlékem a karhatalmi harcászattal kapcsolatos. Nehéz volt megértetni, hogy a karhatalmi harcászati elvek jó ismerete, gyakorlati alkalmazása, az egységek, alegységek vezetése elképzelhetetlen a tereptan, a híradó, a műszaki-vegyivédelmi ismeretek nélkül. Nem is beszélve a vezetéselméletről és a gyakorlatról.

A megyei törzsben harcos szellem uralkodott. „Jól kell tudni lőni, bátran kell harcolni" – ez volt a jelszó. Ez igaz – de a magasabb törzsek beosztottainál ez kevés! Az alapok megismertetésén keresztül kellett a törzs munkatársait bevezetni az általuk száraz anyagként titulált törzsmunka rejtelmeibe: a szervezés és vezetés tudományába, a tereptani, műszaki-vegyivédelmi, híradóismeretekbe.

Igen gyenge oldalunk volt a térképismeret, a terep, időjárás értékelése, az időszámvetés, a parancsok (elhatározások) formába öntése. Becsületére legyen mondva a törzs beosztottainak, rövid idő alatt elsajátították a törzsmunka elveit és gyakorlatát, alkalmassá lettek az alárendelt törzsek, egységek, alegységek vezetésére, ellenőrzésére, tanítására. Minden tiszteletet, elismerést

megérdemelnek az olyan elvtársak, mint Duga József, az elhunyt megyei parancsnok, Patkó Gyula, a megyei parancsnok akkori helyettese. Ők lényegében minden katonai előképzettség nélkül, tanulással, szorgalommal, nagy akarattal elérték, hogy mire a munkásőrség Baranya megyei szervezése befejeződött, az egységek irányítására alkalmassá váltak. Ugyanez mondható el a függetlenített állomány többségére, vagy a megyei törzs olyan társadalmi munkatársaira, mint Rózsahegyi Mátyás, Bezensek Antal, Naiwirt Henrik elvtársak és másokra.

Tehát az 1960-as évek elején már jól ment a szekér. Jó színvonalat képviselt a megyei parancsnokság. Kialakult a stabil hivatásos tiszti állomány. Jól összeforrottak a törzsek, az egységek, az alegységek. Ütőképes, fegyelmezett, politikailag, katonailag megfelelelően képzettek lettünk.

Sok-sok jól megoldott feladat fémjelezte tevékenységünket. Részt vettünk a határőrizetben, a közrendbiztonság szilárdításában, a közlekedés ellenőrzésében, az objektumok őrzésében-védelmében, az elemi csapások okozta károk elhárításában. Eközben töretlen lendülettel gyarapodott a személyi állomány, a parancsnokok tudása. Az ösztönösségen alapuló kiképzési eredményeket fokozatosan, de töretlenül váltották fel a jó elméleti és gyakorlati felkészültségen alapuló eredmények.

A munkásőrség tekintélyt szerzett magának a magyar fegyveres testületek között, a dolgozó nép szemében. A kezdeti idők politikai ökölszemléletét mind jobban felváltotta a munkásőrök iránti rokonszenv, szeretet, megbecsülés és büszkeség. Az általuk végzett munkát elismerték. Felismerték, hogy szükség van a munkásőrségre, a munkásőrök áldozatkész odaadására a haza, a szocializmus védelmében. Ezt erősítették és ma is erősítik azok a sikerek, amelyeket a munkásőrség tagjai munkahelyeiken jó, átlagon felüli munkájukkal elértek, illetve elérnek.

Az állandóan növekvő követelmények, a katonai és politikai ismeretek bővülése nehéz helyzet elé állított egy-egy parancsnokot. Sőt, a személyi állomány egy részét is. Többen nem tudták, voltak, akik nem akarták az élet által diktált tempót felvenni, azzal lépést tartani. Sajnos, ezektől az elvtársaktól, ha fájt is sokszor, el kellett búcsúznunk. Helyettük kerültek állományba új parancsnokok Siklóson, Mohácson, Komlón, Pécsett. Az utóbbi, mármint a pécsi egységnél történt váltás azért is érdekelt nagyon, mert hiszen az a Sári Ferenc lett a parancsnok, akiről már említést tettem, hogy alapító tagként a TEFU-szakasznál együtt kezdtünk.

A pécsi munkásőrök állandóan a megye legjobb egységei közé tartoztak, többször nyerték el az élenjáró címet. Sári Ferenc vezetése alatt kapták meg a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát is.

Már említettem, hogy jó érzéssel töltött el mindannyiunkat, hogy egy olyan fegyveres testület tagjai lehetünk, amilyen az akkori munkásőrség volt. Jól mentek szinte mindenütt a dolgok. Nagy veszteség ért bennünket, előbb Patkó Gyula parancsnokhelyettes hunyt el tragikus hirtelenséggel, majd pár év múlva Duga József elvtárs, megyei parancsnok.

Az élet azonban megy tovább. Ment is az elején kisebb botladozással, de azért ment! Két-három év múlva újra a régi kerékvágásban jártunk. Az élet útja — így a testületünk útja is — nem mindig aszfaltozott út! Sokszor kell járni makadám, sőt föld-, néha úttalan utakon. Úgy gondolom, kitartóan, becsületesen járjuk ezeket az utakat.

Beszéltem már a parancsnokok és a törzsek rendszeres továbbképzéséről. Mennyi élményt, tudásgyarapítást adtak a golgotai Urán-szállós, a komlói, a harkányi összevonások. Lendítő kerekei voltak és jelenleg is azok egy-egy kiképzési év jó teljesítésének.

Fájó pont következik, no, de legyünk túl rajta! 1977-ig a megyei törzsben csoportvezető voltam. Jól végeztem a munkámat, ki tudja? Az tény, hogy többször kaptam megyei parancsnoki dicséretet, tárgyjutalmat, kétszer is átvettem a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát, valamint a Kiváló Parancsnok kitüntetést. Úgy érzem, 17 évig igyekeztem tudásom legjavát adni. Mégis, 1977-ben minden átmenet nélkül, szabályszerűen kiszórták a megyei törzs munkatársait, velük együtt engem is. A recept nálam a következő volt:

Szól a telefon a lakásomon — otthon voltam, mert 1966, majd 1971 után 1977-ben is szívinfarktust kaptam —: Itt Vass beszél! (Vass István megyei parancsnokhelyettes volt.) — Józsikám, el kell menned Budapestre a parancsnoki iskolára, mert ha nem mész el, akkor le kell szerelned. Én akkor voltam 50 éves és tartalékos őrnagy. Elhatároztam, nem szerelek le. Félig még betegen futottam a volt egységemhez, a pécsi egységhez. Fogadjatok vissza! — felkiáltással. Visszafogadtak.

Az új, vagy inkább a régi helyemen a jó elvtársak, ismerősök fogadtak. Nem vetették szememre, hogy 1960-ban elmentem tőlük, azt sem, hogy a 17 év alatt mint a megyei parancsnokság képviselője, sokszor ellenőriztem, oktattam, kritizáltam, vagy dicsértem őket. Befogadtak, én pedig hamar beilleszkedtem, igyekeztem hasznos tagja lenni a kollektívának. Örömmel tapasztaltam, hogy jól képzett a parancsnok, a törzstagok és az alegységparancsnokok.

Színvonalasan szervezik és vezetik az egység politikai-kiképzési-anyaggazdálkodási feladatait. Különösen meglepett az anyaggazdálkodás, a hírszolgálat magas színvonala, a tervszerű, emberséges, de célratörő káderpolitika. Az akkori egységparancsnokról már szóltam, de meg kell említenem a mai parancsnokot, Krivicz Gyula elvtársat is. Őt is régóta ismerem. Édesapja mint alapító tag, a TEFU-szakaszban kezdte a munkásőréletet. Jó kezekbe került a szép napokat megért pécsi munkásőregység. A jó hagyományokat folytatják. A személyi állomány teljes odaadással, megértéssel és tenniakarással áll a parancsnokok mellé, amely már önmagában is fél siker.

Mint alapító tag, nem is gondolok még arra, hogy itt hagyjam a testületet. Most mint nyugdíjas, időm is korlátlan, egészségem ugyan nem a régi, de megfelelően el tudom látni a feladataimat. Nem érdekből teszem, illetve igenis érdekből, éspedig a párt, a haza érdekében.

Minden ember vezet egy általa végzett könyvelést az életében. Én is. Van ennek – éppen úgy, mint az igazinak – egy bevételi és egy tartozási (kiadási) oldala. Szerénytelenség nélkül állítom, hogy van még tartozásom. Hát ezért dolgozom a munkásőrségben, és ezért vállalok még más társadalmi megbízatásokat is.

Úgy vélem, a munkásőrség attól a naptól kezdve, hogy létrejött, hivatása, feladata magaslatán állt. A közel 30 év – az ez alatt végzett munka – bizonyítja, hogy állandó és töretlen a munkásőrök ragaszkodása, szeretete a párt, a haza és a szocializmus ügye iránt.

Megnyugodva látjuk, hogy a fiatal munkásőrök nem rosszabbak nálunk. Sőt, nagy előnyük, hogy ők már egy jól szervezett, közel 30 éves gyakorlattal rendelkező, magas kiképzési színvonalon álló fegyveres testület tagjai. Méltó utódai a régi öregeknek.

TARTALOMJEGYZÉK

		Oldal
Útravaló		3
G. Nagy István:	Bejegyzés az átmeneti kor emlékkönyvébe	5
Szabó Sándor:	Egy partizán visszaemlékezései	17
Deák Ferenc:	Az őrhelyet elhagyni nem lehet	27
Palkovics István:	Virradat és napfelkelte	38
Novák Lajos:	Életem útján	46
Raffinger András:	A Nemzeti Segély munkatársa voltam	53
Sándor László:	Kitágult a horizont	59
Joannovicsné Pálfi Rózsa:	Az én utam	70
Németh József:	Az új gazdák összefogtak	77
Rác Tamás:	A fényes szelek szárnyán	84
Nagy László:	Kaszától az olajkútig	92
Kiss Gyula:	Szolgáltam enyéimet fegyverrel	104
Pintér Dezső:	Emlékeim	114
Moravszki Pál:	Ez a hazánk, itt születtünk	122
Nagy Károly:	Mélyről indultam	129
Murányi István:	Küzdelem a holnapért Örményesen	135
Nyári Mária:	Kik írják a történelmet?	145
Hegyes Ferenc:	Tizenötből a hetedik	149
Névai Ernő:	Megszerettem a VII. kerületi munkásőröket	160
Csillag József:	Történelmi küldetésünk	169

85250 – KEP nyomdaüzem